This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

600084598/

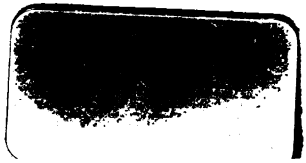

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS

DE FINIBUS

BONORUM ET MALORUM

LIBRI QUINQUE.

Digitized by Google

OPERA HENRICI ALANI LITERARIA

JAM EDITA SUNT:—

I.

DOCTRINA COPULARUM LINGUAE LATINAE; sive de vi atque usu elegantiori Particularum *AC, ATQUE, ET, -QUE*, deque earum formulis, Commentarius. 12. *Londinii*, 1830.

II.

C. SALLUSTII CRISPI de Catilinae Conjuratione deque Bello Jugurthino libri. Codd. scriptis simul impressisque quadraginta amplius collatis recensuit, *etc.* 12. *Ibid.* 1832.

III.

M. TULLII CICERONIS de Natura Deorum libri tres. Codicibus Musei Britannici collatis sex recensuit atque animadversionibus criticis instruxit —. 12. *Ibid.* 1836.

IV.

——— de Divinatione libri duo; ejusdem liber de Fato. Cum Codicibus Harleianis contulit atque emendavit —. 12. *Ibid.* 1839.

V.

CONJECTURAE Animadversionesque Criticae in M. Cornelii Frontonis et M. Aurelii Imperatoris Reliquias a V. C. Angelo Majo anno MDCCCXXIII. Romae editas auctiores. 8. *Dublinii*, 1841.

VI.

M. TULLII CICERONIS de Officiis libri tres. Emendavit, et adnotatione brevi critica ac philologica instruxit —. 12. *Ibid.* 1842.

VII.

——— Cato Major sive de Senectute Liber. Codd. MSS. duobus suis collatis recensuit, commentatus est tum critice tum philologice —. 12. *Ibid.* 1852.

VIII.

——— Laelius sive de Amicitia Liber. Codd. MSS. tribus suis collatis recensuit. 12. *Ibid.* 1853.

IX.

EMENDATIONES NONNULLAE in Epistolas Ciceronis quae sunt *Ad Familiares* et *Ad Atticum* missae. Accedunt in fragmenta illa libri Ciceronis *De Fato*, quae nuper Modenae edita sunt, Observationes, necnon Fasciculus Emendationum in Scriptores varios. 12. *Ibid.* 1854.

AB EODEM PARATUR

CICERONIANUS; sive Liber Veteris Philologi cujusdam anonymi ad quemdam Andream: e Codice MS. Saeculi XV. edendus.

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS

DE FINIBUS

BONORUM ET MALORUM

LIBRI QUINQUE.

RECENSUIT HENR. ALANUS.

DUBLINII: APUD HODGES, SMITH, ET SOC.

LONDINII: APUD SIMPKIN, MARSHALL, ET SOC.

MDCCCLVI.

294. g. 3.

Digitized by Google

DUBLINII:
TYPIS EXPRESSIT M. H. GILL,
ACADEMIAE TYPOGRAPHUS.

Digitized by Google

PRAEFATIO.

Libros affero Ciceronis, *de Finibus* qui sunt *Bonorum et Malorum*, quorum partem quamdam usque ad ii. 13. jam anno 1854. impressam edidi, alteramque item partem usque ad iv. 7. 18. anno 1855. Ceterum, contra atque in aliis ejusdem libris antehac a me editis, codicum subsidiis propriis nullis sum in his usus. Itaque aliorum collationes fuerunt mihi dijudicandae. Et duobus quidem codicibus, quibus, Spirensi et Erlangensi, Goerenzius et Madvigius plane se addixerunt, non multum tribuo; in quibus, ut mihi quidem videtur, apertissime tentatus contextus est et ad arbitrium refictus. Ceterae autem editiones, quarum aliquam habui rationem, fuerunt Davisii, Ernestii, Bremii, Schuetzii, Orellii, Ottonis. Nec conjectura mea me deseruit, a qua jam in illis libris, in quibus codices mihi non defuerunt, tamen potiores meae emendationes plerumque pendent.

In adnotatione meo more plurimas res quam brevissime respexi, ut raro fortasse tantum in tantulo editum sit.

Dublinii, Cal. Februar. MDCCCLVI.

Digitized by Google

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS

DE FINIBUS

BONORUM ET MALORUM

LIBRI QUINQUE.

LIBER PRIMUS.

I. 1. Non[1] eram nescius[1], Brute[2], quum, quae summis ingeniis exquisitaque doctrina philosophi Graeco sermone tractavissent[3], ea Latinis literis mandaremus[4], fore[5], ut[5] hic[6] noster[6] labor[6] in varias reprehensiones incurreret. Nam quibusdam, et iis quidem non admodum indoctis, totum hoc[7] displicet, philosophari[7]. Quidam autem non tam[8] id reprehendunt, si remissius agatur, sed[8] tantum studium tamque multam operam ponendam in eo non[9] arbitrantur. Erunt etiam, et hi quidem eruditi Graecis literis, contemnentes Latinas, qui se dicant in Graecis legendis operam malle consumere. Postremo aliquos futuros suspicor, qui me ad alias literas vocent; genus hoc scribendi, etsi sit elegans, personae[10] tamen et dignitatis esse negent. 2. Contra[1] quos[1] omnes dicendum breviter existimo.

I. 1. (1)—(1) Cf. *de Or.* i. 11. 45. (2) Cf. *ad A.* xiii. 21. 4. (3) De subj. ad *de N. D.* ii. 9. extr. et *C. M.* 3. 7.; add. Moser. *Tusc.* I. 6., Beier. *de Off.* II. 20. (4) De subj. Matth. *p. Mur.* 3. 8., *p. Mil.* 35. 98. De numero autem mutato nos ad *C. M.* 2. 5. (5) Cortius *ad F.* 138., ad Sallust. 690. (6) Cf. *de Opt.* 5. 15., 6. 18., Sallust. *J.* 4. 3. (7)—(7) Nota infin. exeget.: v. ad *de Off.* ii. 24. 84.; adde *de Or.* ii. 10. 39., 54. 218., *Tusc.* i. 37. 90. Sine autem infin. *Orat.* 23. 78., *ad A.* iv. 1. 5. Sic etiam in nomine ii. 6. 17. (8)—(9) Miscet duas structuras: v. Matth. *p. Deiot.* 3. 8.; adde *Brut.* 15. 58., Justin. xi. 7. 4. (9) V. ad *de Off.* i. 13. 39. et *C. M.* 20. 73. e. (10) Huelsemann. *Acad.* 448.

2. (1) Cf. *de N. D.* i. 2. 4. De

Digitized by Google

Quamquam[2] philosophiae quidem[3] vituperatoribus[4] satis responsum est eo[5] libro[5], quo philosophia[6] a nobis defensa et collaudata est, quum esset accusata[7] et vituperata ab Hortensio. Qui liber quum et tibi probatus videretur et iis, quos ego posse judicare arbitrarer, plura suscepi, veritus, ne movere[8] hominum studia[9] viderer, retinere non posse. Qui autem, si maxime hoc placeat, moderatius[10] tamen id volunt fieri, difficilem quamdam temperantiam[10] postulant in eo, quod semel admissum[11] coërceri reprimique non potest; ut[12] propemodum justioribus[13] utamur[13] illis, qui omnino avocent[14] a philosophia, quam his, qui rebus infinitis modum constituant[15], in[16] reque[16] eo meliore[17], quo major sit, mediocritatem desiderent. 3. Sive enim ad sapientiam perveniri potest, non paranda nobis solum ea, sed fruenda etiam, sapientia[1] est; sive hoc difficile est, tamen nec modus[2] est ullus investigandi veri, nisi inveneris, et quaerendi defatigatio turpis est, quum id, quod quaeritur, sit pulcherrimum. Etenim[3], si delectamur quum scribimus, quis esttam invidus, qui ab eo nos abducat[4]? sin laboramus, quis est, qui alienae modum statuat industriae? Nam, ut[5] Terentianus[6] Chremes non inhumanus, qui novum vicinum non vult

Fodere aut arare aut aliquid ferre denique[7];

rel. autem ad *C. M.* 1. 3. et *Lael.* 1. 5. (2) Correctio: cf. 3. 7. et 8., 4. 12., 6. 18., 7. 26., ii. 5. 15., 9. 27. (3) Bakius *de L.* 490.; adde inf. 7. 26. (4) Cf. *Tusc.* ii. 2. 4. (5) V. ad *Lael.* 1. 3. (6) Poterat nexui quidem grammatico pron. *ipsa* satisfacere. Nunc maluit ipsius libri argumentum integrum proponere. (7) Cf. *C. M.* 2. 4., 3. 7., 5. 13. (8) *m. posse?* (9) Cf. *de N. D.* i. 4. 8. (10)—(10) Moser. *de Rep.* 184. (11) Davis. ad Caes. *de B. G.* i. 22. (12) V. ad *C. M.* 13. 45. n. 31.; adde inf. 13. 44., 16. 51., ii. 5. 16. (13) Mox ad *Ciceronian.* § 86. (14) De subj. Matth. *p. Rosc. A.* 8. 23. (15) De subj. idem V. D. ibid. ad 1. 4. (16) V. *Doctr.* nostr. p. 115., seq.: cf. 6. 20., iii. 3. 10., 19. 63., v. 13. 37., 14. 40., 22. 62. (17) I. e., eo melior quae sit.

3. (1) Del. Mg., prob. Bakio *de L*, 301. Ego jungo: *non paranda nobis solum, sed fruenda etiam ea sapientia est.* (2) Cf. *de Off.* i. 11. 33., 37. 135. (3) Hand. II. 541. 2.; add. Feldhuegel. *de L.* II. 2 et 89. (4) *ded.* Mg. (5)—(5) Nota in

Digitized by Google

non enim illum ab industria, sed ab illiberali labore deterret; sic[5] isti curiosi[8], quos offendit noster minime nobis injucundus labor.

II. 4. His[1] igitur est difficilius satisfacere, qui se Latina[2] scripta dicunt contemnere. In quibus hoc primum est, in[3] quo admirer[4], cur[5] in gravissimis rebus non delectet eos patrius sermo, quum[6] iidem fabellas Latinas ad[7] verbum[7] de Graecis expressas non inviti legant[8]. Quis enim tam inimicus paene[8] nomini Romano est, qui Ennii Medeam[9] aut Antiopam[9] Pacuvii spernat aut rejiciat, quod[10] se iisdem Euripidis[11] fabulis delectari[12] dicat[12], Latinas[13] literas[13] oderit[14]? Synephebos ego, inquit[15], potius Caecilii aut Andriam Terentii, quam utramque Menandri legam? 5. A quibus tantum[1] dissentio, ut, quum Sophocles vel[2] optime scripserit Electram, tamen male conversam Atilii[3] mihi legendam putem: de quo Licinius[4] *ferreum scriptorem*: verum, opinor, scriptorem[5] tamen[5], ut legendus sit. Rudem enim esse omnino in nostris poëtis aut inertissimae segnitiae est aut fastidii[6] delicatissimi[6]. Mihi quidem nulli satis eruditi videntur, quibus nostra ignota sunt. An[7],

Utinam[8] *ne in nemore*[8]—

contrariis: cf. *ad F.* i. 7. 5., *ad A.* xii. 25. 1., 50. 1., inf. 15. 49., ii. 21. 67., 31. 100. (6) Ciceronianus noster § 239. e. (7) *Heautont.* i. 1. 17. (8) In malam fere partem dicitur: v. Nizol.

II. 4. (1) *Iis* Mg.: v. Ellendt. *de Or.* II. 193., seq. (2) Peter. *Brut.* 53. (3) Hand. III. 270., Ellendt. *de Or.* II. 82., Halm. *p. Sest.* 225. (4) Pearc. *de Off.* ii. 16. 56. (5) Hand. II. 176. (6)—(6) Cf. *de Opt.* 6. 18., *Acad.* i. 3. 10. V. Moser. *Tusc.* II. 31. (7) Hand. I. 130. (8) Postponunt aliquot *n. p.*: v. Hand. IV. 418. 2., 421. 6.; adde *Philipp.* ii. 7. 17. (9)—(9) Nota chiasmum: v. ad *de Off.* i. 35. 129. et *C. M.* 13. 44. (10) Recte Gz. pro *qui*. (11) *-de* cod. V.; *-deis?* (12) I. e. delectetur, ut inimicus nomini R. potest dicere: v. ad 7. 24. (13) Sc. omnino. (14) I. e. dicat se odisse: v. ad *de N. D.* ii. 46., *de Fa.* 20., *Lael.* 7. 23. n. 14. (15) Sc. aliquis: vv. Ellendt. *de Or.* II. 26., Zumpt. *Verr.* 36., Goerenz. *Acad.* II. 186., *de F.* 233. b, *de L.* 195., Moser. *Tusc.* I. 319. et 492., Creuzer. *de N. D.* 164., Hottinger. *de D.* 247.

5. (1) *tam* edd. aliquot. (2) Zumpt. § 108. et 734.: cf. ii. 4. 12. (3) Poëtae durissimi: cf. *ad A.* xiv. 20. 3. (4) Quis fuerit, non constat. (5) V. ad *C. M.* 14. 50.;

Digitized by Google

nihilo minus legimus, quam hoc idem Graecum; quae autem de[9] bene[9] beateque vivendo[9] a Platone disputata sunt, haec explicari non placebit Latine? 6. Quod si nos non interpretum[1] fungimur munere, sed tuemur[2] ea, quae dicta sunt ab iis, quos probamus, eisque nostrum judicium et nostrum scribendi ordinem adjungimus; quid habent[3], cur Graeca anteponant iis, quae et splendide[4] dicta sint neque sint conversa de Graecis? Nam si dicent, ab illis has res esse tractatas, ne ipsos quidem Graecos est[5], cur[5] tam multos legant, quam legendi[6] sunt. Quid enim est a Chrysippo praetermissum in Stoicis? Legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mnesarchum[7], Panaetium[7], multos alios, in primisque familiarem[8] nostrum[8] Posidonium. Quid[9]? Theophrastus[10] mediocriterne delectat, quum tractat locos ab Aristotele ante tractatos? quid? Epicurei num desistunt de iisdem, de quibus et ab Epicuro scriptum est et ab antiquis, ad[11] arbitrium[11] suum scribere? Quod si Graeci leguntur a Graecis, iisdem de[12] rebus[12] alia[13] ratione compositis, quid[14] est, cur[14] nostri a nostris non legantur?

III. 7. Quamquam[1], si plane[2] sic[3] verterem[4] Platonem[5] aut Aristotelem, ut verterunt nostri poëtae

add. Halm. *p. Sext.* 155., *in Vatin.* 112. (6) Moser. *de Rep.* 176. (7) Muret. *Philipp.* xiv. 5., Feldhuegel. *de L.* II. 85., Madvig. Emendd. 40., Hand. I. 349., seqq. (8)—(8) I. e., Medeam Enuii. (9)—(9) Peter. *Brut.* 60.

6. (1) Cf. *de Opt.* 5.14., *Acad.* ii. 2. 8., *de Off.* i. 2. 6., iii. 2. 7., inf. iii. 4. 15. (2) Cf. 20. 66., ii. 4. 11., 6. 18. (3) I. e. quid possunt afferre: v. ad *C. M.* 5. 13. n. 35., 19. 68. n. 17. (4) V. Goëller. *Orat.* 236. et 351.: cf. iv. 3. 6., v. 4. 11., *de Off.* i. 1. 4., iii. 4. 20. (5) Zumpt. § 562. (6) I. e., opinor, quam vulgo putantur legendi. (7) Anteibat P., quem quidem etiam audiverat M. Sic etiam Homerum transposuit *C. M.* 7. 23. (8) V. ad *C. M.* 4. 10.; adde inf. 6. 20. Ceterum de Posidonio *Tusc.* ii. 25. 61., *de N. D.* i. 3. 6. (9) Jordan. *p. Caec.* 217., Moser. *de D.* 137., nos *C. M.* 7. 22. (10) *-tum* codd.: cf. similia *de N. D.* ii. 24., *de Off.* i. 40. 142. (11) Hand. I. 108.; plura Nizol. (12) *iisdem rebus?* v. ad *de Off.* i. 37. 135. (13) *alia atque alia?* cf. *Orat.* 22. 72. (14) —(14) Hand. II. 178. 3., Zumpt. § 562.; cf. 10. 34., 14. 46.

III. 7. (1) Cf. 1. 2. (2) Cf. *Acad.* i. 2. 6. (3) Np. pressius.

Digitized by Google

fabulas, male, credo[6], mererer de meis[7] civibus[7], si[8] ad eorum cognitionem divina illa ingenia transferrem! Sed id neque[9] feci adhuc, nec[9] mihi tamen, ne faciam, interdictum puto. Locos[10] quidem quosdam, si videbitur, transferam[10], et maxime ab[10] iis, quos modo nominavi, quum inciderit, ut id apte fieri possit; ut ab Homero Ennius[11], Afranius[11] a Menandro solet. Nec vero, ut noster Lucilius[12], recusabo, quo minus omnes mea legant. Utinam esset ille Persius[13]! Scipio vero et Rutilius multo etiam magis: quorum ille judicium reformidans, Tarentinis ait se et Consentinis et Siculis scribere. Facete is quidem, sicut alia[14]: sed nec[15] tam[16] docti tunc erant, ad quorum judicium elaboraret; et sunt illius scripta leviora, ut urbanitas summa appareat, doctrina mediocris. 8. Ego autem quem timeam lectorem, quum ad te, ne[1] Graecis quidem cedentem[1] in philosophia, audeam scribere? Quamquam[2] a te ipso id quidem facio provocatus gratissimo mihi libro, quem ad me de virtute misisti[3]. Sed ex eo credo quibusdam usu[4] venire[4], ut abhorreant a Latinis, quod inciderint in inculta[5] quaedam et horrida[5], de malis[6] Graecis Latine scripta deterius. Quibus ego assentior, dummodo de iisdem rebus ne Graecos quidem legendos putent. Res vero bonas verbis electis graviter ornateque dictas[7] quis non legat? nisi[8]

(4) Bis *vertendi* verbum Ciceroni reddidi, *de N. D.* ii. 25. et *C. M.* 21. 78. e. (5) Cf. *de N. D.* iii. 33. 82. (6) Ironice: Wopkens. *LL. TT.* 177. *H.*, Matth. *p. Rosc. A.* 18. 52. (7) V. ad *C. M.* 18. 63.; adde inf. 4. 10. (8) I. e., Quamquam, si . . ., male mererer . . .; male mererer, si . . .: vv. Wopkens. 94., 5., Matth. *p. Sext.* 20. 45., Halm. ad eamd. 160., Feldhuegel. *de L.* II. 80.: adde Sallust. *J.* 85. 10. (9)—(9) Hand. IV. 127., nos ad *Lael.* 12. 40.; adde inf. 12. 41., 18. 58. (10)—(10)—(10) Cf. *ad A.* vi. 2. 3. (11) Nota chiasmum: v. ad. 2. 4. (12) Sc. facit, recusat. Ad rem autem adhibe *de Or.* ii. 6. 25. (13) De quo ibidem. (14) *alias* codd.; correxit Ursinus: cf. *de N. D.* iii. 19. 50., "*ut multa.*" (15) *neque* Mg. (16) Sc. "quam nunc sunt." Mg. 8. (1) Cf. *Acad.* i. 3. 12. (2) Cf. 1. 2. (3) V. ad *C. M.* 1. 3. (4) Feldhuegel. *de L.* II. 227., Otto *C. M.* 229. (5)—(5) Borgers. *Parad.* 28. et Moser. 12. Ceterum recte Amafinium, Rabirium, similes intelligit Gz.: cf. *Acad.* i. 2. 5. (6) Male scriptis. Frustra Ern. *male:* Hand. III. 586. 7. (7) "Res bonas bene scriptas." Mg. Male codd.

Digitized by Google

qui[8] se plane[9] Graecum[9] dici velit, ut[10] a Scaevola est praetore[11] salutatus Athenis Albucius[12]. 9. Quem quidem locum[1] cumulat[2] venustate et[3] omni[3] sale[4] idem Lucilius; apud quem praeclare Scaevola,

Graecum te, Albuci, quam Romanum atque Sabinum,
Municipem Pontii[5], Tritanni[5], centurionum,
Praeclarorum hominum ac primorum[7], signiferumque,
Maluisti dici. Graece ergo[8] praetor Athenis,
Id quod maluisti, te, quum ad me accedis, saluto:
Χαῖρε, *inquam, Tite[9]; lictores, turma omni' cohorsque[10],*
Χαῖρε, *Tite! Hinc hostis mi Albucius, hinc inimicus.*

10. Sed jure Mucius. Ego autem rimari[1] non[2] queo[2], unde hoc sit tam insolens domesticarum rerum fastidium[3]. Non est omnino[4] hic docendi locus; sed ita sentio[5] et saepe disserui, Latinam[6] linguam non modo non inopem, ut vulgo putarent[7], sed locupletiorem[6] etiam esse, quam[8] Graecam[8]. Quando enim nobis, vel[9] dicam[9], aut oratoribus bonis[10] aut poëtis, postea quidem quam fuit, quem imitarentur,

fere *dictatas*. (8) *nisi si qui?* v. ad *Lael.* 26. 99. (9) Cf. iii. 2. 5. (10) I. e., ut voluit A., qui —: v. ad ii. 6. 19. (11) Per compendium codd. *PR.* Fortesse *GR.*, Graece. (12) De quo *Brut.* 34. 131.

9. (1) Np. neminem debere isto modo patriam exuere. Nam frustra nonnulli *jocum* voluerunt. V. ad *de Off.* i. 19. 65. (2) Ita corruptum locum restituo: nam codd. et edd. *cum multa venustate*, ut desit verbum. Sic etiam *Philipp.* xiv. 11. 80. "*cumulata*" corruptum in codd. est *quamquam multa*. Desinat ergo posthac vir egregius Hand. (II. 156. et 170.) nostro loco exemplo praepositionis uti. (3) Possis sic accipere: v. *omni et omni* s.: cf. *Lael.* 18. 66. (4) Ellendt. *de Or.* II. 220., seq., *Brut.* 95. (5) De quo *C. M.* 10. 33. (6) Plin. vii. 19., Solin. 4. (7) Ciceronianus noster § 133. (8) *ergo ego* Gz. (9) V. de praen. Eminentiss. Maius *p. Scauro* p. 15. ed. 2. (10) *chorusque* codd.

10. (1) Ita malui codicum lectionem *mirari* emendare, quam cum P. Manutio addere *satis:* cf. *de D.* i. 57. 130., "id quoque *rimatur*, quantum potest." De permutatione v. Dav. *de N. D.* i. 30., necnon Buckleius noster ad Apul. *de Deo Socratis* p. 33. n. 20. (2) V. ad *Lael.* 12. 41. (3) Cf. 2. 5. (4) Cf. *de N. D.* i. 5. 12. (5) V. ad *Lael.* 5. 18.; adde inf. 5. 14., ii. 3. 6., u. v. Mg. 147. idemque in Add. 867., *de L.* ii. 13. 32., ubi Bakius 524. et Feldhuegel. II. 179., seq. (6)—(6) Cf. iii. 2. 5. VV. Muret. *VV. LL.* xix. 4., Meyer. *Brut.* 211., Jordan. *p. Caec.* 221., Moser. *Tusc.* II. 31., Eminentiss. Maius *de Rep.* i. 23. (7) Krueger. de Tempp. p. 52. (8) Scheller. *Obss.* 107., Gernhard. *Opuscc.* 14.; adde VV. DD. ad *C. M.* 1. 1. n. 26. laudatos. (9) Sic

Digitized by Google

ullus orationis vel copiosae vel elegantis ornatus defuit?

IV. Ego vero, quoniam[1] forensibus[2] operis[3], laboribus, periculis, non deseruisse mihi videor[4] praesidium[5], in quo a populo Romano locatus sum[6], debeo profecto, quantumcumque possim[7], in eo quoque elaborare[8], ut sint opera, studio, labore meo doctiores cives[9] mei[9], nec cum istis tanto opere pugnare, qui Graeca legere malint[10] (modo legant illa[11] ipsa[11], nec[12] simulent[13]), et iis servire, qui vel utrisque literis uti velint, vel, si[14] suas habent[14], illas non[15] magno[15] opere[15] desiderent. 11. Qui autem alia malunt scribi a nobis, aequi esse debent, quod et scripta multa sunt, sic ut plura nemini[1] e nostris, et scribentur fortasse plura, si vita suppetet: et[2] tamen[2] qui diligenter haec, quae de philosophia literis[3] mandamus[3], legere assueverit, judicabit nulla ad[4] legendum[4] his esse potiora. Quid est enim in vita tanto[5] opere[5] quaerendum, quam quum omnia in[6] philosophia, tum id, quod his[7] libris[7] quaeritur, quid[8] sit finis, quid extremum, quid ultimum, quo sint omnia bene vivendi

cum Vict. Orell.; *vel nobis dicam* codd. noti: cf. *ad F.* iv. 7. 3., plura apud Mg. (10) *oratorib'nis?* oratoribus nostris.

IV. (1) *quum* codd.: correxit Otto. (2) Cf. *Tusc.* i. 1. 1. (3) *operibus* codd. aliquot. (4) I. e. effeci ut videar. (5) Cf. *C. M.* 20. 73. (6) *sim* Ox. unus, edd. vett. quaedam; fortasse recte: v. ad l. 1. n. 3. (7) *-um* Ox. E., Mg.; v. ad *Lael.* 16. 60. At arctius est hoc quidem cum proposito, judicio, voluntate scriptoris junctum: et Soldano accedo *p. Lig.* 118. subj. tuenti: v. ipse Mg., V. C., inf. ad v. 18. 49. e. Cf. *de D.* ii. 2. 7. (8) V. ad *C. M.* 7. 24. (9) Cf. 3. 7. (10) *-unt* L. "Propter infinitam sententiam conjunctivo usus est." Mg. Item Bak. *de L.* 275: "vult *si qui sint qui*—." Mihi subjunctivus ex animo et judicio scriptoris pendet, ut supra "*possim.*" (11) De ordine v. Mg.; add. Bak. *de L.* 417. (12) *ne* Mg. De *nec* exeget. ad *C. M.* et *Lael.*; add. Klots. *Qu. Tull.* 74., seqq.: cf. ii. 6. 18., 7. 21. (13) Cf. *p. Arch.* 3. 6. (14) —(14) Quasi parenthetice haec, opinor. Lamb. *habeant.* (15) Hand. III. 581. 7.; adde *de Inv.* i. 15. 20., *in Verr.* v. 54. 141., *ad A.* i. 20. 5., *Tusc.* v. 9. 24., *de N. D.* iii. 1. 3., *C. M.* 11. 38.

11. (1) Sc. sint scripta, np. a se: v. Kritz. ad Sallust. *J.* 260. (2) I. e. Quamquam: v. *Doctr.* nostr. ii. 94.; adde inf. 5. 15., ii. 5. 15., 7. 21., 26. 84., Liv. xxviii. 27., Tacit. *Hist.* iv. 76., Flor. ii. 2. 32., Juv. ii. 163., iv. 11. (3) Ciceronianus noster § 157. (4) Mox ad *Ciceronian.* § 34. (5) Stuerenb. *p.*

Digitized by Google

recteque faciendi consilia referenda; quid sequatur natura, ut summum ex[9] rebus expetendis; quid fugiat, ut extremum malorum[9]? Qua de[10] re quum sit inter doctissimos[11] summa dissensio[12], quis[13] alienum[14] putet[13] ejus esse dignitatis[14], quam mihi quisque[15] tribuit, quid in omni munere vitae optimum et verissimum sit, exquirere? 12. An[1], partus[2] ancillae sitne in fructu habendus[2], disseretur inter principes civitatis, P. Scaevolam, M.' Manilium, ab[3] hisque[3] M. Brutus dissentiet (quod et acutum genus est et ad usus civium non inutile; nosque ea scripta reliquaque ejusdem generis et legimus[4] lubenter et legemus[4]); haec, quae vitam continent[5] omnem[6], negligentur? Nam, ut[7] sint illa vendibiliora[8], haec uberiora certe[7] sunt: quamquam[9] id quidem licebit iis existimare, qui legerint. Nos autem hanc omnem quaestionem de finibus bonorum et malorum fere a nobis explicatam esse his literis[10] arbitramur[11], in quibus, quantum[12] potuimus[12], non modo quid nobis[13] probaretur[13], sed etiam quid a singulis philosophiae disciplinis diceretur[14], persecuti[15] sumus.

V. 13. Ut autem a facillimis ordiamur, prima veniat in medium[1] Epicuri ratio, quae plerisque notis-

Arch. 116. (6) Cf. *de N. D.* i. 1. 1.: v. ad *C. M.* 18. 64. (7) Cf. 1. 2. (8) *quis* aliquot, frustra. (9)—(9) Nota ab altera parte praep. poni *ex*, ab altera genitivum. (10) Stuerenb. *p. Arch.* 30. (11) Wopkens. *LL. TT.* 315. *H.* (12) Cf. *de N. D.* i. 1. 2., 6. 14. (13)—(13) *quid a. putem* cod. St., V., male. Jam enim respondet iis, qui genus hoc scribendi personae esse et dignitatis negarent. Cf. c. 1. § 1. (14)—(14) Zumpt. § 470., Gies. *de D.* 323. (15) Sc. "pro se." Mg.

12. (1) V. ad 2. 5. (2)—(2) Ulpian. *Dig.* vii. 1. 68. (3)—(3)—(3) V. *Doctr.* nostr. iii. 6.: cf. 19. 62., v. 4. 10. (4) Cf. *C. M.* 1. 3. (5) Matth. *p. Rosc. A.* 12. 34., Halm. *p. Sulla* 132., Bakius *de L.* 521., Gies. *de D.* 183.: cf. ii. 6. 18. (6) *v. o. cont.* Mg.: cf. v. 19. 54. (7)—(7) V. ad *de D.* ii. 33. (8) Ellendt. *Brut.* 126., item Peter. 123. (9) Cf. 1. 2. (10) Matth. *p. Arch.* 6. 14., Moser. *Tusc.* I. 7., Bakius *de L.* 280., item Feldhuegel. II. 3., interpp. ad *de D.* ii. 2. 5.; adde *ad A.* xiii. 32. 3. Male autem Ellendt. *de Or.* II. 194. Ceterum intelligendus videtur liber qui est inscriptus *Hortensius:* cf. *de D.* ii. 1. 1. (11) Cf. *Tusc.* ii. 2. 4., iii. 3. 6., *de N. D.* i. 3. 7., *de D.* ii. 1. 1. (12) Cf. *de D.* ii. 1. 1. (13) V. ad *C. M.* 12. 42.; adde inf. 6. 21. (14) Wopkens. 114. *H.* (15) V. ad *C. M.* 6. 16., *de Off.* ii. 24. 87.; adde inf. ii. 10. 29., v. 4. 10.

V. 13. (1) Cf. *de N. D.* i. 6. 13.

Digitized by Google

sima est: quam a nobis sic intelliges expositam, ut ab ipsis[2], qui eam disciplinam probant, non soleat accuratius explicari[3]. Verum enim invenire volumus, non tamquam adversarium aliquem convincere. Accurate[4] autem quondam a L. Torquato, homine[5] omni doctrina erudito, defensa est Epicuri sententia de voluptate, a[6] meque[6] ei responsum, quum[7] C. Triarius, in primis gravis et doctus adolescens, ei disputationi interesset[7]. 14. Nam, quum ad me[1] in Cumanum[2] salutandi causa uterque venisset, pauca[3] primo[3] inter[4] nos[4] de literis, quarum summum erat in utroque studium; deinde Torquatus, Quoniam nacti[5] te, inquit, sumus aliquando otiosum[5], certe audiam, quid sit, quod Epicurum nostrum, non tu[6] quidem[6] oderis, ut fere faciunt[7], qui ab eo dissentiunt, sed certe non probes, eum, quem ego arbitror unum vidisse verum, maximisque erroribus[8] animos hominum liberavisse et omnia tradidisse, quae pertinerent[9] ad bene beateque vivendum. Sed existimo, te, sicut[10] nostrum Triarium[10], minus ab[11] eo delectari, quod ista Platonis, Aristotelis[12], Theophrasti[13] orationis[13] ornamenta neglexerit. Nam illud[14] quidem adduci[15] vix possum, ut[16] ea, quae senserit[17] ille, tibi non vera videantur. 15. Vide quantum, inquam, fallare, Torquate. Oratio me[1] is-

(2) I. e. iis ipsis: v. Feldhuegel. *de L.* II. 138. (3) Nota variari verbum. (4) V. ad *Lael.* 7. 25. (5) Soldan. *p. Deiot.* 212. (6)—(6) V. *Doctr.* nostr. iii. 6.: cf. 7. 23., v. 2. 4., 15. 43. (7)—(7) Cf. *C. M.* 12. 41.

14. (1) I. e. ad villam meam: v. ad *C. M.* 16. 55. n. 20., 17. 59. n. 11. (2) Cf. *Acad.* i. 1. 1. (3) Cf. iii. 2. 8., *de Fa.* 1. 2. (4) Hand. III. 397. 23. Ceterum de aditu sermonis Gernh. *C. M.* 9. (5)—(5) Cf. *de Rep.* i. 9. 14. (6) Abundat fere pron., ut saepissime *ille:* cf. *de Fa.* 2. 3. (7) V. ad *de Off.* i. 1. 4.; add. Moser. *Tusc.* II. 333., III. 196., Gies. *de D.* 89., 142., 195. (8)—(8) Cf. 13. 42. (9) De temp. et modo Jordan. *p. Caec.* 241., Moser. *Tusc.* I. 6., Ochsner. 64. (10)—(10) V. ad C. *M.* 1. 1. n. 16. (11) Omm. edd. aliquot. (12) *-li* Mg.; add. Ellendt. *de Or.* II. 55, 6. (13) De gen. duplici Moser. *Tusc.* II. 358. (14) Dedit Mg.; v. ad *Lael.* 4. 14. n. 7.: vulg. *-uc*; v. Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 104. (15) Sc. ut credam: vv. Matth. *p. Sulla* 14. 40., Gies. *de D.* 67., Ochsner. 226. (16) V. ad *Lael.* 5. 18. n. 18.: cf. iv. 19. 55. (17) Cf. 3. 10.

15. (1) V. ad *C. M.* 8. 26. n.

Digitized by Google

tius philosophi non offendit; nam et complectitur[2] verbis[2], quod vult, et dicit[3] plane[3], quod intelligam[3]: et[4] tamen[4] ego[5] a[6] philosopho[6], si afferat[7] eloquentiam, non asperner[8], si non habeat[9], non admodum flagitem[8]. Re[10] mihi non aeque satisfacit, et quidem locis pluribus. Sed quot[11] homines, tot sententiae[11]: falli igitur possumus. Quamobrem tandem, inquit, non satisfacit? te enim judicem aequum puto, modo, quae dicat ille, bene noris. 16. Nisi[1] mihi Phaedrum, inquam, mentitum aut Zenonem putas (quorum utrumque audivi, quum[2] mihi nihil[3] sane[3] praeter sedulitatem probarent), omnes mihi Epicuri sententiae satis notae sunt: atque eos, quos nominavi, cum Attico nostro frequenter audivi, quum[2] miraretur ille quidem utrumque, Phaedrum autem etiam amaret; quotidieque inter[4] nos[4] ea, quae audiebamus, conferebamus, neque erat umquam controversia, quid ego intelligerem[5], sed quid probarem[6].

VI. 17. Quid igitur est, inquit? audire[1] enim cupio[1], quid[2] non probes. Principio[3], inquam, in physicis, quibus maxime gloriatur, primum[3] totus[4] est alienus[4]. Democriti[5] omnia[5] dicit, perpauca mutans, sed ita, ut ea, quae corrigere vult, mihi quidem depravare vide-

29., 15. 53. n. 17., *Lael.* 4. 15. n. 11. (2) Cf. *in Verr.* iv. 26. 57. (3)—(3) Cf. ii. 7. 21. (4) Cf. 4. 11. (5) Addidit Mg. (6) Mire jungitur *a philosopho asperner.* Vereor ne corruptus sit locus: et mallem *et tamen ego, philosophus si*—. (7) Cf. *de Or.* i. 33. 152. (8)—(8) Discretive; v. ad *C. M.* 6. 19. n. 22.; add. Feldhuegel. *de L.* II. 260.: cf. 6. 18. bis. (9) Cf. *virtutem habere, Top.* 20. 78. et alibi. (10) Cf. iv. 2. 5., 22. 60., 26. 72. (11)—(11) Terent. *Phorm.* ii. 4. 14.

16. (1) Ironice: v. ad *Lael.* 3. 11. (2) I. e. *quum quidem* declarative: et sic mox iterum. (3) Cf. *de Or.* ii. 3. 13., 11. 48., iii. 30. 119., 51. 197., 55. 212., *Brut.* 5. 19., *in Verr.* ii. 53. 132., v. 4. 9., *ad F.* ix. 1. 1., *de D.* ii. 68. 141. inf. 11. 39. (4) Cf. 5. 14. (5) Cf. ii. 4. 12., 23. 75., *Tusc.* iii. 17. 38., *de N. D.* i. 26. 74. (6) I. e., intelligerem ea necne, si quae minus probabam. Estque zeugma quoddam.

VI. 17. (1)—(1) Non sine ironia: Jordan. *p. Caec.* 196. (2) *quod* Ox. unus. Fortasse: *Q. i. e., inquit* (*audire enim cupio*), *quod non probas?* (3)—(3) Prima reprehensio ad physica pertinet: vv. Bakius *B. C. N.* III. 82. et apud Wunder. *p. Planc.* 172., Feldhue-

Digitized by Google

atur. Ille atomos, quas appellat[6], id[7] est[7], corpora individua[8], propter soliditatem[8] censet in infinito inani[9], in quo nihil nec summum nec infimum nec medium nec ultimum[10] nec extremum[10] sit, ita ferri, ut concursionibus inter se cohaerescant, ex quo efficiantur ea, quae sint quaeque cernantur, omnia; eumque motum atomorum nullo a[11] principio, sed ex[11] aeterno tempore intelligi[12] convenire. 18. Epicurus autem, in quibus sequitur Democritum, non[1] fere[1] labitur. Quamquam[2] utriusque[3] quum multa[4] non probo, tum illud in primis, quod, quum in rerum natura duo quaerenda sint, unum, quae materia sit, ex qua quaeque res efficiatur; alterum, quae vis sit, quae quidque[5] efficiat; de materia disseruerunt[6], vim et causam[7] efficiendi[7] reliquerunt[8]. Sed hoc commune[9] vitium: illae[10] Epicuri propriae ruinae[11]; cen-

gel. *de L.* II. 254. Ipsa autem prima reprehensio duplex est, primum quod totus sit alienus, deinde (§ 18.) quod erroribus Democriti proprios nonnullos et suos addat errores. De *primum* quum *deinde* non sequatur ad *C. M.* 13. 45. et *de Off.* i. 14. 44.; add. Ellendt. *Brut.* 235., Zumpt. *Verr.* 240. et 444., Steinmetz. *in Cat.* ii. 10. 21., Wunder. *p. Planc.* 4. 10., Garaton. *Philipp.* v. 15., Feldhuegel. *de L.* II. 283., Kritz. ad Sallust. *J.* 257. (4) —(4) Nihil proprium ac suum habet. (5) Ita dicit, ut quae dicat sint omnia Democriti: cf. 21. 71. Et sic scripsi: nam edd. ante Mg. *Democrito adjicit perpauca;* cod. autem Erl. *Democriti adicit,* unde Mg. *Democritia dicit.* Sed aegre post *totus* potest *omnia* in exegesi abesse; cujus compendium *oia* sic videtur interiisse, ut prima ejus literula ad nomen accesserit, postrema ad verbum. Vis autem major in genitivo proprii, quam in isto adjectivo. Et sic magis potuit *mutationis* ratio haberi. Cf. *de N. D.* i. 26. 73., "*Quid* est in physicis Epicuri *non a Democrito?* nam, etsi quaedam *commutavit,* . . . tamen pleraque *dicit* eadem, —:" adde inf. § 21. Nam *Democritia* quidem dici poterant etiam si quae Epicurus a Nausiphane acceperat. (6) Mox ad *Ciceronian.* § 14. (7) Interpretatur lectoris causa: vv. Dav. *Acad.* ii. 18. 59., Mo. *Tusc.* I. 315., 332., 508., nos *de D.* i. 17. ii., 57.; adde inf. ii. 1. 1., 7. 20. (8) Cf. *Lucret.* i. 486. (9) Substantive: cf. *de N. D.* i. 20. 54., *de Fa.* 11. 24., 20. 47. (10)—(10) Eadem est cumulatio *de D.* ii. 43. 91. Frustra Gz. cum Alemanno *citimum* pro *extr.* (11) Attributive: Feldhuegel. *de L.* II. 274. n., 254., 255. (12) Jordan. *p. Caec.* 216.

18. (1) V. ad *de Off.* iii. 3. 15.; adde *in Verr.* v. 71. 182., *Tusc.* ii. 3. 8. (2) Cf. 1. 2. (3) Cf. 7. 26., "*Epicuri;*" 8. 27., "*ejus.*" (4) Sc. alia: v. ad *C. M.* 16. 55., *Lael.* 13. 48., *de Off.* iii. 29. 108. (5) Sive quamque rem. (6) Discretive: v. ad 5. 15. (7) Cf. *Acad.* i. 2. 6. (8) V. ad *de Off.* iii. 2. 9.; add. Peter. *Brut.* 180. b, Jordan. *p.*

Digitized by Google

set[12] enim[10], eadem illa individua et solida corpora ferri suo deorsum pondere ad[13] lineam[13]; hunc naturalem esse omnium corporum motum; 19. deinde[1] ibidem[2] homo[3] acutus[3], quum illud occurreret[4], si omnia deorsum e[5] regione[5] ferrentur et, ut dixi, ad[6] lineam[6], numquam fore, ut atomus altera alteram posset attingere; itaque[7] attulit rem commentitiam: declinare[8] dixit atomum perpaulum[8], quo[9] nihil posset fieri minus[9]; ita effici complexiones et copulationes et adhaesitationes[10] atomorum inter[11] se[11], ex quo efficeretur[12] mundus[12] omnesque partes mundi, quaeque in eo essent. Quae quum[13] res tota ficta sit[13] pueriliter, tum ne efficit[14] quidem, quod vult. Nam et ipsa declinatio ad[15] libidinem[15] fingitur (ait enim declinare atomum sine causa; quo[16] nihil turpius physico[17], quam[16] fieri sine causa quidquam[18] dicere) et illum motum[19] naturalem omnium ponderum, ut ipse constituit, e regione inferiorem lo-

Caec. 158., Bakius *de L.* 282. (9) Sc. utriusque. (10)—(10) V. ad *de Off.* ii. 16. 56. et *C. M.* 18. 65. (11) Cf. ii. 6. 18. (12) Discretive: q. d., nam, quum censuerit . . ., idem . . . attulit —: v. ad 5. 15.; add. Halm. *Pomp.* 87, 8. De praes. autem quasi pro perf. ad 8. 26. (13) Hand. I. 108.

19. (1) Nota *deinde*, non praeeunte *primum:* Hand. II. 240. 1., Garaton. *Philipp.* xiii. 20.; adde *de Off.* ii. 5. 16. (2) Hand. III. 171., Jordan. *p. Caec.* 181. (3) Ironice. (4) I. e., in mentem veniret: v. Nizol.; add. Moser. *Tusc.* I. 163., Gies. *de D.* 208. (5) Hand. II. 630. 30.; adde *de Fa.* 20. 47. (6) V. ad § 18. (7) Non plane desunt exempla particulae *itaque* sic in anacolutho positae: Hand. III. 506. 9.; adde Justin. iii. 4. 5. Tamen potest aliquis suspicari, post *attingere* excidisse infinitivum historicum *haerere;* cf. *in Verr.* ii. 76. 187., "*Haerere homo*, versari, rubere:" cujus etiam in philosophicis libris exstant exempla *de Or.* i. 56. 240., *Acad.* ii. 4. 11., 19. 63., *de Off.* iii. 14. 60. Licet etiam hujusmodi suspicari lacunam: *Itaque quid fecit?* Cf. *de Off.* iii. 27. 100. (8)—(8) Cf. *de Fa.* 10. 22., 20. 46. (9)—(9) Cf. *de Fa.* 10. 22., "Id appellat ἐλάχιστον." (10) *adhaesiones* Mg. De semel dictis Ellendt. *de Or.* II. 211., seqq. (11) Hand. III. 399.; add. Feldhuegel. *de L.* II. 39. (12) Poterat sic: *ex quo effici mundum:* at v. ad 9. 30. (13)—(13) De subj. Matth. *p. Rosc. A.* 6. 16., Mueller. *p. Sext.* 1. 2., Moser. *de Rep.* 483. (14) Cf. *de D.* ii. 50. 104. (15) Hand. I. 108. (16)—(16) V. ad *de N. D.* i. 15., *de D.* i. 89.; add. Ellendt. *de Or.* II. 178., Zumpt. *Verr.* 729., Scheller. *Obss.* 69., Seebod. *M. Cr.* I. 680., II. 707., Madvig. *Epist. Cr.* 73., Ochsner. 242. (17) V. ad *de Fa.* 11. (18) Cf. *de L.* iii. 8. 18., "nihil esse turpius, quam *quemquam* le-

Digitized by Google

cum petentium[19], sine causa eripuit atomis; nec tamen id, cujus causa haec[20] finxerat, assecutus est. 20. Nam, si omnes atomi declinabunt, nullae umquam cohaerescent; sive[1] aliae declinabunt, aliae suo nutu[2] recte ferentur, primum erit hoc quasi provincias[3] atomis dare, quae recte, quae oblique ferantur; deinde eadem illa atomorum (in quo etiam Democritus haeret[4]), turbulenta concursio hunc mundi ornatum efficere non poterit. Ne illud quidem physici[5], credere aliquid[6] esse minimum[6]; quod profecto numquam[7] putavisset, si a Polyaeno, familiari[8] suo, geometriam[9] discere maluisset, quam illam[10] etiam ipsum dedocere. Sol Democrito magnus videtur, quippe homini erudito in[11] geometriaque[11] perfecto[12]; huic bipedalis[13] fortasse[13]; tantum enim esse censet[14], quantus videtur, vel paulo aut majorem aut minorem. 21. Ita, quae mutat, ea corrumpit; quae sequitur, sunt tota Dêmocriti. Atomi, inane, imagines, quae[1] εἴδωλα nominant[2], quorum[3] incursione non solum videamus, sed etiam cogitemus; infinitio[4] ipsa, quam ἀπειρίαν vocant, tota ab[5] illo est, tum[6] innumerabiles mundi, qui et oriantur et intereant quotidie. Quae etsi mihi[7] nullo modo probantur[7], tamen Democritum, laudatum a ceteris, ab hoc, qui eum unum secutus esset[8], nollem[9] vituperatum[10].

VII. 22. Jam[1] in altera[2] philosophiae parte, quae[3] est quaerendi ac disserendi, quae[3] λογικὴ dicitur, iste

gari, nisi —." (19)—(19) Cf. 10. 32. (20) *hoc* aliquot, frustra: v. Gz.; add. Halm. *p. Sulla* 82., *p. Sest.* 199., Moser. *de Rep.* 68., nos *C. M.* 14. 49.

20. (1) Nota pro *sin.* (2) I. e. pondere: cf. *Tusc.* i. 17. 40. (3) V. Nizol. (4) V. ad *de D.* ii. 62. e. (5) I. e., dignum physico. (6) —(6) Cf. *Acad.* i. 7. 27. (7) I. e., *non*; v. ad C. *M.* 4. 11.: cf. ii. 10. 30. (8) Cf. 2. 6. (9) *-icam* aliquot, *-ica* Erl., Mg. (10) *-um* cod. Vict., Mg. (11)—(11) Cf. 1. 2. (12) Cf. *de Or.* i. 9. 35., 13. 58. (13) *pedalis* aliquot, Mg. At jam aliis pedalis quidem videbatur. Epicurus autem posse putabat aliquanto esse etiam majorem. (14) Cf. *Acad.* ii. 26. 82.

21. (1) VV. de attract. etiam in Graecis vocabulis Meyer. *Brut.* 37., Moser. *Tusc.* II. 307., nos *de Fa.* 142. (2) Sc. Epicurei. (3) Accommodavit ad propius. (4) Nonius 129. M. (5) Hand. I. 36. 3. (6) V. ad *C. M.* 15. 54.; adde inf. 8. 27., 18. 60. (7)—(7) Cf. 4. 12. (8) *est* aliquot, male. Mire autem Peter. *Brut.* 7. b. hypothe-

Digitized by Google

vester plane, ut[4] mihi quidem videtur[4], inermis[5] ac nudus[6] est. Tollit[7] definitiones[7]; nihil de dividendo[8] ac partiendo docet; non, quo modo efficiatur concludaturque[9] ratio[10], tradit[11]; non, qua via captiosa solvantur, ambigua distinguantur, ostendit[11]: judicia rerum in sensibus ponit; quibus si semel[12] aliquid falsi pro vero probatum sit, sublatum esse omne judicium veri et falsi putat. 23. Confirmat[1] autem illud vel maxime, quod ipsa natura, ut ait ille, sciscat[2] et probet[2], id est, voluptatem[3] et dolorem[3]. Ad haec et quae sequamur et quae fugiamus, refert omnia. Quod quamquam Aristippi est a[4] Cyrenaicisque[4] melius liberiusque defenditur, tamen ejusmodi esse judico, ut nihil homine videatur indignius. Ad majora[5] enim quaedam nos natura genuit et conformavit, ut[6] mihi quidem videtur[6]. Ac fieri potest, ut errem; sed ita prorsus existimo, neque[7] eum Torquatum, qui hoc primus cognomen[8] invenerit[8],

tice accipit. (9) Verbum improbantis: cf. *de Off.* i. 11. 35., iii. 24. 93. (10) Cf. *de N. D.* i. 33. 93.

VII. 22. (1) Hand. III. 147. 26. (2) Cf. 19. 63., ii. 9. 26., *Acad.* ii. 30. 97. (3)—(3) V. ad *C. M.* 17. 59. n. 7. (4)—(4) Cf. § 23., ii. 6. 18. (5) *-mus* L.: Ciceronis est utraque forma; v. Jordan. *p. Caec.* 240. (6) Cf. Sallust. *J.* 107. (7) Bak. *de L.* 361. (8) Cf. ii. 9. 26. (9) Cf. *Tusc.* ii. 12. 29., *de N. D.* ii. 8. 22., *de D.* i. 32. 71., ii. 10. 25., *de Fa.* 14. 31., 18. 41. (10) Gies. *de D.* 139. (11)—(11) Nota variata verba, *docet, tradit, ostendit:* cf. ii. 5. 15. (12) Cf. *Acad.* ii. 25. 79.

23. (1) Verbum conatus: v. ad *C. M.* 4. 11. n. 13.; add. Borgers. *Parad.* 37. Sed ante h. v. ponunt editores signa lacunae, quasi exciderint quaedam, quae transitum tertiam ad reprehensionem paraverint. At, jam in duobus philosophiae partibus reprehenso Epicuro, fortasse potuit Cic. sic in tertiam reprehensionem illabi, ut, quae una reliqua, ipsam tertiam philosophiae partem necesse non haberet diserte verbis proponere: cf. *C. M.* 9. 27. Neque ullam tertiae partis nominatim mentionem factam fuisse vel ex responso Triarii (8. 26.) poteris colligere. Quin etiam verba ipsa mihi quidem videntur cum iis, quae proxime antecedunt, cohaerere. Nam "*illud*" intelligo: illud sensuum judicium: cf. ii. 12. 36. (2)—(2) Sic Mg. cum codd.: *asciscat et reprobet* edd. (3)—(3) Breviter, pro: *judicium voluptatis et doloris.* (4)—(4) Cf. 5. 13. (5) Cf. v. 8. 21., *de Off.* i. 29. 103. (6)—(6) Cf. § 22. (7) Omittit infra § 24. disjunctionis formam propter interposita: v. Mg. p. 805., Hand. IV. 139.; adde geminum locum *p. Scauro* 2. (ubi haeret Asconius), *ad F.* i. 8. 3. (8) Cf. *Tusc.* iv. 22. 49., *de Off.* iii. 31. 112.; add. Bak. *de L.* 444., Gies. *de D.* 60. Sed Mg. *invenit* ex uno: at v. ad *de Off.* iii. 1. 1.;

Digitized by Google

aut torquem illum hosti detraxisse, ut aliquam ex eo perciperet corpore voluptatem, aut cum Latinis tertio[9] consulatu[9] conflixisse apud Veserim propter voluptatem. Quod vero .securi percusserit[10] filium, privavisse[11] se etiam videtur multis voluptatibus, quum ipsi naturae patrioque amori praetulerit jus majestatis atque imperii. 24. Quid[1]? alter[2] Torquatus, is[3] qui[3] consul cum Cn. Octavio fuit, quum illam severitatem in eo filio adhibuit, quem[4] in adoptionem D. Silano emancipaverat[5], ut eum, Macedonum legatis accusantibus, quod pecunias praetorem in provincia cepisse[6] arguerent[7], causam apud se dicere juberet, reque ex utraque parte audita, pronuntiaret, eum non talem videri[8] fuisse in imperio[9], quales ejus majores fuissent, et in conspectum suum venire vetuit[10], numquid[11] videtur tibi de voluptatibus suis cogitavisse? Sed, ut omittam[12] pericula, labores, dolorem etiam, quem optimus[13] quisque[13] pro patria et pro suis suscipit, ut non modo

add. Klotz. ad *C. M.* 159. (9) Quasi parenthetice: v. ad *de Off.* i. 39. 138.; adde *in Verr.* i. 44. 113., "*Syracusis*;" *de Rep.* ii. 7. 12. "*Consulibus*;" *de L.* i. 22. 58., "*Delphico*;" et ii. 11. 28., "*a Calatino*;" *Lael.* 25. 96. (10) *-ssit* Mg. sine codd., frustra: v. Jordan. *p. Caec.* 184. (11) *-sse* Mg.

24. (1) Cf. 2. 6. (2) Codd. *L.*, quum quidem *T.* corrigunt editores. At utrique erat Tito praenomen. Quid opus erat in hoc altero Torquato praenomine addito, quod omissum est in superiore? Ergo mansit litera *L* ex *ALT*" (alter), absorpta *T.* Cf. plane geminum locum *p. Scauro* 2., eumdem quem jam supra § 23. ad particulam *neque* adhibuimus, "At *neque* illius Crassi . . . Quid vero? *alterum* Crassum . . .?" Et sic fortasse scribendum etiam *de L.* ii. 4. 10., "regnante *altero* Tarquinio," ubi codd. meliores *ul;* unde quidam incommode praenomen effecerunt, quod etiam Prisci illius commune erat. (3) V. ad *C. M.* 4. 10. (4) De rel. dirempto ad *C. M.* 7. 21. n. 14.; adde inf. 16. 53. (5) V. ad *C. M.* 11. 38.; add. Gell. v. 19. (6) Cf. *in Verr.* i. 4. 10., ii. 10. 26., 48. 119., iii. 16. 40., 30. 71., *de N. D.* iii. 30. 74., inf. ii. 16. 54. (7) I. e., quod cepisset, ut arguebant: v. ad *C. M.* 2. 4. n. 9. et *de Off.* i. 13. 40. (8) Bakius *de L.* 378. (9) Zumpt. *Verr.* 890. (10) *vetaret* tempora superiora postulant Ernestio, frustra. Nam *severitas* quidem potius in judicio isto erat posita. Ad quam etiam *acerbitas* accessit, quum in conspectum suum vetuit venire. Jungit utrumque *de Off.* iii. 31. 112., "*acerbe severus* in filium." (11) Hand. IV. 325.; plura nos mox ad *Ciceronian.* § 59. (12) Mox ad *Ciceronian.* § 213. (13) Beier. *de Off.* I. 218.: cf. ii.

Digitized by Google

nullam captet, sed etiam praetereat omnes voluptates, dolores[14] denique quosvis[14] suscipere malit, quam deserere ullam officii partem; ad ea, quae hoc non minus declarant, sed videntur leviora[15], veniamus[16]. 25. Quid tibi, Torquate? quid huic[1] Triario literae, quid historiae[2] cognitioque rerum[3], quid poëtarum evolutio, quid[4] tanta tot versuum memoria voluptatis affert? Nec mihi illud dixeris: Haec enim[5] ipsa mihi sunt voluptati; et[6] erant illa Torquatis. Numquam hoc ita defendet[7] Epicurus; neque vero tu, Triari[8], aut quisquam eorum, qui aut saperet aliquid, aut ista didicisset. Et, quod quaeritur saepe, cur tam multi sint[9] Epicurei; sunt aliae[10] quoque causae[11], sed multitudinem hoc[12] maxime allicit, quod ita putant[13] dici ab illo, recta et honesta quae[14] sint, ea facere ipsa per se laetitiam, id[15] est[15], voluptatem. Homines[16] optimi[16] non intelligunt, totam rationem everti, si ita se res[17] habeat. Nam, si concederetur, etiam si ad corpus nihil referatur[18], ista sua sponte[19] et per[19] se esse ju-

14. 45. (14)—(14) Jam dixit supra "*dolorem* etiam." Nimirum etiam ad quosvis parati sunt suscipiendos. (15) V. ad *C. M.* 14. 50.; adde inf. ii. 33. 107. (16) De mutato numero ad l. 1.; de ipso autem *veniendi* verbo ad *C. M.* 15. 51.

25. (1) V. ad *C. M.* 2. 4. (2) Pluraliter etiam v. 22. 64. (3) Np. quae ex historiis sint cognitae. (4) Melius abfuturum censeo. (5) Hand. II. 394. 8.; add. Henrichsen *de Or.* 47., Buechner. *p. Rosc. A.* 144. et 318., Zumpt. *Verr.* 75., Gesner. *de H. R.* apud Wolf. 358., Wunder. *p. Planc.* 221., Moser. *Tusc.* I. 40., 265., II. 388., 392. (6) I. e., et item. (7) Sic B.; vulg. *-it*: cf. iv. 18. 51. et *de D.* ii. 50. 104., "*dabit.*" (8) Negat Mg., Ciceronem hic Triarium alloqui. Respondet tamen Triarius; eaque ipsa Triarii pars fuit, ut in dissensione Ciceronis et Torquati verbum aliquod suum subinde interponeret: cf. ii. 35. 119. Ceterum obiter hoc; et continuo ad Torquatum redit. (9) *sunt* edd. vett.: cf. *p. Rosc. A.* 41. 119., 43. 125., *p. Domo* 49. 127., *p. Sext.* 38. 81., *p. Lig.* 3. 9., 8. 24., *de N. D.* ii. 6. 18., *de D.* ii. 61. 126., *de Off.* i. 7. 23. (10) Cf. ii. 14. 45. (11) Opinor, cur sint tam multi. (12) *haec* Mg. (13) Sic Or.; vulg. *-at*: cf. *de Off.* ii. 11. 38. (14) V. ad *C. M.* 23. 85. e. (15) Novo nomine *laetitiam* dicit, quam supra *voluptatem* dixit: cf. 10. 33., u. v. Mg., ii. 2. 6., ubi item vid. Mg., 22. 70.; add. Orell. ad *Brut.* p. 301. ed. min. (16) Feldhuegel. *de L.* II. 36., Beier. *de Off.* ii. 25. 90. (17) *res se* Mg.: vv. Bakius *de L.* 379. et 442., Gies. *de D.* 48. (18) Cf. 17. 55. De temp. autem praes. notat Mg., "videri ipsam rem controversam universius eloqui velle," conferens

Digitized by Google

cunda, per se esset et virtus et cognitio rerum (quod minime[20] ille vult[21]) expetenda. 26. Haec[1] igitur[2] Epicuri[3] non probo[1], inquam. De[4] cetero[4], vellem equidem aut ipse doctrinis fuisset instructior (est enim, quod ita[5] tibi videri necesse[6] est[6], non satis politus[7] iis artibus[8], quas[9] qui[9] tenent, eruditi appellantur), aut ne deterruisset alios a studiis: quamquam[10] te quidem[10] video minime esse deterritum.

VIII. Quae quum dixissem, magis[1] ut illum provocarem, quam ut ipse loquerer[2]; tum Triarius, leniter[3] arridens[3], Tu quidem, inquit, totum Epicurum paene e philosophorum choro sustulisti. Quid[4] ei reliquisti, nisi te, quoquo modo loqueretur, intelligere, quid diceret? Aliena dicit[5] in physicis, nec ea ipsa, quae tibi probarentur: si[6] qua[6] in his[7] corrigere voluit, deteriora fecit: disserendi artem nullam habuit: voluptatem quum summum bonum diceret, primum in eo ipso parum[8] vidit[8], deinde hoc quoque alienum; nam ante Aristippus, et ille melius. Addidisti ad[9] extremum[9], etiam indoctum[10] fuisse. 27. Fieri[1], inquam, o[2] Triari[2], nullo[1] pacto[1] potest[1], ut non dicas[4], quid

Tusc. i. 25. 60. (19)—(19) Scheller. *Obss.* 223. (20) Cf. *Lael.* 3. 11. (21) I. e. putat, censet: v. ad *C. M.* 17. 60.

26. (1)—(1) I. e. Haec igitur sunt, quae Epicuri non probo: v. ad *C. M.* 1. 3. (2) Hand. III. 192. 22. (3) Cf. 6. 18. (4) Hand. II. 222. (5) V. ad *C. M.* 11. 35. (6) Cf. *Lael.* 4. 16. (7) Fortasse *potitus*, quod melius illis *instructior* et *tenent* videatur convenire. (8) Cf. 21. 72. (9) V. ad *C. M.* 1. 2. n. 18.; adde inf. 15. 49., 18. 60., 19. 64. (10)—(10) Cf. 1. 2.

VIII. (1) I. e. Quae quum dixissem (dixeram autem magis, ut —), tum —. (2) *eloq.?* (3) Cf. *de Or.* i. 30. 134., 62. 265., ii. 33. 145., inf. 35. 119., *Tusc.* i. 40. 96., *de Rep.* vi. 12., *de N. D.* i. 7. 17., iii. 1. 1. (4) Sc. *enim:* cf. *Lael.* 2. 9., 6. 22., *de Off.* i. 19. 62., inf. 16. 50. et 52., 18. 52. (5) Sic recte B., conferens *de N. D.* i. 22. 61.; *dixit* aliquot, Mg., prob. Feldhuegelio *de L.* II. 100., frustra. De praes. ad *C. M.* 20. 73. n. 10.; adde Feldh. *de L.* II. 112., inf. 19. 63. Ceterum notanda est breviloquentia quaedam, q. d.: Dixisti enim, aliena dicere eum. Et sic in reliquis. In fine autem, omissa ista brevitate, "*Addidisti . . indoctum fuisse.*" (6) I. e. fere *quae:* v. ad *Lael.* 9. 29. n. 18.; adde inf. 17. 55., 19. 62. (7) *iis* V., Mg. (8) Cf. *Philipp.* vi. 4. 9., "*nihil vidisse;*" *Lael.* 26. 99., "*plus.*" (9) V. ad *Lael.* 26. 99.: cf. *de D.* ii.

Digitized by Google

non probes ejus[5], a quo dissentias. Quid enim me prohiberet Epicureum esse, si probarem, quae ille diceret? quum praesertim illa perdiscere ludus[6] esset. Quamobrem dissentientium inter se reprehensiones non sunt vituperandae; maledicta, contumeliae, tum[7] iracundiae[8], contentiones concertationesque[9] in[10] disputando[10] pertinaces, indignae mihi[11] philosophia videri solent. 28. Tum[1] Torquatus, Prorsus[2], inquit, assentior[2]: neque[3] enim disputari sine reprehensione, nec[3] cum[4] iracundia[4] aut pertinacia recte disputari[5] potest. Sed ad[6] haec, nisi[7] molestum est[7], habeo quae velim[6]. An[8] me, inquam, nisi te audire vellem, censes[9] haec dicturum fuisse? Utrum igitur, inquit[10], percurri omnem Epicuri disciplinam placet, an de una[11] voluptate quaeri, de qua omne certamen est? Tuo[12] vero id quidem, inquam, arbitratu[12]. Sic faciam igitur, inquit: unam rem explicabo, eamque maximam. De physicis alias[13]; et quidem tibi et declinationem istam atomorum et magnitudinem[14] solis[14] probabo, et Democriti errata ab Epicuro reprehensa[15] et correcta permulta. Nunc[13] dicam de voluptate; nihil[16] scilicet novi[16], ea tamen, quae te ipsum probaturum esse confidam. Certe, inquam, pertinax[17] non ero, tibique[18], si mihi probabis ea, quae dices, lubenter assentiar.

10. 25. ([10]) Sc. *eum:* v. ad *C. M.* 10. 34., 17. 59.; add. Feldhuegel. *de L.* II. 97.

27. ([1])—([1]) Cf. *de Rep.* i. 33. 50. ([2]) Del. Pal. 1. ([3]) De voc. ad *C. M.* 2. 4. ([4]) Indefinite. ([5]) Cf. 6. 18. ([6]) Cf. *de Or.* ii. 17. 72. ([7]) Cf. 6. 21. ([8]) De plur. Ellendt. *de Or.* II. 381. ([9]) Gernh. *Lael.* 75. b. ([10]) Om. aliquot, male. ([11]) *ind. ph. mihi* Gz.

28. ([1]) Recte Gz. pro *Tunc;* add. Moser. *de Rep.* 71., 227. b, 508. b. ([2])—([2]) Cf. *Lael.* 16. 57. ([3])—([3]) V. ad *Lael.* 12. 40. ([4]) .ad *de Off.* i. 38. 136.; add. Hand. II. 158. ([5]) Del. Gz., male. ([6])—([6]) V. ad *Lael.* 9. 32. e. ([7])—([7]) V. ad *C. M.* 2. 6. ([8]) Recte Dav. pro *At;* v. Mg.; add. Bak. *de L.* 378., item Feldhuegel. II. 85. ([9]) Cf. *C. M.* 23. 82. ([10]) Addidit Dav. ([11]) I. e. sola: cf. 13. 42., ii. 6. 18., 13. 43., iv. 16. 43. ([12])—([12]) Cf. *Brut.* 11. 42., inf. 21. 72. ([13])—([13]) Hand. I. 220. 3.; adde *Lael.* 1. 1. ([14]) Quodammodo negative: q. d., neque majorem solem esse, quam Epicurus censebat. Cf. 6. 20. ([15]) *dep.* volebat B., frustra. ([16])—([16]) Cf. *de Rep.* i. 14. 21., *de D.* i. 6. 11.

Digitized by Google

29. Probabo, inquit, modo ista sis aequitate, quam[1] ostendis. Sed uti oratione perpetua[2] malo[3], quam interrogare aut interrogari. Ut placet, inquam. Tum[4] dicere exorsus est.

IX. Primum igitur, inquit, sic agam, ut ipsi auctori hujus disciplinae placet: constituam, quid[1] et quale[1] sit id, de quo quaerimus, non[2] quo[2] ignorare vos arbitrer, sed ut ratione[3] et via[3] procedat oratio. Quaerimus igitur, quid sit extremum, quid[4] ultimum bonorum; quod, omnium philosophorum sententia, tale debet esse, ut ad id omnia referri oporteat, ipsum autem nusquam[5]. Hoc Epicurus in[6] voluptate ponit[6], quod[7] summum bonum esse vult[8], summumque[9] malum dolorem. Idque instituit docere sic: 30. Omne animal, simul atque natum sit, voluptatem appetere, eaque gaudere ut summo bono, dolorem aspernari ut summum malum, et, quantum possit, a se repellere[1]; idque facere nondum depravatum, ipsa natura incorrupte atque integre[2] judicante. Itaque negat opus esse ratione[3] neque[4] disputatione[3], quamobrem[5] volup-

(π) Cf. ii. 3. 9. (ϱ) De copula ad *de Off.* i. 7. 22.

29. (1) *qua* V., quomodo nos *de Off.* ii. 5. 18., "*quanta.*" (2) Cf. *de Or.* ii. 4. 16., *de L.* i. 24. 62., *de Fa.* 1. 1., inf. ii. 1. 2. et 3., 6. 17. (3) Cf. *de N. D.* iii. 1. 4. (4) Dedit Mg. pro *Tunc:* v. ad § 28.

IX. (1)—(1) Cf. 11. 37., *Tusc.* iii. 5. 11. (2) V. ad *C. M.* 23. 84. (3)—(3) Ellendt. *de Or.* II. 15., Gz. ad iii. 5. 18. inf., Kuehner. *Tusc.* ii. 2. 6., nos *de Off.* i. 2. 7.; adde *de Or.* i. 19. 87., 47. 205., 49. 215., *Brut.* 12. 46., *Top.* 1. 2., *Acad.* ii. 30. 97. (4) *et* Pal. 1., alii pauci, Mg.: cf. 4. 11. (5) I. e. ad nullam rem: Hand. IV. 348. 6. (6)—(6) Cf. 13. 42., 20. 70., ii. 6. 19., 8. 24. et 25., 22. 70., 27. 88. (7) Krueger. p. 108. (8) Cf. 7. 25. e. (9) I. e., ita ut item summum malum velit esse dolorem; quum quidem item . . vult —. Laxior sane junctura: de qua v. Klotz. *Qu. Tull.* 69. Sed quodammodo abundant haec, superiora si spectes, in quibus nulla malorum ratio habetur. Sic non raro quasi praeter rem contraria irrepunt. Cf. 12. 41., "cui sententiae consentaneum est —;" ii. 27. 86., "*item contra,* —;" iv. 17. 47., "nisi in virtute *aut vitio,*" u. v. Mg. p. 559.; v. 30. 90., "ut ista producta *et reducta;*" *ad F.* v. 13. 1., "*aut male;*" *de Off.* iii. 33. 119., "*et malorum.*" Sic etiam Plato *Phileb* 87., καὶ χρησταῖς.

30. (1) Moser. *Tusc.* II. 198., *de Rep.* 237. b. (2) Matth. *p. L. M.* 1. 2., Moser. *Tusc.* I. 145. (3)—(3) Cf. § 31. e., *de Rep.* i. 16. 25., *C. M.* 21. 77. (4) V. ad *Lael.*

Digitized by Google

tas expetenda[6], fugiendus[6] dolor sit (sentiri[7] hoc putat, ut calere ignem, nivem esse albam, dulce mel; quorum nihil oporteret[9] exquisitis[10] rationibus confirmare[11]); tantum[12] satis[12] esse[13], admonere[12]: interesse enim inter argumentum conclusionemque[14] rationis[14] et inter[15] mediocrem animadversionem atque admonitionem; altera occulta quaedam et quasi involuta aperiri, altera prompta[16] et aperta judicari[17]. Etenim, quoniam, detractis de homine sensibus, reliqui nihil est, necesse est,[18] quid aut ad[19] naturam aut contra sit, a natura ipsa judicari[20]. Ea[21] quid percipit aut quid judicat, quo aut petat aut fugiat aliquid, praeter voluptatem et dolorem? 31. Sunt[1] autem quidam[1] e nostris, qui[1] haec subtilius[2] velint[1] tradere, et negent satis esse, quid bonum sit aut quid malum, sensu judicari, sed animo[3] etiam ac ratione intelligi posse[4], et voluptatem ipsam[5] per[5] se esse expetendam et dolorem ipsum[6] per[5]

14. 50. (5) I. e. ad docendum, quamobrem: cf. § 31., "*cur*;" 20. 68., "*quemadm.*" (6) Nota chiasmum; v. ad 2. 4.: mox bis. (7) Ita in parenthesi accipio haec: v. ad *C. M.* 16. 56., *Lael.* 11. 39. (9) *-re* edd. multae, propter *esse*, quod infra est: quomodo corrigendi parenthesis nostra tollit necessitatem. Ceterum de subj. quasi pro inf. in membro relativo v. ad *de Off.* iii. 11. 49.; add. Wopkens. *LL. TT.* 285. *H.*, Ochsner. 212.; de imperf. post praes. supra 8. 26. (10) Gies. *de D.* 10. (11) *-ri* Ern., male: v. ad *de Off.* i. 38. 137.; adde *Lael.* 16. 59. (12)—(12) Praemittitur *tantum* infinitivo, ut saepe demonstrativum: cf. *de Or.* ii. 32. 139., *p. Sulla* 13. 39., *de D.* ii. 50. 104. (13) Contexenda haec cum superioribus illis: "Itaque *negat* —." Nam, quod in affirmationem exit negatio, nota res est: v. Ellendt. *de Or.* II. 43.: cf. 18. 61., ii. 8. 25., 21. 68., iv. 9. 22., v. 29. 88. Illa autem, "calere ignem, nivem esse albam, dulce mel," ne admonitione quidem egent. (14) Cf. 7. 22., iii. 18. 59., *de D.* ii. 49. 101. (15) Hand. III. 410., Frotscher. ad Muret. I. 373. (16) Matth. *p. Rosc. A.* 40. 118. (17) *ind.* edd. aliquot, frustra. (18) Legebat Dav. quidem *nec esse:* sed isto modo debebat idem *quoniam . . . sit* vel *esset.* De transitione v. ad *de Off.* i. 44. 158.: cf. *Orat.* 31. 112. e. (19) *secundum* codd. aliquot ab interp.: v. Hand. I. 108. (20) Ochsner. 388. (21) Sc. *autem.* Frustra B. *At ea;* Gz. autem *Ecquid praecipit? ecquid j.*

31. (1)—(1)—(1)—(1) Nota subj. post *quidam:* v. ad *C. M.* 19. 69. n. 10. (2) Borgers. *Parad.* 35. (3) Paulo insolentius pro *mente;* sed opponitur *sensui*, qui est corporis: v. Gz. (4) Sc. *dicant:* v. ad § 30. (5) Hand. IV. 442.; adde inf. 10. 35., ii. 8. 23. (6) Hand. II. 177. 2.; adde *ad F.* vi. 4. 2.:

Digitized by Google

se esse fugiendum. Itaque aiunt hanc quasi naturalem atque insitam in animis nostris inesse notionem, ut alterum esse appetendum, alterum aspernandum sentiamus. Alii autem (quibus ego assentior), quum a philosophis compluribus permulta dicantur, cur[6] nec voluptas in bonis sit numeranda nec in malis[7] dolor, non[8] existimant oportere nimium nos causae confidere, sed et argumentandum et accurate[9] disserendum et, rationibus conquisitis[10], de voluptate et dolore disputandum putant.

X. 32. Sed, ut perspiciatis, unde omnis iste natus sit error voluptatem accusantium doloremque laudantium, totam rem aperiam, eaque ipsa, quae ab illo inventore[1] veritatis[1] et quasi architecto[2] beatae vitae dicta sunt, explicabo. Nemo enim ipsam voluptatem, quia[3] voluptas sit[3], aspernatur aut odit aut fugit; sed[4] quia consequuntur[5] magni dolores eos[5], qui ratione[6] voluptatem sequi nesciunt. Neque porro[7] quisquam est, qui dolorem ipsum, quia[3] dolor sit[3], amet, consectetur, adipisci velit; sed[4] quia nonnumquam ejusmodi tempora incidunt[8], ut labore et dolore magnam aliquam quaerat voluptatem. Ut enim ad minima veniam[9], quis nostrum exercitationem ullam corporis suscipit laboriosam, nisi ut aliquid ex ea commodi consequatur? Quis autem vel eum jure reprehenderit, qui in[10] ea voluptate velit esse[10], quam[11] nihil molestiae consequatur, vel illum[12], qui dolorem eum fugiat, quo voluptas nulla pariatur? 33. At vero eos et[1] accu-

cf. etiam § 30., "*quamobrem*;" inf. 20. 68., "*quemadm.*" (7) Nota chiasmum: cf. § 30. (8) De situ particulae ad *C. M.* 20. 73. n. 20.; adde inf. ii. 3. 7., 8. 23. (9) Cf. 5. 13. (10) Cf. § 30.

X. 32, (1) Cf. 5. 14. (2) V. Nizol. (3)—(3) De subj. Matth. *p. Rosc. A.* 48. 141., *p. Sext.* 64. 135., *p. Mil.* 22. 59., Zumpt. *Verr.* 406. Frotscher. ad Muret. II. 226., Hand. IV. 279. 8. (4) Sc. *quisque*: v. Ellendt. *de Or.* II. 378. (5)—(5) Matth. *p. Sext.* 23. 51. (6) Matth. *p. Rosc. A.* 39. 113., Zumpt. *Verr.* 101.; adde *de Or.* iii. 40. 159. et 160., *Orat.* 40. 137., 49. 164. (7) Hand. IV. 486. 15. (8) Cf. *de Off.* i. 10. 31.; add. Ochsner. 143. (9) Cf. 7. 24. (10)—(10) Hand. III. 257.; adde inf. 11. 38. et 39., 19. 62., ii. 3. 10., 5. 16. (11) Al. *qua.*, frustra. (12) Nota variatum pron.: v. ad *C. M.* 23. 83.

Digitized by Google

samus et[1] justo[2] odio[3] dignissimos ducimus, qui blanditiis praesentium voluptatum deleniti[3] atque corrupti, quos dolores et quas[4] molestias excepturi sint[5], occaecati cupiditate non provident[6]; similique sunt[7] in[7] culpa[7], qui officia deserunt[8] mollitia animi, id[9] est[9], laborum et dolorum fuga[10]. Et harum quidem rerum facilis[11] est et expedita distinctio. Nam libero[12] tempore, quum soluta[12] nobis est eligendi[13] optio[13], quumque nihil impedit, quo minus id, quod maxime placeat, facere possimus[14], omnis voluptas assumenda est, omnis dolor repellendus[15]. Temporibus[16] autem quibusdam et aut officiis debitis aut rerum necessitatibus saepe[17] eveniet[18], ut et voluptates repudiandae sint et molestiae non recusandae. Itaque earum[19] rerum hic tenetur a sapiente delectus, ut[20] aut[20] rejiciendis voluptatibus[21] majores[22] alias consequatur[23], aut perferendis doloribus asperiores[22] repellat. 34. Hanc ego quum teneam[1]

33. (1)—(1) V. ad *C. M.* 1. 1. n. 29. (2) Cf. *Philipp.* xiii. 3. 6. De adj. quasi otioso Wopkens. *M. Obss. N.* X. 259., 272., 306., nos ad *de N. D.* i. 2. et *de Off.* praef. p. 7. Sine adj. *de Or.* ii. 51. 205. (3) Cf. *ad F.* xv. 16. 3. (4) De iterato pron. ad *Lael.* 2. 7. n. 18. (5) *sunt* ed. Vict.: v. ad *C. M.* 6. 18. (6) Cf. 14. 47. (7) V. ad *Lael.* 21. 78. (8) Gronov. *Obss.* iii. 20. (9) V. ad 7. 25. (10) Cf. *Orat.* 68. 229., *p. Mur.* 4. 9, *Acad.* i. 6. 23., *de Off.* i. 23. 80., 24. 83. (11) Moser. *Tusc.* I. 169. (12)—(12) Bakius *de L.* 291. (13) Cf. *Brut.* 50. 189., *ad A.* iv. 18. 3. (14) V. ad *Lael.* 9. 30. (15) Al. *dep.*, male: v. Ern.; add. Halm. *p. Sulla* 82., *p. Sest.* 150. (16) I. e. *propter* tempora quaedam: cf. 10. 36., 13. 42., ii. 26. 83. De abl. Wopkens. *LL. TT.* p. 96. *H.* et *M. Obss. N.* X. 101, 2., Ellendt. *de Or.* II. 13., Matth. *p. Mur.* 10. 23., Bakius *de L.* 415., Gies. *de D.* 28.; adde *Lael.* 14. 51., 27. 100. Sunt autem *tempora* ipsae res quae per tempora exsistunt (v. Forcell.); ut recte pergat exegesis *et . . . necessitatibus:* cf. *ad F.* iv. 9. 2., "*tempori* cedere, id est *necessitati* parere." (17) V. ad *Lael.* 16. 59. (18) *evenit* edd. aliquot, frustra. (19) *harum* Manut. et Lamb.: v. ad *C. M.* 17. 60. n. 20., *Lael.* 9. 32.; add. Halm. *p. Sulla* 58. (20) *aut ut* codd. multi, defendente Wopkensio *LL. TT.* p. 46. *H.*; v. ad *C. M.* 3. 7. n. 20. (21) Np. quibusdam s. levioribus. (22)—(23) *-ris* duo Gzii: v. praef. nostr. ad *de N. D.* p. viii.; adde *Lael.* 2. 7., "*inferioris;*" 19. 69., "*amplioris;*" et 70., "*imbecillioris* (v. Beier.); *de Off.* ii. 12. 41., "*tenuioris*" (Regii tres; etsi iidem "*injuriam*"); 16. 57., "*superioris*" (Harl. 2716.); 18. 63., "*tenuioris*" (idem); iii. 30. 109., "*superioris*" (quidam meus). (23) Feldhueg. *de L.* II. 150.

Digitized by Google

sententiam[1], quid est[2], cur[2] verear, ne ad eam non possim accommodare Torquatos nostros? quos tu paulo ante, quum[3] memoriter[4], tum etiam erga nos amice et benevole collegisti[5]; nec me tamen laudandis majoribus meis corrupisti[6], nec segniorem ad[7] respondendum reddidisti. Quorum facta quemadmodum, quaeso, interpretaris? Siccine eos censes aut in armatum hostem impetum[8] fecisse[8] aut in liberos atque[9] in[10] sanguinem suum tam crudeles fuisse, nihil[11] ut[11] de utilitatibus[12], nihil[11] ut[11] de commodis suis cogitarent? At id[13] ne ferae quidem faciunt, ut[13] ita ruant[14] itaque[15] turbent[16], ut earum motus[17] et impetus quo pertineant, non intelligamus[18]. 35. Tu[1] tam egregios viros censes[1] tantas res gessisse sine causa? Quae fuerit causa, mox[2] videro[2]; interea hoc tenebo[3], si ob aliquam causam ista, quae sine dubio praeclara sunt, fecerint, virtutem his ipsam[4] per[4] se causam non fuisse. Torquem[5] detraxit hosti[5]. Et[6] quidem[6] se texit, ne inter-

34. (1) Nota: nam aliter *de Fa.* 13. 29. (2) Cf. 2. 6. e. (3) Al. *tum:* v. ad *C. M.* 2. 4. (4) l. e. bona memoria usus: v. Mg.; adde inf. iv. 1. 1. (5) V. ad *C. M.* 11. 38.; add. Moser. *Tusc.* II. 470., Ochsner. 109.: cf. 19. 62. (6) *corripuisti* aliquot: cf. ii. 22. 72. (7) Hand. I. 106. 1. (8) *irruisse* B., tacite: cf. ii. 19. 61. Ad rem respice 7. 23, 24. (9) V. de exegesi hujusmodi praeter Mg. etiam Halm. *p. Sulla* 52., *p. Pomp.* 219. (10) De repetita praep. Zumpt. *Verr.* 29., Jordan. *p. Caec.* 243., Feldhuegel. *de L.* II. 121. (11) V. ad *de D.* ii. 3.; adde *de Or.* ii. 46. 191., *Orat.* 8. 25., 18. 59., 58. 198., *p. Sext.* 50. 107., *Tusc.* iii. 18. 39., v. 20. 60., *de Rep.* ii. 23. 42., *de N. D.* ii. 46. 118. (12) *volupt.* edd. aliquot. (13)—(13) Matth. *p. Mil.* 16. 43. (14) Halm. *p. Sest.* 298. (15) Hand. III. 500. 1., Madvig. *Epist. Cr.* 84, 5., Ferrar. ad *Philipp.* xiii. 3., Orell. *Oratt. Select.* 74.; adde inf. v. 6. 17. (16) I. e., opinor, motus turbidos suscipiant: nam mox, "*motus* et impetus." Al. *turbentur:* utrumvis reflexivum. (17) De chiasmo ad *C. M.* 13. 44. (18) *-antur* codd. aliquot, B.: cf. v. 21. 58.

35. (1)—(1) Moser. *Tusc.* II. 26. (2) Ellendt. *Brut.* 32., Moser. *Tusc.* I. 483., Scheller. *Obss.* 194., Zumpt. § 511., Madvig. *Opuscc.* 11. 92., 96.: cf. ii. 3. 9. (3) Moser. *Tusc.* I. 343., II. 30.; adde inf. 14. 47., ii. 4. 11. (4) Cf. 9. 31. (5)—(5) Respice 7. 23. (6) Q. d., Detraxit quidem, sed etiam—: v. ad *de D.* ii. 55.; add. Madvig. *Emendd.* 92., Zumpt. *Verr.* 616., Jordan. *p. Caec.* 154., Bakius *de L.* 618., item Feldhuegel. II. 290. (7) Matth. *p. Sext.* 10. 23. (8) Q. d., Adiit quidem, in oculis scilicet exercitus: cf. *in Verr.* i. 9. 25., iv. 9. 20., *p. Caec.* 3. 8., *de N. D.* iii. 33. 82. apud Mg. (9)—

Digitized by Google

iret. At magnum periculum[7] adiit[7]. In oculis quidem[8] exercitus. Quid ex eo est consecutus? Laudem et caritatem, quae sunt vitae[9] sine metu degendae[9] praesidia[10] firmissima[10]. Filium[11] morte multavit[11]. Si sine causa, nollem me ab eo ortum, tam importuno[12] tamque crudeli; sin, ut dolore suo sanciret militaris imperii disciplinam exercitumque in gravissimo bello animadversionis metu contineret, saluti prospexit civium, qua[13] intelligebat contineri[14] suam[13]. 36. Atque[1] haec ratio late patet. In quo enim maxime consuevit jactare vestra se[2] oratio (tua praesertim, qui studiose antiqua persequeris, claris[3] et fortibus viris commemorandis, eorumque factis non emolumento[4] aliquo, sed ipsius honestatis decore[4] laudandis), id totum evertitur eo delectu[5] rerum, quem modo dixi, constituto, ut aut voluptates[6] omittantur majorum[6] voluptatum[7] adipiscendarum causa aut dolores suscipiantur majorum dolorum[7] effugiendorum[8] gratia.

XI. 37. Sed de clarorum[1] hominum factis[2] illustribus et gloriosis satis hoc loco dictum sit[3]. Erit enim jam de omnium virtutum cursu[4] ad[4] voluptatem proprius disserendi locus[5]. Nunc autem explicabo, voluptas ipsa quae[6] qualisque[6] sit, ut tollatur[7] error[7] omnis imperitorum, intelligaturque, ea, quae voluptaria, delicata, mollis habeatur disciplina, quam gravis, quam continens, quam severa sit. Non enim hanc solam[8] sequimur, quae suavitate aliqua naturam ipsam

(9) Cf. v. 4. 11. (10) Cf. 20. 68. (11)—(11) Cf. 7. 23. (12) Steinmetz. *in Cat.* iv. 6. 12. (13)—(13) Cf. *p. Rab.*, *P. R.*, 7. 20., *Philipp.* xiii. 8. 16., *ad A.* i. 18. 6., Sallust. *C.* 52. 5. (ubi vide), Soph. *Antig.* 195. (14) Steinmetz. *p. Marc.* 7. 22.

36. (1) *Atque ad h.* codd. aliquot, opinor ex *Adque.* (2) V. ad *C. M.* 2. 4. (3) V. ad *C. M.* 4. 12. (4) De abl. ad § 33. (5) Cf. § 33. (6)—(6) Sc. *aliae . . aliarum:* cf. § 33. (7) Omitti poterat; cf. § 33. 1 at v. ad *C. M.* 10. 32. n. 27. (8) Sine praep. codd. duo: vv. Henrichsen. *de Or.* 885., Moser. *Tusc.* I. 166., Scheller. *Obss.* 25.

XI. 37. (1) Cf. 10. 36. (2) V. ad *C. M.* 19. 69. n. 18.; adde inf. 16. 51. (3) *est* Mg. (4) Np. directo, intento. De praepp. quasi adjective positis Feldhuegel. *de L.* II. 254., 255., 274. (5) Peter. *Brut.* 70. Ceterum vide c. 13. (6) Cf. 9. 29. (7) Steinmetz *p. Mil.* 3. 7., Moser. *de Rep.* 101. b, 232.

Digitized by Google

movet et cum jucunditate quadam percipitur sensibus, sed maximam illam voluptatem habemus, quae percipitur omni dolore detracto. Nam, quoniam, quum privamur[9] dolore, ipsa liberatione et vacuitate omnis molestiae gaudemus; omne[10] autem[11] id[10], quo gaudemus, voluptas est, ut[12] omne[13], quo offendimur, dolor; doloris omnis privatio recte nominata est voluptas. Ut enim, quum cibo[14] et potione[14] fames[15] sitisque depulsa[15] est, ipsa detractio molestiae consecutionem affert voluptatis; sic in omni re doloris amotio successionem efficit voluptatis. 38. Itaque non placuit Epicuro, medium esse quiddam[1] inter dolorem et voluptatem; illud enim ipsum, quod quibusdam medium videretur[2], quum[3] omni dolore careret[4], non modo voluptatem[5] esse, verum etiam summam[5] voluptatem. Quisquis enim sentit, quemadmodum sit affectus, eum necesse est aut in[6] voluptate esse[6] aut in dolore. Omni[7] autem privatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem; ut postea variari voluptas distinguique[8] possit, augeri amplificarique non[9] possit[9]. 39. At etiam Athenis, ut a[1] patre audiebam, facete et urbane Stoicos ridente[2], statua est in Ceramico Chrysippi sedentis, porrecta manu; quae manus signi-

a. (8) Klotz. *Lael.* 138. (9) Moser. *Tusc.* I. 297., II. 136. (10)—(10) Bakius *de L.* 433. (11) Refer etiam haec ad *quoniam*: cf. 16. 54. (12) I. e. fere *item*: cf. *Tusc.* iii. 11. 25. (13) *omne id* edd. quaedam. (14)—(14) Cf. ii. 3. 7., *C. M.* 11. 36. (15)—(15) Cf. Virg. *Aen.* i. 216.

38. (1) Al. *quoddam*, ut subst. sit *medium*, minus bene: v. Moser. *de Rep.* 182. (2) Sic Mg., ut jam Rathius legebat, pro *videtur*. Frustra autem Bakio *de L.* 344. placet potius *videatur* . . . *careat*. (3) Omisso *quum* Lamb. per appositionem, sequente Orellio, *omni dolore carere*, frustra: cf. *Tusc.* iii. 28. 66., *de N. D.* ii. 9. 24., *de Off.* i. 39. 139. (4) Sic e codd. Mg. pro *caret*: v. Krueger. de Temporr. p. 52. Sed subjectum quaeritur, idque Gzio quidem est *voluptas*, Mgio autem *illud ipsum*. Immo, opinor, is, si cujus de statu quaereretur: v. ad *C. M.* 20. 72. n. 9. (5)—(5) Interpp. *p. Mil.* 3. 8. (6)—(6) Cf. 10. 32. (7) *-nis* corrigunt editores; ego nolo hypallagen satis usitatam corrigere: de qua alias, ut spero, agendi locus dabitur. (8) *distingui possitque* L.: v. ad *C. M.* 8. 26. (9) V. ad *C. M.* 23. 83. n. 8., *Lael.* 5. 19. n. 18.

39. (1) *e* Gz., frustra: cf. *in Verr.* iii. 68. 160 (2) Sic Gz.,

Digitized by Google

ficet illum in hac esse rogatiuncula delectatum[3]: *Num quidnam manus tua sic affecta, quemadmodum[4] affecta[5] nunc est, desiderat?—Nihil[6] sane[6].—At, si voluptas esset bonum, desideraret.—Ita credo.—Non est igitur voluptas bonum.* Hoc ne statuam quidem[7] dicturam pater aiebat, si loqui posset. Conclusum est enim contra Cyrenaicos satis acute, nihil ad[8] Epicurum. Nam, si ea sola voluptas esset, quae quasi titillaret[9] sensus, ut[10] ita dicam[10], et ad eos cum suavitate affluueret et illaberetur; nec manus esse contenta posset nec ulla pars[11] vacuitate doloris sine jucundo motu voluptatis. Sin autem summa voluptas est, ut Epicuro placet, nihil dolere; primum tibi recte, Chrysippe, concessum est, nihil desiderare manum, quum ita esset affecta; secundum non recte, si voluptas esset bonum, fuisse desideraturam. Idcirco[12] enim non desideraret, quia[12], quod dolore caret, id in[13] voluptate est[13].

XII. 40. Extremum[1] autem esse bonorum voluptatem, ex hoc[2] facillime[3] perspici[3] potest[3]. Constituamus aliquem[4] magnis, multis, perpetuis fruentem et

conferens *ad F.* ii. 9. 1.: nam codd. fere *arr.*, edd. autem *irr.* Fortasse *ea re ridente:* v. Moser. *Tusc.* II. 477.; adde *in Verr.* iv. 20. 45. bis, *ad F.* p. 148., 196., 251. bis, 318., 333., *ad A.* p. 195., 303. ed. Or. (3) At vix poterat statua hoc quidem significare; et, si poterat, tamen a consuetudinis significatione praep. *in* aliena est. Offendit etiam in hujusmodi verbo, quod plane novum quiddam in contextum inferat, ordo verborum. Quae omnia jam Gzium moverunt, ut uncis includendum putaret *delectatum.* Fortasse: *in h. e. r. delectum;* h. e. delectum a fictore tum potissimum, quum in hac versaretur interrogatiuncula: quem quidem praepositionis usum jam Gz. voluit extricare: cf. *C. M.* 19. 70., ubi vide. (4) *quemadm. mea?* (5) De repetitione ad *C. M.* 10. 32. n. 27. (6) Cf. 5. 16. (7) Recte tuetur Mg.; add. Hand. IV. 70., Moser. *Parad.* 135. (8) I. e. nihil quod ad E. pertineat: cf. *de Or.* iii. 18. 66., *in Pis.* 28. 68., *Acad.* i. 4. 15. *Tusc.* i. 29. 70., *de D.* ii. 37. 78. (9) Epicuri verbum: cf. *de N. D.* i. 40. 113.; add: Moser. *Tusc.* II. 148. (10)—(10) V. ad *C. M.* 12. 42.: adde inf. ii. 4. 11., iii. 6. 21. (11) Sc. corporis; np. cujus jam manus pars est. Sic D., seq. Mgio: vulg. *posset ulla v. d.* (12)—(12) Hand. III. 171. (13)—(13) Cf. § 38.

XII. 40. (1) Cf. 16. 54. (2) Np. quod pergit infra ponere: cf. *de D.* i. 26. 55., inf. ii. 6. 17.; add. Bakius *de L.* 597. (3) Cf.

Digitized by Google

animo et corpore voluptatibus, nullo[5] dolore nec[5] impediente nec[6] impendente: quem tandem hoc statu praestabiliorem aut magis expetendum possumus[6] dicere? Inesse enim necesse est in eo, qui ita sit affectus, et[7] firmitatem animi nec mortem nec dolorem timentis, quod mors sensu careat, dolor in[8] longinquitate levis, in[8] gravitate brevis soleat esse; ut ejus magnitudinem celeritas, diuturnitatem allevatio consoletur. 41. Ad ea quum accedit, ut neque[1] divinum numen horreat[2] nec[1] praeteritas voluptates effluere patiatur[3], earumque[4] assidua recordatione laetetur; quid est, quod[5] huc[6] possit[5], quod[6] melius sit[5], accedere[7]? Statue[8] contra aliquem confectum tantis[9] animi corporisque doloribus, quanti[9] in hominem maximi[9] cadere[10] possunt, nulla spe[11] proposita, fore[11] levius[12] aliquando, nulla[13] praeterea[14] neque[13] praesenti neque exspectata voluptate; quid[15] eo[15] miserius[15] dici[16] aut fingi[16] potest? Quod si vita doloribus referta maxime fugienda est, summum profecto malum est vivere cum dolore; cui[17] sententiae consentaneum est, ultimum esse bonorum cum voluptate vivere[17]. Nec enim habet nostra mens quidquam, ubi consistat, tamquam in extremo; omnesque[16] et metus et aegri-

Parad. iii. 1. 21. (4) Cf. *C. M.* 12. 41. (5)—(5)—(5) Hand. IV. 132.; adde inf. 41., 16. 50., 19. 63. (6) *-imus* aliquot. (7) Exit altera pars variata oratione § 41., "Ad ea quum accedit, ut —:" v. Mg. in Exc. p. 802. Frustra autem Hand. II. 518. (8)—(8) I. e. si longinquus sit, . . . si gravis sit. Ad rem cf. ii. 7. 22., 29. 94., *Tusc.* v. 31. 88.

41. (1)—(1) V. ad 3. 7. (2) Cf. *de N. D.* i. 17. 45., inf. 19. 62. (3) Cf. 19. 62., ii. 32. 104., *Tusc.* v. 33. 96. (4) De copula ad *de Off.* i. 7. 22. (5)—(5)—(5)—(5) Cf. *Tusc.* iv. 21. 47. (6) *huic* codd. multi, male: vv. Cort. ad Sallust. *J.* 47. 2., Hand. III. 106. 8., Borgers. *Parad.* 49. (7) *accid.* aliquot, frustra: nam, quod supra est *accedit*, vv. Goëller. *Orat.* 206., J. F. Heusinger. *de Off.* i. 21. 3.; adde *de N. D.* i. 6. 13. (8) I. e. Constitue: v. ad *C. M.* 1. 2. n. 11. (9)—(9)—(9) V. ad *C. M.* 12. 41. (10) Cf. *Lael.* 13. 48. (11)—(11) Cf. 16. 50., *de Off.* ii. 6. 22. (12) Quasi adjective: v. ad *C. M.* 19. 69. (13)—(13)—(13) Cf. § 40. (14) *praeterita* aliquot, frustra: cf. ii. 19. 63. (15) Quid miserius ejus miseria? Mox ad *Ciceronian.* § 90. (16)—(16) Cf. *p. Mil.* 2. 5., Sallust. *J.* 44. 5.; add. Beier. *de Off.* II. 243. (17)—(17) V. ad 9.

Digitized by Google

tudines ad dolorem referuntur; nec praeterea est res ulla, quae sua natura aut sollicitare[19] possit aut angere[19]. 42. Praeterea et appetendi et refugiendi et[1] omnino[1] rerum gerendarum initia proficiscuntur aut a voluptate aut a dolore. Quod quum ita[2] sit, perspicuum est, omnes rectas res atque laudabiles eo referri, ut cum voluptate vivatur[3]. Quoniam autem id est vel summum bonorum[4] vel ultimum vel extremum, quod Graeci τέλος nominant, quod ipsum nullam ad aliam rem, ad id[5] autem res referuntur omnes; fatendum est, summum esse bonum jucunde vivere.

XIII. Id qui in[1] una[2] virtute ponunt[1] et splendore[3] nominis[3] capti, quid natura postulet, non intelligunt, errore maximo, si Epicurum audire voluerint[4], liberabuntur[5]. Istae enim vestrae eximiae pulchraeque virtutes[6] nisi[7] voluptatem efficerent, quis eas aut laudabiles aut expetendas arbitraretur? Ut enim medicorum scientiam non ipsius artis, sed bonae valetudinis causa[8] probamus; et gubernatoris ars, quia bene navigandi rationem habet, utilitate[9], non arte[10] laudatur; sic sapientia, quae ars[11] vivendi[11] putanda est, non expeteretur, si nihil efficeret: nunc[12] expetitur, quod est tamquam artifex conquirendae et comparan-

29. ([18]) De copula ad § 41. ([19])—([19]) Cf. *C. M.* 19. 66.

42. ([1]) Hand. IV. 374. 3.; adde *ad H.* i. 9. 14., *de Inv.* i. 9. 12., 10. 14., 18. 25., 20. 29., 24. 35., 46. 86., ii. 5. 17., 6. 20., 17. 52., 25. 75., 53. 161., *p. Clu.* 32. 87. ([2]) V. ad *C. M.* 11. 35. ([3]) V. ad *C. M.* 19. 67.; adde inf. 18. 57., ii. 15. 50., *Tusc.* iii. 20. 49. ([4]) *v. s. v. u. v. b.* aliquot, Mg. ([5]) Exspectes *ad quod autem.* Igitur de rel. in demonstr. transeunte Wopkens. *LL. TT.* p. 144. *H.* et *M. Obss.* VIII. 29., Ellendt. *Brut.* 188., Matth. p. *Arch.* 12. 31., Hermann. apud Halm. *in Vatin.* 79., Moser. *Tusc.* I. 363., III. 19., Heindorf. *de N. D.* 246., nos *de D.* ii. 72. et *de Off.* ii. 3. 12., Ochsner. 404., Madvig. *Opuscc.* II. 177., seq.: cf. ii. 2. 5., v. 1. 3., 2. 4. Contra de ipso continuato rel. Matth. *p. Mil.* 34. 93.

XIII. ([1])—([1]) Cf. 9. 29. ([2]) Cf. 8. 28. ([3]) Cf. *de Off.* iii. 20. 82., inf. 18. 61. ([4]) V. ad *C. M.* 6. 20.; adde inf. ii. 4. 12. ([5]) *-antur* aliquot. ([6]) Feldh. *de L.* II. 93. ([7]) Nota postpositum. ([8]) Matth. p. *Sext.* 20. 45. ([9]) De abl. ad 10. 33.; add. Wernsdorf. *p. Mil.* 231. ([10]) Nota *ars* .·. *arte:* cf. ii. 11. 33., "*natura* . . . *natura.*" ([11]) Cf. iii. 2. 4., v. 6. 16., *Acad.* ii. 8. 23 ([12]) Nota

Digitized by Google

dae voluptatis. 43. (Quam autem[1] dicam[2] voluptatem, jam videtis; ne invidia verbi labefactetur oratio mea.) Nam, quum ignoratione[3] rerum bonarum et malarum maxime hominum[4] vita[4] vexetur, ob[5] eumque[5] errorem et voluptatibus maximis saepe priventur et perversissimis[6] animi doloribus torqueantur; sapientia est[7] adhibenda, quae, et terroribus[8] cupiditatibusque detractis et omnium falsarum opinionum temeritate derepta[9], certissimam se nobis ducem praebeat ad voluptatem. Sapientia[10] enim[11] est[11] una[12], quae moestitiam pellat[13] ex animis, quae nos exhorrescere metu non sinat: qua[14] praeceptrice in tranquillitate vivi[15] potest, omnium cupiditatum ardore restincto[16]. Cupiditates enim sunt insatiabiles[17]; quae[18] non modo singulos homines, sed universas familias evertunt[19]; totam etiam[20] labefactant[21] saepe rem publicam. 44. Ex cupiditatibus odia, dissidia[1], discordiae, seditiones, bella nascuntur[2]. Nec hae[3] sese foris solum jactant, nec tantum in alios caeco impetu incurrunt[4], sed intus etiam in animis inclusae

post *si*: cf. *Tusc.* iii. 1. 2. bis, inf. (post *nisi*) ii. 2. 6.; add. Kritz. ad Sallust. *J.* p. 85.

43. (1) V. ad *C. M.* 3. 7. (2) *ego d.* Mg. (3) Cf. 19. 63. (4) I. e. fere *homines*: v. Moser. *Tusc.* II. 204. (5)—(5) V. *Doctr.* nostr. iii. 6.: cf. 14. 47., 15. 49., ii. 17. 55., 20. 66., 26. 82., etc. (6) I. e. ex opinionum perversitate susceptis: mox, "*opinionum temeritate*;" adde *Tusc.* iii. 1. 2. Ita scribo facili conjectura pro eo quod quasi compendium codd. plurimi et optimi ostendunt *puriss.*: ceteri fere *praviss.*, unde Lamb. *grav.*; aliquot e corr. *duriss.* (7) *adh. est* Mg. (8) *err.* aliquot, frustra: mox, "exhorrescere *metu*;" adde 19. 63., v. 11. 31. (9) *dempta* Dav. e Parr. tribus; *dirempta* cod. (?) Ursini. (10) De nomine iterum posito Wopkens. *LL. TT.* p. 105. *H.*, Ellendt. *de Or.* II. 404. (11) *est enim* Mg.: v. Ellendt. *de Or.* II. 406. (12) Cf. *Lael.* 23. 86. (13) De modo Gernh. *Opusc.* 107., de verbo Moser. *de Rep.* 237. b. (14) I. e. eaque: v. ad *C. M.* 1. 8. n. 8. *Lael.* 1. 5. n. 12.; adde mox "*quae*." (15) Cf. 12. 42. (16) Ellendt. *de Or.* II. 44. (17) Moser. *Parad.* 38. (18) V. supra n. 14. (19) Cf. *Lael.* 7. 23. *e.* (20) Gernh. *Lael.* 9. 29. (21) Cf. *C. M.* 6. 20.

44. (1) Sic D., conferens quod infra est h. § "*dissidens*" et 18. 58.; *disc.* Mg.: vv. quos laudat Soldan. *p. Lig.* 67.; add. Scheller. *Obss.* 81, 2. Cf. *Lael.* 7. 23. (2) Cf. *C. M.* 12. 40., *de Off.* iii. 8. 36. (3) *eae* Mg. (4) Mueller. *CC. SS. p. Sext.* 28., Moser. *de Rep.*

Digitized by Google

inter se dissident[5] atque discordant[5]: ex quo vitam amarissimam necesse est effici; ut[6] sapiens solum[7], amputata circumcisaque inanitate omni et errore, naturae finibus contentus, sine[8] aegritudine possit et[8] sine[8] metu vivere. 45. Quae est enim aut utilior aut ad bene vivendum aptior partitio, quam illa, qua est usus Epicurus? qui unum genus posuit earum cupiditatum, quae essent et[1] naturales et[1] necessariae; alterum[2], quae naturales essent nec tamen necessariae; tertium, quae nec naturales nec necessariae. Quarum ea ratio est, ut necessariae nec opera multa nec impensa expleantur. 46. Ne[1] naturales quidem[1] multa desiderant[2], propterea quod ipsa natura divitias, quibus contenta sit, et parabiles et terminatas habet. Inanium autem cupiditatum nec modus ullus nec finis inveniri potest.

XIV. Quod si vitam omnem perturbari videmus errore et inscientia[1], sapientiamque esse solam, quae nos a libidinum impetu et a[2] formidinum[3] terrore vindicet, et ipsius fortunae[4] modice[5] ferre[5] doceat injurias[4], et omnes doceat[6] vias, quae ad quietem et tranquillitatem ferant[7]; quid[8] est, cur[8] dubitemus dicere[9] et

175 b. (5)—(5) Cf. 18. 58. (6) V. ad *C. M.* 13. 45. n. 31. (7) *-lus* Ern., frustra: utroque modo Cic.; v. ad. ii. 14. 45. (8)—(8) Cf. *de Or.* ii. 15. 64. et 65., 16. 68., iii. 55. 208., *in Verr.* i. 30. 75.

45. (1)—(1) Soldan. *p. Deiot.* 157. (2) *alterum earum?*

46. (1)—(1) Hand IV. 60. 1.; adde inf. 14. 47. (2) Notandum anacoluthon; nam debebat omnia ad illa, "Quarum ea ratio est, *ut* —," referre: v. ad *de Off.* i. 3. 8.

XIV. (1) *inscitia* edd. vett. aliquot: v. ad *de Off.* i. 34. 122.; add. Ellendt. *de Or.* II. 62. (2) Recte addidit D. e codd. (3) Cf. 13. 43. (4)—(4) Cf. *de N. D.* i. 4. 9. (5) Cf. *C. M.* 1. 2. Ad rem Borgers. *Parad.* 54. et Moser. 169. (6) Sic codd. plures; nonnulli *monstret* (et sic edd. recc.); ab aliquot abest repetitum verbum; quod tamen non me quidem offendit, non magis quam multa apud Cic.; v. ad *de Off.* i. 41. 149. e., ad *C. M.* 18. 63. n. 34., ad *Lael.* 16. 59. n. 28. Etsi scio et alia nonnulla Ciceronem et ipsum *docendi* verbum in duplici structura semel posuisse; v. ad *C. M.* 20. 74. n. 21. (7) Cf. *de Or.* i. 30. 135. (8)—(8) Cf. 2. 6. e. (9) I. e. statuere, credere, nobismet persuadere: mox iterum § 47.

47. (1)—(1) Cf. 13. 46. (2) Cf. § 46. (3)—(3) Cf. *Lael.* 5. 19. (4) V. ad *C. M.* 20. 74.; *ut r.* Mg. (5)—(5) V. ad *de N. D.* ii. 35. (6)—(6) Cf. *ad A.* ii. 4. 1.

Digitized by Google

sapientiam propter voluptatem expetendam et insipientiam propter molestias esse fugiendam? 47. Eademque ratione ne[1] temperantiam quidem[1] propter se expetendam esse dicemus[2], sed quia[3] pacem animis afferat[3] et eos quasi concordia quadam placet ac leniat. Temperantia est enim, quae in rebus aut expetendis aut fugiendis, rationem ut[4] sequamur, monet. Nec enim satis est judicare, quid faciendum non[5] faciendumve[5] sit; sed stare[6] etiam oportet in[6] eo, quod sit judicatum. Plerique autem, quod tenere[7] atque servare id, quod[8] statuerunt, non possunt, victi et debilitati, objecta specie voluptatis, tradunt se libidinibus constringendos, nec, quid eventurum[9] sit, provident[10], ob[11] eamque[11] causam, propter voluptatem et parvam et non necessariam et quae vel aliter pararetur[12], et qua etiam carere possent sine dolore, tum in morbos graves, tum in damna, tum in dedecora incurrunt[13]; saepe etiam legum[14] judiciorumque poenis[14] obligantur[15]. 48. Qui autem ita frui volunt voluptatibus, ut nulli propter[1] eas dolores consequantur[1]; et qui suum judicium retinent, ne voluptate victi faciant id, quod sentiunt non esse faciendum[2]; hi voluptatem maximam adipiscuntur[3], praetermittenda[3] voluptate. Iidem etiam dolorem saepe perpetiuntur[3], ne, si id non faciant, incidant in majorem[3]. Ex quo intelligitur, nec[4] intemperantiam propter se fugiendam esse[5] temperantiamque[4] expetendam, non quia[6] voluptates fugiat[6], sed quia majores[7] consequatur.

XV. 49. Eadem fortitudinis ratio reperietur. Nam neque laborum perfunctio[1] neque perpessio[1] dolorum per se ipsa allicit; nec patientia[2] nec assiduitates[3] nec

(7) Cf. 10. 35. (8) *q. ipsi* Mg. (9) *prov.* aliquot; *porro ev.* cod. (?) Ursini. (10) Cf. 10. 33. (11)—(11) Cf. 13. 43. (12) I. e. posset parari. (13) V. ad *C. M.* 8. 25. (14) —(14) Cf. *Brut.* 68. 241. e. (15) Hotting. de *D.* i. 4. e.

48. (1)—(1) Bak. *de L.* 421. (2) V. ad C. *M.* 3. 7. n. 16. (3) —(3) Cf. 10. 33. (4)—(4) Hand. IV. 137. 14., Bak. *de L.* 400., item Feldh. II. 77., nos *Doctr.* iii. 85. et *de D.* i. 32.; adde *ad A.* xii. 44. 4. (5) *esse f.* Mg. (6) V. ad *C. M.* 21. 78. (7) *quia ma*(gnas fugiat, ut ma)*jores?*

Digitized by Google

vigiliae nec ea[4] ipsa[5], quae[5] laudatur, industria; ne fortitudo[6] quidem: sed ista sequimur, ut sine cura metuque vivamus, animumque et corpus, quantum efficere possimus[7], molestia liberemus. Ut[8] enim mortis metu omnis quietae vitae status perturbatur, et ut succumbere doloribus eosque humili animo imbecilloque ferre miserum est, ob[9] eamque[9] debilitatem animi multi parentes, multi amicos, nonnulli patriam, plerique autem se ipsos penitus perdiderunt; sic[8] robustus animus et excelsus omni est liber cura et angore, quum[10] et mortem contemnit (qua qui affecti sunt, in eadem causa[11] sunt, qua[12] antequam nati) et ad dolores ita paratus est, ut meminerit, maximos morte finiri, parvos multa habere intervalla requietis[13], mediocrium nos esse[14] dominos[14], ut, si tolerabiles sint, feramus; sin[15] minus, aequo[16] animo[16] e vita, quum ea non placeat[17], tamquam e theatro, exeamus. Quibus rebus intelligitur, nec timiditatem ignaviamque vituperari nec fortitudinem patientiamque laudari suo[18] nomine[18], sed illas rejici, quia[19] dolorem pariant[19], has optari, quia voluptatem.

XVI. 50. Justitia[1] restat[1], ut de omni virtute sit dictum; sed similia[2] fere dici possunt[2]. Ut enim sapientiam, temperantiam, fortitudinem copulatas esse docui cum voluptate, ut ab ea nullo[3] modo nec[3] di-

XV. 49. (1)—(1) De chiasmo ad 2. 4. (2) Comes fortitudinis: *Tusc.* ii. 13. 32. (3) Sic codd.; *-tas* Mg.: v. ad *C. M.* 17. 59. n. 19., *de Off.* i. 22. 78. (4) Del. Mg. Ego eam intelligo industriam, quae in foro et in re publica versaretur: vv. Ernest. in *Cl. C.* et Beier. *de Off.* II. 131.; adde *Tusc.* i. 3. 6. (5) V. ad *C. M.* 11. 38.: add. Mg. inf. 302., Feldh. *de L.* II. 138. (6) Quae affert etiam consideratam periculorum susceptionem contemptionemque mortis. (7) *-umus* aliquot: cf. 4. 10. (8)—(8) V. ad 1. 3. (9)—(9) Cf. 13. 43. (10) Inclusit Or., frustra: v. Klotz. *Qu.* 48. (11) Cf. *de Off.* i. 31. 112., iii. 27. 100.; add. Halm. *p. Sulla* 88., *p. Sest.* 180., Feldh. *de L.* II. 90. (12) De praep. non repetenda ad *C. M.* 6. 15. n. 3. (13) *quietis* edd. vett. quaedam. (14) Cf. *p. Balb.* 13. 31. (15) *si* Gz. (16) Cf. *Tusc.* i. 39. 93., ii. 17. 39., iii. 12. 26., iv. 28. 60. Ad rem autem Moser. *Tusc.* I. 251. (17) V. ad *C. M.* 19. 70.; adde *Orat.* 30. 109. (18) Steinmetz. *p. Mur.* 33. 82. (19)—(19) Cf. 14. 48.

XVI. 50. (1) Brevius dictum, pro: Restat, de justitia ut dicendum sit: cf. *de D.* ii. 33. 70. (2)

Digitized by Google

velli[4] nec[3] distrahi[4] possint, sic de justitia judicandum est; quae non modo numquam nocet cuiquam, sed contra semper allicit[5], quum[6] vi[7] sua atque natura[7], quod tranquillat[8] animos, tum spe[9], nihil[10] earum rerum[10] defuturum[9], quas natura non[11] depravata[11] desideret. Quemadmodum[12] temeritas et libido et ignavia semper animum excruciant et semper sollicitant turbulentaeque sunt; sic, *cupiditas*[13] *si* cujus in mente consedit, hoc ipso quod adest, turbulenta[14] non[15] potest non[15] fieri; si[16] vero molita quidpiam est, quamvis[17] occulte fecerit, numquam tamen confidet id[18] fore semper occultum[19]. Plerumque improborum facta

—(2) Cf. iv. 5. 11. (3)—(3)—(3) Cf. 12. 40. (4)—(4) Garaton. *p. Planc.* 33. 79., Moser. *Tusc.* I. 237., Bak. *de L.* 446. (5) Recipio cum Gzio conj. Rathii pro *aliquid* vel *alit quid*; cf. § 54.: cui quidem correctioni consentaneum videtur, ut scribamus infra *tranquillat* pro *-let.* (6) Gz. e codd. pro *tum*: v. ad *C. M.* 2. 4. (7)—(7) Dav. ad *Tusc.* i. 24. 59., Bak. *de L.* 330., Beier. *de Off.* I. 40. (8) V. n. 5. (9)—(9) Cf. 12. 41. (10)—(10) V. ad *Lael.* 27. 103.; adde *ad F.* x. 5. 2., *de Off.* ii. 7. 23., inf. 20. 64. (11) Cf. 9. 30. (12) *Et quemadm.* cum Lamb. edd. recc., male. Neque enim paucis istis de justitia dixit, sed ea posuit quae debeat infra tueri. Sic autem pergit tueri ea, ut prius (quod eodem redit) injustitiae mala exponat ab iisque commendationem justitiae ducat. Et sic via parata § 52. demum ad ipsam justitiam accedit. Potest causalem quidem particulam addere, *Nam, quemadm.* —: quae saepe omittitur; v. ad 8. 26.; add. Hand. IV. 21. (13) Lacunam explent plerique *injustitiae* nomine, Mgius autem *improbitatis*, quod sequatur, "*improborum* facta" et (53.) "fugiendam *improbitatem*." At neutram possum ego quidem, nec injustitiam nec improbitatem sine molitione intelligere, et utramque arbitror actuosam esse. Itaque, non minus mihi quoque liberam lacunae explendae optionem dari ratus, subjecti loco *cupiditatem* posui, quae utriusvis sive injustitiae sive improbitatis quasi mater est. Et sic in syllaba *cu* iterata causa exstat lacunae. Particulam autem *si* jam olim Lamb. et Grut. viderant addendam. (14) Sc. mens. (15)—(15) Sic codd. plerique, nisi quod altera negandi particula carent, quam recte, opinor, addidit Lamb. At tres plane haec omittunt, cum iis Gz., quem ita sequuntur Or. et Mg., ut *est* addent, quod credunt in copula *et*, quam codd. particulae *si* praeponunt, latere; frustra. (16) *et si vero codd.* Ergo opinor lacunam esse: *hoc ipso, quod adest, turbulenta non potest non fieri*, etiamsi nihil sit molita; *si vero molita quidpiam est*, —. Cf. *de Off.* ii. 24. 84., "Tanta in eo peccandi libido fuit, ut *hoc ipsum* eum delectaret, peccare, *etiam si causa non esset.*" (17) V. ad *C. M.* 2. 4. (18) *id conf.* Gz. (19) Lucret. v. 1155., "Etsi fallit enim Divûm

Digitized by Google

primo suspicio insequitur, deinde sermo[20] atque fama[21], tum accusator, tum judex[22]; multi etiam, ut te consule, ipsi[23] se indicaverunt[23]. 51. Quod si qui satis sibi contra hominum[1] conscientiam[1] saepti[2] esse et muniti[2] videntur, deorum[3] tamen horrent, easque ipsas sollicitudines, quibus eorum animi noctesque[4] diesque[4] exeduntur[5], a diis immortalibus supplicii causa importari[6] putant. Quae[7] autem tanta[7] ex improbis[8] factis ad minuendas vitae molestias accessio fieri potest, quanta[7] ad augendas[9], quum conscientia[10] factorum, tum poena legum odioque[11] civium[11]? Et tamen in quibusdam neque pecuniae[12] modus est neque honoris neque imperii nec[13] libidinum nec epularum nec reliquarum cupiditatum; quas nulla praeda umquam improbe parta minuit; auget[14] potius atque inflammat; ut[15] coërcendi[16] magis, quam dedocendi[16], esse videantur[15]. 52. Invitat igitur vera[1] ratio[1] bene

genus humanumque, Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet." ([20]) V. ad *Lael.* 1. 2. ([21]) Cf. *de Or.* ii. 88. 339., *in Verr.* ii. 6. 18., *p. Clu.* 1. 4., 5. 12., *p. Mur.* 4. 8., *p. Sulla* 33. 93., *p. Scauro* 2. 41. ([22]) *ind.* Pal. 1., idque tuetur Mueller. *p. Sext.* 125. At post accusatorem demum potius judex videtur venire. ([23])—([23]) Cf. *in Cat.* iii. 5. 13.

51. ([1]) Cf. ii. 9. 28. ([2])—([2]) Borgers. *Parad.* 54. ([3]) Sc. *conscientiam:* v. ad *C. M.* 9. 27. n. 8. Ad rem autem adhibe *p. Rosc. A.* 24. 67., u. v. Hotom. ([4]) Sic poetice geminata copula codd. plures; atque etiam in illis, "*exeduntur*," "*importari*" a poëta aliquo vetere ductus color videtur: aliquot *n. atque d.* De ordine autem nominum Zumpt. *Verr.* 86. et 927. Sed altero, *dies noctesque*, in loco est usus, quem Roscianae conferendum monuimus; quo credibile magis sit (a qua sententia alienior est Gz.) poëtam aliquem respexisse. ([5]) Moser. *Parad.* 107.: cf. 18. 59. ([6]) Mueller CC. SS. *p. Sext.* 130. ([7])—([7])—([7]) Cf. *de Off.* iii. 20. 82. ([8]) *-be* Ern., male: v. ad 11. 37. ([9]) Sc. *potest*, i. e. necesse est: zeugma quoddam; cf. *de Off.* iii. 20. 82. ([10]) V. ad *de Off.* iii. 21. 85.; add. Feldh. *de L.* II. 202. ([11])—([11]) Cf. *de Off.* ii. 7. 23. ([12]) Puta *conficiendae*, aliquid tale: et sic etiam ceteri genitivi suo quisque participio subaudiendo adjuvandus est. ([13]) Nota *nec* quarto in loco positum: nam tertio quidem in loco poni docet Hand. IV. 128. ([14]) *sed auget* edd. fere; *minuit; potius inflammat* Pal. 1. et Erl.; *minuit potius atque inf.* Pal. 2. et 4., alii. Omitto igitur adversandi particulam (v. ad *de Off.* i. 29. 103.); cetera retineo: nam Mg. *minuit potiusque inflammat.* Ceterum *auget*, np. omnis semper improbe parta praeda. ([15])—([15]) Cf. *C.*

Digitized by Google

sanos ad justitiam, aequitatem, fidem. Neque[2] homini infanti[3] aut[4] impotenti[5] injuste facta conducunt, qui nec facile efficere possit, quod conetur, nec obtinere[6], si effecerit, et[7] opes vel fortunae vel ingenii liberalitati magis conveniunt; qua qui utuntur, benevolentiam sibi conciliant et, quod aptissimum est ad quiete vivendum, caritatem, praesertim quum omnino nulla sit causa peccandi. 53. Quae enim cupiditates a natura proficiscuntur, facile explentur sine ulla[1] injuria; quae autem inanes sunt, his parendum non est: nihil enim desiderabile concupiscunt; plusque[2] in ipsa injuria detrimenti est, quam in iis rebus emolumenti, quae[3] pariuntur[4] injuria. Itaque ne justitiam quidem recte quis dixerit per se ipsam optabilem, sed quia jucunditatis vel plurimum afferat. Nam diligi et carum esse jucundum est propterea, quia tutiorem vitam et voluptatum[5] efficit pleniorem. Itaque non ob ea solum incommoda, quae eveniunt improbis, fugiendam improbitatem putamus, sed multo etiam magis, quod, cujus in animo versatur, numquam sinit eum respirare[6], numquam acquiescere[6]. 54. Quod si ne ipsarum quidem virtutum laus, in qua maxime ceterorum philosophorum exsultat[1] oratio, reperire[2] potest exitum[2], nisi dirigatur ad voluptatem, voluptas autem[3] est sola, quae nos vocet ad se et alliciat suapte natura; non potest esse dubium, quin id[4] sit summum atque extremum[5] bonorum omnium, beateque vivere nihil[6] aliud[6] sit, nisi[6] cum voluptate vivere.

M. 13. 45. e. ([16])—([16]) Cf. ii. 10. 30., *de Off.* iii. 18. 73.

52. ([1]) Confert Gr. Platonicum ἀληθὴς λόγος. ([2])—([2]) Hand. IV. 133. 11., nos *Doctr.* ii. 208. Frustra autem Schuetz. *Nam neque* —: v. ad 8. 26. ([3]) Sine facundia: v. Nizol.; adde *Brut.* 89. 305. ([4]) *atque* aliquot. ([5]) Sine potentia: cf. *p. Mur.* 28. 59. ([6]) Cf. ii. 22. 71.

53. ([1]) Quasi *ullius*: cf. *p. Sest.* 2. 4., *Philipp.* v. 2. 6. Aliquot *i. u.*; et sic Mg. ([2]) V. *Doctr.* nostr. iii. 10. ([3]) V. ad 7. 24. ([4]) Steinmeta. *p. Mur.* 27. 55. ([5]) Ita scribo, ut etiam *pleniorem* ad *vitam* referatur; nam de interpositione ad *C. M.* 1. 1. n. 20.: vulg. *-tam*; aliquot (Mg.) *p. v.* ([6])—([6]) Cf. *p. Rosc. A.* 23. 65.

54. ([1]) Goëller. *Orat.* 94. ([2])—([2]) Cf. *de N. D.* i. 38. 107. ([3]) Cf. 11. 37. ([4]) Voluptas: v. ad

Digitized by Google

XVII. 55. Huic certae stabilique sententiae quae sint conjuncta, explicabo brevi[1]. Nullus in ipsis error est finibus bonorum et malorum, id est, in voluptate aut in dolore: sed in his[2] rebus peccant, quum[3], e quibus haec efficiantur, ignorant. Animi autem voluptates et dolores nasci fatemur e corporis voluptatibus et doloribus. Itaque concedo, quod modo dicebas[4], cadere[5] causa[5], si[6] qui[6] e nostris aliter existimant[7]; quos quidem video esse multos, sed imperitos; quamquam autem et laetitiam nobis voluptas animi et molestiam dolor afferat[8], eorum tamen utrumque et ortum[9] esse e corpore et ad corpus referri[9], nec ob eam causam non multo majores[9] esse et voluptates et dolores animi quam corporis. Nam corpore nihil, nisi praesens[10] et quod adest[10], sentire possumus; animo autem et praeterita et futura. Ut[11] enim aeque doleamus animo[12], quum corpore dolemus; fieri tamen[11] permagna accessio potest, si aliquod aeternum et infinitum impendere malum nobis opinemur. Quod[13] idem[13] licet transferre in voluptatem, ut ea[14] major sit, si nihil tale metuamus. 56. Jam illud quidem perspicuum est, maximam animi aut voluptatem aut molestiam plus aut ad beatam aut ad miseram vitam afferre momenti, quam[1] eorum[2]

C. M. 21. 77. n. 9.; add. Feldh. *de L.* II. 20, 21., 73., 83., 165., 182. (5) Cf. 12. 40. (6)—(6) Hand. IV. 244. 24.; adde *Lael.* 6. 20., 27. 100.

XVII. 55. (1) V. ad *C. M.* 16. 57.; add. Wunder. *p. Planc.* 235., Bak. *de L.* 510. (2) *iis* aliquot, Mg.: v. Ellendt. *de Or.* II. 193., seq. (3) I. e. quae tum exsistunt, quum —: v. ad *C. M.* 20. 72. (4) C. 7. § 25.: nam de variatione ad *C. M.* 2. 6. n. 15. et alibi. (5) *cedere causae* codd. fere, corrupte, ut solent; v. Steinmetz. *p. Mur.* 4. 9.; *cadere causam* Lamb., quum vellet propius aliquanto ad illa Ciceronis (7. 25.) accedere, frustra; v. n. 4. (6) Cf. 8. 26. (7) *-ent* Ern. frustra. (8) Oblique; ne ad particulam referas. (9)—(9)—(9) Cf. *Tusc.* v. 33. 95, 6. (10)—(10) Cf. *Tusc.* iv. 7. 14. *de Off.* i. 4. 11. (11)—(11) V. ad *de D.* i. 30.; adde inf. iii. 20. 67., *Tusc.* iv. 33. 70., *de N. D.* iii. 13. 32. (12) Notat Mg. vocem *animo*, tamquam insititia sit. Contra ego lacunam suspicor: *Ut enim aeque doleamus, animo quum* [et quum] *corpore doleamus.* Nam de *quum* postposito ad *C. M.* 16. 55. n. 23. (13) Cf. ii. 22. 72. (14) Ellendt. *de Or.* II. 199.

56. (1)—(1) Sic placuit distinguere, ut plena constet conditio quidem, apodosis autem tota in

Digitized by Google

utrumvis[3] si[1] aeque diu[4] sit in corpore. Non placet autem, detracta voluptate, aegritudinem statim consequi, nisi[5] in voluptatis locum dolor forte[5] successerit; at contra[6], gaudere nosmet omittendis[7] doloribus, etiam si voluptas ea, quae sensum moveat, nulla[8] successerit; eoque intelligi potest, quanta voluptas sit non[9] dolere[9]. 57. Sed, ut iis bonis erigimur, quae exspectamus, sic laetamur iis, quae recordamur. Stulti[1] autem malorum memoria torquentur; sapientes[1] bona praeterita, grata recordatione renovata, delectant. Est autem situm[2] in[2] nobis, ut et adversa quasi perpetua oblivione obruamus[3] et secunda[4] jucunde[5] ac suaviter meminerimus[4]. Sed, quum ea, quae praeterierunt, acri animo et attento[6] intuemur[7], tum[8] fit, ut aegritudo sequatur, si illa mala sint, laetitia[9], si[9] bona.

XVIII. O[1] praeclaram[1] beate vivendi et[2] apertam et[2] simplicem et[2] directam viam! Quum enim certe nihil homini possit melius esse, quam vacare omni dolore et molestia perfruique maximis et animi et corporis voluptatibus; videtisne[3], quam[4] nihil praetermittatur[4], quod[5] vitam adjuvet, quo facilius id, quod propositum est, summum bonum consequamur? Clamat Epicurus[6], is[7], quem[7] vos nimis[8] voluptatibus esse

ellipsi jaceat: v. ad Sallust. *J.* 10. (2) De neutro pron. feminina nomina duo excipiente ad *de Off.* i. 25. 86.; adde *p. Mil.* 14. 36., inf. iii. 21. 72., *de Off.* iii. 5. 24. Ceterum notandum, quum antecedentia nomina cum genitivo juncta sint, tamen quasi absoluta respici: v. ad *C. M.* 22. 81. (3) Sic saepe post feminina duo *utrumque:* cf. *Acad.* ii. 18. 60., 45. 138., *de D.* i. 52. 119., *de Off.* ii. 15. 52. (4) Nihil supra de diuturnitate, sed potius de magnitudine. (5)—(5) Hand. II. 737. 13., IV. 231. 13.; add. Bak. *de L.* 268. (6) Sc. *placet.* (7) *am.* conj. Ern., non improb. Bakio *de L.* 279.: cf. v. 11. 33. (8) Mox ad *Ciceronian.* § 181. (9) Cf. ii. 7. 18.

57. (1)—(1) Gernh. *Opuscc.* 202. (2) I. e. positum in nostra potestate: cf. *p. Arch.* 1. 1. (3) Steinmetz. *p. Deiot.* 13. 37. (4) —(4) Mox ad *Ciceronian.* § 94. (5) Cf. *Lael.* 1. 1. (6) *int.* aliquot, Mg., frustra: cf. *de Or.* iii. 5. 17. apud Gz. (7) Ellendt. *de Or.* II. 9. (8) Gz. e codd. pro *tunc.* (9) *si b., i.* chiasmi modo Mg.

XVIII. (1) Cf. *C. M.* 12. 39. (2)—(2)—(2) Hand. II. 469. 1. (3) Cf. *C. M.* 10. 31. (4) I. e. fere, nihil praetermitti: cf. *in Verr.* i. 35. 89. (5) V. ad 7. 24. (6) Cf. *Tusc.* iii. 20. 49. (7) V. ad *C. M.*

Digitized by Google

deditum dicitis, non posse jucunde vivi[9], nisi sapienter, honeste justeque[10] vivatur[9], nec sapienter, honeste, juste, nisi jucunde. 58. Neque enim[1] civitas in[2] seditione beata esse potest nec[3] in discordia dominorum domus; quo[4] minus[4] animus a se ipse dissidens[5] secumque discordans[5] gustare partem ullam liquidae[6] voluptatis et liberae potest. Atqui[7] pugnantibus et contrariis studiis consiliisque semper utens[8] nihil quieti videre[9], nihil tranquilli potest. 59. Quod si corporis gravioribus morbis vitae jucunditas impeditur, quanto magis animi morbis impediri[1] necesse est! Animi autem morbi sunt cupiditates immensae et inanes[2] divitiarum, gloriae, dominationis, libidinosarum etiam voluptatum. Accedunt aegritudines, molestiae, moerores, qui animos[3] exedunt[3] conficiuntque curis hominum[4] non intelligentium, nihil dolendum esse animo, quod sit a dolore corporis praesenti futurove sejunctum. Nec vero quisquam stultus non horum morborum aliquo laborat: nemo igitur est[5] non miser. 60. Accedit[1] etiam[1] mors, quae, quasi saxum Tantalo[2], semper impendet; tum[3] superstitio[4], qua qui est imbutus[5], quietus[4] esse numquam potest. Praeterea bona praeterita[6] non meminerunt, praesentibus[6] non

4. 10.; sed cum quadam ironia h. quidem l. (8) V. ad *C. M.* 10. 31. (9) Cf. 12. 42. (10) De copula ad *C. M.* 11. 36. n. 24.; add. Halm. *p. Sest.* 120.

58. (1) Del. aliquot: v. ad 8. 26.; add. Madvig. *Opuscc.* I. 441. n. (2) I. e. quum est seditio: Hand. III. 258. 16. (3) Cf. 3. 7. (4) I. e., et eo minus: cf. *de Fa.* 14. 33. (5)—(5) Cf. 13. 44. (6) I. e. purae: cf. Lucret. iii. 40. (7) Assumptio: v. Mg.; add. Bak. *de L.* 313.: *potest; atque* Gz. (8) I. e., qui utitur: v. ad *C. M.* 11. 38. n. 43. (9) Cf. *p. Mil.* 28. 78., "*multa bona.*"

59. (1) Sc. *eam:* v. ad *C. M.* 10. 34. n. 7. (2) *imm.* aliquot, frustra: cf. 16. 53. (3) *e. a.* Mg. Cf. 16. 51. (4) De gen. a regente distracto Wopkens. *M. Obss. N.* X. 189. (5) Sic codd.; *n. i. eorum n. m.* Dav. e. conj. Ursini; *est eorum* Ern., B. Alienum verbum subst. esse jam Gz. docuit, conferens *Tusc.* i. 5. 9., "*Nemo ergo non miser;*" idque non dubito quin sit ex compendio *st*^o pro *stultus* ortum. Jam de *nemo* adjective posito ad *C. M.* 23. 84., de eod. c. *non* ad *Lael.* 26. 99.

60. (1) V. ad *C. M.* 6. 16. (2) Cf. *Tusc.* iv. 16. 35. (3) Cf. 6. 21. (4)—(4) Cf. *de D.* ii. 72. 149. (5) Cf. *de N. D.* i. 20. 55. (6)—

Digitized by Google

fruuntur; futura[6] modo exspectant; quae quia certa esse non possunt, conficiuntur et angore et metu; maximeque cruciantur, quum sero sentiunt, frustra se aut pecuniae studuisse aut imperiis aut opibus aut gloriae. Nullas enim consequuntur voluptates, quarum[7] potiendi[7] spe inflammati multos labores magnosque susceperant. 61. Ecce autem alii minuti[1] et angusti[2], aut[3] omnia[4] semper[4] desperantes[5] aut malevoli, invidi, difficiles, lucifugi[6], maledici, monstrosi[7]; alii autem etiam amatoriis levitatibus[8] dediti, alii petulantes[9], alii audaces, protervi, iidem[10] intemperantes et ignavi, ⌜numquam in sententia permanentes: quas ob causas in eorum vita nulla est intercapedo[11] molestiae. Igitur[12] neque stultorum quisquam beatus neque sapientium[13] non beatus. Multoque[14] hoc melius[15] nos veriusque, quam Stoici. Illi enim negant bonum[16] quidquam esse[16], nisi nescio[17] quam[17] illam umbram[18], quod appellant honestum, non tam solido[19] quam splendido[20] nomine; virtutem autem[21] nixam hoc honesto nullam requirere voluptatem atque[22] ad beate vivendum se ipsa esse contentam.

([6])—([6]) Cf. 19. 62. ([7]) VV. Zumpt. § 661., Luebker *de Participiis* p. 62., seqq., Gernhard. *Opuscc.* 126., Goerenz. *Acad.* II. 233. Quod vero ait Mg., neminem sic dixisse nisi in plurali, etiam singularis numeri exemplum edidit Moserus e codd. *Tusc.* v. 25. 70.

61. ([1]) Nonius 345. ([2]) Non alibi de hominibus dixit; hoc loco potuit in conjunctione aliorum adjj. dicere: neque necesse cum Gulielmo scribere *minuti animi, omnia* —. ([3]) *et* Nonius, male. ([4]) V. ad *Lael.* 15. 52.; adde *ad Q. F.* i. 3. 1. ([5]) Ochsner. 25. ([6]) Jam Lucilii est apud Nonium 19.; add. Ellendt. *de Or.* II. 212. ([7]) Non alibi de moribus dixit: itaque conjecit Lamb. *morosi*, prob. Mgio, qui contulit *C. M.* 18. 65. At potest hoc quoque aliorum conjunctio diluere; et contulit Scheller. *Obss.* 195. Sueton. *Gr.* 15., "*vita* scriptisque *monstrosum.*" ([8]) Ellendt. *de Or.* II. 379. ([9]) Moser. *Parad.* 123. ([10]) I. e. *simul:* v. ad Sallust. p. 268. b; adde Cic. *de Or.* i. 50. 216., *Philipp.* v. 5. 13. ([11]) I. e. intermissio: cf. *ad F.* xvi. 21. 1. ([12]) Hand. III. 197. 32. ([13]) Dedit hanc formam Gz. e codd.: v. Gernh. *Lael.* 17. et 157. ([14]) De *multo* ad *C. M.* 14. 49. e., de *que* ad *Lael.* 7. 23. ([15]) Cf. *de Or.* i. 59. 253., iii. 59. 221., *de N. D.* i. 36. 101., 44. 121., *de Off.* i. 24. 84.; add. Zumpt. § 771. ([16])—([16]) *e. q. b.* Mg. ([17]) V. ad *Lael.* 23. 87. ([18]) Cf. *Tusc.* iii. 2. 3., *de Rep.* ii. 30., *de Off.* iii. 17.

Digitized by Google

XIX. 62. Sed possunt haec quadam[1] ratione dici, non modo non repugnantibus, verum etiam approbantibus nobis. Sic enim ab Epicuro sapiens semper beatus inducitur[2]: finitas habet cupiditates[3]; negligit mortem[3]; de diis[3] immortalibus sine ullo metu vera sentit; non dubitat, si ita[4] melius sit, migrare[5] de vita. His rebus instructus semper est[6] in[6] voluptate. Neque enim tempus est ullum, quo non plus[7] habeat voluptatum[7], quam dolorum. Nam et praeterita[8] grate[9] meminit et praesentibus[8] ita potitur, ut animadvertat, quanta sint ea quamque jucunda, neque[10] pendet ex futuris[8], sed exspectat illa, fruitur praesentibus; ab[11] iisque[11] vitiis, quae paulo ante collegi[12], abest plurimum; et, quum stultorum vitam cum sua comparat, magna afficitur voluptate. Dolores autem, si[13] qui[13] incurrunt[14], numquam vim tantam habent, ut non plus habeat sapiens, quod[15] gaudeat, quam quod[15] angatur. 63. Optime vero[1] Epicurus, quod exiguam[2] dicit[3] fortunam intervenire sapienti[2], maximasque ab[4] eo[4] et gravissimas res consilio ipsius[5] et ratione administrari; neque majorem[6] voluptatem ex infinito tempore aetatis percipi posse, quam ex hoc percipiatur, quod videamus esse finitum. In dialectica[7] autem vestra[7] nullam vim

69. (19) I. e. quod soliditatem aliquam referat rei. Etiam hoc nove, oppositionis causa. (20) Cf. 13. 42. (21) Sc. *dicunt:* v. ad 9. 30. (22) Nota *atque* exeget. post negationem: vv. Scheller. *Obss.* 160., Madvig. *Emendd.* 12., Matth. *p. Mur.* 34. 71., nos *Doctr.* i. 50. et *de Off.* ii. 23. 83.; adde *de Or.* ii. 34. 147., iii. 3. 9.

XIX. 62. (1) V. Gz.; add. Bernh. *Brut.* 129. b, Bak. *de L.* 341. (2) V. ad *Lael.* 1. 3. (3)—(3)—(3) Cf. 12. 40., 41., 15. 49. (4) Sc. *facere.* (5) Cf. iii. 18. 61.; add. Moser. *de Rep.* 469. b. (6) Cf. 10. 32. (7)—(7) Cf. ii. 29. 95. (8)—(8)—(8) Cf. 18. 60. (9) I. e. grato animo: v. Nizol. (10) Nota post duplex *et.* (11)—(11) Cf. 4. 12. (12) Cf. 10. 34. (13) Cf. 8. 26. (14) Bakius *de L.* 292. (15) —(15) Non malebat Ern. *quo*, ut falso Or. et Mg. tradunt; sed contra cavebat ne quis ita vellet. Conferenda est nota formula *est* (*non est*), *quod* —: Zumpt. § 562. Add. Jordan. *p. Caec.* 193., Ochsner. 275.

63. (1) *autem* aliquot, frustra: cf. *de L.* ii. 11. 28., "Bene *vero*, quod —;" add. Feldh. *de L.* II. 91. (2)—(2) Cf. ii. 27. 89. (3) Bakius *de L.* 269.; adde supra 8. 26. (4) Del. aliquot, frustra. (5) "Poterat *suo* scribi," ait Mg.; "opus non erat." Cf. *Parad.* v. 1. 34. (6) Cf. ii. 27. 87. (7)—

Digitized by Google

existimavit esse nec[8] ad melius vivendum nec[8] ad commodius disserendum. In physicis plurimum[9] posuit[9]. Ea scientia et verborum vis et natura omnis[10] et consequentium repugnantiumve ratio potest perspici. Omnium[11] autem[12] rerum natura cognita, levamur superstitione[13], liberamur mortis[13] metu[13], non conturbamur ignoratione[14] rerum, e qua ipsa[15] horribiles exsistunt saepe formidines[16]; denique[17] etiam morati[18] melius erimus, quum[17] didicerimus[17], quae[19] natura desideret. Tum[20] vero, si[20] stabilem scientiam rerum tenebimus, servata illa, quae quasi delapsa[21] de coelo[21] est ad cognitionem omnium, regula[21], ad quam omnia judicia rerum dirigentur[22], numquam[23] ullius oratione victi[23] sententia desistemus[23]. 64. Nisi autem rerum natura perspecta erit, nullo modo poterimus sensuum judicia defendere. Quidquid porro[1] animo cernimus[2], id omne oritur a sensibus[3]; qui si omnes veri erunt, ut Epicuri ratio docet, tum[4] denique[4] poterit aliquid cognosci[5] et percipi[5]: quos qui tollunt et nihil posse percipi dicunt, ii, remotis sensibus, ne[6] id[7] ipsum[7] quidem[6] expedire[8] possunt, quod disserunt. Praeterea,

(7) Cf. 7. 22. (8)—(8) *neque* —, *neque* — Mg.: cf. 12. 40., 16. 50. (9) Cf. *de Or.* ii. 20. 85., *Acad.* ii. 28. 92. (10) *orationis* codd. et edd. At vix verisimile est, de oratione quidem Epicurum in physicis egisse. Nam de verborum vi alia res est: neque enim poterat ita de rebus agere, ut non simul de vocabulis rerum et de proprietatibus ageret verborum. Et apertum est, in illis infra, "*Omnium autem rerum natura cognita*," ita pergere Cic., ut aliquid, quod jam supra positum sit, excipere et iterum ponere videatur. Ergo lapsus in compendio est librarius, quum praemissa illa "*et verborum vis*" in animo haererent et ad aliquid etiam de oratione excipiendum erigerent atque pararent. Cf. etiam § 64. (11) *omni* Oxx. duo: v. ad 11. 38. (12) Hand. I. 568. 8.; adde *de Off.* i. 6. 19. (13) Cf. 18. 60. (14) Cf. 13. 43. (15) Moser. *Tusc.* I. 163. (16) Idem V. C. ibid. 119. (17)—(17) Cf. *Lael.* 23. 86., "*postremo . . . sentiunt.*" (18) V. Nizol.; adde *Acad.* i. 9. 33. (19) *quid* V., Mg.: cf. 16. 53. (20)—(20) Cf. *ad F.* ii. 10. 3. (21)—(21) Cf. *de N. D.* i. 16. 43. (22) *-antur* malebat Ern., frustra. (23)—(23)—(23) V. ad *de D.* ii. 62. et *C. M.* 5. 14. n. 11.

64. (1) Hand. IV. 482. 7. (2) Steinmetz. *p. Mil.* 29. 79. (3) I. e. sensuum judiciis. (4) V. ad *C. M.* 23. 82.; add. Feldh. *de L.* 11. 134. (5) Cf. *Acad.* i. 12. 44.; add. Feldh. *de L.* 11. 94., Ochsner. 42. (6)—(6) Hand. IV. 61. 2.;

Digitized by Google

sublata[9] cognitione et scientia, tollitur[9] omnis ratio et vitae degendae et rerum gerendarum. Sic e physicis et fortitudo sumitur contra mortis timorem et constantia contra metum[10] religionis[10] et sedatio animi, omnium rerum occultarum ignoratione sublata, et moderatio, natura cupiditatum generibusque earum explicatis, et, ut modo docui[11], cognitionis regula et judicio ab eadem[12] illa[12] constituto, veri a falso distinctio[13] traditur.

XX. 65. Restat locus[1] huic disputationi vel[2] maxime[2] necessarius, de amicitia, quam, si voluptas summum sit bonum, affirmatis nullam omnino fore. De qua[3] Epicurus quidem ita[4] dicit[4], omnium rerum[5], quas ad beate vivendum sapientia comparaverit, nihil[5] esse[4] majus amicitia, nihil uberius, nihil jucundius[6]. Neque vero hoc oratione solum, sed multo[7] magis[7] vita et[8] factis[8] et moribus comprobavit[9]. Quod quam magnum[10] sit, fictae[11] veterum fabulae[11] declarant[12]; in quibus tam multis tamque variis ab[13] ultima antiquitate repetitis[13] tria[14] vix[14] amicorum paria[14] reperiuntur, ut ad Orestem[15] pervenias, profectus a Theseo[15]. At vero Epicurus una in domo, et ea quidem angusta, quam magnos quantaque amoris conspiratione[16] consentientes tenuit amicorum greges[17]! quod fit etiam nunc ab Epicureis. Sed ad rem[18] redeamus; de ho-

adde *C. M.* 11. 34., 19. 68. (7) Cf. *Acad.* i. 12. 45. (8) Cf. 20. 66. (9)—(9) V. ad *Lael.* 5. 19. (10) I. e. metum eum, qui in religione inest. (11) § 63. (12) Sc. *physica;* quae facillima synesis: cf. *de N. D.* i. 32., *de Fa.* 1. 1. Frustra Mg. *eod. illo*, sc. Epicuro. (13) Distinguendi ratio: Gies. *de D.* 218. et 222.

XX. 65. (1) V. ad *de Off.* i. 19. 65. (2) Cf. *C. M.* 2. 4. (3) V. ad *C. M.* 1. 3. (4)—(4) Cf. *de Or.* ii. 3. 14., *Tusc.* iv. 24. 54., inf. ii. 7. 21.; add. Hand. III. 482. 4., Matth. et Soldan. *p. Lig.* 1. 2., Cortius ad Sallust. *C.* 14. 7. (5)—(5) Cf. 16. 50. (6) Cf. *Lael.* 13. 47. (7) V. ad *C. M.* 4. 12. n. 16. (8) Del. aliquot, male: cf. *in Verr.* v. 72. 189. (9) I. e. confirmavit: v. Lennep. *B. C. N.* V. 278. (10) I. e. difficile: v. ad *Lael.* 9. 29. (11)—(11) Cf. *in Verr.* iii. 78. 182., *p. Mil.* 3. 8., 16. 42., inf. v. 19. 51., 22. 64., *de Rep.* ii. 10. 20., *de Off.* iii. 9. 39. (12) Garaton. *p. Mil.* p. 166. ed Or.; adde *Orat.* 62. 210., *de N. D.* i. 3. 6. (13)—(13) Moser. *de Rep.* 368., Gies. *de D.* 5. (14)—(14) Cf. *Lael.* 4. 15. (15)—(15) Nempe inter hos memo-

Digitized by Google

minibus[16] dici non necesse est. 66. Tribus igitur[1] modis video[2] esse[3] a nostris de amicitia disputatum. Alii, quum eas voluptates, quae ad amicos pertinerent[4], negarent esse per se ipsas tam expetendas, quam nostras expeteremus, quo[5] loco[6] videtur quibusdam stabilitas amicitiae vacillare, tuentur[7] tamen eum locum[6], seque facile, ut mihi videtur, expediunt[8]. Ut enim virtutes, de quibus ante dictum est, sic amicitiam negant posse a voluptate discedere. Nam, quum solitudo et vita sine[9] amicis insidiarum[10] et metus plena[10] sit, ratio ipsa monet[11] amicitias[12] comparare[13]; quibus partis[13] confirmatur animus et a spe pariendarum voluptatum sejungi non potest. 67. Atque, ut[1] odia, invidiae[2], despicationes[3] adversantur voluptatibus, sic[1] amicitiae non modo fautrices fidelissimae, sed etiam effectrices sunt voluptatum tam amicis, quam sibi[4]; quibus non solum praesentibus fruuntur, sed etiam spe[5] eriguntur consequentis ac posteri temporis[5]. Quod[6] quia nullo modo sine amicitia firmam et perpetuam jucunditatem vitae tenere possumus, neque[7] vero ipsam amicitiam tueri, nisi aeque amicos et[8] nosmet ipsos diligamus; idcirco et hoc ipsum efficitur in amicitia et amicitia cum

rabilis Achillis et Patroclis est amicitia interposita. ([16]) Steinmetz. *in Cat.* iv. 11. 22. ([17]) Ellendt. *de Or.* II. 35., Rau *VV. LL.* 39. ([18])—([18]) Feldh. *de L.* II. 278.

66. ([1]) Hand. III. 195. 27., Wernsdorf. *p. Lig.* 238. ([2]) V. ad *Lael.* 16. 56.; adde inf. ii. 1. 2. ([3]) *a n. esse* Mg. ([4]) Cf. 5. 14. ([5]) Recte Mg. relativi membri transpositionem intelligit, quum nonnulli in parenthesi acciperent. ([6]) Cf. § 65. ([7]) Cf. i. 2. 6. ([8]) Cf. 19. 64. ([9]) V. ad *C. M.* 3. 7.; add. Feldh. *de L.* II. 255. ([10])—([10]) Cf. *de Off.* iii. 21. 84. ([11]) Sc. homines; v. ad *C. M.* 5. 15. n. 6. ([12]) Cf. *Lael.* 16. 60. ([13])—([13]) Cf. Sallust. *J.* 10. 4.

67. ([1])—([1]) Cf. 1. 3. ([2]) V. ad *de Off.* ii. 6. 20. ([3]) Vocabulum ab ipso, ut videtur, factum. ([4]) I. e. ipsis, qui praestant amicitiam aliis: cf. *de Inv.* i. 51. 97. apud Mg., "quae (*oratio*) *sui* laudem . . . contineat." ([5])—([5]) I. e. spe aliarum consequenti ac postero tempore percipiendarum: v. Wopkens. *M. Obss. N.* X. 59. Sed particc. illas *non solum* respiciens exspectes continuandum relativum fuisse: v. ad *C. M.* 3. 7. n. 20.; adde *in Verr.* i. 31. 79., ii. 25. 61., v. 62. 162., "*non modo;*" inf. § 70. "*et.*" ([6]) Gies. *de D.* 342., Madvig. *Opuscc.* I. 514. ([7]) *nec* V., Or. ([8]) *ac* aliquot, frustra: Hand. I. 190. ([9]) *ut* e codd. Gz.: at v. Hand I.

Digitized by Google

voluptate connectitur. Nam et laetamur amicorum laetitia aeque atque[9] nostra, et pariter dolemus angoribus[10]. 68. Quocirca eodem modo sapiens erit affectus erga[1] amicum, quo in[1] se ipsum, quosque[2] labores propter suam voluptatem susciperet[3], eosdem suscipiet[4] propter amici voluptatem[5]. Quaeque[6] de virtutibus dicta sunt, quemadmodum[7] hae[8] semper voluptatibus inhaererent[9], eadem de amicitia dicenda sunt. Praeclare enim Epicurus his paene verbis, *Eadem*, inquit, *scientia*[10] *confirmavit animum, ne quod aut sempiternum aut diuturnum timeret malum, quae perspexit, in hoc ipso vitae spatio amicitiae praesidium*[11] *esse firmissimum.* 69. Sunt[1] autem quidam[1] Epicurei[2] timidiores paulo contra vestra convicia, sed tamen satis acuti, qui[1] verentur[1], ne, si amicitiam propter nostram voluptatem expetendam putemus, tota amicitia[3] quasi claudicare[4] videatur. Itaque[5] primos congressus copulationesque et consuetudinum instituendarum voluntates[6] fieri propter voluptatem; quum autem usus progrediens familiaritatem

192. ([10]) Sc. *amicorum*: cf. *Lael.* 13. 48.

68. ([1])—([1]) Cf. *ad F.* v. 5. 2., *Lael.* 16. 56. De *in* Hand. III. 312. 20. ([2]) Exegetice: cf. *C. M.* 14. 46.; adde inf. ii. 2. 4., 6. 17. Male autem Gz. tacitus sustulit copulam. ([3]) *-eperit* aliquot, Gz., male: cf. *Lael.* 16. 57., "*faceremus.*" ([4]) *rec.* aliquot, Gz., male. ([5]) Nota iterum positum nomen: cf. ii. 6. 19., iii. 7. 25. ([6]) De *-que* in transit. ad *Lael.* 7. 23. ([7]) Cf. 9. 31., "*cur.*" ([8]) *eae* Mg. ([9]) Recte Gz. pro *inhaerent*: v. Ochsner. 64. ([10]) *sententia*, i. e. γνώμη, quae Epicuri vox est apud Diog. x. 148., edd. recc. fere inde a Dav., excepta Ernestii. At et paulo liberioris versionis admonitio particula addita "*paene*" adest, nec video fere, *sententia* quomodo dici potuerit *perspexisse*; nisi forte conferri potest *de Off.* iii. 6. 28., "quae *sententia* . . . distrahit." ([11]) Cf. *Lael.* 13. 46.

69. ([1])—([1]) V. ad *C. M.* 19. 69. n. 10. ([2]) Ex explicatione insertum videtur Bakio *de L.* 374. Frustra. Nam, etsi verum est ipsum pron. *quidam* saepe per contemptum de Epicureis dici, tamen hoc loco, animadvertere debebat V. D., ipsum, qui loquatur, Epicureum esse. Neque omnino de Epicureis h. l. dicitur, sed de timidioribus quibusdam. Denique oppositio est inter ipsum Epicurum et quosdam Epicureos. ([3]) De repetitione Gz. ad v. 23. 64.; adde nos ad *C. M.* 10. 32. n. 27. ([4]) Cf. *de N. D.* i. 38. 107. ([5]) Sc. *dicunt.* ([6]) Steinmetz. *p. Mur.* 1. 1. Locum cor-

Digitized by Google

effecerit[7], tum amorem efflorescere[7] tantum, ut, etiam si nulla sit utilitas ex amicitia, tamen ipsi amici propter se ipsos amentur. Etenim si loca, si fana, si urbes, si gymnasia, si campum, si canes, si equos, si ludicra[8], exercendi aut venandi consuetudine, adamare solemus; quanto[9] id[9] in hominum consuetudine facilius[9] fieri potuerit[10] et justius! 70. Sunt autem, qui dicant[1], foedus quoddam esse[2] sapientium, ut[3] ne[3] minus quidem[4] amicos, quam se ipsos diligant: quod et fieri posse intelligimus (saepe enim videmus[5]) et perspicuum est, nihil ad jucunde vivendum reperiri posse, quod conjunctione tali[6] sit aptius. Quibus ex omnibus judicari potest, non modo non impediri rationem amicitiae, si summum bonum in[7] voluptate ponatur[7], sed sine hoc institutionem amicitiae omnino non posse reperiri.

XXI. 71. Quapropter, si[1] ea, quae dixi, sole[2] ipso illustriora et clariora[2] sunt[1], si omnia dixi[3] hausta e

ruptum in codd. restituit Grut. (7)—(7) Madvig. *Opusce.* II. 101. (8) Jungit Mgius quidem *ludicra exerc. aut venandi;* mire: et negat Bakius *de L.* 464., memoratis jam *gymnasiis, campo, canibus, equis,* generale his nomen subjici attinuisse; qui tamen frustra ipse, deleto *si,* legebat: *si equos ludicrâ e. aut v. cons.* Utrumque autem V. D. arbitror in zeugmate hoc haesisse: *si loca, si fana, si urbes* [consuetudine adamare solemus], *si gymnasia, si campum, si canes, si equos, si ludicra exercendi aut venandi consuetudine adamare solemus, quanto id* [ut consuetudine adamemus] *in* —. Male Grut., Gz., Or. *ludicras . . consuetudines.* (9)—(9) Cf. iii. 2. 5. (10) Futurum exactum quidem tuetur Gz. (addi potest Feldh. *de L.* II. 150.), simplex autem (quod edd. aliquot habent) Mg., qui vid. *Opusco.* II. 84. n., 89. n., 95. Ego vero protasi isti, "si . . . *solemus,*" neutrum censeo futurum apte posse respondere, et perfectum potius subjunctivi per modestiam quamdam arbitror pro indicativo positum esse. Cf. *Lael.* 21. 81. "Quod si hoc apparet in bestiis, . . . *quanto id magis in homine fit* natura, qui — ?"

70. (1) *-unt* codd. plures, prob. Kritzio ad Sallust. *C.* 94.; add. Gernh. *Opusce.* 106. (2) *e. q.* Mg. (3) V. ad *Lael.* 12. 42. (4) Del. Gz., Or., Mg., frustra: v. Hand. IV. 65. 8.; adde nos *de Off.* i. 34. 122. Nam aliquando etiam plus est amicis tribuendum: *Lael.* 16. 57. (5) Sc. *fieri.* Sic in parenthesi haec accipio, omisso ante ipsa *et.* Nam quod exspectes, alterum *et* pronomini *quod* fuisse reddendum, v. ad *C. M.* 3. 7. n. 20.; add. Halm. *p. Sest.* 239, 40. (6) Jordan. *p. Caec.* 206. (7)—(7) Cf. 9. 29.

XXI. 71. (1)—(1) Krueger. de

Digitized by Google

fonte[4] naturae[4], si tota oratio[5] nostra omnem sibi fidem sensibus confirmat[6], id est, incorruptis[7] atque integris[7] testibus, si infantes pueri, mutae etiam[8] bestiae paene loquuntur, magistra[9] ac duce[10] natura[10], nihil esse prosperum[11], nisi voluptatem, nihil asperum[11], nisi dolorem; de quibus neque depravate[12] judicant neque corrupte[12]; nonne ei maximam gratiam[13] habere[13] debemus, qui, hac exaudita quasi voce naturae, sic eam firme graviterque comprehenderit[14], ut omnes bene[15] sanos in viam placatae[16], tranquillae, quietae, beatae vitae deduceret[14]? Qui quod tibi parum videtur eruditus, ea[17] causa est, quod nullam[18] eruditionem esse[19] duxit[19], nisi quae beatae vitae disciplinam juvaret. 72. An ille tempus aut in poëtis[1] evolvendis[1], ut[1] ego et Triarius, te hortatore, facimus[1], consumeret? in quibus nulla solida utilitas omnisque puerilis est delectatio; aut se, ut[2] Plato[2], in musicis, geometria, numeris[3], astris[3] contereret[4]? quae et, a falsis initiis profecta, vera esse non possunt, et, si[5] essent[5] vera, nihil afferrent, quo jucundius, id est, quo melius viveremus;—eas ergo[6] artes persequeretur, vivendi artem

Tempp. et Modis p. 88. (2)—(2) Cf. *de D.* i. 3. 6. (3) I. e., *si omnia, quae dixi, hausta sunt*, ut recte Bakius *de L.* 292.; adde nos ad *C. M.* 1. 3. n. 3.: cf. 6. 17. Male autem Mg. uncis inclusit *dixi.* (4) I. e., e natura tamquam fonte: v. ad *C. M.* 15. 51. n. 28.; add. Manut. *p. Sext.* 8. 18. (5) *ratio* Ern. (6) Deest in aliquot. Nim. voluerat aliquis transponere, ne explicatio ista, *id est* —, dirimeretur: v. Gz. *Acad.* i. 8. 32. (7) —(7) Cf. 9. 30. (8) V. ad *C. M.* 16. 56. n. 23. (9) Cf. *Tusc.* iii. 2. 3. (10) V. ad *C. M.* 2. 5. (11) —(11) "Videtur lusisse in simili sono." Mg. (12)—(12) Cf. 9. 30. (13) Ciceronianus noster § 115. (14)—(14) Krueger. de Tempp. et Modis p. 67. n. (15) Hand. II. 8. (16) *pac.* ed. Oliv., frustra: v. Moser. *Tusc.* I. 335. (17) V. ad *Lael.* 11. 37. n. 6. (18) I. e. nullam erud. esse erud., h. e., dignam esse hoc nomine: cf. *de L.* i. 18. 49., *de D.* i. 50. 112. (19) Moser. *de Rep.* 13., 156., 563.

72. (1)—(1) Cf. 7. 25. De *faciendi* autem verbo supra ad 5. 14. (2) Sc. *se contrivit:* cf. *Brut.* 15. 60., "hunc vetustas, *ut* alios fortasse multos (obruit), oblivione *obruisset*;" et 51. 192., "si te, *ut* Curionem quondam (reliquit), concio *reliquisset*;" adde *in Verr.* iv. 55. 123., *Lael.* 6. 21., 13. 47. (3) I. e., artibus, quae ad numeros et ad astra pertinent. (4) Ellendt. *de Or.* II. 147., Jordan. *p. Caec.*

Digitized by Google

tantam tamque operosam et perinde[7] fructuosam relinqueret[8]? Non ergo[9] Epicurus ineruditus, sed ii indocti, qui, quae pueros non didicisse turpe[10] est, ea putent[11] usque ad senectutem esse discenda. Quae quum dixisset, Explicavi, inquit, sententiam meam, et eo[12] quidem consilio[12], tuum judicium ut[13] cognoscerem: quae mihi facultas, ut[14] id meo[15] arbitratu[15] facerem, ante hoc tempus numquam est data.

LIBER SECUNDUS.

I. 1. Hic[1] quum[1] uterque me intueretur[2] seseque ad audiendum significarent[3] paratos, Primum, inquam, deprecor[4], ne[4] me, tamquam philosophum, putetis[4] scholam[5] vobis aliquam explicaturum; quod ne in[6] ipsis quidem philosophis[6] magno[7] opere[7] umquam probavi. Quando enim Socrates[8], qui parens[8] philosophiae[8] jure dici potest, quidquam[9] tale[9] fecit? Eorum erat iste mos, qui tum sophistae[10] nominabantur; quorum e numero primus est[11] ausus[11] Leontinus[12] Georgias[13] in conventu poscere quaestionem, id[14] est[14], jubere dicere, qua de re quis vellet audire. Audax negotium; dicerem[15] impudens, nisi[15] hoc institutum postea trans-

168. (6) Bakius *de L.* 385. (6) Hand. II. 462. 2. Et sic recte distinxit Gz. (7) Hand. IV. 453. 1. (8) Cf. 6. 18. (9) Hand. II. 446. 8. (10) Sc. ipsis pueris: cf. *de Off.* iii. 19. 77. Malles: *quae pueris turpe est n. d.* At v. ad Sallust. p. 173, 4. (11) *-ant* codd. plures, edd. recc. inde a Dav. excepta Ernestii: de subj. Matth. *p. Rosc. A.* 1. 4. (12)—(12) V. ad Sallust. *C.* 57. (13) V. ad *C. M.* 20. 74., *de Off.* iii. 5. 22. (14) V. ad *C. M.* 5. 13., *de Off.* iii. 5. 13. (15) Cf. 8. 28., *Lael.* 1. 3.

1. (1) Hand. III. 78. 11. Add. de transeundi formulis Moser. *de Rep.* 522. (2) Cf. *Acad.* ii. 19. 63. e. (3) Zumpt. *Verr.* 802. (4)—(4) Cf. *de Rep.* i. 22. 36., *de Fa.* 2. 4. (5) Dav. *Tusc.* i. 4. 7. (6)—(6) I. e. ne ipsis quidem philosophis facientibus. (7) Cf. i. 4. 10. (8)—(8) Cf. *Acad.* i. 4. 15., *Tusc.* v. 4. 10., *de N. D.* ii. 66. 167. (9) Poterat *feci* omitti; de cujus verbi ellipsi ad *C. M.* 16. 58. Cf. *C. M.* 9. 27., "*Nihil* Sex. Aelius *tale.*" (10) Cf. *Acad.* ii. 23. 72. (11) Jordan. *p. Caec.* 174. (12) V. ad *C. M.* 5. 13.; add. Jordan. *p. Caec.* 188. (13) De quo *de Or.* i. 22.

Digitized by Google

latum ad philosophos nostros[16] esset. 2. Sed et illum, quem nominavi, et ceteros sophistas[1], ut e Platone intelligi potest, lusos[2] videmus[3] a Socrate. Is enim percontando[4] atque interrogando elicere solebat eorum opiniones[4], quibuscum disserebat, ut ad[5] ea[6], quae ii[6] respondissent, si quid videretur[7], diceret. Qui mos quum a posterioribus non esset retentus, Arcesilas[8] eum revocavit, instituitque, ut ii, qui se audire vellent, non de[9] se quaererent[9], sed ipsi dicerent, quid sentirent: quod quum dixissent, ille contra. Sed, eum[10] qui[11] audiebant[12], quoad[13] poterant[13], defendebant sententiam suam. Apud ceteros autem philosophos, qui quaesivit aliquid, tacet; quod quidem jam[14] fit etiam[14] in Academia[15]. Ubi[16] enim is, qui audire vult, ita dixit, "Voluptas mihi videtur esse summum bonum," perpetua[17] oratione[17] contra disputatur; ut facile intelligi possit, eos, qui aliquid sibi videri dicant, non ipsos in[18] ea sententia esse[18], sed audire velle contraria. 3. Nos commodius agimus: non enim solum Torquatus dixit, quid sentiret, sed etiam cur[1]. Ego autem arbitror, quamquam admodum delectatus sum ejus oratione perpetua[2], tamen commodius, quum in rebus singulis insistas et intelligas, quid quisque concedat, quid abnuat, ex rebus concessis concludi, quod velis, et ad[3] exitum[3] perveniri[3]. Quum enim fertur quasi

103., iii. 32. 129. (14) V. ad i. 6. 17. (15)—(15) Cf. 2. 6. (16) *n. p.* Mg.

2. (1) Cf. *Brut.* 8. 30, 31. (2) Transitive *ad Q. Fr.* ii. 12. 2., 15. 3.; etiam passive *p. Flacco* 31. 6. Ad rem autem adhibe *Brut.* 85. 292., *Acad.* ii. 5. 15., *de Off.* i. 30. 108. (3) Cf. i. 20. 66. (4) Cf. *Tusc.* i. 4. 8. (5) Cf. i. 8. 28. (6)—(6) *haec . . hi* codd. plures. De utriusque pron. concursu ad *C. M.* 1. 3. n. 10., 17. 60. n. 20. (7) Sc. *dicere:* v. Krueger *de Attract.* § 107. (8) De quo *de Or.* iii. 18. 67., *de N. D.* i. 5. 11. (9) Ciceronianus noster § 106. (10) Addidit Mg.: cf. *Tusc.* ii. 3. 9. (11) V. ad *C. M.* 23. 85. n. 30.; adde inf. 5. 15., 9. 26. (12) Bakius *de L.* 308. (13) V. ad *C. M.* 4. 11. (14)—(14) Hand. II. 554. 20. (15) Gies. *de D.* 360. (16) Non semper, arbitror, de una ista quaestione disputabatur. Fortasse: *Verbi enim causa si is* —. (17) Cf. i. 8. 29. (18)—(18) Cf. *Philipp.* iii. 10. 25., *ad F.* p. 91., 95., 116., 154., 251., 361. ed. Or., *ad A.* 230., *de L.* iii. 15. 33., *de Fa.* 17. 39.

3. (1) Sc. *id sentiret:* cf. *C. M.*

Digitized by Google

torrens oratio, quamvis multa cujusque modi rapiat, nihil tamen teneas, nihil apprehendas, nusquam orationem rapidam coërceas. Omnis autem in[4] quaerendo, quae via[5] quadam et ratione[6] habetur, oratio, praescribere primum debet, ut[6] quibusdam in formulis[6], EA[7] RES AGETUR[7], ut inter quos disseritur, conveniat, quid sit id, de quo disseratur.

II. 4. Hoc positum[1] in Phaedro[2] a Platone probavit Epicurus[3], sensitque[4], in omni disputatione id fieri oportere. Sed, quod proximum fuit, non vidit. Negat enim definiri[5] rem placere; sine quo fieri interdum non potest, ut inter eos, qui ambigunt, conveniat, quid sit id, de quo agatur; velut[6] in hoc ipso[6], de quo nunc disputamus. Quaerimus enim finem[7] bonorum: possumusne scire, hoc quale sit, nisi contulerimus inter nos, quum finem bonorum dixerimus, quid finis, quid etiam sit[8] ipsum bonum? 5. Atqui[1] haec patefactio quasi rerum opertarum, quum[2], quid quidque sit, aperitur, definitio est: qua tu etiam imprudens[3] utebare nonnumquam. Nam hunc ipsum sive finem sive extremum sive ultimum, definiebas id esse, quo omnia, quae recte fierent, referrentur, neque id[4] ipsum usquam referretur. Praeclare hoc quidem. Bonum ipsum etiam quid[5] esset, fortasse, si opus fuisset, definisses[6], aut, quod esset natura appetendum, aut, quod prodesset, aut, quod juvaret[7], aut, quod luberet[7] modo.

6. 18., "et *quomodo.*" (2) Cf. § 2. (3) Cf. *Orat.* 32. 116. (4) I. e., quum quaeritur de aliqua re. (5)—(5) Cf. i. 9. 29. (6)—(6) Sc. solet praescribi: v. ad 6. 17. (7)—(7) Cf. *Brut.* 79. 275., *Orat.* 35. 122., *p. Mur.* 13. 28., *de N. D.* i. 7. 17., *de Fa.* 5. 9., inf. v. 26. 78.

II. 4. (1) Ellendt. *de Or.* II. 181. et 209., *Brut.* 119., Bakius *de L.* 470., Beier. *de Off.* I. 124., Mencken. *Obss.* 763, 4.: cf. 10. 31., 26. 83., 31. 100., iii. 7. 26., 11. 39., iv. 9. 23., v. 10. 27., 27. 81. (2) P. 237. B. (3) Cf. i. 9. 29. (4) Exegetice: cf. i. 20. 68. (5) Cf. i. 7. 22. (6)—(6) Sc. *non potest:* cf. 6. 18. (7) V. Schuetz. *Lex. Cic.* p. 318. (8) Cf. *C. M.* 5. 15.

5. (1) Cf. i. 18. 58. (2) I. e., quae tum fit, quum —: v. ad *C. M.* 20. 72. n. 23.; adde inf. 5. 16. (3) V. Nizol. (4) Cf. i. 12. 42. (5) V. ad *C. M.* 10. 34. n. 3.; adde inf. 3. 8. (6) Nota duplicem structuram verbi, "*quid* esset . . aut *quod* —:" cf. 3. 10., *de N. D.* ii. 1. 2., *C. M.* 11. 34. (7)—(7) Personaliter; quod propter zeugma

Digitized by Google

Idem[8], nisi[9] molestum est[9], quoniam tibi non omnino[10] displicet definire, et[11] id facis, quum vis, velim definias, quid sit voluptas; de quo omnis haec quaestio est. 6. Quisquam[1], inquit, est, qui, quid sit voluptas, nesciat, aut qui, quo magis id intelligat, definitionem aliquam desideret. Me ipsum esse dicerem[2], inquam, nisi[2] mihi viderer habere bene cognitam voluptatem et satis firme conceptam animo atque comprehensam. Nunc[3] autem dico, ipsum Epicurum nescire et in eo nutare[4], eumque, qui crebro dicat, diligenter oportere exprimi[5], quae vis[6] subjecta[7] sit vocibus, non intelligere interdum, quid sonet[8] haec vox voluptatis[9], id[10] est[10], quae res huic voci subjiciatur[7].

III. Tum[1] ille ridens[2], Hoc[3] vero[3], inquit, optimum[3], ut[4] is, qui finem rerum expetendarum voluptatem esse dicat, id[5] extremum, id[5] ultimum bonorum; id[6] ipsum idem[6], quale sit, nesciat. Atqui, inquam, aut Epicurus, quid sit voluptas, aut omnes mortales[7], qui ubique[8] sunt, nesciunt. Quonam, inquit, modo?

facilius. (8) I. e., Idem tu. *Nunc idem* edd. fere inde a Grut. excepta Ernestii. Interpretis videtur. (9) Cf. i. 8. 28. (10) V. ad *C. M.* 14. 48. (11) Exegetice.

6. (1) Sic D., " pravo," ait Mg., " verborum positu." Sed eodem fere *p. L. M.* 15. 45., *p. Sext.* 38. 83., *Parad.* i. 3. 14. apud B.; adde *Philipp.* x. 7. 14. *Quasi quis* codd. plerique; *Quis, quaeso*, Gz. edd. recc.; *Quasi quis . . sit* edd. vulg., sed *est* codd. omnes. (2)—(2) Cf. 1. 1. (3) Cf. i. 13. 42. (4) Cf. *de N. D.* i. 43. 120. (5) Cf. *de Or.* i. 42. 189. (6) Cf. *de Or.* i. 42. 189., *Tusc.* i. 36. 87., *de N. D.* ii. 28. 72., *de Off.* i. 40. 142., iii. 9. 39., 19. 77., 29. 104., inf. 5. 15. bis. (7) Cf. 4. 13., 15. 48., iv. 27. 74., *Tusc.* i. 36. 87. (8) Cf. *de Off.* iii. 21. 83. (9) Gen. epexeget.: v. ad *de Off.* iii. 9. 38.; adde inf. 10. 32. (10) V. ad i. 7. 25.

III. (1) Recte Gz. pro *Tunc*, ut i. 8. 28. (2) Cf. v. 3. 8. Saepius Cic. *arridens:* Moser. *Tusc.* I. 331.; adde supra i. 8. 26. (3) —(3) Cf. *de L.* ii. 3. 6. (4) V. ad *Lael.* 4. 14. n. 16.; add. Halm. *p. Pomp.* 203., *p. Sulla* 124., *p. Sest.* 213., Matth. *p. Arch.* 3. 5., Bak. *de L.* 391. (5)—(5) V. ad *C. M.* 11. 38. n. 24. (6)—(6) *id ipsum quid sit, quale sit* edd. ante D., qui e Pal. 1. *id ipsum quidem* (v. ad i. 20. 70.) *quale sit; i. i. quid et quale* sit (cf. i. 9. 29.) de conj. Bremii Mg. Ego scribo *hoc ipsum idem, quale sit, nesciat.* Et *idem* volo ad *is, qui* —, referri; cf. *Brut.* 94. 323., *in Verr.* ii. 33. 81., inf. 10. 29., *C. M.* 15. 52.: *id ipsum* autem in quarta volo positione accipi; v. ad *C. M.* 2. 6. n. 19.; adde *Philipp.* i. 15. 38., *ad A.* vii. 11. 4. (7) Peter. *Brut.* 133. (8) Gies. *de D.* 343. (9) V. ad *de N. D.* i. 44. et *C. M.* 11. 38. n. 24.; adde *p. Rosc. A.* 37. 105., *Lael.*

Digitized by Google

Quia voluptatem hanc[9] esse sentiunt[10] omnes, quam sensus accipiens[11] movetur et jucunditate quadam perfunditur. 7. Quid[1] ergo[1], istam voluptatem, inquit[2], Epicurus ignorat? Non semper, inquam: nam interdum nimis etiam novit[3], quippe qui testificetur, ne intelligere[4] quidem se posse, ubi sit aut quod[5] sit ullum[6] bonum praeter illud[6], quod cibo aut[7] potione[8] et aurium delectatione et obscena voluptate capiatur. An[9] haec ab eo non[9] dicuntur[10]? Quasi[11] vero[11] me pudeat, inquit, istorum, aut non possim, quemadmodum ea[12] dicantur, ostendere. Ego vero[13] non dubito, inquam, quin facile possis; nec est[14], quod[14] te pudeat sapienti assentiri, qui se unus, quod[15] sciam[15], sapientem profiteri[16] sit ausus[16]. Nam Metrodorum[17] non[18] putant[19] ipsum professum, sed, quum appellaretur ab Epicuro, repudiare tantum beneficium[20] noluisse. Septem[21] autem illi[21], non suo, sed populorum suffragio omnium nominati sunt. 8. Verum hoc loco sumo[1], verbis[2] his[2] eamdem certe vim voluptatis Epicurum nosse[3], quam[4] ceteros[4]. Omnes enim jucundum motum[5], quo sensus hilaretur[6], Graece ἡδονήν, Latine

26. 98. ([10]) V. ad i. 3. 10. ([11]) Nota usum participii: cf. *de Or.* i. 32. 145., "*intuens;*" *de N. D.* ii. 50. 126., "*purgantes,*" et 61. 153., "*contuens;*" *de Fa.* 14. 33., "*spectans.*"

7. ([1]) Hand. II. 457. ([2]) *Q. ergo? inq.* edd. ante Grut. ([3]) Cf. *Tusc.* iii. 18. 42.; add. Bak. *de L.* 297. ([4]) Cf. 7. 20. ([5]) Sic ex edd. vett. Mg. pro *quid.* ([6])—([6]) Cf. *Tusc.* iii. 18. 41. ([7]) *et.*, D., Mg.: v. Hand. I. 540. 8. ([8]) Cf. i. 11. 37. ([9])—([9]) Hand. I. 357., Buechner. *p. Rosc. A.* 204. ([10]) Cf. *Tusc.* iii. 18. 41., *de N. D.* i. 40. 111. ([11]) Beier. *de Off.* II. 248.; adde inf. 6. 17. ([12]) *ista* aliquot, frustra. ([13]) Del. aliquot. Fortasse: *Et ego, Non dubito, inquam:* cf. v. 25. 75. ([14]) Zumpt. § 562. ([15]) Steinmetz. *p. Rosc. A.* 6. 17.: cf. 26. 82. ([16])—([16]) De ordine quidem Jordan. *p. Caec.* 174. Ad rem autem adhibe *C. M.* 13. 43. ([17]) De quo inf. 28. 92., *de N. D.* i. 40. 113. ([18]) V. ad *C. M.* 20. 73. n. 20.; adde inf. 8. 23. ([19]) *puto* codd. aliquot, Gz., edd. recc., quod numquam potuerat in *putant* abire. ([20]) *t. benef. nominis nol.?* ([21])—([21]) Cf. *Parad.* i. 1. 8., *de L.* ii. 11. 26., *Lael.* 2. 7., 16. 59.

8. ([1]) Nonius 396.; plura Nizol.; adde *Orat.* 35. 122., *p. Mur.* 7. 15., inf. iii. 8. 27., iv. 19. 52. ([2]) I. e., quum verbis his utatur, ut recte Mg., frustra dissentiente Bakio *de L.* 297. ([3]) Cf. § 7. Etsi Nonius 121. *non nosse.* ([4]) V. ad *C. M.* 1. 1. n. 16.; add. Feldh. *de L.* II. 95. ([5]) Cf. 23. 75., *C. M.* 14. 46. ([6]) Nonius

Digitized by Google

voluptatem vocant. Quid est igitur, inquit, quod requiras? Dicam[7], inquam, et quidem discendi causa magis[8], quam[8] quo[8] te aut Epicurum reprehensum[9] velim[9]. Ego quoque, inquit, didicerim[10] lubentius, si quid[11] attuleris, quam te reprehenderim[10]. Tenesne[12] igitur, inquam, Hieronymus[13] Rhodius quid[14] dicat esse summum bonum, quo putet omnia referri oportere? Teneo[12], inquit, finem illi videri nihil dolere. Quid? idem iste[15] de voluptate quid sentit? 9. Negat esse eam, inquit, propter se ipsam[1] expetendam. Aliud igitur[2] esse censet gaudere, aliud non[3] dolere[3]. Et[4] quidem[4], inquit, vehementer errat: nam, ut paulo ante[5] docui, augendae[6] voluptatis finis est doloris omnis amotio. Non[7] dolere[7], inquam, istud quam vim habeat, postea videro[8]: aliam vero vim voluptatis esse, aliam nihil dolendi, nisi valde pertinax[9] fueris, concedas necesse est. Atqui reperies, inquit, in hoc quidem pertinacem[9]; dici enim nihil potest verius. Estne[10], quaeso, inquam, sitienti in bibendo voluptas? Quis istud[11], inquit, possit[12] negare? Eademne, inquam[13], quae restincta siti? Immo alio[14] genere[14]: restincta enim sitis stabilitatem voluptatis habet[15], inquit[16]; illa autem voluptas ipsius restinctionis in[17] motu[17] est. Cur igitur, inquam, res tam

121.; *-entur* edd. vett. aliquot, frustra: cf. 23. 75., "in sensu." (7) Bakius *de L.* 305. (8) Cf. Tacit. *Hist.* iii. 72. apud nos ad Sallust. 176. b. (9) Zumpt. § 611. (10)—(10) Zumpt. § 496. n., 528. n. 1., Madvig. *Opuscc.* II. 99., seqq. (11) Sc. quod ad rem sit. Contrarium est *nihil afferre:* cf. *C. M.* 6. 17. (12) V. Nizol.; add. Halm. *p. Sulla* 88. (13) De quo *Acad.* ii. 42. 131., inf. v. 5. 14. (14) Sic ex aliquot Mg. pro *quod.* De postpositione autem ad 2. 5. (15) *iste, inquam* Mg. ex tribus: sed omisso isto mox § 9. et 5. 17.; add. Gernh. *Lael.* 83.

9. (1) Del. Mg. (2) Sc. *inquam:* v. ad § 8. (3) V. ad *Lael.* 20. 71. (4) Cf. i. 10. 35. (5) Cf. i. 11. 37. (6) Gernh. *Opuscc.* 140. (7) *Tum n. d.* codd. fere, unde Lamb. *Tuum,* "prave," ait Mg., "posito pron. et ab altero (*istud*) dijuncto." Sed potest hoc, opinor, oppositioni concedi. (8) V. ad i. 10. 35. De ipso autem *videndi* verbo ad *C. M.* 23. 82. (9) Cf. i. 8. 28. (10) Feldh. *de L.* II. 137. (11) *-ta* Gz.: v. ad *C. M.* 14. 49. (12) Recte Gz. pro *-et.* (13) Del. codd. plures, B.: v. ad § 8. (14) I. e. *alia.* Frustra autem Moserus *alia genere* volebat. (15) Bakius *de L.* 575.; adde nos *C. M.* 13. 45. (16) Del. Mg., quum tamen ipse conferret *de N. D.* i.

Digitized by Google

dissimiles eodem nomine appellas? 10. Quid[1] paulo ante, inquit, dixerim[1], nonne[2] meministi, quum omnis dolor detractus esset, variari[1], non augeri voluptatem? Memini vero[3], inquam: sed tu istud dixti[4] bene[5] Latine[5], parum plane. *Varietas* enim Latinum verbum est, idque[6] proprie quidem in[7] disparibus coloribus dicitur[7]; sed tranfertur in multa disparia: *varium* poëma, *varia* oratio, *varii* mores, *varia* fortuna, voluptas etiam *varia* dici solet, quum percipitur e multis dissimilibus rebus dissimiliter[8] efficientibus[9] voluptates. Eam si varietatem diceres, intelligerem, ut etiam, non dicente[10] te[10], intelligo. Ista varietas quae sit, non satis perspicio, quod[11] ais[11], quum dolore careamus, tum in[12] summa voluptate nos esse[12]; quum autem vescamur iis[13] rebus, quae dulcem motum afferant sensibus, tum esse in[14] motu[14] voluptatem[14], quae[15] faciat varietatem voluptatum; sed non augeri illam non dolendi voluptatem. Quam cur voluptatem appelles, nescio.

IV. 11. An[1] potest[1], ille[2] inquit, quidquam[3] esse suavius, quam nihil dolere? Immo sit sane nihil melius, inquam; nondum enim id quaero: num propterea idem voluptas est, quod, ut[4] ita dicam[4], indolentia[5]?

7. 17.; adde *C. M.* 22. 81. ([17]) Cf. § 10., 5. 16., 23. 75.

10. ([1])—([1])—([1]) Cf. 2. 5. ([2]) Hand. III. 310. 2. ([3]) V. ad *C. M.* 2. 6. n. 12. ([4]) Jordan. *p. Caec.* 268. ([5]) Cf. *Brut.* 64. 228. Ceterum non junctis adverbiis sic dici, sed ex aequo positis censet Mg. ad i. 3. 8. ([6]) V. ad *C. M.* 15. 51. n. 18. ([7])—([7]) Cf. 4. 13. et 14., 27. 87.: vv. Moser. *Tusc.* II. 185. et 290., Bak. *de L.* 424., item Feldh. II. 94., Beier. *de Off.* I. 282., Hand. III. 269.; adde *Brut.* 56. 204. ([8]) *-les* aliquot, Mg., frustra: vv. Gz. ad l., Gies. *de D.* 52. ([9]) *aff.* tres Oxx., alii; *efficientes* iidem aliquot qui supra *dissimiles*. Fortasse: *dissimiliter afficientibus* (sc. homines) *voluptate*. ([10]) Osann. *de Rep.* 470.; adde *in Verr.* iii. 51. 120., "adveniente *te*;" *Philipp.* ii. 37. 93., "insciente *te*;" *ad F.* xiii. 58. et 59., "libente *te*;" *ad A.* iii. 15. 7., "tacente *te*;" v. 19. 3., "libente *te*;" vii. 3. 1., "approbante *te*." ([11]) I. e., Ista varietas, quod, ut ais, . . . in s. v. simus: v. ad *C. M.* 2. 4. n. 9. ([12])—([12]) Cf. i. 10. 32.; inf. 5. 17. ([13]) *his* Gz.: v. Ellendt. *de Or.* II. 193., seq. ([14]) Junge *in m. v.*; cf. 23. 75.: etsi vetat Mg. ([15]) Sic codd. fere; *qui* edd. recc.

IV. 11. ([1]) Cf. 9. 27., *de Fa.* 2. 4. ([2]) Sic codd. praeponunt: vv. Ellendt. *de Or.* II. 85., Heindorf. *de N. D.* 16., Gies. *de D.* 16., seq. ([3]) Gernh. *Opusce.* 49. ([4])—([4]) Cf.

Digitized by Google

Plane idem[6], inquit, et maxima quidem, qua fieri nulla major potest. Quid dubitas[7] igitur, inquam, summo bono a te ita constituto, ut id[8] totum in non dolendo sit, id tenere[9] unum, id tueri[10], id defendere? 12. Quid enim necesse est, tamquam meretricem in matronarum coetum, sic voluptatem in virtutum concilium adducere? Invidiosum nomen est, infame, suspectum. Itaque hoc frequenter[1] dici solet[1] a vobis, non[2] intelligere[2] nos, quam dicat Epicurus voluptatem. Quod quidem mihi si quando dictum est (est autem[3] dictum non[4] parum[4] saepe), etsi satis clemens sum in disputando, tamen interdum[1] soleo[1] subirasci. Egone[5] non intelligo, quid sit ἡδονὴ Graece, Latine *voluptas?* utram tandem linguam nescio? deinde[6], qui fit, ut ego nesciam, sciant omnes, quicumque Epicurei esse voluerunt[7]? Quod[8] vestri quidem vel[9] optime[9] disputant, nihil opus esse[9], eum, qui philosophus[10] futurus sit, scire literas. Itaque, ut majores nostri ab aratro adduxerunt[11] Cincinnatum illum[12], ut dictator esset, sic vos de pagis[13] omnibus colligitis bonos[14] illos[15] quidem[15] viros, sed certe non pereruditos. 13. Ergo[1] illi intelligunt[2], quid Epicurus dicat, ego non intelligo[2]? Ut[3] scias me intelligere, primum idem esse[4] dico voluptatem, quod ille ἡδονήν. Et quidem saepe quaerimus verbum Latinum par Graeco et quod idem valeat; hic

i. 11. 39. (2) Beier. *de Off.* II. 201. et 411. (6) Del. aliquot, prob. Mgio; frustra. (7) V. ad *C. M.* 6. 16. (8) V. ad *C. M.* 15. 51. n. 18. (9) Cf. i. 10. 35. (10) Cf. i. 2. 6.

12. (1)—(1) V. ad *C. M.* 2. 4. (2) Cf. i. 5. 16. (3) V. ad *C. M.* 3. 7. (4) Hand. IV. 401. 9. (5) Cf. *Acad.* ii. 48. 148., *de L.* i. 4. 14., ii. 13. 32., iii. 20. 48., *de N. D.* i. 7. 16. (6) Hand. II. 245. 1.; adde *Philipp.* xiii. 20. 47., *de Off.* ii. 5. 16. (7) *-rint* Mg. De periphrasi autem ad *C. M.* 6. 20. (8)—(8) V. ad *Lael.* 15. 53. n. 10.; add. Jordan. *p. Caec.* 251., Feldh. *de L.* II. 41. et 194. (9) Cf. i. 2. 5. (10) *q. f. s. p.* Gz., Mg. (11) Recte Mg. pro *abd.*: v. ad *C. M.* 17. 59. n. 23., *Lael.* 12. 42. n. 12.; add. Ellendt. *Brut.* 14. b. (12) Cf. *de Or.* i. 11. 45. ii. 14. 58., iii. 50. 194. (13) Sic e corr. El. 1., ut voluerat Turnebus: corrupte ceteri codd. *plagis, pelagis, Pelasgis.* (14) Bakius *de L.* 331. (15) V. ad *C. M.* 18. 65., *Lael.* 18. 66.

13. (1) Hand. II. 460. 2. (2)—(2) De forma interrogationis discretiva Madvig. *Emendd.* 30. Cf. 33. 110. (3) V. ad *C. M.* 15. 52.

Digitized by Google

nihil[5] fuit[5], quod[5] quaereremus. Nullum inveniri potest, quod magis idem declaret Latine, quod Graece[6], quam[7] declarat *voluptas*[7]. Huic verbo omnes, qui ubique sunt, qui Latine[8] sciunt[8], duas[9] res[10] subjiciunt[11], laetitiam in animo, commotionem suavem[12] jucunditatis[12] in corpore. Nam et[13] ille[14] apud Trabeam[14] *voluptatem animi nimiam*[14] laetitiam dicit, eamdem, quam ille[15] Caecilianus[15], qui *omnibus laetitiis laetum*[15] esse se narrat. Sed hoc interest, quod voluptas dicitur[16] etiam in[16] animo (vitiosa[17] res, ut Stoici putant, qui eam sic[18] definiunt: sublationem animi sine[19] ratione, opinantis se magno bono frui[19]), non dicitur laetitia nec[20] gaudium[20] in corpore. 14. In eo[1] autem voluptas omnium Latine loquentium more ponitur[2], quum percipitur ea, quae sensum aliquem moveat, jucunditas. Hanc quoque jucunditatem, si vis, transfer in animum; *juvare* enim in[3] utroque dicitur[3], ex[4] eoque[4] *jucundum;* modo intelligas, inter illum, qui dicat,

Tanta laetitia auctu' sum, ut nihil[5] constet[5],

et eum, qui,

Nunc[6] demum mihi animus ardet[6],

quorum alter laetitia gestiat, alter dolore crucietur, esse illum medium,

Quamquam haec inter nos nuper[7] notitia admodum est,

n. 4. (4) Uncis inclusit Mg. (5) Zumpt. § 562.: cf. *ad F.* p. 37., 139., 158., 207., 209., 315., 337., 339., 360. ed. Or. (6) Sc. declaratur aliquo verbo. Frustra autem Dav. sequente Or. addidit ἡδονή. (7)—(7) Sc. quod Graece ἡδονή. Etsi mallem: ἡδονὴν *quam declarat voluptas.* (8) Cf. § 15., "*Graece.*" (9) V. ad *C. M.* 5. 14. n. 26. (10) Feldh. *de L.* II. 33. (11) Cf. 2. 6. (12) *j. s.* Mg. (13) Exit altera pars in illo § 14., "In eo autem —:" de quo anacolutho Mg. in exc. p. 798., seqq.; adde nos *de D.* i. 20., *de Off.* ii. 9. 33. Frustra autem Hand. II. 520. 15. (14)—(14) Cf. *ad F.* ii. 9. 2., *Tusc.* iv. 31. 67. (15)—(15) Cf. *ad F.* ii. 9. 2., unde frustra Gz. volebat *incessisse* pro *esse se.* Notanda etiam variatio illa, "*apud Trabeam . . . Caecilianus.*" (16)—(16) Cf. 3. 10. (17) —(17) Bene Gz. parenthesin sensit. (18) Cf. *Tusc.* iv. 6. 13., 8. 18. (19) Cf. i. 20. 66. (20) "Adjunxit, quod vicinum erat." Mg. Cf. *in Verr.* i. 44. 113., "bona *fortunas*que."

14. (1) Np. in corpore, ut docet Mg.; ne jungas *in eo quum* —.

Digitized by Google

qui nec laetetur nec angatur; itemque inter eum, qui potiatur expetitis[8] corporis[8] voluptatibus, et eum, qui crucietur[9] summis doloribus, esse eum, qui utroque[10] careat.

V. 15. Satisne igitur videor vim[1] verborum tenere[2]? an sum etiam nunc vel Graece loqui vel Latine docendus? Et[3] tamen[3] vide, ne, si ego non intelligam, quid Epicurus loquatur, quum Graece[4], ut videor[5], luculenter[6] sciam[4], sit aliqua culpa ejus, qui ita loquatur[7], ut non intelligatur. Quod duobus modis sine reprehensione fit, si[8] aut[8] de[9] industria[9] facias, ut Heraclitus[10], cognomento[11] qui[12] Σκοτεινός, perhibetur[13], quia de natura nimis[14] obscure memoravit[15], aut quum rerum obscuritas, non verborum, facit, ut non intelligatur oratio; qualis est in Timaeo Platonis. Epicurus autem, ut opinor, nec non vult[16], si possit, plane et aperte loqui, nec de re obscura, ut physici, aut artificiosa, ut mathematici, sed de illustri et facili et[17] iam[17] in vul-

(2) Bak. *de L.* 561. (3)—(3) Cf. 3. 10. (4)—(4) V. *Doctr.* nostr. iii. 6. (5) *ut mihi non constem* aliquot, frustra. Verba incerti poëtae. (6)—(6) Exstant eadem Caeciliana *p. Cael.* 16. 37. (7) *nupera* Manut. et Lamb., frustra: v. ad *C. M.* 19. 69. n. 3. Terentiana autem verba quivis agnoscet. (8) *c. exp.* Mg. (9) *exc.* Gz., edd. recc.; qua vi facile superl. *summis* potest carere. (10) *utrisque* malebat Lamb., frustra.

V. 15. (1) Cf. 2. 6. (2) Cf. 3. 8. (3) Cf. i. 4. 11. (4)—(4) Cf. 4. 13. (5) V. ad *de Off.* i. 1. 1. (6) Ochsner. 162. (7) De subj. Matth. *p. Rosc. A.* 1. 4. (8) *aut si* L.; v. ad i. 10. 33.: cf. *Lael.* 17. 64. (9) Hand. II. 219. 6.: adde inf. 11. 33. (10) De quo *de N. D.* i. 26. 74., iii. 14. 35., *de D.* ii. 64. 133., Lucret. i. 640., seq., Fronto p. 172. ed. R. (11) Cf. *p. Mil.* 16. 46. (12) V. ad 1. 2. Quippe fuit etiam alter: *Acad.* ii. 4. 11. (13) I. e., ut H., cogn. q. Σ. est, perhibetur (affirmatur: cf. *Tusc.* i. 12. 28.), sc. de industria facere. Ita equidem distinguo interpretorque. Sine distinctione edd. *cogn. q. σ. perhibetur*; ut hoc sit *appellatur*; qui usus quum poëticus fere sit, scilicet poëtae veteris alicujus ("Lucilii, ut videtur." Mg.) verba, significatione nulla facta, admista esse suspicantur. Et Mgius quidem post Muretum, particula *quia* unam in syllabam coacta, etiam versiculum hexametrum extricat, *quia . . . memoravit.* Quasi non meliores saepe versus etiam in soluta oratione fortuito exstitissent. (14) V. ad *C. M.* 10. 31. (15) Rarius omnino posuit Cic. *memorandi* verbum (Zumpt. *Verr.* 204), absolute autem alibi nusquam. Sed exstant etiam apud Cic. quaedam semel dicta: Ellendt. *de Or.* II. 211., seqq. (16) De praes. ad i. 8. 26.

Digitized by Google

gus pervagata[18], loquitur. Quamquam[19] non negatis nos intelligere, quid sit voluptas, sed quid ille dicat: e[20] quo efficitur[21], non ut[22] nos non[22] intelligamus, quae vis[23] sit istius verbi, sed ut ille suo more loquatur, nostrum negligat. 16. Si enim idem dicit, quod Hieronymus, qui censet summum bonum esse sine ulla molestia vivere, cur mavult[1] dicere voluptatem, quam vacuitatem doloris, ut ille facit[2], qui[3], quid dicat, intelligit[3]? Sin autem voluptatem putat adjungendam eam, quae sit in[4] motu[4] (sic enim appellat hanc dulcem, in[5] motu[5], illam nihil dolentis, in stabilitate) quid tendit[6], quum efficere non possit, ut cuiquam, qui ipse notus sibi[7] sit, hoc est, qui suam naturam sensumque perspexerit, vacuitas doloris et voluptas idem esse videatur? Hoc[8] est[8] vim afferre, Torquate, sensibus, extorquere[9] ex[9] animis cognitiones[10] verborum, quibus imbuti[11] sumus. Quis enim[12] est, qui non videat, haec esse in natura rerum tria? unum, quum[13] in[14] voluptate sumus[14]; alterum, quum in dolore; tertium hoc, in quo nunc equidem[15] sum[16], credo item[17] vos, nec[18] in dolore nec in voluptate[18]; ut[19] in voluptate sit, qui

(17) "Qui calumniari volet," ait Mg., "quaeret, quid ad Epicurum pertinuerit, quod *jam*, id est, post Epicurum illa pervagata in vulgus essent." Ego respondebo: Hoc pertinuit, quod sic significatur, ne tunc quidem supra vulgi intelligentiam positam rem fuisse. Sic autem divisim *et jam* pro *etiam* recte Gz. (18) *pervulg.* codd. plerique, male: cf. iii. 2. 5.; add. Zumpt. *Verr.* 551. (19) Cf. i. 1. 2. (20) *ex* Or.: v. Kuehner. *Tusc.* i. 21. 48. (21) Cf. 8. 24. bis. (22)—(22) *ut ne* D., B.; quae consilii plerumque formula est: etsi utroque modo 8. 24. (23) Cf. 2. 6.

16. (1) Cf. § 15. (2) Cf. i. 5. 14. (3) Nim. contra quam Epicurus: cf. 2. 6. (4) Cf. 2. 9. (5) Del. Sch., frustra: cf. 35. 118., "*sic . . . aerumnas.*" Frustra etiam Bakius *de L.* 345. "ut sit in m." interpretatur. (6) *cont.* L., frustra. (7) *q. i. sibi* Mg. (8) Cf. 9. 26., 28. 91., *de N. D.* i. 35. 98. Est et altera formula, in qua *quidem* additur; de qua ad *Lael.* 8. 26. (9) Ellendt. *Brut.* 14. b. (10) I. e., notiones: cf. *de N. D.* i. 14. 36., 17. 44. (11) V. Nizol. (12) *est enim* Gz.: v. Ellendt. *de Or.* II. 406. (13) I. e., quod est quum —: cf. 2. 5. (14)—(14) Cf. i. 10. 32. (15) Sic duo Oxx., Mg.; vulg. *quidem:* v. ad *C. M.* 7. 21. n. 12. (16) Sic Mg.; codd. *sumus.* (17) Recte conj. Ern. recepit Mg. pro *idem*, conferens *Lael.* 2. 7., inf. v. 26. 76. (18)—(18) Sic Mg., negans ille, quod edd. addant *esse*, in ullo omnino codice

Digitized by Google

epuletur, in dolore, qui torqueatur. Tu[20] autem inter haec tantam[21] multitudinem hominum interjectam[22] non vides nec laetantium nec dolentium[20]? 17. Non prorsus[1], inquit, omnesque[2], qui sine dolore sint, in[3] voluptate, et ea quidem summa, esse[3] dico. Ergo[4] in eadem voluptate eum[5], qui alteri misceat mulsum, ipse non sitiens, et eum, qui illud sitiens bibat?

VI. Tum ille, Finem[1], inquit, interrogandi, si[2] videtur[2]: quod quidem ego a principio ita[3] me malle dixeram, hoc[4] ipsum[4] providens, dialecticas[5] captiones[5]. Rhetorice igitur, inquam, nos mavis, quam dialectice disputare? Quasi[6] vero[6], inquit, perpetua[7] oratio[7] rhetorum[8] solum, non[9] etiam[9] philosophorum sit. Zenonis est, inquam, hoc[10] Stoici; omnem vim[11] loquendi[11], ut[12] jam ante Aristoteles[12], in duas tributam esse partes; rhetoricam[13] palmae[14], dialecticam pugni[14] similem esse dicebat, quod latius[15] loquerentur rhetores, dialectici autem compressius. Obsequar[16] igitur voluntati[16] tuae, dicamque[17], si potero, rhetorice[18], sed hac rhetorica[18] philosophorum, non nostra illa forensi;

esse. Sed nondum credo persanatum locum esse; et ego videor requirere: *nec in dolore quum sumus nec in voluptate.* Nam de postposito *quum* v. ad *C. M.* 16. 55. n. 23. (19) Cf. i. 1. 2. (20)—(20) Poterat quidem una in forma orationis pergere: *ut . . . torqueatur, inter haec autem magna multitudo hominum interjecta sit* —. Nunc maluit rem controversam interrogando affirmare. (21) Sc. quanta est; i. e. magnam: cf. *C. M.* 11. 37. (22) Deest in aliquot, et inclusit Mg., frustra.

17. (1) *Non, prorsus* cum distinctione edd. quaedam, prob. Hand. IV. 260. 6. (2) De copula ad i. 8. 28. (3)—(3) Cf. 3. 10. (4) Ironice. De omisso autem *inquam* ad 3. 8. (5) Sc. *dicis:* Bak. *de L.* 580.

VI. (1) Sc. *fac:* cf. iv. 1. 1., "*finem* ille;" *de N. D.* iii. 40. 94., "Cotta *finem;*" add. Apitz. *Sch. Crit. in Caes.* 15. (2) Jordan. *p. Caec.* 217. (3) V. ad *de Off.* iii. 15. 62., *C. M.* 11. 35. n. 18. (4) Moser. *de Rep.* 53. (5) De simili quadam epexegesi ad i. 1. 1. (6) Cf. 3. 7. (7) Cf. i. 8. 29. (8) Ellendt. *de Or.* II. 165. (9) Cf. *de Off.* iii. 4. 18. (10) Cf. i. 12. 40. (11) Cf. 10. 30. (12)—(12) Sc. *tribuerat:* v. ad *de Off.* i. 6. 19.; adde *de Or.* ii. 59. 240., *Tusc.* v. 17. 49., *de D.* i. 33. 72. (13)?: *in duas t. e. partes, rhetoricam* [et dialecticam: rhetoricam] —. (14)—(14) Cf. *Orat.* 31. 114. (15) Ellendt. *de Or.* II. 118., Frotscher. *Obss. in Brut.* II. 11. (16)—(16) V. Nizol. (17) De copula ad i. 20. 68. (18)—(18) Pen-

Digitized by Google

quam, necesse[19] est[19], quum populariter[20] loquatur, esse interdum paulo hebetiorem. 18. Sed, dum[1] dialecticam, Torquate, contemnit Epicurus, quae una[2] continet[3] omnem et perspiciendi, quid in quaque re sit, scientiam et judicandi, quale quidque sit, et ratione[4] ac via[4] disputandi, ruit[5] in dicendo, ut[6] mihi quidem videtur[6], nec[7] ea, quae docere vult, ulla arte distinguit; ut[8] haec[8] ipsa[8], quae modo loquebamur. Summum a vobis bonum voluptas dicitur. Aperiendum est igitur, quid sit voluptas; aliter[9] enim explicari, quod quaeritur, non potest. Quam si explicavisset, non tam haesitaret[10]; aut enim eam voluptatem tueretur[11], quam Aristippus[12], id est, qua sensus dulciter[13] ac jucunde movetur; quam[14] etiam pecudes, si loqui possent, appellarent voluptatem; aut, si magis placeret suo more loqui, quam ut[15]

Omnes Danai[16] *atque*[r] *Mycenenses,*
Attica pubes, —

reliquique Graeci, qui hoc anapaesto[18] citantur[19], hoc[20] non[20] dolere[20] solum voluptatis nomine appellaret, illud Aristippeum contemneret; aut, si utrumque probaret, ut probat, conjungeret doloris vacuitatem cum voluptate, et[21] duobus ultimis uteretur. 19. Multi enim

det abl. ab adv. repetendo: cf. emend. nostram *Lael.* 26. 100., "sapientium, *hac*, dico, *sapientia*, quae —;" u. v.; adde *Brut.* 9. 38., "suavis . . ., sed *suavitate ea*, qua —." (19) V. ad *Lael.* 13. 47. (20) Cf. *de L.* i. 6. 19.

18. (1) Hand. II. 305., Garaton. *p. Mil.* 19.; adde *Brut.* 75. 262. (2) Cf. i. 8. 28. (3) Cf. i. 4. 12. (4)—(4) Cf. i. 9. 29. Frustra autem haeret Bakius *de L.* 454,; v. Feldh. II. 117. (5) Cf. i. 6. 18. (6)—(6) Cf. i. 7. 22. et 23. (7) Cf. i. 4. 10. (8) Sc. nulla distinguit arte: cf. 2. 4. (9) Alioqui: Hand. I. 273. 5. (10) De imperf. ad *C. M.* 23. 82. (11) Cf. i. 2. 6. (12) Sc. *tuetur*: cf. *Orat.* 13. 41., "si . . . tantum, quantum pueris reliquis (praestat), *praestet* omnibus, qui —;" *in Verr.* i. 14. 37., "idem *fecisses*, quod . . M. Piso (fecit);" et ii. 57. 140., "minore ignominia te *affecisset*, quam (affecit), quum —;" adde inf. iii. 6. 21. (13) Est e semel dictis: Ellendt. *de Or.* II. 214. (14) V. ad *C. M.* 17. 59. n. 7. (15) Del. E. et B., male. (16) Sc. *loquuntur*: v. ad *C. M.* 10. 32. n. 5. (17) Recte Lamb. pro *aut*. (18) I. e. anapaestico versu: cf. *Tusc.* iii. 24. 57. Ceterum, unde sumptum sit hoc, incertum est. (19) "Fuit citatio quaedam, ut adessent."

Digitized by Google

et magni philosophi haec[1] ultima[1] bonorum juncta fecerunt, ut[2] Aristoteles[2] virtutis usum cum vitae perfectae prosperitate conjunxit, Calliphon[3] adjunxit[4] ad honestatem voluptatem, Diodorus ad eamdem honestatem addidit[5] vacuitatem doloris. Idem fecisset Epicurus, si sententiam[6] hanc, quae nunc Hieronymi est, conjunxisset cum Aristippi vetere sententia[6]. Illi enim inter se dissentiunt; propterea singulis finibus utuntur, et, quum uterque Graece egregie loquatur, nec[7] Aristippus, qui voluptatem summum bonum dicit, in[8] voluptate ponit[8] non dolere, neque[7] Hieronymus, qui summum bonum statuit non[9] dolere[9], voluptatis nomine umquam utitur pro illa indolentia[10]; quippe qui ne in expetendis quidem rebus numeret voluptatem.

VII. 20. Duae sunt enim res quoque, ne[1] tu verba solum putes. Unum[2] est sine dolore esse, alterum[2] cum[3] voluptate. Vos ex his tam dissimilibus rebus non modo nomen unum (nam id facilius paterer) sed etiam rem unam ex[4] duabus[4] facere conamini; quod fieri nullo modo potest. Hic, qui utrumque[5] probat, ambobus debuit uti, sicut facit re[6], neque tamen dividit verbis. Quum enim eam[7] ipsam[7] voluptatem, quam[8] eodem nomine omnes appellamus[8], laudat locis plurimis, audet dicere, ne suspicari[9] quidem se ullum bonum

Mg. Contra Gies. *de D.* 145. (20) Cf. *C. M.* 14. 47. n. 23. (21) Exegetice.

19. (1) Refer ad ipsum nomen plurale "*ultimis*," non utique ad "*d. v. c. v.*" (2) Sic omisso rel. *qui* Mg., recte: v. nos ad *de N. D.* i. 36., *C. M.* 8. 26. n. 19., *de Off.* i. 8. 25., 20. 69., ii. 17. 58.; adde *Brut.* 64. 229., *Tusc.* i. 4. 7., iii. 28. 67., iv. 37. 80., *de D.* ii. 46. 96., supra i. 3. 8. (3) *-o* codd., Mg.: ego cum Or. analogiam sequor. Ceterum mallem, iterata particula, *ut C.* (4) Nota *conjunxit . . adjunxit:* v. Gies. *de D.* 132.; adde *p. Sulla* 16. 47., *Tusc.* i. 1. 1. (5) Suspectum nonnullis, frustra. (6)—(6) V. ad i. 20. 68. (7)—(7) V. ad *Lael.* 22. 84. (8)—(8) Cf. i. 9. 29. (9) Cf. 3. 9. (10) Cf. 4. 11.

VII. 20. (1) V. ad *C. M.* 17. 59. n. 8. (2)—(2) I. e. una res . . . altera: cf. *de Off.* ii. 5. 18. (3) Hand. II. 146. 5. (4) V. ad *de Off.* iii. 32. 113.; adde *Orat.* 7. 22., "*in singulis.*" (5) Dedit Gz. e tribus pro *utramque.* (6) Deest in aliquot: cf. *de N. D.* i. 30. 85. (7) Bak. *de L* 327. (8)—(8) Cf. 9. 28., 13. 41. (9) Cf.

Digitized by Google

sejunctum ab illo Aristippeo genere voluptatis; atque[10] ibi hoc dicit, ubi omnis ejus est oratio[11] de summo bono. In alio[12] vero libro, in quo[12], breviter[13] comprehensis gravissimis sententiis[13], quasi oracula edidisse sapientiae dicitur, scribit his verbis: quae nota tibi profecto[14], Torquate, sunt; quis enim vestrum non edidicit[15] Epicuri κυρίας δόξας, id[16] est[16], quasi[17] maxime ratas, quia[18] gravissimae[19] sint[18] ad[19] beate vivendum breviter enuntiatae sententiae? Animadverte igitur[20], rectene hanc[21] sententiam[21] interpreter: 21. "Si ea, quae sunt luxuriosis efficientia[1] voluptatum[1], liberarent eos deorum et mortis et doloris metu, docerentque, qui essent fines cupiditatum, nihil haberemus, quod[2] reprehenderemus[2], quum undique complerentur voluptatibus, nec[3] haberent ulla ex parte aliquid[4] aut dolens aut aegrum; id est autem[5] malum." Hoc loco tenere[6] se[6] Triarius non potuit. Obsecro[7], inquit, Torquate, haec dicit Epicurus? Quod mihi quidem visus est, quum sciret, velle tamen confitentem audire Torquatum. At ille non pertimuit, saneque[8] fidenter[8], Istis quidem ipsis verbis, inquit; sed, quid sentiat, non videtis. Si alia sentit, inquam, alia loquitur, numquam intelligam, quid sentiat: sed[9] plane[10] dicit, quod intelligam[10]. Idque si ita[11] dicit, non esse reprehendendos luxuriosos, si sapientes sint, dicit absurde; similiter et[12] si dicat, non repre-

Acad. i. 2. 7., supra 3. 7. (10) V. *Doctr.* nostr. i. 3.; adde *p. L. M.* 8. 21., *C. M.* 6. 16. (11) *or. est* cod. Bas.; *u. o. or.* Mg. Mallem *de s. b. oratio.* (12)—(12) V. ad *de Off.* ii. 9. 31. (13)—(13) Cf. *de N. D.* i. 30. 85. (14) V. ad *C. M.* 5. 13. (15) V. Nizol. (16) V. ad i. 6. 17. (17) Addidit Grut., recte: cf. *de D.* ii. 57. 118. (18)—(18) V. ad *de N. D.* iii. 20. et *C. M.* 13. 45.; adde inf. 8. 24. (19)—(19) Hand. I. 106. 1. (20) Idem V. C. III. 189. 12. (21) Exstat nona apud Diog. Laert. x. 142.

21. (1) Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 95. (2) E Graecis addidit D.: cf. 8. 23. (3) Cf. i. 4. 10. (4) Malles *quidquam:* cf. *C. M.* 21. 78., u. v.; adde inf. ad 27. 87. (5) Hand. I. 571. 12. (6) Sic Gz.; al. *se t.; teneri?* nim. reflexive; cf. *ad F.* ix. 8. 1., *ad A.* xv. 14. 2. (7) *Obs. te* duo, frustra. (8) Cf. *de N. D.* i. 8. 18.; add. Peter. *Brut.* 281. De copula autem ad i. 8. 28. (9) Cf. *C. M.* 11. 38.

Digitized by Google

hendendos parricidas, si nec cupidi sint nec deos metuant[13] nec mortem nec dolorem. Et[14] tamen[14], quid attinet luxuriosis ullam exceptionem dari[15] aut fingere[15] aliquos, qui, quum luxuriose viverent, a summo philosopho non reprehenderentur eo nomine dumtaxat[16], cetera[17] caverent[18]? 22. Sed tamen nonne reprehenderes, Epicure, luxuriosos ob eam ipsam causam, quod ita viverent, ut persequerentur cujusquemodi voluptates, quum esset praesertim, ut ais tu, summa voluptas nihil dolere? Atqui reperiemus asotos[1] primum ita[2] non[2] religiosos, ut edant de patella[3]; deinde ita[2] mortem non[2] timentes, ut illud in[4] ore[4] habeant[4] ex Hymnide[5],

Mihi sex menses sati' sunt vitae; septimum Orco spondeo.

Jam[6] doloris medicamenta illa Epicurea[7] tamquam de narthecio proment[8]: *si gravis, brevis; si longus, levis.* Unum nescio, quo modo possit[9], si luxuriosus sit, finitas cupiditates habere.

VIII. 23. Quid ergo attinet dicere, *nihil haberem, quod reprehenderem, si finitas cupiditates haberent?* hoc est, dicere, *non reprehenderem asotos, si non essent asoti:* isto[2] modo[2], ne improbos quidem, si essent boni viri. Hic[3] homo[4] severus[4] luxuriam ipsam[5] per[5] se reprehendendam non[6] putat[6]. Et[7] hercule[7], Torquate,

(10)—(10) Cf. i. 5. 15. (11) Cf. i. 20. 65. (12) *ut* L., frustra: cf. iv. 12. 31. (13) *non m.?* cf. *de N. D.* i. 31. 86. (14) Cf. i. 4. 11. (15)—(15) V. ad *Lael.* 15. 54. n. 24.; add. Feldh. *de L.* II. 106. (16) Sic recte distinxit Or. (17) Sc. *autem.* Refer etiam haec ad *qui.* (18) *ceterâ vacarent* (reprehensione)?

22. (1) Cf. 8. 23., *de N. D.* iii. 31. 77. (2) Cf. 20. 63.; add. Hand. III. 478. 19. (3) Np. sacra. (4) Cf. *ad F.* v. 16. 2., vi. 18. 5., x. 28. 1., *ad A.* vi. 3. 7., xiv. 22. 2., inf. iii. 11. 37., iv. 28. 79., v. 25. 74., *de Off.* iii. 21. 82. (5) Fabula Caeciliana. Imitatur Lucilius apud Nonium 283. et 526. (6) Cf. i. 7. 22. (7) Cf. i. 12. 40. (8) *-ant* codd. plures, male: v. Ellendt. *Brut.* 134. b. (9) Nota ad sing. num. transitionem: cf. *de N. D.* i. 19. 50., 51., 41. 114.; add. Wopkens. *LL. TT.* p. 20, 21. *H.*

VIII. 23. (1) Cf. 7. 21. (2) V. ad *Lael.* 20. 74. (3) Hand. III. 80. 14. (4) Ironice: cf. i. 7. 25, (5) Cf. i. 9. 31, (6) V. ad 3. 7.

Digitized by Google

ut verum loquamur, si summum bonum voluptas est, rectissime[8] non putat. Nolim enim mihi fingere asotos, ut soletis[9], qui in[10] mensam[10] vomant[10], et qui de conviviis auferantur crudique[11] postridie se rursus ingurgitent; qui solem[12], ut[13] aiunt[13], nec occidentem[12] umquam viderint nec orientem[12]; qui consumptis patrimoniis egeant. Nemo nostrum istius generis asotos jucunde putat vivere: *jucunde*[14] *putamus vivere*[14] mundos, elegantes[15], optimis cocis, pistoribus, piscatu[16], aucupio, venatione, his omnibus exquisitis, vitantes cruditatem;

— — — — *quibu' vinum*
Defusum e pleno[17] *siet, hir*[18] *siphon*[18] (*ut*[19] *ait*[19] *Lucilius*) *cui nil*
Dempsit[20], *vis*[21] *et sacculus*[22] *abstulerit*[20],

adhibentes[23] ludos[23] et quae sequuntur[24], illa[25], quibus[25] detractis, clamat[26] Epicurus se nescire, quid sit bonum[25]; adsint etiam formosi pueri, qui ministrent[27]; re-

(7) Hand. III. 60. 13. (8) V. ad *C. M.* 17. 59. n. 30. (9) *vos ut s.?* (10) Cf. *Philipp.* ii. 30. 76. (11) Ellendt. *de Or.* II. 74. (12)—(13) Laudat Dav. Athenae. 273. C., 520. A., 526. B., Colum. I. Praef. p. 7., Senec. *Epist.* 122.; add. Halm. *p. Sest.* 121. (13) Mox ad *Ciceronian.* § 234. (14)—(14) Addo tres voces, quae videntur in repetitione, ut fit, intercidisse. Mgius autem sic: *vivere. Mundos . . . aedificium; — hos ergo —.* (15) Halm. *p. Sulla* 148, 9. (16) Nonius 217. (17) Contulit Mg. *p. Scauro* § 43., "quum integri nihil fuerit in hac gente *plena*, quam valde eam putamus tot transfusionibus coacuisse?" (18) *hir siphove* Or.; †*ir siphove* Mg.. varie autem codd. corrupti sunt. Interpretatur Jos. Scaliger. App. Conj. ad Varr. p. 182.: "Proponit vinum integerrimum et nulla parte periclitans acescere; id quod siphone depletum non est neque vola manus pitissatum. Nam *hir* est vola manus, et qui vinum furtim deplent ut gustent, solent id vola manus haurire." (19) Cf. *de D.* i. 14. 24. apud Gz. (20)—(20) *dempserit* L.; contra Sch. *abstulit.* Potest autem, opinor, non minus in Lucilio variatio modi, quam in Propertio, ferri: v. Mg. p. 248. (21) I. e. *vires;* et sic Lucret. et alii. (22) Plin. apud Forcell.: "vini vires sacco frangere." (23) Sic Ciceroni accommodat haec Mg. (24) Sc. apud Lucil. Etsi ad verba potius pertinet haec formula plerumque, quam ad res: cf. *Orat.* 49. 164. Itaque suspicatus sum lacunam: *adhibentes ludos et* [vinum et ludos] *quae sequuntur* (solent sequi); ut circumscriptio sit illarum rerum, quibus detractis *etc.* (25)—(25) Cf. 20. 64., 35. 118., *Tusc.* iii. 18. 43. (26) Cf. i. 18. 57. (27) Moser. *Tusc.*

Digitized by Google

spondeat[28] his vestis, argentum, Corinthium[29], locus ipse, aedificium. Hos ego[30] asotos bene quidem vivere aut[31] beate, numquam dixerim[32]. 24. Ex quo efficitur[1], non ut[2] voluptas ne[2] sit voluptas, sed ut voluptas non sit summum bonum. Nec ille, qui Diogenem Stoicum adolescens, post autem Panaetium audierat[3], Laelius, eo dictus est sapiens, quod non intelligeret, quid suavissimum[4] esset (nec enim sequitur, ut, cui cor[5] sapiat, ei non sapiat palatus[6]), sed quia[7] parvi id duceret[7].

O lapathe[8], ut jactare[9] necesse est, cognitu'[10] cui sis.
In quo Laeliu' clamores[11], σοφὸς ille, solebat
Edere, compellans gumias[12] ex ordine nostros.

Praeclare Laelius, et recte σοφός; illudque vere:

O Publi[13], o gurges, Galloni[13]! es homo miser, inquit.
Coenasti in vita numquam bene, quum omnia in ista
Consumis squilla atque acipensere[14] quum[15] decumano[16].

Is haec loquitur, qui, in[17] voluptate nihil ponens[17], negat eum bene coenare, qui omnia ponat[17] in[17] voluptate; et tamen non negat, lubenter umquam coenasse Gallonium; mentiretur enim; sed bene. Ita graviter et severe voluptatem secernit a bono. Ex quo illud efficitur, qui bene coenent, omnes lubenter coenare; qui lubenter, non[18] continuo[18] bene. Semper Laelius bene. 25. Quid[1] bene[1]? Dicet[3] Lucilius:

— — — — — cocto
Condito;

I. 215. ([28]) Cf. iii. 2. 8., v. 28. 83. ([29]) Supellex Corinthia. ([30]) *ergo* aliquot. ([31]) *at* aliquot, male. ([32]) Mox ad *Ciceronian.* § 1.

24. ([1]) Cf. 5. 15. ([2])—([2]) V. ad *Lael.* 12. 42.; add. Mg. supra p. 164. ([3]) V. ad *de Off.* i. 1. 1. ([4]) Cf. 20. 64. ([5]) Cf. 28. 91. ([6]) *-um* D. ([7])—([7]) V. ad 7. 20. ([8]) Parcorum esse cibum significare videtur Varro apud Nonium 550. Add. de parsimonia veterum Eminentiss. Maius *de Rep.* iv. 7. ([9]) De omisso *te* ante infin. ad *C. M.* 1. 1. n. 25., 23. 85. ([10]) V. ad *C. M.* 1. 1. n. 13. ([11]) Cf. v. 22. 63. ([12]) Gulones. *Gemias* dicit Lucil. apud Nonium 117. ([13])—([13]) De quo interpp. ad Horat. *Serm.* ii. 2. 46. ([14]) V. Beroald. in App. ad Sueton. a. 1510. ([15]) *cum* male edd. quaedam. ([16]) Sc. *in isto. Decumano* autem, i. e. magno, quasi ex decem maximo. ([17])—([17]) Cf. i. 9. 29. ([18]) Hand. II. 106. 5.; adde *de Or.* i. 27.

Digitized by Google

sed cedo[3] caput coenae:

— — — *sermone bono;*

quid[4] ex eo[4]?

— — — *si*[5] *quaeri*[5], *lubenter;*

veniebat enim ad coenam, ut animo quieto satiaret desideria naturae. Recte[6] ergo is negat, umquam bene coenasse Gallonium; recte[7], miserum, quum[8] praesertim[8] in eo omne studium consumeret. Quem[9] lubenter coenasse nemo negat. Cur igitur non bene? Quia, quod bene[10], id recte, frugaliter, honeste: ille porro[11] male[12], prave, nequiter, turpiter coenabat. Non igitur nec[13] lapathi suavitatem[14] acipenseri[15] Gallonii Laelius anteponebat, sed suavitatem ipsam negligebat; quod non faceret[16], si in[17] voluptate summum bonum poneret[17].

IX. Semovenda est igitur voluptas, non solum ut recta sequamini, sed etiam ut loqui[1] deceat frugaliter[1]. 26. Possumusne igitur[1] in vita summum bonum dicere[2], quum id ne in coena quidem posse videamur? Quo modo autem philosophus loquitur[3] tria[4] genera[4] cupiditatum, naturales et necessarias, naturales et non

125., iii. 35. 143., inf. iv. 12. 30., 27. 75., *de Off.* iii. 17. 69.

25. (1) Np. *bene cocto:* cf. *ad A.* xiii. 52. 1. (2) *-it* male edd. quaedam. (3) Hand. II. 11. 4., Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 100. (4) —(4) Puta *est consecutus:* cf. i. 10. 35. (5) Tursell. c. 244.; add. Feldh. *de L.* II. 27. (6) V. ad *C. M.* 17. 59. n. 30. (7) Sc. *dicit:* v. ad i. 9. 30. (8) I. e., quod eo magis mirum, quum —: v. Mg.; add. Halm. *p. Sulla* 56., Bakius *de L.* 295. (9) I. e., Hunc vero: v. ad *C. M.* 1. 3. n. 8., *Lael.* 1. 5. n. 12. (10) Sc. *fit.* (11) Hand. IV. 486. 15. (12) Gravius aliquanto videtur sonare, quam "*non bene.*" Male autem Mg. uncis inclusit: v. Hand. ad "*porro.*" (13) *Non igitur bene. Nec* — Mg., quod plane nauseet. Alii delent *nec.* Per me stet anacoluthon. Alteram autem partem arbitror § 26. exire: "Possumusne — ?" i. e., Nec possumus —. Cf. i. 7. 23, 4. (14) Cf. § 24. (15) I. e. acipenseris suavitati: v. ad *de N. D.* i. 5., *de Off.* i. 22. 76. (16) De imperf. ad *C. M.* 23. 82. (17)—(17) Cf. § 24.

IX. (1)—(1) Cf. 28. 90.

26. (1) *ergo* Mg. Iteratur autem in codd. quidem *igitur* etiam *de Off.* 1. 37. 134. (2) Sc. *voluptatem.* (3) Borgers. *Parad.* 78. Frustra autem Or. *loquitur? Tria* —. (4)

Digitized by Google

necessarias, nec naturales nec necessarias? Primum divisit[5] ineleganter: duo enim genera quae[6] erant, fecit[7] tria[7]. Hoc[8] est[8] non dividere, sed frangere[9]. Qui haec didicerunt, quae ille contemnit[10], sic solent[11]: Duo genera cupiditatum, naturales et inanes; naturalium quoque[12] item[12] duo, necessariae et non necessariae. Confecta[13] res esset[14]. Vitiosum[15] est enim in dividendo[15] partem in genere numerare. 27. Sed hoc sane concedamus: contemnit enim[1] disserendi elegantiam; confuse[2] loquitur: gerendus[3] est mos[3], modo recte sentiat. Equidem[4] illud[5] ipsum[6] non[7] nimium[7] probo, et tantum patior, philosophum[8] loqui de cupiditatibus finiendis. An[9] potest[9] cupiditas finiri? Tollenda est atque extrahenda radicitus. Quis est enim, in quo sit cupiditas, quin recte cupidus dici possit? Ergo[10] et avarus erit, sed finite; et adulter, verum habebit[11] modum[11]; et luxuriosus eodem modo. Qualis[12] ista philosophia[12] est, quae non interitum afferat pravitatis[13], sed sit contenta mediocritate vitiorum? Quamquam[14] in hac divisione rem ipsam prorsus probo; elegantiam desidero. Appellet haec desideria naturae; cupiditatis nomen servet alio[15], ut eam[16], quum de avaritia, quum de intemperantia, quum de maximis vitiis[17] loquetur, tamquam capitis accuset. 28. Sed

Cf. i. 13. 45. (5) V. Nizol.; adde *Brut.* 88. 303., supra i. 7. 22., inf. 10. 30., *de Off.* i. 3. 10. (6) V. ad 1. 2. (7) Cf. 10. 30. (8) Cf. 5. 16. (9) *f. rem* edd. vett., frustra. Bak. *de L.* 298. (10) Cf. i. 7. 22. (11) Sic cum optimis codd. Mg. Edd. autem: *Qui si diceret, cupiditatum esse . . . . Qui . . . solent.* (12) Retineo tamen particulas a V. C. omissas: v. Hand. III. 522. 19. (13) Cf. *Acad.* ii. 34. 108., *Tusc.* v. 7. 18., 29. 83., *de Fa.* 12. 26. (14) "Facillime suppletur conditio, *si sic locutus esset.*" Mg. Nisi forte cum Cod. Mor. scr. *est.* (15)—(15) Cf. *de Off.* i. 3. 10.

27. (1) Del. Mg. (2) Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 16., Moser. *Tusc.* I. 83. (3) Mox ad *Ciceronian.* § 109. (4) Recte Gz. pro *Et q.* (5) V. ad *Lael.* 4. 14. n. 14.; add. Feldh. *de L.* II. 28. (6) V. ad *C. M.* 13. 45. n. 21. (7) Hand. IV. 210. 5., nos *Lael.* 8. 28. (8) I. e., eum qui philosophus sit. (9) Cf. 4. 11. (10) Hand. II. 445. 6. (11) Cf. Sallust. *C.* 11. 4. (12)—(12) Cf. *de N. D.* i. 20. 55. (13) *-li* V., D., frustra. Intellige: iis qui ipsa utuntur: v. ad *de D.* ii. 72. e.; add. Otto ad *C. M.* 211. (14) V. ad i. 1. 2. (15) Peter *Brut.* 75. (16) Sic Gz.; vulg. *ut . . . eam tamquam.* (17) Bak. *de L.* 364.

Digitized by Google

haec quidem liberius ab eo dicuntur et saepius. Quod equidem non reprehendo: est enim tanti philosophi tamque nobilis audacter sua decreta defendere. Sed tamen ex eo, quod eam voluptatem, quam[1] omnes gentes hoc nomine appellant[1], videtur amplexari[2] saepe vehementius, in magnis interdum versatur angustiis, ut, hominum[3] conscientia[3] remota, nihil tam turpe sit, quod voluptatis causa non videatur esse facturus. Deinde, ubi erubuit (vis enim[4] est[4] permagna naturae) confugit illuc, ut neget accedere quidquam posse ad voluptatem nihil dolentis. At iste non dolendi status non vocatur voluptas. Non laboro, inquit, de nomine.—Quid[5], quod res alia tota est?—Reperiam multos, vel innumerabiles potius, non tam curiosos nec tam molestos, quam vos estis, quibus, quidquid velim, facile persuadeam. Quid ergo dubitamus, quin, si non dolere voluptas sit summa, non esse[6] in[6] voluptate dolor sit maximus? cur id non ita[7] fit?—Quia dolori non voluptas contraria est, sed doloris privatio.

X. 29. Hoc vero non videre[1], maximo argumento esse[2], voluptatem[2] illam[2], qua sublata, neget se intelligere[3] omnino, quid sit bonum (eam autem ita persequitur[4], quae palato percipiatur, quae auribus: cetera[5] addit, quae si appelles, honos[6] praefandus[6] sit); hoc igitur[7], quod solum bonum severus et gravis philosophus novit, idem[8] non videt ne expetendum quidem esse, quod eam voluptatem hoc eodem auctore non desideremus, quum dolore careamus. Quam[9] haec sunt contraria! 30. Hic si definire, si[1] dividere[2] didicisset, si

28. (1)—(1) Cf. 7. 20. (2) Cf. 13. 43., iv. 14. 36. (3) Cf. i. 16. 51., *de Off.* iii. 17. 72.; add. Bak. *de L.* 396. (4) *est enim* Mg.: v. ad i. 13. 43. (5) Sc. *dices.* (6) Cf. i. 10. 32. (7) V. ad 6. 17.

X. 29. (1) Infinitivus exclamantis; v. Gies. *de D.* 241., seq.: cf. iv. 27. 76. (2)—(2) Quasi sic esset perrecturus: *ne appetendam quidem esse, quod . . . non desideremus, q. d. c.* Nunc post parenthesin, ut fit, inceptam structuram persequi noluit. (3) Cf. 3. 7., 8. 23. (4) V. ad i. 4. 12. e.; adde *de N. D.* i. 40. 111. (5) Cf. 8. 23. (6) Cf. *ad F.* ix. 22. 4. (7) Hand. III. 192. 23. (8) V. ad 3. 6. (9) Stuerenb. *p. Arch.* 35.

30. (1) Gz. pro *vel.* (2) Cf. 9.

Digitized by Google

loquendi[3] vim[3], si denique consuetudinem verborum teneret[4], numquam[5] in tantas salebras[6] incidisset. Nunc vides[7], quid faciat. Quam nemo umquam voluptatem appellavit, appellat[8]; quae[9] duo sunt, unum facit[9]. Hanc in[10] motu[10] voluptatem (sic[10] enim[10] has suaves et quasi dulces voluptates appellat) interdum ita extenuat, ut M' Curium[11] putes[12] loqui[12]; interdum ita laudat, ut, quid praeterea sit bonum[13], neget[14] se posse ne[14] suspicari[15] quidem[14]. Quae jam oratio non a philosopho[16] aliquo, sed a censore[16] opprimenda est. Non est enim vitium in oratione solum, sed etiam in moribus. Luxuriam non reprehendit, modo sit vacua infinita cupiditate et timore. Hoc loco discipulos quaerere videtur, ut, qui asoti[17] esse velint, philosophi ante fiant. 31. A primo[1], ut[2] opinor[2], animantium ortu petitur origo summi boni. Simul[3] atque[3] natum[3] animal est, gaudet voluptate et eam appetit ut bonum, aspernatur dolorem ut malum. De malis autem et bonis ab iis animalibus, quae nondum depravata sint, ait optime judicari. Haec et tu ita posuisti[4], et verba vestra sunt. Quam multa vitiosa! Summum enim bonum et malum vagiens puer utra voluptate dijudicabit, stante[5] an movente[5]? quoniam, si[6] diis placet[6], ab Epicuro loqui discimus. Si stante, hoc[7] natura videlicet vult, salvam esse se; quod concedimus: si movente (quod tamen[8] dicitis), nulla turpis voluptas erit, quae praetermittenda sit. Et simul non proficis-

26. (3) Cf. 6. 17. (4) Cf. 3. 8., 5. 15. (5) Cf. i. 6. 20. (6) Cf. v. 28. 84. (7) Bak. *de L.* 396. (8) Recte addidit Gz. e codd.; sine autem codd. frustra idem addidit *atque*. (9)—(9) Cf. 9. 26. Huc autem haec transtulit Gz. (10)—(10) Cf. 5. 16. (11) Cf. Juv. ii. 3. (12) Cf. *de N. D.* i. 41. 115. (13) Cf. 3. 7. (14)—(14) Hand. IV. 64. 7. (15) Cf. 7. 20. (16)—(16) Cf. i. 16. 51., *de Off.* iii. 18. 73. (17) Cf. 7. 22.

31. (1) Abundat quodammodo *primo;* et sine isto *de N. D.* ii. 48. 124.: vv. Servius ad *Aen.* i. 1., Wopkens. *LL. TT.* 357. *H.* Cf. v. 15. 42. (2) V. ad *Lael.* 23. 88. (3) Cf. i. 9. 30. (4) Cf. 2. 4. (5)—(5) Cf. 5. 16. (6)—(6) Matth. *p. Rosc. A.* 36. 102. (7) *haec* V.: v. ad i. 6. 19. e. (8) "Etsi tam multa de illa indolentia disputatis." Mg. Mihi vero videtur particula correctioni inservire: q. d., quamquam hoc plane dicitis; ut nihil

Digitized by Google

citur[9] animal illud modo natum a summa voluptate, quae est a te posita[10] in[10] non dolendo. 32. Nec tamen argumentum hoc Epicurus a parvis petivit aut etiam a bestiis[1], quae[2] putat esse specula[3] naturae, ut[4] diceret[4], ab his[5], duce[6] natura[6], hanc[7] voluptatem expeti nihil[7] dolendi[7]. Neque enim haec movere potest appetitum animi, nec ullum habet ictum, quo pellat animum[8], status[8] hic[7] non dolendi[7]. Itaque in[9] hoc eodem peccat[9] Hieronymus. At ille[10] pellit, qui permulcet sensum voluptate. Itaque Epicurus semper hoc utitur, ut probet, voluptatem natura expeti, quod ea voluptas, quae in[11] motu[11] sit, et parvos ad se alliciat et bestias, non[12] illa stabilis[11], in qua tantum inest nihil dolere. Qui[13] igitur convenit[13], ab alia voluptate dicere naturam proficisci[14], in[15] alia summum bonum ponere[15] ?

XI. 33. Bestiarum vero nullum judicium puto. Quamvis enim depravatae[1] non sint, pravae tamen esse possunt. Ut bacillum[2] aliud est inflexum[3] et incurvatum[3] de[4] industria[4], aliud ita natum; sic ferarum[5] natura[5], non est illa[6] quidem depravata mala disciplina, sed natura[7] sua[8]. Nec vero, ut voluptatem expetat, natura movet infantem, sed tantum ut se ipse diligat, ut integrum se salvumque velit. Omne[9] enim animal[9], simul ut[10] ortum est, et se ipsum et omnes partes suas diligit; duasque, quae maximae sunt, in primis amplectitur, animum et corpus; deinde

attineat in hypothesi ponere. Cf. *et tamen* i. 4. 11. (9) Cf. § 32. e. (10) Cf. i. 9. 29.

32. (1) Cf. i. 21. 71. (2) Nota attractionem. (3) Cf. v. 22. 61. (4) Refer ad *petivit*. (5) *iis* V., Mg. (6) Cf. i. 21. 71. (7)—(7) V. ad 2. 6. (8) *animi status* codd. (9)—(9) Gernh. *Lael.* 94. (10) Sc. *status*. (11)—(11) Cf. 5. 16. (12) "Rectius dixisset *non quod*." Mg. (13)—(13) Moser. *de D.* 512. (14) Cf. § 31. (15)—(15) Cf. i. 9. 29.

XI. 33. (1) Hottinger. *de D.* 271. (2) Nonius 78. (3) Cf. *de D.* i. 17. 30. (4) Cf. 5. 15. Etsi om. Nonius. (5) I. e. fere *ferae*: v. ad *de N. D.* i. 17. et *C. M.* 21. 78., 22. 80. (6) V. ad *C. M.* 18. 65. n. 11. (7) Nota *natura . . . natura*: vv. Wopkens. *LL. TT.* 206. *H.*, Ochsner. 64.: cf. i. 13. 43., "*ars . . . arte.*" (8) Sc. *prava*; quod zeugma non ferens Dav. *sed nata prava* legebat, frustra. (9)—(9) Cf. iii. 5. 16., v. 9. 24. (10) *et*

Digitized by Google

utriusque partes. Nam sunt et in animo praecipua quaedam et in corpore: quae quum leviter agnovit, tum[11] discernere incipit, ut ea, quae prima[12] data[13] sunt[14] natura, appetat, asperneturque contraria. 34. In his primis naturalibus voluptas insit necne, magna[1] quaestio[1] est[1]. Nihil vero putare esse[2], praeter voluptatem, non membra, non sensus, non ingenii motum, non integritatem corporis, non[3] valetudinem[3], summae mihi videtur inscitiae. Atque ab isto capite fluere[4] necesse est omnem rationem bonorum et malorum. Polemoni et[5] iam[5] ante Aristoteli ea prima visa sunt, quae paulo ante dixi. Ergo[6] nata est sententia[7] veterum Academicorum et Peripateticorum, ut[7] finem bonorum dicerent[7], secundum[8] naturam[8] vivere[8], id est, virtute adhibita, frui[9] primis[9] a natura datis. Calliphon[10] ad virtutem nihil adjunxit[11], nisi voluptatem; Diodorus[10] vacuitatem[12] doloris[12]. His[13] omnibus, quos dixi, consequentes[13] sunt fines bonorum Aristippo[14] simplex voluptas, Stoicis consentire naturae; quod esse volunt e[15] virtute, id est, honeste vivere; quod ita interpretantur, vivere[16] cum[17] intelligentia earum rerum, quae natura evenirent[18], eligentem[16] ea, quae essent secundum naturam rejicientemque con-

tres Mgii. (11) Recte Gz. pro *tunc:* v. Gernh. *C. M.* 132. b., item Klotz. 146. (12) Cf. *Acad.* i. 6. 22. (13) Feldh. *de L.* II. 29. (14) *sint* Mg.

34. (1) Cf. *Tusc.* i. 11. 23., *de N. D.* ii. 20. 52., *de D.* i. 19. 38. (2) Sc. in primis istis. (3) Del. aliquot. (4) Cf. *de N. D.* iii. 19. 48. e. (5) Divisit B. (6) Hand. II. 443. 2. (7)—(7)—(7) Nota pleonasmum: cf. Quinctil. apud Zumpt. *Verr.* 284.; adde inf. 13. 43. (8) Feldh. *de L.* II. 108., Gernh. *C. M.* 13. (9) Cf. *Tusc.* v. 30. 84., u. v. Dav. (10)—(10) Cf. 6. 19. (11) De perf. Bak. *de L.* 437.: nam de praes. ad i. 8. 26. (12) Sc. *adjunxit.* Edd. autem multae *D. nisi v. d.*, male et contra codd. (13) Locum, quem inexplicabilem pronuntiavit Mg., sic accipio: His omnibus (*finibus*), quos dixi, consequentes sunt (Hos omnes consequuntur) fines (*qui sunt*) bonorum Aristippo simplex voluptas, Stoicis consentire naturae. (14) I. e. ex sententia Aristippi: cf. 13. 41., "*cui* summum bonum est —;" adde iv. 18. 51., *Acad.* ii. 42. 130. Et nihil aliud agere Ciceronem arbitror, nisi ut omnes ordine enumeret sententias. (15) Hand. II. 652. (16)—(16) Sc. *aliquem:* v. ad *de Off.* i. 38. 137. (17) Hand. II. 158. (18) De im-

Digitized by Google

traria. 35. Ita tres sunt fines expertes honestatis, unus Aristippi vel Epicuri, alter Hieronymi, Carneadis[1] tertius; tres, in quibus honestas cum aliqua accessione, Polemonis, Calliphontis[2], Diodori; una[3] simplex[3], cujus Zeno auctor, posita[4] in decore[5] tota, id est, in[6] honestate; nam Pyrrho[7], Aristo[7], Herillus[7] jam diu abjecti[8]. Reliqui sibi constiterunt, ut extrema cum initiis convenirent; ut Aristippo voluptas, Hieronymo doloris vacuitas, Carneadi frui[9] principiis[9] naturalibus[9] esset extremum.

XII. Epicurus autem quum[1] in prima commendatione[2] voluptatem dixisset, si eam[3], quam Aristippus, idem tenere[4] debuit[5] ultimum bonorum, quod ille; sin eam, quam Hieronymus, fecisset[6] idem, ut[7] voluptatem illam, non Aristippi, in prima commendatione poneret[7]. 36. Nam, quod[1] ait[2], sensibus ipsis judicari, voluptatem bonum esse, dolorem malum; plus tribuit sensibus, quam nobis leges permittunt[3], privatarum[3] litium quum[3] judices sumus. Nihil enim possumus judicare, nisi quod est nostri judicii. In[4] quo[4]

perf. post praes. Soldan. *p. Deiot.* 105.

35. (1) *-di* Mg.: v. ad i. 5. 14. (2) Recte Gz. e codd.; *-onis* edd. (3) Puta *sententia:* cf. *Tusc.* v. 30. 84. (4) V. ad *Lael.* 1. 4. n. 18.: cf. 14. 44., iii. 6. 21. (5) Cf. 14. 44., 17. 56. (6) Om. edd. quaedam, male. (7) Cf. 13. 43., *Tusc.* v. 30. 85., *de Off.* i. 2. 6. (8) Cf. *Acad.* ii. 42. 130. (9) Cf. § 34.

XII. (1) Mox ad § 36. (2) Np. naturae. (3) Sc. *dixit*, (4) Cf. 4. 11. (5) V. ad *Lael.* 2, 8. n. 16. (6) I. e. facere debuit; v. ad *de N. D.* iii. 31.; adde *p. Rosc. A.* 26. 72., "*venisses;*" *in Verr.* i. 42. 107., "*imitatus esses;*" *p. Sext.* 20. 45., "*restitisses,*" et 24. 54., "*commoverentur,*" u. v. Matth.; inf. iv. 20. 57., "*detraxisset;*" *de D.* ii. 27. 59., "*putarem:*" vidd. etiam Wolf. *p. Domo* 282., Halm. *p. Sulla* 78. De macrologia autem illa *fecisset ut . . poneret* ad *C. M.* 12. 42. n. 14. (7)—(7) Locus corruptus, ex quo nihil nisi absurda tautologia redundat, sic fortasse ad integritatem revocari potest: *fecisset idem, ejusdem ut ultimum tueretur, si hujus vacuitatem doloris, non voluptatem illam Aristippi, in prima commendatione posuit.* Nam de *si* in epexegesi ad i. 3. 7.

36. (1) V. ad *C. M.* 17. 59. n. 8. (2) Cf. i. 9. 30. (3)—(3) Sic recte distinxit et conjunctionem addidit Or. "Contra naturalem sermonis ordinem transpositam." Mg. At non item contra artificiosum; v. ad *C. M.* 16. 55. n. 23.; adde supra paulo § 35. et i. 8. 26. (4)

Digitized by Google

frustra judices solent, quum sententiam pronuntiant, addere: SI QUID MEI JUDICII EST. Si enim non fuit eorum judicii, nihilo magis, hoc non[5] addito, illud est judicatum. Quid[6] judicant[7] sensus? Dulce, amarum; lene, asperum; prope, longe; stare, movere; quadratum, rotundum. 37. Quam[1] igitur[2] pronuntiabit sententiam ratio[1]? Adhibita primum divinarum[3] humanarumque[3] rerum scientia, quae potest appellari rite[4] sapientia; deinde adjunctis virtutibus, quas ratio rerum omnium dominas, tu voluptatum satellites et ministras esse voluisti; quarum[5] adeo[6] omnium sententia[7] pronuntiabit, primum[8] de voluptate, nihil esse ei loci, non modo ut sola ponatur in summi boni sede, quam[9] quaerimus, sed ne illo[10] quidem modo, ut ad honestatem applicetur. De vacuitate doloris eadem sententia erit. 38. Rejicietur etiam Carneades; nec ulla de summo bono ratio aut voluptatis non[1] dolendive[1] particeps aut honestatis expers probabitur. Ita relinquet duas, de quibus etiam[2] atque etiam[2] consideret. Aut enim statuet, nihil esse bonum, nisi honestum, nihil malum, nisi turpe, cetera aut omnino nihil habere momenti aut tantum, ut nec expetenda nec fugienda, sed eligenda[3] modo aut rejicienda sint; aut anteponet eam, quam quum honestate ornatissimam, tum etiam ipsis initiis[4] naturae et totius perfectione vitae locupletatam videbit. Quod eo liquidius faciet[5], si perspexerit, rerum[6] inter eas verborumne[6] sit controversia.

Cf. *Tusc.* iii. 26. 62., *de D.* ii. 5. 14., *de Fa.* 5. 10. (5) Uncis inclusit B., item Or., male; v. Klotz. *Qu. Tull.* p. 54. seqq. (6) Recte P. Faber; *judicatum, quod* — codd. (7) Dedit plur. B.

37. (1) *Aequam . . ratio, adhibita* Mg., frustra. (2) Np. a sensuum judicio remota re. (3) Gernh. *Lael.* 50. b, Ochsner. 118. (4) Wopkens. *LL. TT.* 221. *H.*, Otto *C. M.* 158. (5) Q. d. *Adhibebit primum . . . scientiam, . . . deinde adjunget virtutes.* Frustra Lamb. *harum.* (6) Hand. I. 143. 1., Feldh. *de L.* II. 163. (7) *de sententia?* (8) V. ad i. 6. 17. (9) Mallet quis *quod*, frustra tamen. (10) Cf. 9. 27.

38. (1)—(1) Cf. i. 14. 47. (2)—(2) Hand. II. 576. 1., nos *Doctr.* i. 122. (3) Bakius *de L.* 450., item Feldh. II. 115. (4) Sive primis. Ochsner. 147. (5) V. ad i. 5. 14. (6)—(6) Cf. iii. 12. 41., iv. 3. 6.

Digitized by Google

XIII. 39. Hujus ego[1] nunc auctoritatem sequens idem faciam. Quantum enim potero, minuam contentiones; omnesque simplices sententias eorum[2], in quibus[2] nulla est[3] virtutis[4] adjunctio[4], omnino a philosophia semovendas putabo, primum[5] Aristippi Cyrenaicorumque[6] omnium, quos[7] non est veritum[7] in ea voluptate, quae maxima[8] dulcedine sensum moveret, summum bonum ponere, contemnentes istam vacuitatem doloris. 40. Hi non viderunt, ut ad cursum equum, ad arandum bovem, ad indagandum canem, sic hominem ad duas[1] res, ut ait Aristoteles[2], ad[3] intelligendum et ad[3] agendum, esse natum[4], quasi mortalem[5] deum[5]; contraque, ut tardam aliquam et languidam pecudem, ad pastum et ad procreandi voluptatem hoc[6] divinum animal ortum esse voluerunt[7]; quo nihil mihi videtur absurdius. 41. Atque[1] haec contra Aristippum, qui eam voluptatem non modo summam, sed solam etiam ducit[2], quam omnes[3] unam appellamus voluptatem. Aliter autem vobis placet. Sed ille, ut[4] dixi[4], vitiose. Nec enim figura corporis nec ratio excellens ingenii humani significat, ad hanc[5] unam[5] rem natum[6] hominem, ut[6] frueretur[6] voluptatibus. Nec vero audiendus[7] Hieronymus, cui[8] summum bonum est idem, quod vos interdum vel potius nimium saepe dicitis, nihil dolere. Non[9] enim, si[9] malum est[10]

XIII. 39. (1) V. ad *C. M.* 3. 7. n. 18. (2)—(2) Q. d. *sententias eas.* (3) *Inest* edd. aliquot. (4) Huelsemann. *Acad.* 401. (5) V. ad i. 6. 17. (6) De copula Bak. *de L.* 438. (7)—(7) Gell. xv. 13. 9., Gernh. *Opuscc.* 122., Zumpt. § 390. n. (8) *-me* ex edd. pr. E.

40. (1) Cf. 4. 13. (2) Locus non exstat. (3)—(3) Addidit bis praep. E. ex edd. vett. Quod vero affirmat Mg., numquam gerundium sic praep. non repetita apponi, non repetita praep. gerundia duo apposuit Liv. xxi. 4., "Numquam ingenium idem *ad res diversissimas, parendum atque imperandum*, habilius fuit." (4) Curio ad *Philipp.* x. 2.; adde inf. iii. 21. 70. (5) Heraclit esse monet D. (6) *Sic hi hoc* El. 2.; *scilicet hoc?* (7) V. ad *C. M.* 17. 60. n. 18.; adde inf. § 43.

41. (1) V. *Doctr.* nostr. i. 8. (2) *dicit* aliquot: vv. Bakius *de L.* 383., Moser. *de Rep.* 385. (3) Cf. 7. 20. (4) V. ad *C. M.* 15. 53. n. 18. (5) *u. h.* Mg. (6)—(6) Cf. 21. 69. e., v. 15. 43. (7) V. ad *Lael.* 13. 48. n. 12. (8) V. ad 11. 34. (9)—(9) Hand. IV. 281. 11. (10) *d. est* edd. ante Mg.; sed ig-

Digitized by Google

dolor, carere eo malo satis est ad bene vivendum. Hoc dixerit potius[11] Ennius,

Nimium[12] *boni est, cui*[13] *nihil est mali*[12].

Nos beatam vitam non depulsione mali, sed adeptione boni judicemus, nec eam cessando, sive gaudentem[14], ut Aristippus[15], sive non dolentem[14], ut hic, sed agendo[16] aliquid[16] considerandove quaeramus. 42. Quae[1] possunt[1] eadem[1] contra Carneadeum[2] illud summum bonum dici[1]; quod is[2] non tam, ut probaret[3], protulit, quam ut Stoicis, quibuscum bellum[4] gerebat[4], opponeret[3]. Id autem ejusmodi est, ut additum ad virtutem auctoritatem[5] videatur habiturum et expleturum cumulate[6] vitam beatam, de quo[7] omnis haec quaestio est. Nam, qui ad virtutem adjungunt vel voluptatem, quam unam[8] virtus minimi[8] facit, vel vacuitatem doloris, quae, etiam[9] si[9] malo caret[9], tamen non est summum bonum, accessione utuntur non[10] ita[10] probabili; nec tamen, cur id tam parce tamque restricte[11] faciant, intelligo. Quasi enim emendum eis sit, quod addant ad virtutem, primum vilissimas res addunt[12], deinde singulas potius[13], quam[13] omnia, quae prima[14] natura approbavisset, ea[15] cum honestate[16] conjungerent[13].

norant *est* codd. plures. (11) Potius Ennius poeta, quam nos philosophi. (12)—(12) Cf. Eurip. *Hec.* 627. (625. Pors.) apud Muret. *VV. LL.* v. 13. (13) Accipe pro disyllabo. (14)—(14) Cf. *de D.* i. 2. 4., "*furente, somniante.*" (15) Sc. *quaerit:* v. ad *Lael.* 6. 21. n. 3. (16) Cf. v. 15. 43., 20. 55.

42. (1)—(1) Cf. 22. 72. (2)—(2) Cf. v. 6. 16., "Carneadea . . . *ille*—;" *ad A.* x. 8. 7., "Themistocleo, *qui*—;" *Acad.* ii. 30. 96., Chrysippea . . . *ipso*;" *de D.* ii. 13. 31., "Pherecydeum . . . *qui*—;" et 31. 67., "Flaminiana . . . *ipse*—." (3)—(3) Cf. *Acad.* ii. 42. 131. (4) V. ad *Lael.* 21. 77. (5) *auct. ratam?* (6) Nizolianis adde *in Verr.* v. 64. 165., *ad A.* vii. 17. 2., x. 15. 1., *de Rep.* i. 46. 70., *de Off.* iii. 3. 15. (7) V. ad i. 16. 54., "*id.*" (8)—(8) V. ad *C. M.* 17. 61. n. 6. (9) De modo Hand. II. 592. 11., Gernh. *Lael.* 207. (10) Hand. III. 491.; adde *Tusc.* v. 8. 23., *de Off.* iii. 20. 81. (11) Moser. *de Rep.* 346., Gernh. *Lael.* 123. (12) Est re vera praesens pro praeterito; ut recte praeterita sequantur: cf. i. 8, 26. (13)—(13) Hand. IV. 514.; adde inf. 20. 66., iv. 8. 20., 14. 39. (14) Cf. 11. 33. (15) Cf. iv. 21. 59., v. 8. 22.: v. ad *de N. D.* ii. 8., *de Off.* i. 35. 126.; add. Matth. *p. L. M.* 12. 33., *in Cat.*

Digitized by Google

43. Quae quoniam[1] Aristoni[2] et Pyrrhoni[2] omnino visa sunt pro[3] nihilo[3], ut inter[4] optime valere[4] et[4] gravissime aegrotare[4] nihil prorsus dicerent[5] interesse; recte jam pridem contra eos desitum est disputari. Dum enim in[6] una[7] virtute sic[8] omnia[8] esse[8] voluerunt[9], ut[8] eam rerum selectione exspoliarent nec[10] ei quidquam, aut unde oriretur, darent, aut ubi niteretur, virtutem ipsam[11], quam amplexabantur[12], sustulerunt. Herillus[13] autem, ad[14] scientiam omnia[14] revocans[14], unum quoddam bonum vidit, sed nec optimum nec quo vita gubernari possit. Itaque hic ipse jam pridem est rejectus; post enim Chrysippum non[15] sane[15] est disputatum.

XIV. Restatis igitur vos; nam cum[1] Academicis[2] incerta luctatio est; qui nihil affirmant et, quasi desperata cognitione certi, id sequi volunt, quodcumque verisimile videatur[3]. 44. Cum[1] Epicuro autem hoc plus[2] est negotii[2], quod e duplici genere voluptatis conjunctus[3] est, quodque et ipse et amici ejus et multi

ii. 12. 27., *p. Sext.* 27. 59., Wolf. ad *Oratt. Quatuor* 63. et 312., Gies. *de D.* 39. et 127., seq. (16) *volupt.* absurde codd. multi. Male autem haec *ea . . . conj.* cum codd. aliquot omittunt Gz. et Or.

43. (1) Sic Otto pro *quum*, opinor recte; cf. *de N. D.* iii. 14. 35. Frustra Mg.: "quasi ideo . . . sit desitum." Nam non desitum modo est, sed recte desitum. Quod vero ipse V. C. scripsit necessario, ut ait, *quod*, solet ista particula aliquid, quod jam ab eo cui respondetur sit positum, respicere: cf. 12. 36. (2)—(2) Cf. iii. 3. 11., iv. 12., iv. 16. 43., v. 25. 73., *Acad.* ii. 42. 130. (3) V. ad *Lael.* 23. 86.; adde inf. iii. 8. 29. (4)—(4) Zumpt. § 597., Luebker. *de Participiis* p. 60. (5) Non caret pleonasmo: cf. 11. 34. (6)—(6) V. ad *C. M.* 3. 8.; adde inf. 33. 111., iv. 25. 68. (7) Cf. i. 8. 28. (8)—(8) Quasi discretive: q. d., dum . . . voluerunt *quidem, sed . . .* exspoliarunt: cf. *in Verr.* ii. 30. 73. (9) Cf. § 40. e. De perf. autem post *dum* Zumpt. § 507. *a.* (10) V. ad i. 4. 10.; adde inf. 13. 43., iii. 12. 40., 18. 61., iv. 12. 29. (11) V. ad i. 15. 49. (12) Cf. 9. 28. (13) Cf. *Acad.* ii. 42. 129. (14)—(14) V. ad *Lael.* 16. 59. (15) Hand. IV. 273.; adde *de Or.* i. 34. 157., *ad F.* v. 21. 3.

XIV. (1) I. e., si quis velit cum A. agere: cf. § 44., "*cum* Epicuro." (2) Ellendt. *de Or.* II. 54.; adde *de N. D.* i. 18. 47. (3) De subj. Mg. p. 473.

44. (1) Cf. § 43. (2)—(2) Hoc ordine cum edd. ante Manut. recte Mg.; vulg. *est plus:* cf. i. 16. 53., 17. 56. apud Gz. (3) I. e., quod hujus summum bonum . . . conjunctum est. Ceterum nusquam ali-

Digitized by Google

postea defensores ejus sententiae fuerunt: et[4], nescio[5] quomodo[5], is, qui auctoritatem[6] minimam[6] habet, maximam vim, populus[6] cum[7] illis facit[7]. Quos nisi redarguimus[8], omnis virtus, omne decus[9], omnis vera laus deserenda est. Ita, ceterorum sententiis semotis, relinquitur non mihi cum Torquato, sed virtuti cum voluptate certatio. Quam quidem certationem homo et acutus et diligens, Chrysippus[10], non contemnit, totumque[11] discrimen summi boni in eadem[12] comparatione positum[13] putat. Ego autem existimo, si honestum aliquid esse[14] ostendero, quod sit ipsum vi[15] sua[15] propter seque expetendum, jacere[16] vestra omnia. Itaque eo[17], quale sit, breviter, ut tempus postulat, constituto[17], accedam ad omnia tua[18], Torquate, nisi[19] memoria forte defecerit. 45. Honestum[1] igitur id intelligimus, quod tale est, ut, detracta omni utilitate, sine ullis praemiis[2] fructibusve[3] per[4] se ipsum[4] possit jure laudari. Quod[5], quale sit, non tam definitione, qua sum usus, intelligi potest (quamquam[6] aliquantum potest), quam communi omnium judicio[7] et optimi[8] cujusque[8] studiis atque factis[7]; qui permulta ob eam unam[9] causam[9] faciunt, quia decet, quia rectum, quia honestum est, etsi nullum consecuturum emolumen-

bi videtur Cic., id quod Gz. monet, composito hoc cum hac praepositione usus. Fortasse: *e d. g. v. quum junctus est:* nam de *quum* pro *quod* ad *C. M.* 19. 68. n. 19.; de postposito eodem supra ad 12. 36. (4) Abjecta particula *quod*, tamen etiam haec quasi ratio accedit: cf. i. 19. 63., "*denique.*" (5) Beier. *de Off.* I. 292. (6) Cf. *p. Planc.* 4. 9., inf. 25. 81. (7) Hand. II. 147. 6. (8) Recte compositum dedit Gz. e suis. (9) Feldh. *de L.* II. 105. (10) Cf. *Acad.* ii. 45. 138., 46. 140. (11) De copula ad i. 8. 28.; adde supra 12. 41., inf. 22. 73., iii. 4. 14., 10. 35.: vid. etiam Ellendt. *de Or.* II. 74. (12) Nim. nihil aliud est certatio ista nisi comparatio. Et frustra, opinor, Mg. *earum.* (13) Cf. 11. 35. (14) Addidit Gz. (15) Cf. iii. 6. 21. (16) Cf. 35. 117., v. 28. 86., *de N. D.* iii. 35. 85., *de D.* ii. 51. 106. e. (17)—(17) I. e., id quale sit, constituto: cf. *Lael.* 16. 56. (18) *via* aliquot, Gz., Or., male. (19) *nisi ubi* cod. Mor.; *nisi sicubi?*

45. (1) Moser. *Parad.* 53. (2) Bak. *de L.* 413. (3) Gz. pro *-que.* (4) Cf. i. 9. 31. (5) Ita morem Ciceronis secutus distinguendum putavi post *quod*, ut illa *quale sit* exegetica sint: cf. v. 21. 58. (6) Cf. i. 1. 2. (7)—(7) De abl. Bak. *de L.* 596.; adde supra i. 10. 33.

Digitized by Google

tum vident. Homines enim, etsi aliis[10] multis, tamen hoc uno a bestiis plurimum[11] differunt, quod rationem[12] habeant[13] a natura datam mentemque et[14] acrem et vigentem celerrimeque multa simul agitantem et, ut[15] ita dicam[15], sagacem[16], quae[17] et causas rerum et consecutiones[17] videat et similitudines[17] transferat et disjuncta conjungat et cum praesentibus futura[17] copulet, omnemque complectatur vitae consequentis statum[17]. Eademque ratio fecit[18] hominem hominum[19] appetentem[19] cumque his[20] natura et sermone et usu congruentem; ut, profectus[21] a[21] caritate domesticorum ac suorum[22], serpat[23] longius et se implicet[24] primum civium, deinde omnium mortalium[25] societate, atque, ut ad Archytam scripsit Plato[26], non[27] sibi[27] se[28] soli[29] natum[27] meminerit, sed[30] patriae, sed[30] suis, ut perexigua pars ipsi[31] relinquatur. 46. Et, quoniam eadem natura cupiditatem ingenuit homini veri inveniendi[1], quod facillime apparet, quum vacui[2] curis, etiam quid in coelo fiat, scire avemus[2], his initiis inducti omnia vera diligimus, id est, fidelia, simplicia[3], constantia; tum[4] vana, falsa, fallentia odimus, ut fraudem, perjurium, malitiam, injuriam. Eadem[5] ratio

n. 16. (8) Cf. i. 7. 24. (9) *c. u.* Gz., edd. recc. (10) Cf. i. 7. 25. (11) *plur. a b.* Mg. (12) Cf. *de L.* i. 10. 30., *de Off.* i. 4. 11. (13) *-ent* Gz. e duobus, edd. recc.; alterum tuetur Huelsemann. *Acad.* 171. (14) Del. Mg.: at v. ad *C. M.* 1. 1. n. 29.; adde supra i. 10. 33. (15)—(15) Cf. i. 11. 39. (16) Bak. *de L.* 333. (17)—(17)—(17)—(17) Cf. ii. 34. 113., *de N. D.* ii. 59. 147., *de Off.* i. 4. 11. (18) *facit* aliquot, D., B. (19) Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 94. Sed acc. retinet iv. 7. 18. 13. 32. (20) *iis* Mg. (21) Cf. 10. 32., i. 16. 53. (22) Bak. *de L.* 448, 9.; adde *C. M.* 11. 37. (23) V. ad *Lael.* 23. 87. (24) Nota etiam in bonam partem dici. (25) Cf. 3. 6. (26) Epist. ix. (27)—(27) Cf. *de Off.* i. 7. 22., necnon *p. Clu.* 15. 43., *p. Mur.* 38. 83., *p. Marc.* 8. 25., *Philipp.* v. 9. 24.; add. Eminentiss. Maius *de Rep.* i. 4. 8. (28) Cf. i. 10. 36., iii. 1. 1. (29) Adv. posuit *de Off.*, "non nobis *solum*," et inf. iii. 19. 63. Ergo utroque modo Cic.: vv. Mg. ad i. 13. 44., Otto ad *C. M.* 11. 36., Scheller. *Obss.* 226. (30)—(30) Cf. *p. Planc.* 8. 21., 10. 24., 42. 102., *Tusc.* iii. 34. 82., *de Rep.* i. 41. 64. (31) *sibi* unus Ox.; *sibi ipsius?*

46. (1) *videndi* Gz. e tribus, edd. recc. Sed inquirendum est verum atque investigandum: cf. *de Off.* i. 4. 13. (2)—(2) Cf. iii. 11. 37., *Tusc.* i. 19. 44., *de Off.* i. 4. 13. (3) Cf. *de Off.* i. 4. 13. (4) V. ad

Digitized by Google

habet[6] in[6] se[6] quiddam amplum atque magnificum[5], ad imperandum magis quam ad parendum accommodatum, omnia humana non tolerabilia solum, sed etiam levia ducens, altum[7] quiddam[8] et excelsum[7], nihil timens, nemini cedens, semper invictum. 47. Atque, his tribus generibus honestorum notatis, quartum sequitur et in[1] eadem pulchritudine et aptum ex illis tribus; in quo inest ordo et moderatio. Cujus similitudine perspecta in formarum specie ac dignitate, transitum est ad honestatem dictorum atque factorum. Nam ex[2] his tribus laudibus, quas ante dixi, et temeritatem reformidat, et non audet cuiquam aut dicto protervo aut facto nocere, vereturque[3] quidquam aut facere[3] aut eloqui[4], quod parum virile videatur.

XV. 48. Habes[1] undique expletam et perfectam, Torquate, formam[2] honestatis, quae tota his quatuor virtutibus, quae a te quoque commemoratae sunt, continetur[3]. Hanc se tuus Epicurus omnino ignorare dicit, quam aut qualem esse velint[4], qui[5] honestate[6] summum bonum metiantur. Si enim ad honestatem omnia referantur[7], neque in ea voluptatem dicant[7] inesse, ait, eos inani[8] voce[9] sonare[9] (his enim ipsis verbis utitur), neque[10] intelligere neque[10] videre, sub hanc[11] vocem[11] honestatis[12] quae sit subjicienda[13] sen-

i. 6. 21. (5)—(5) Cf. *de Off.* i. 4. 13. (6) Cf. iv. 12. 28., *Tusc.* i. 46. 110. (7)—(7) Borgers. *Parad.* 69. (8) *altum quiddam semper spectans et excelsum?*

47. (1) V. Mg.; add. Feldh. *de L.* II. 132. nos *de N. D.* ii. 4., Hand. III. 259. 17. (2) I. e. (etsi aliter Mg.), Nam, ex his tribus laudibus quum constet, et temeritatem reformidat (np. quartum hoc genus, h. e. qui hoc genere praeditus est) et —. Similiter in *de L.* ii. 4. 8. interpretatur Feldh. II. 132. praepositionem, ubi male Hand. II. 652. pro *secundum* accipit. (3) —(3) Feldh. *de L.* II. 226. Cf. iv. 7.18. (4) Mg. e codd. pro simplici.

XV. 48. (1) Cf. iv. 8. 19., *de Rep.* ii. 27. 49., *de L.* ii. 7. 16.; add. Wunder. *p. Planc.* 152., Gies. *de D.* 202. (2) Cf. iv. 8. 19., v. 4. 9., *de Off.* i. 5. 14. (3) Matth. *in Cat.* iv. 1. 2. (4) V. ad i. 7. 25.; adde inf. 17. 57., 22. 72. et 73., 27. 89., 33. 108. (5) *iis qui* Mg. (6) Bak. *de L.* 366. (7)—(7) De junctis vocibus activa et passiva Wopkens. *LL. TT.* 86. H. et *M. Obss. N.* X. 55., Matth. *p. Lig.* 5. 14., Moser. *Tusc.* I. 523. (8) *v. i.* Mg. Cf. *Tusc.* iii. 18. 42., v. 26. 73. (9) *inanis voces sonare* volebat D., frustra. (10) Hand. IV.

Digitized by Google

tentia. Ut[14] enim consuetudo loquitur[15], id solum dicitur[15] honestum, quod est populari fama gloriosum. Quod, inquit, quamquam voluptatibus quibusdam est saepe jucundius, tamen expetitur propter voluptatem. 49. Videsne, quam sit magna dissensio? Philosophus nobilis, a quo non solum Graecia[1] et Italia[1], sed[2] etiam[2] omnis[2] barbaria commota est, honestum quid sit, si id non est[3] in voluptate, negat[4] se intelligere, nisi forte illud, quod multitudinis rumore[5] laudetur[3]. Ego autem, hoc etiam turpe esse saepe[6], judico, et, si quando turpe non sit, tamen[7] non esse non turpe, quum[8] id a multitudine laudetur. Quod si sit ipsum per se rectum atque laudabile, non ob eam causam tamen illud dici honestum esse, quia laudetur a multis, sed quia tale sit, ut, vel si ignorarent id homines, vel si obmutuissent, sua tamen pulchritudine esset specieque laudabile. Itaque idem natura[9] victus, cui[9] obsisti non potest[9], dicit alio loco id, quod a te etiam paulo ante[10] dictum est, non posse jucunde vivi, nisi etiam honeste. 50. Quid nunc *honeste* dicit[1]? idemne, quod *jucunde?* Ergo[2] ita, non posse honeste vivi[3], nisi honeste vivatur[3]. An, nisi[4] populari fama? Sine ea igitur jucunde negat posse vivere[5]? Quid[6] turpius[7],

130. 6. In altero autem loco Mg. *nec.* (11) Sic e corr. Wesenb. Mg. pro *hac voce.* Dativo usus est Cic. supra 2. 6. (12) De gen. ad 2. 6. (13) Cf. 2. 6. (14) V. ad *Lael.* 12. 43. n. 7. (15)—(15) De transitione ab obl. ad rectam ad i. 9. 30. et *C. M.* 18. 63. n. 20.; adde inf. iii. 3. 11., 15. 49., 19. 64., 21. 71. (16) Cf. i. 10. 33.

49. (1)—(1) Nota nomina regionum pro incolis: cf. iii. 1. 3., "*Graeciae,*" u. v. Gz., et 2. 5., "a *Graecia;*" add. Feldh. *de L.* II. 160. (2) I. e., sed etiam barbaria, et quidem omnis: v. ad *C. M.* 4. 12. n. 16. (3)—(3) *sit* Mg. de suo, ex edd. vett. Gz. *laudatur.* Ego suspicor *esset . . . laudaretur.* Nam de junctis temporibus praes. et imperf. cf. i. 8. 26. (4) De praes. ad i. 8. 26. (5) Nota in bonam partem dici: cf. *p. Sext.* 54. 115., *in Pis.* 24. 57. (6) Nota in fine: v. Otto *C. M.* p. 9. (7) *tum esse non turpe, quum id a multitudine laudetur, quod sit . . . laudabile; tamen non* —, Mg. (8) I. e. *quod:* v. ad *C. M.* 19. 68. n. 19. (9)—(9) Cf. 9. 28. (10) Cf. i. 18. 57.

50. (1) *dicitur* edd. aliquot, etiam Gziana, contra codd. (2) Hand. II. 448. 13.; adde inf. 34. 115., 35. 117. (3)—(3) Cf. i. 12. 42. (4) Exspectares *an populari fama.* Nunc ad interposita accom-

Digitized by Google

quam sapientis vitam ex[8] insipientium sermone pendere[8]? Quid ergo hoc loco intelligit honestum? Certe nihil, nisi quod possit ipsum propter se jure laudari. Nam, si propter voluptatem, quae est ista laus, quae possit e macello peti? Non is vir est, ut, quum honestatem eo loco habeat, ut sine ea jucunde neget posse vivi, illud honestum, quod populare sit, sentiat, et sine eo jucunde neget vivi posse, aut quidquam aliud honestum intelligat, nisi quod sit rectum ipsumque per se, sua vi, sua[9] natura[9], sua[9] sponte[9], laudabile.

XVI. 51. Itaque, Torquate, quum diceres, clamare[1] Epicurum, non posse jucunde vivi, nisi honeste[2] et sapienter[2] et juste viveretur, tu[3] ipse[3] mihi gloriari videbare. Tanta vis inerat in verbis propter earum rerum, quae significabantur his verbis, dignitatem, ut altior[4] fieres[4], ut interdum insisteres, ut[5] nos intuens quasi testificarere, laudari honestatem et justitiam aliquando ab Epicuro. Quam te decebat iis verbis uti, quibus[6] si philosophi non uterentur, philosophia omnino non egeremus! Istorum enim verborum amore, quae perraro appellantur ab Epicuro, sapientiae, fortitudinis, justitiae, temperantiae, praestantissimis ingeniis homines se ad philosophiae studium contulerunt. 52. "Oculorum," inquit Plato[1], "est in nobis sensus acerrimus; quibus[2] sapientiam non cernimus. Quam illa ardentes amores excitaret sui, si videretur!" Cur

modavit: v. Mg.; add. Feldh. *de L.* II. 22. (5) I. e., posse se vivere: v. ad *C. M.* 9. 30. n. 7.; add. Krueger. *de Attr.* 339. Sic, opinor, codd.: nam post Lamb. edd. multae *vivi*. Sequitur quod videri potest aliquo modo ipsum Epicurum respicere: "Quid turpius, quam *sapientis* vitam .. pendere?" (6) Sc. *enim*: cf. i. 8. 26. (7) Cf. i. 6. 19. (8)—(8) Cf. *p. Sext.* 54. 115., *de Off.* i. 19. 65. (9)—(9) Al. *s. n., s. s.*: cf. i. 16. 50.

XVI. 51. (1) Cf. i. 18. 57. (2)—(2) Altero ordine Torquatus quidem. De variatione ad *C. M.* 15. 53. n. 18. (3) Mox ad *Ciceronian.* § 85.; iterum inf. 19. 62. (4) Dav. ad *Acad.* ii. 41. 127. (5) *insisteres et*? (6) "quae ex eo erant genere, ut, si iis *etc.*" Mg., conferens iii. 2. 9., v. 26. 76.

52. (1) In Phaedro p. 250. D. Cf. *de Off.* i. 5. 14. (2) I. e. tamen iis: v. Buechner. *p. Rosc. A.* 297.

Digitized by Google

tandem? an[3] quod[3] ita callida[4] est, ut optime possit architectari[5] voluptates? Cur justitia laudatur? aut unde est hoc contritum vetustate proverbium, *quicum*[6] *in tenebris*[7]. Hoc, dictum[8] in[8] una re, latissime patet; ut in omnibus factis re, non teste moveamur. 53. Sunt enim levia[1] et perinfirma[1], quae dicebantur[2] a te, animi[3] conscientia improbos excruciari, tum etiam poenae timore, qua aut afficiantur aut, semper[4] sint[5] in[5] metu[4], ne afficiantur aliquando. Non oportet timidum aut imbecillo animo fingi non[6] bonum[6] illum[7] virum, qui, quidquid fecerit, ipse se cruciet omniaque formidet, sed omnia[8] callide referentem[8] ad[8] utilitatem, acutum, versutum, veteratorem[9], facile ut[10] excogitet[11], quo modo occulte, sine teste, sine ullo conscio fallat. 54. An tu me de L. Tubulo[1] putas dicere? qui, quum praetor quaestionem[2] inter[2] sicarios[2] exercuisset[3], ita aperte cepit[4] pecunias[4] ob[5] rem judicandam, ut anno proximo P. Scaevola, tribunus plebis, ferret ad plebem, vellentne[6] de ea re quaeri. Quo plebiscito decreta a senatu est consuli quaestio Cn.[7] Caepioni[7]. Profec-

([3]) Ochsner. 111. ([4]) Idem 67. ([5]) Nonius 70. ([6]) Ochsner. 172. ([7]) Sc. *mices*: cf. *de Off.* iii. 19. 77. ([8]) Cf. 3. 10.

53. ([1])—([1]) Accipio quasi *levia pèr et perinfirma*: cf. *Tusc.* ii. 24. 58., "et *ferre* et *per*peti;" inf. iii. 15. 48. ([2]) Cf. i. 16. 51. ([3]) Sic cum codd. aliquot Gz., edd. recc., omisso *quum*, neque desiderat Feldh. *de L.* II. 27. Quod vero non meminit Mg., *tum* sic posito, non praecedente *quum*, addi *etiam*, cf. *de N. D.* i. 16. 43. Ceterum, quod adest *quum* in loco qui respicitur primi, de variatione ad § 51. ([4])—([4]) De intercisa orat. ad *C. M.* 2. 5. ([5]) Hand. III. 256. 14.; adde inf. 32. 104., "*in malo . . in dolore*;" iii. 9. 32., "*in lubidine*," et 14. 48., "*in miseria*;" et 18. 61., "*in majore parte* —." ([6]) Sive improbum: cf. 8. 23., "improbos . . . *boni*." ([7]) Np. quem fingimus. Et sic recte jungit Mg.: nam edd. *fingi; non* —. ([8])—([8]) Cf. 18. 58., 27. 85., 28. 90., 33. 108. ([9]) V. ad *de Off.* iii. 13. 57. ([10]) V. ad i. 14. 47. Ipsum autem *facile ut* cf. *Tusc.* iv. 2. 5.: et sic scribendum censeo *ad F.* xv. 4. 12., *Lael.* 9. 27. ([11]) Bak. *de L.* 450.

54. ([1]) Cf. *de N. D.* iii. 30. 74. ([2]) Buechner. *p. Rosc. A.* 162. et 279., Hand. III. 394. 15. ([3]) *-ceret* Ern. de suo. "Quasi: *quum . . . exercuisset et . . . cepisset.*" Mg. ([4]) V. ad i. 7. 24. ([5]) Matth. *p. Mur.* 1. 1., Hand. IV. 359. 5.: cf. *de N. D.* iii. 30. 74. ([6]) V. ad Sallust. *J.* 73. e.; adde Liv. i. 46. ([7]) De postpos. proprio. v. Gz.; add. Gies. *de D.* 18., Frotscher.

Digitized by Google

tus in exsilium Tubulus statim, nec[8] respondere[9] ausus: erat enim res aperta.

XVII. Non igitur de improbo, sed de callido[1] improbo quaerimus, (qualis Q. Pompeius[2] in foedere Numantino infitiando fuit) nec vero omnia timente[3], sed, primum[4], qui animi conscientiam non curet; quam scilicet comprimere nihil[5] est negotii[6]. Is enim, qui occultus et tectus[6] dicitur, tantum[7] abest[7] ut[7] se indicet, perficiet etiam[8], ut dolere alterius improbe[9] facto videatur; quid[10] est enim aliud[10] esse versutum? 55. Memini[1] me adesse[2] P. Sextilio Rufo, quum is ad amicos rem[3] ita[4] deferret, se esse[4] heredem Q. Fadio Gallo, cujus in testamento scriptum esset, se ab eo rogatum, ut omnis hereditas ad filiam perveniret[5]. Id Sextilius factum negabat: poterat[6] autem impune; quis enim redargueret? Nemo nostrum credebat[7]; eratque veri similius, hunc mentiri, cujus interesset, quam illum, qui id se rogasse scripsisset, quod debuisset rogare. Addebat[8] etiam[8], se in[9] legem[9] Voconiam[10] juratum[9] contra eam[11] facere non audere, nisi[12] aliter[12] amicis videretur[12]. Aderamus nos quidem adolescentes, sed et[13] multi amplissimi viri; quorum nemo censuit plus Fadiae[14] dandum, quam posset ad eam lege Voconia pervenire[5]. Tenuit permagnam

ad Muret. I. 334. (8) V. ad i. 4. 10. (9) Gronov. *Obss.* ii. 4.

XVII. (1) Sic e Pall. Grut., Mg.; al. *-de:* v. Zumpt. § 363. (2) Beier. *de Off.* II. 391.; adde *de Rep.* iii. 18. 28. (3) *-tem* codd.: v. ad i. 2. 6. n. 10.; adde *ad F.* vii. 18. 2., "*tuas formulas.*" (4) V. ad i. 6. 17. (5)—(5) Cf. *de Or.* ii. 24. 100. (6) Interpp. *p. Deiot.* 6. 16. (7)—(7) Cf. *ad A.* xiii. 21. 5., inf. v. 20. 57.; add. Gernh. *Opuscc.* 259. n. (8) Hand. II. 562. 5. (9) *-o* aliquot: cf. i. 16. 51. (10)—(10) Ferrar. *Philipp.* i. 9. 22.; adde ibid. ii. 4. 7., v. 2. 5., x. 2. 5., xii., 6. 13.

55. (1) V. ad *C. M.* 9. 30. n. 14. (2) V. ad *C. M.* 11. 38. n. 30. (3) Del. Gz.; *quum is rem* Mg. (4)—(4) V. ad i. 20. 65. (5) Cf. *Top.* 6. 29. (6) Sc. *negare:* v. ad Sallust. *J.* 3. n. 3.; adde *in Verr.* iii. 90. 209., *ad F.* ix. 2. 2., xiii. 29. 5., *ad A.* iii. 7. 2., vi. 8. 4., *Tusc.* ii. 19. 44., *de Rep.* ii. 40. 67. (7) *negabat* codd. plures, edd. ante D.; *concoquebat?* (8) Hand. II. 548. (9)—(9) Cf. *p. Clu.* 33. 91., *p. Sext.* 16. 37. (10) Mai. *de Rep.* iii. 10. (11) V. ad *de Off.* i. 32. 118.; adde inf. 26. 84., iv. 11. 28. (12)—(12) Formula urbana sententiam rogandi. (13) *etiam*

Digitized by Google

Sextilius hereditatem, unde, si secutus esset eorum sententiam, qui honesta et recta emolumentis omnibus et commodis anteponerent, nummum[15] nullum[15] attigisset. Num igitur eum[16] postea censes anxio[17] animo aut sollicito[17] fuisse? Nihil[18] minus[18], contraque illa hereditate dives ob[19] eamque[19] rem laetus. Magni enim aestimabat pecuniam non modo non contra leges[20], sed etiam legibus[20] partam: quae[21] quidem vel[22] cum[23] periculo est quaerenda vobis; est enim effectrix[24] multarum et magnarum voluptatum. 56. Ut igitur illis, qui, recta et honesta quae[1] sunt, ea statuunt per se expetenda, adeunda sunt quaevis[2] pericula decoris[3] honestatisque causa, sic vestris, qui omnia voluptate[4] metiuntur[4], pericula adeunda sunt, ut adipiscantur magnas voluptates[5], si[5] magna res[6], magna hereditas agetur[7], quum pecunia voluptates pariantur plurimae[8]: idemque[5] erit Epicuro[5] vestro faciendum, si suum finem bonorum sequi volet, quod Scipioni[9], magna gloria proposita, si Hannibalem in Africam retraxisset[10]. Itaque[11] quantum adiit periculum[12]! Ad honestatem enim ille[13] omnem conatum suum referebat, non ad voluptatem. Sic vester sapiens, magno aliquo emo-

Gz.; del. Mg.: v. ad *de Off.* i. 20. 66. (14) *filiae* edd. vett., E. (15) Sic ex optt. Mg.; vulg. *ne n. quidem unum;* at mire Gz. *ne numulum*, omisso *quidem*. (16) Del. aliquot: v. ad i. 8. 26. n. 10. (17)—(17) Gernh. *C. M.* 125. (18) Hand. III. 625. 13.; adde inf. iii. 13. 43. et Sallust. *J.* 14. 11., u. v. Cortius. (19)—(19) Cf. i. 13. 43. (20)—(20) Nota nudum ablativum praepositioni opponi. (21) V. ad *C. M.* 13. 45. n. 15., 22. 81. n. 3.; adde inf. iii. 1. 4. (22) Ochsner. 125. (23) V. ad *C. M.* 18. 62. n. 7. (24) Frotscher. ad Muret. I. 157.

56. (1) V. ad 1. 2.; adde inf. 20. 65., 22. 70., iii. 8. 27. (2) *seu* Pal. 1.; *saepe* conj., ut videtur, Mg., frustra. (3) Cf. 14. 44. (4) Cf. 26. 85. (5)—(5)—(5) *voluptates. Si . . plurimae, idem erit*—Manut., Lamb., Mg. At non statim jam voluptates adipiscendae sunt, sed ea, quae effectrix est voluptatum, pecunia. (6) I. e., pecunia: v. ad *C. M.* 1. 1. (7) Cf. *in Verr.* iv. 51. 113., *p. L. M.* 2. 6. (8) I. e., iis qui Epicurum sequuntur: cf. i. 7. 25. (9) Sc. *erat faciendum:* cf. Caes. *de B. G.* i. 26. 6., "se (eos) eodem loco, quo Helvetios (habuisset), *habiturum*." (10) V. ad *C. M.* 23. 83. (11) "Quum illa esset ei gloria proposita." Mg. (12) *-li* V., *-lorum* B., frustra. Mox ad *Ciceronian.* § 29. (13) *illum*

Digitized by Google

lumento commotus, cum[14] causa[14], si opus fuerit, dimicabit. 57. Occultum facinus esse potuerit[1]; gaudebit: deprehensus, omnem poenam contemnet. Erit enim instructus ad mortem contemnendam, ad exsilium, ad ipsum etiam dolorem. Quem quidem vos, quum improbis poenam proponitis, impatibilem[2] facitis; quum sapientem semper boni plus habere vultis[3], tolerabilem.

XVIII. Sed finge[1] non solum callidum eum, qui aliquid improbe faciat, verum etiam praepotentem[2], ut M. Crassus fuit (qui tamen solebat uti[3] suo bono), ut hodie est noster Pompeius, cui recte facienti gratia est habenda; esse[4] enim quam[5] vellet[5] iniquus poterat impune[4]. Quam multa vero injuste fieri possunt, quae nemo possit reprehendere! 58. Si te amicus tuus moriens rogaverit[1], ut hereditatem reddas suae[2] filiae[2], nec usquam id scripserit, ut scripsit Fadius, nec cuiquam dixerit, quid facies? Tu[4] quidem reddes[4]: ipse Epicurus fortasse redderet[5]; ut Sex. Peducaeus, Sex. F., is[6], qui[6] hunc nostrum reliquit, effigiem et humanitatis et probitatis suae filium, quum[7] doctus, tum omnium vir[8] optimus et justissimus, quum sciret nemo, eum rogatum a C. Plotio, equite Romano splendido[9], Nursino, ultro[10] ad mulierem venit, eique nihil

codd. plerique, Gz., Mg.; *illam?* (14) I. e., causam nactus idoneam: cf. *de Or.* ii. 60. 247., *in Verr.* i. 8. 21. Frustra codd. aliquot *animi causa;* doctorum autem conjecturas omitto.

57. (1) I. e., si potuerit: Matth. *p. Rosc. A.* 20. 55., Feldh. *de L.* II. 266. (2) *impe.* aliquot, Mg. (3) Cf. 15. 48.

XVIII. (1) Cf. *C. M.* 12. 41. (2) Moser. *de Rep.* 173. (3) Cf. *Lael.* 6. 22., *de Off.* ii. 20. 71. (4)—(4) Sic Or. e codd.: vulg. *esse enim quamvis vellet justus, iniquus poterat impune.* (5) Matth. *p. Rosc. A.* 16. 47.; adde *de N. D.* ii. 17. 46., *de D.* i. 26. 56.

58. (1) Krueger. *de Tempp. et Modis* 144. n. (2) *f. s.* Mg. (3) De quo 17. 55. (4)—(4) Cf. 25. 80. (5) Krueger. *de T. et M.* 267. n. (6) Zumpt. *Verr.* 804. (7) Correxit Mg. pro *tum:* v. ad *C. M.* 2. 4. (8) V. ad *C. M.* 4. 10.; add. Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 120. (9) Cf. *in Verr.* ii. 28. 69., iv. 18. 38., 20. 42. et 45., v. 62. 161., *p. Mil.* 27. 74., *de N. D.* iii. 30. 74. (10) Lacuna? *ut hereditatem rederet suae uxori, ultro* —. Nisi tamen ex illis, "ut hereditatem red-

Digitized by Google

opinanti viri[11] mandatum exposuit hereditatemque reddidit. Sed ego ex[12] te quaero[12], (quoniam idem tu certe fecisses), nonne intelligis[13], eo majorem vim esse naturae, quod ipsi vos, qui omnia[14] ad[14] vestrum commodum et, ut ipsi dicitis, ad voluptatem referatis[14], tamen ea faciatis, e quibus appareat, non voluptatem vos, sed officium sequi, plusque rectam[15] naturam[15], quam rationem[15] pravam[15] valere? 59. Si scieris, inquit Carneades, aspidem occulte latere uspiam et velle aliquem imprudentem super eam assidere, cujus mors tibi emolumentum[1] futura[1] sit, improbe feceris, nisi monueris, ne assidat[2]. Sed impunite[3] tamen; scisse enim te, quis coarguere possit? Sed nimis multa. Perspicuum est enim, nisi[4] aequitas, fides, justitia proficiscantur[5] a natura, et[4] si[4] omnia haec ad utilitatem referantur[5], virum bonum non posse reperiri. Deque his rebus satis multa in nostris de Re Publica libris[6] sunt dicta a Laelio.

XIX. 60. Transfer[1] idem[1] ad modestiam vel[2] temperantiam, quæ est moderatio cupiditatum rationi obediens. Satisne ergo pudori consulat[3], si quis sine teste lubidini pareat? an est aliquid per se ipsum flagitiosum, etiam si nulla comitetur infamia? Quid[4]? fortes viri voluptatumne calculis subductis[5] proelium

das suae *filiae*," zeugma petendum est. (11) Nota, id quod fugit Freund., etiam apud Cic. dici *virum* pro marito; adde inf. 20. 66., iv. 7. 17.: aliorum vero apud V. D. exemplis adde Sallust. *C.* 24. et 25. (12)—(12) Mox ad *Ciceronian.* § 106. (13) Sic D. e MSS. tribus et edd. vett., ut saepe post *quaerendi* verbum recta sequitur interrogatio; v. ad i. 7. 25: cf. *p. Rosc. A.* 41. 119., *p. Sext.* 38. 81. Sequuntur illum B. et E., at non item Gz. et edd. recc. (14)—(14) Cf. 16. 53. (15)—(15) Nota chiasmum: v. ad i. 2. 4.

59. (1) Sic D. e duobus (accedunt nunc plures), conferens Liv. xxii. 2.; *-to* L., frustra; frustra E. ex edd. pr. *factura*, seqq. B., Gz., Or., Ott. (2) Mg. ex Erl. et Spir., opinor, pro *-eat*. (3) D. e codd. pro *-une*. (4)—(4) Cf. *Tusc.* iii. 8. 16. (5)—(5) Borgers. *Parad.* 63.; adde inf. iii. 6. 22., 7. 23. (6) Maxime tertio.

XIX. 60. (1) Cf. i. 17. 55. (2) "Rarius unum *vel* a Cicerone ponitur, ubi sine correctione aliud nomen tantum adjungitur." Mg., conferens *de N. D.* ii. 15. 41., "aether *vel* caelum." (3) Nota nominativum ex membro inferiori petendum: cf. *de L.* ii. 4. 10., 15.

Digitized by Google

ineunt, sanguinem pro patria profundunt, an quodam animi ardore atque impetu concitati? Utrum[6] tandem[6] censes, Torquate, Imperiosum[7] illum[8], si nostra verba audiret, tuamne de se orationem lubentius auditurum fuisse an meam, quum ego dicerem, nihil eum fecisse sua causa omniaque rei publicae, tu contra, nihil nisi sua? Si vero id etiam explanare velles apertiusque diceres[9], nihil eum fecisse, nisi voluptatis causa, quo modo eum tandem[10] laturum fuisse existimas[11]? 61. Esto[1]: fecerit, si ita vis, Torquatus propter suas utilitates (malo[2] enim dicere[2], quam voluptates, in[3] tanto praesertim viro): num etiam collega ejus[4] P. Decius, princeps[5] in ea familia consulatus[5], quum se devoveret[6] et equo[7] admisso[7] in mediam aciem Latinorum irruebat[6], aliquid de voluptatibus suis cogitabat? Ubi[8] ut[8] eam[9] caperet[10] aut quando, quum sciret confestim[11] esse moriendum, eamque[12] mortem[12] ardentiore

39., *de Off.* iii. 4. 19. (4) V. ad *C. M.* 7. 22. (5) V. Nizol.; adde inf. 24. 78. (6) Benecke *p. Lig.* 7. 20. (7) De quo i. 7. 24., 10. 25. (8) V. ad 4. 12. (9) Mallet quis *dicere*, conferens *de D.* ii. 64. 133.; frustra; v. ad *de N. D.* ii. 46. (10) Cf. 28. 93. (11) Gz. e codd. pro *-es*: v. ad 23. 76. n. 4.

61. (1) Moser. *Tusc.* I. 351.: cf. 23. 75., 28. 92. (2)—(2) V. ad *de Off.* ii. 21. 74. (3) I. e., quum tantus vir fuerit. (4) Del. Gz.; transposuit autem sic Mg. (5)—(5) Cf. *Philipp.* ix. 2. 4. (6) —(6) *devovebat* E.; *devoverat* de D. susp. Mg.: contra *irrueret* Manut. et Lamb. Ego cum B., Gz., Or., Ott. a codd. non discedo. Quippe duae copulantur res, quarum una aperte voluptatis rationem exclusit, altera non ita aperte. Nam plures, arbitror, acres viri alio atque alio tempore in medios se hostes immiserunt atque inde incolumes redierunt. In qua diversitate rerum satis equidem causae videor agnoscere, cur etiam modus potuerit variari. Ceterum quod ait Mg., non tum demum devovisse se Decium, sed fuisse jam pontificis carmine et sollemni ritu devotum, aliud est historiam scribere, aliud rem aliquam ex historia paulo remissius in colloquio afferre. (7) Cf. Caes. *de B. G.* i. 22., *de B. C.* ii. 34. (8) Sic ex aliquot Mg., conferens *p. Tull.* 55., *p. Font.* 10. 22., *p. Sest.* 39. 84., *de N. D.* iii. 30. 74.: vulg. *nam ubi eam* —; fortasse *nam ubi ut* vel *ubinam ut*. (9) Nota mutationem numeri: v. Wopkens. *LL. TT.* 118. H.; adde *ad F.* ii. 7. 2., "Cur ego non adsum . . . particeps *consiliorum*? Tametsi *hoc* minime tibi deest;" et vi. 12. 2., "Valent . . . *necessariae* (rogationes): *quam* quia Cimber habebat, —;" Fronton. p. 326. ed. R. 1823., "Item . . . *mendacia*, dum *id mendacium* —;" iterum inf. 20. 63. (10) Cf. *p. Planc.* 1.

Digitized by Google

studio peteret, quam Epicurus voluptatem petendam putat? Quod[13] quidem ejus factum[13] nisi esset[14] jure laudatum[13], non esset[14] imitatus quarto[15] consulatu[15] suo filius, neque[16] porro[16] ex eo natus, cum[17] Pyrrho bellum gerens[17], consul cecidisset[18] in proelio[18] seque e[19] continenti[20] genere tertiam victimam rei publicae praebuisset. 62. Contineo[1] me[1] ab[1] exemplis. Graecis hoc modicum est: Leonidas, Epaminondas, tres aliqui[2] aut quatuor. Ego[3] si[3] nostros colligere[4] coepero, perficiam[5] illud quidem, ut se virtuti tradat[6] constringendam[6] voluptas. Sed dies[7] me deficiet[7], et, ut A. Varius, qui est habitus judex durior, dicere consessori solebat, quum, datis[8] testibus, alii tamen citarentur, "Aut hoc[9] testium[9] satis[9] est, aut nescio, quid satis sit," sic a me satis datum est testium. Quid[10] enim[10]? te[11] ipsum,[11] dignissimum[12] majoribus[12] tuis, voluptasne induxit, ut adolescentulus eriperes[13] P. Sullae consulatum? quem quum ad patrem tuum retulisses[13], fortissimum virum, qualis ille vel consul vel civis[14] quum semper, tum post consulatum fuit! Quo[15] quidem auctore[15] nos[16] ipsi[16] ea gessimus[17], ut[18] omni-

1., *ad F.* v. 2. 3. (11) *confosso statim?* (12) V. ad iii. 10. 34. (13)—(13)—(13) Cf. *de Off.* iii. 22. 86. (14)—(14) Ochsner. 39. (15) Cf. i. 7. 23. (16) Cf. i. 10. 32. (17)—(17) Quasi parenthetice: v. ad *de Off.* i. 39. 139.; adde supra i. 7. 23. (18)—(18) Paratum quidem certe fuisse nepotem istum Decium patris et avi exemplum sequi, si opus fuisset, alii tradunt, neque vero rem perfecisse; id quod alibi videtur Cic. satis tenuisse, *Parad.* i. 2. 12., *de D.* i. 24. 51., *C. M.* 20. 74., *de Off.* iii. 4. 16., ubi duos tantum Decios memorat. Tres tamen una in laude ponit etiam *Tusc.* i. 37. 89. (19) Hand. II. 624. (20) l. e., continuato, nulla generis intermissione facta.

62. (1)—(1) V. Nizol. (2) Ellendt. *de Or.* II. 252., Bak. *de L.* 424. (3) Sustuli punctum: v. ad *Lael.* 3. 10.; adde inf. iv. 9. 21. (4) Cf. i. 10. 34. (5) Cf. *Tusc.* i. 8. 15. (6) Cf. i. 15. 47. (7)—(7) Cf. *in Verr.* iv. 26. 59., *p. Cael.* 12. 29., *Tusc.* v. 35. 102., *de N. D.* iii. 32. 81. (8) *satis quot esse putabat, datis testibus?* (9) Jungo *hoc testium*, et mox *quid* (testium) intelligo. Nam *satis testium* jungit Gernh. *Lael.* 276. (10) Cf. 22. 72. (11) Cf. 16. 51. (12) Cf. *Philipp.* iii. 10. 25. (13)—(13) Cf. *p. Sulla* 17. 49., 18. 50. (14) Cf. *de Or.* i. 60. 255., *p. Mil.* 24. 66., *Philipp.* iii. 10. 25., xii. 10. 25. (15)—(15) Halm. *p. Sulla* 93. (16) Mox ad *Ciceronian.* § 85. (17) Np. in Catilinae conjuratione opprimenda. (18)—(18) De perf. post

Digitized by Google

bus potius quam ipsis nobis consuluerimus[18]. 63. At quam pulchre dicere videbare, quum ex altera parte ponebas[1] cumulatum aliquem plurimis et maximis voluptatibus, nullo[2] nec[2] praesenti nec[2] futuro dolore, ex altera autem cruciatibus maximis toto corpore, nulla[2] nec[2] adjuncta nec[2] sperata voluptate, et[3] quaerebas, quis aut hoc miserior aut superiore illo beatior foret; deinde concludebas, summum malum esse dolorem, summum bonum voluptatem?

XX. L. Thorius Balbus fuit, Lanuvinus, quem[1] meminisse[1] tu non potes. Is ita vivebat, ut nulla tam exquisita posset inveniri voluptas, qua non abundaret. Erat et cupidus voluptatum et cujusvis generis[2] ejus[3] intelligens[4] et copiosus; ita[5] non[5] superstitiosus, ut illa plurima[5] in[6] sua patria sacrificia et fana contemneret; ita[5] non[5] timidus ad[7] mortem, ut in acie sit ob[8] rem publicam interfectus. 64. Cupiditates non Epicuri divisione finiebat, sed sua satietate. Habebat[1] tamen rationem[1] valetudinis[1]: utebatur iis[2] exercitationibus[2], ut ad coenam et esuriens[3] et sitiens veniret[3]; eo cibo, qui et[4] suavissimus[5] esset et[4] idem[4] facillimus[6] ad[6] concoquendum; vino et ad[7] voluptatem et ne[8] noceret.

perf. Buechner. *p. Rosc. A.* 323., Matth. *p. Mil.* 31. 86., Madvig. Epist. *ad Orell.* 102., Scheller. *Obss.* 45, 6.

63. (1) Cf. i. 12. 40, 41. (2)—(2) V. ad i. 12. 40.; adde inf. iv. 21. 59. (3) Hand. II. 484. 19.

XX. (1) V. ad *C. M.* 5. 14. (2) Sive *ejus quovis genere:* v. ad *C. M.* 6. 18.; adde inf. iii. 7. 23., iv. 11. 28. (3) Uncis inclusit Mg., frustra: v. ad 19. 61. (4) De participiis activis c. gen. Priscian. xviii. 26. 277., Scheller. *Obss.* p. 95., Zumpt. § 438., Luebker. *de Participiis* p. 10., Matth. *p. Sext.* 45. 97., Mueller. CC. SS. *p. Sext.* p. 94., Moser. *Tusc.* I. 588., *de L.* 293., Goerenz. *de. L.* 171., Beier. *de Off.* II. 201. et 406. (5) Cf. 7. 22. (6) V. ad *C. M.* 18. 64. n. 3. (7) Hand. I. 106. 1., Steinmetz. *in Cat.* i. 5. 12. (8) Hand. IV. 358. 3.; adde inf. iii. 5. 18.

64. (1)—(1) Cf. *C. M.* 11. 36.; adde inf. iii. 19. 62., 21. 72. (2) Np. modicis: cf. *C. M.* 11. 36., *de Off.* i. 36. 130. (3)—(3) Sive: ut et *esuriret* et *sitiret* ad coenam *veniens:* v. ad *C. M.* 8. 26. n. 22.; adde inf. 27. 86., iii. 11. 37. Nota etiam *veniret* quasi pro *iret:* cf. 8. 25., iii. 2. 8., *Brut.* 68. 241., *ad F.* i. 10. extr. (4)—(4) V. *Doctr.* nr. ii. 160.; adde Liv. xxviii. 2. (5) Cf. 8. 24. (6) Mox ad *Ciceronian.* § 34. (7) Hand. I. 107. 2.; adde inf. 26. 84., 34. 115. (8) *et*

Digitized by Google

Cetera[9] illa[9] adhibebat, quibus[9] demptis[9] negat se Epicurus intelligere, quid sit bonum[9]. Aberat omnis dolor; qui[10] si adesset, nec[11] molliter[12] ferret et[11] tamen[11] medicis plus quam philosophis uteretur. Color[13] egregius[13], integra valetudo, summa gratia, vita denique conferta voluptatum omnium[14] varietate[14]. 65. Hunc vos[1] beatum; ratio[1] quidem vestra sic cogit[1]: at[1] ego, huic[2] quem[2] anteponam, non audeo dicere; dicet pro me ipsa virtus, nec dubitabit isti vestro beato M. Regulum anteponere. Quem quidem, quum sua voluntate, nulla vi coactus, propter[3] fidem[3], quam dederat hosti, ex patria Carthaginem revertisset, tum[4] ipsum[4], quum vigiliis et fame cruciaretur[5], clamat[6] virtus beatiorem fuisse, quam potantem in[7] rosa[7] Thorium. Bella magna gesserat; bis consul fuerat; triumpharat: nec tamen sua superiora illa[8] tam[9] magna neque tam[9] praeclara ducebat, quam illum ultimum[10] casum[10], quem propter fidem constantiamque susceperat; qui nobis miserabilis videtur audientibus, illi perpetienti erat voluptarius[11]. Non[12] enim hilaritate et[13] lascivia, nec risu aut joco, comite[14] levitatis, sed saepe etiam tristes[15] firmitate et constantia sunt beati[12]. 66. Stuprata per vim Lucretia[1] a regis filio, testata[2] cives[2], se ipsa in-

ut ne? (9)—(9)—(9) Cf. 8. 23. (10) I. e., *is autem:* Krueger. 240. et 246. (11)—(11) V. *Doctr.* nr. ii. 211. (12) Cf. *de Off.* i. 21. 71., "in dolore *molliores.*" Alibi tamen extra vitium ponitur *molliter ferre*, ut *C. M.* 2. 5. (13) Sc. *erat ei:* et sic maluit varietatis causa, quam: *Colore egregio* (*erat*): v. ad *C. M.* 4. 12. n. 17.; adde *Brut.* 43. 158. (14) Cf. *C. M.* 15. 54.

65. (1)—(1)—(1) Sic D., ante quem edebatur: *Hunc vero beatum oratio q. v. sic cogitat; ego* —. Malim tamen verbum adesse; *Hunc vocaveritis vos.* (2) *q. h.* Mg. e Gzianis om. praeter Gud. 2., male: v. ad ii. 1. 2. n. 11. (3) Praefero hoc cum D.: vulg. *nulla vi coactus praeter fidem*, qua ratione justa exegesis negativa illorum "*sua voluntate*" infringitur. Iterum infra, "*propter fidem* constantiamque." (4) Cf. *de Off.* i. 17. 60. (5) Moser. *Parad.* 93. (6) De praes. Bak. *de L.* 645. Cf. iv. 19. 55. (7) Rosis redimitum et accumbentem in rosa. Laudat Dav. Gronov. ad Senec. *de Vita Beata* c. 11. (8) *illa sua s.* Mg. (9)—(9) Bak. *de L.* 345. (10) Idem V. C. ibid. 625. (11) *volunt.* plures, male. (12)—(12) Q. d.: Non enim h. et. l., nec r. aut j., . . . *homines sunt beati*, sed saepe —. (13) Gz. e codd. pro

Digitized by Google

teremit[3]. Hic[4] dolor[5] populi Romani, duce et auctore Bruto, causa civitati libertatis fuit; ob[6] ejusque[6] mulieris memoriam primo anno et vir[7] et pater ejus consul est factus. Tenuis L.[8] Virginius unusque[9] de[9] multis[9] sexagesimo anno post[10] libertatem receptam[10] virginem filiam sua manu occidit potius[11], quam ea Ap. Claudii lubidini, qui tum erat summo[12] imperio[12], dederetur[13].

XXI. 67. Aut haec tibi, Torquate, sunt vituperanda aut patrocinium voluptatis repudiandum. Quod autem patrocinium aut quae ista causa est voluptatis, quae nec testes ullos e claris viris nec laudatores[1] poterit adhibere? Ut[2] enim nos ex annalium monumentis testes excitamus eos, quorum omnis vita consumpta est in laboribus gloriosis, qui[3] voluptatis nomen audire non possent, sic[2] in vestris disputationibus historia muta est. Numquam audivi in Epicuri schola Lycurgum, Solonem, Miltiadem, Themistoclem, Epaminondam nominari; qui in[4] ore[4] sunt ceterorum omnium[5] philosophorum[5]. Nunc vero, quoniam haec nos etiam tractare coepimus, suppeditabit[6] nobis Atticus[7] noster de[8] thesauris suis quos[9] et quantos[9] viros[10]!

nec. (14) Cf. *p. Mur.* 6. 13. (15) Cf. *de Off.* i. 30. 108.

66. (1) Cf. *de Rep.* ii. 25. 46. (2) "Non refert quod domi. . . Adjuratio enim aeque testatur . . . absentes." Grut. (3) Cf. *de Off.* i. 31. 112. At Cod. Erl. *interfecit*, negante Mgio quidem sic dici *se interficere*. Dicit tamen Servius Sulpicius in epist. ad Cic. (*ad F.* iv. 12. 2.), "Magium *se* ipsum *interfecisse*;" item Asconius ad *p. Arch.* 3. 10., "qui *se* . . . Uticae *interfecit*." (4) I. e., hujus rei, hinc ortus; v. ad *C. M.* 6. 19. n. 1.; add. Krueger. § 55. et 83., Feldh. *de L.* 11. 129.: cf. *in Verr.* ii. 4. 10., "*hoc* commoti dolore;" Sallust. *J.* 83., "*eo*;" Nep. *Lys.* 3., "*quo*." (5) Bak. *de L.* 393., Ochsner. 88.; adde *Philipp.* ii. 46. 119. (6)—(6) Cf. i. 13. 43. (7) Cf. 18. 58. (8) Mai *de Rep.* ii. 37. (9)—(9) V. ad *de Off.* i. 30. 109. (10)—(10) Hand. IV. 494. 6. (11) Cf. 13. 42. (12) Sic codd. plures, Gz., Mg.; vulg. *s. in imp.* (13) Steinmetz. *p. Rosc. A.* 3. 8.

XXI. 67. (1) A judiciis traductum esse monet Mg., conferens *in Verr.* v. 22. 57. (2)—(2) Cf. i. 1. 3.; adde iii. 20. 67. (3) Del. Erl.; *ubi* vult Mg.; *quis* (per quos)? nisi forte potest ita *qui* manere, ut sit ablativus. (4) Cf. *Tusc.* i. 49. 116., *de L.* i. 2. 6. (5) *p. o.* Mg.: v. Gies. *de D.* 91. (6) Steinmetz. *p. Arch.* 6. 12. (7) Meyer. *Brut.* 18. (8) *e* Mg. (9)—(9) Cf. *Philipp.* ii. 36. 90., *de*

Digitized by Google

68. Nonne melius est de his aliquid, quam tantis[1] voluminibus[1] de Themista[2] loqui? Sint ista Graecorum; quamquam[3] ab[4] his philosophiam et omnes ingenuas disciplinas habemus[4]: sed tamen est aliquid, quod nobis non liceat[5], liceat[5] illis. Pugnant Stoici cum Peripateticis. Alteri negant quidquam esse bonum, nisi quod honestum sit; alteri[6], plurimum se, et longe[7] longeque[7] plurimum, tribuere[8] honestati, sed tamen et in corpore et extra[9], esse quaedam bona. Et certamen[10] honestum et disputatio[10] splendida! Omnis est enim de virtutis dignitate contentio. At, cum[11] tuis quum[11] disseras, multa sunt audienda etiam de obscenis voluptatibus, de quibus ab Epicuro saepissime dicitur. 69. Non potes ergo ista tueri[1], Torquate, mihi[2] crede[2], si te ipse et[3] tuas cogitationes et[4] studia perspexeris; pudebit te, inquam[5], illius tabulae[6], quam Cleanthes sane commode verbis pingere[7] solebat. Jubebat eos, qui audiebant, secum ipsos cogitare pictam in tabula Voluptatem, pulcherrimo vestitu et ornatu regali in solio sedentem; praesto[8] esse[8] Virtutes, ut ancillulas, quae nihil aliud agerent, nullum suum officium ducerent, nisi ut Voluptati ministrarent[9], et eam tantum ad[10] aurem[10] admonerent, (si[11] modo id pictura intelligi posset[11]) ut caveret, ne quid perficeret[12] im-

D. i. 25. 52. ([10]) Addunt deteriores *habere testium sat est.*

68. ([1]) Cf. *de N. D.* i. 33. 93. ([2]) Doctissima femina, ad quam scripsit quaedam Epicurus. ([3]) Cf. i. 1. 2. ([4])—([4]) Cf. *de N. D.* iii. 36. 86. ([5]) Kuehner. *Tusc.* iii. 31. 75., Mg. inf. v. 32. 95. ([6]) Sc. *dicunt:* v. ad i. 9. 30.; add. Feldh. *de L.* II. 68. ([7]) Hand. III. 552. 9. ([8]) V. ad *de Off.* i. 30. 106.: cf. v. 24. 72. ([9]) Sc. *corpus.* ([10])—([10]) De nominativo in epiphonemate Gies. *de D.* 211. ([11])—([11]) Gies. *de D.* 16. De postpos. autem *quum* ad 12. 36., 23. 75.

69. ([1]) Cf. i. 2. 6. ([2]) Stuerenb. *p. Arch.* 19., Ochsner. 294., Mahn. *Miscc. Lat.* 50. ([3]) *si* D., frustra. ([4]) De duplici *et* in trimembri Orell. *Oratt. Sell.* 85., nos *C. M.* 3. 8., 13. 44.; adde *de Rep.* ii. 23. 43., 29. 51. bis. ([5]) V. ad *C. M.* 11. 35. n. 31.; add. Peter. *Brut.* 89., Jordan. *p. Caec.* 204., Halm. *p. Sest.* 130.; cf. 28. 92., iii. 4. 12., 8. 29. ([6]) Respicit eamdem de *Off.* iii. 33. 117., u. v. Beier. 408. ([7]) Recte, opinor, dedit simplex e suis D., quippe quum de ipsa tabula, non de re quae in ea inclusa erat, oratio sit; *dep.* Gz., edd. recc. ([8]) Ochsner. 115. ([9]) Cf. 8. 23. ([10]) Hand. I. 78. 5.,

Digitized by Google

prudens, quod offenderet animos hominum, aut quidquam, e quo oriretur aliquis dolor. "Nos quidem Virtutes sic natae[13] sumus, ut[13] tibi serviremus[13]; aliud negotii[14] nihil habemus[15]."

XXII. 70. At[1] negat Epicurus (hoc[2] enim vestrum lumen[3] est), quemquam, qui honeste non vivat, jucunde posse vivere. Quasi[4] ego id curem, quid ille aiat[5] aut neget. Illud quaero, quid[6] ei, qui in voluptate summum bonum ponat[7], consentaneum[6] sit dicere[6]. Quid affers, cur[8] Thorius[9], Postumius[10], cur[8] Chius[10], cur[8] omnium[11] horum magister[11], Orata[12], non jucundissime vixerit? Ipse negat, ut ante dixi[13], luxuriosorum vitam reprehendendam, nisi plane fatui sint, id[14] est[14], nisi aut cupiant aut metuant. Quarum ambarum rerum quum medicinam pollicetur, luxuriae licentiam pollicetur. His enim rebus detractis, negat se reperire[15], in asotorum vita quod[16] reprehendat. 71. Non igitur potestis voluptate omnia dirigentes aut tueri aut retinere virtutem. Nam nec[1] vir[2] bonus[3] ac justus haberi debet, qui, ne malum[3] habeat[3], abstinet[4] se[4] ab[4] injuria;—nosti, credo, illud:

Nemo pius est, qui pietatem[5] . . .

Steinmetz. *p. Mur.* 36. 77. (11)—(11) Cleanthis esse recte monet Mg. (12) *faceret* ex aliquot D., edd. recc. fere praeter E., frustra: cf. *in Verr.* iv. 52. 116. (13)—(13)—(13) Cf. 13. 41. (14) *-um* meliores; recepit Otto. (15) *-eremus* aliquot, frustra.

XXII. 70. (1) V. ad *C. M.* 7. 21.; adde inf. 25. 80. et 81., 26. 85., 31. 102. (2) Krueger. 93.: cf. *Philipp.* v. 14. 39. (3) V. ad *C. M.* 11. 35. (4) Cf. 8. 7. (5) Cf. *de Fa.* 16. 37., *de Off.* iii. 23. 91. (6)—(6) Cf. 26. 84., v. 27. 79., *de Off.* iii. 33. 117. (7) Recte D. e Pal. 1. pro *putat*, quod male retinet Gz., sive verbum spectes sive modum: cf. *de Off.* iii. 33. 117., u. v. Beier. 409. De *ponendi* autem verbo ad i. 9. 29. (8) Cf. i. 9. 31. (9) De quo c. 20. (10) *cur C. Hirrius Postumius* de conj. Scaligeri D. At vix veri simile est dicturum fuisse Cic. "*omnium horum*" de duobus. Etsi corruptum esse potest istud *Chius*. (11)—(11) Cf. *de Or.* ii. 22. 94. (12) C. Sergius, de cujus luxuria multi tradiderunt. (13) Cf. 7. 21. (14) V. ad i. 7. 25. (15) Ita distinguo: nam sine distinctione edd. fere; Mg. autem *rep. in a. v., quod* —: v. ad *C. M.* 23. 85. n. 30. (16) V. ad l. 2. n. 11.

71. (1) De anacolutho Mg. in exc. p. 805.; adde nos ad i. 7. 23. (2) Bak. *de L.* 331. (3) Cf. *de L.*

Digitized by Google

cave[6] quidquam putes esse verius. Nec[7] enim, dum metuit, justus est, et[7] certe[7], si metuere destiterit, non erit. Non metuet autem, sive celare potuerit[8] sive opibus magnis, quidquid fecerit, obtinere[9]; certeque malet existimari bonus[10] vir[10], ut[11] non sit, quam esse, ut[11] non putetur. Ita, quod certissimum[12] est, pro vera certaque justitia simulationem nobis justitiae traditis, praecipitisque quodam modo, ut nostram stabilem conscientiam contemnamus, aliorum errantem opinionem aucupemur. 72. Quae[1] dici eadem de ceteris virtutibus possunt[1]; quarum omnium fundamenta vos in voluptate, tamquam in aqua, ponitis. Quid[2] enim[2]? fortemne possumus dicere[3] eumdem illum Torquatum? Delector enim (quamquam te non possum[4], ut ais[5], corrumpere), delector, inquam, et familia vestra et nomine. Et hercule mihi[6] vir optimus nostrique amantissimus, A. Torquatus[7], versatur ante oculos; cujus quantum studium et quam insigne fuerit[8] erga me temporibus illis, quae nota sunt omnibus, scire necesse est utrumque vestrum. Quae mihi ipsi, qui volo et esse[9] et haberi[9] gratus, grata non essent, nisi eum perspicerem mea causa mihi amicum fuisse, non sua; nisi[10] hoc dicis, sua, quod interest omnium recte facere. Si id dicis, vicimus: id[11] enim volumus[12], id contendimus, ut[11] officii fruc-

i. 14. 41., *ad A.* vii. 2. 4. (4) Sine praep. iii. 11. 38.: utroque modo Cic.; v. Nizol. (5) Puta *metu colit*, aliquid tale. (6) Gernh. *Lael.* 22. b. (7)—(7) Cf. *de Rep.* vi. 21. e. (8) Recte Gz. e codd. pro *poterit*. (9) Cf. i. 16. 52. (10) *v. b.* Mg. (11) I. e., ea conditione, ut —: v. ad *Lael.* 15. 52.; add. Ochsner. 215., Gernh. *Opuscc.* 253. n. (12) Sane languet hoc, sed non minus conjecturae editorum languent, *turpissimum, nocentiss., perniciosiss., praviss.* Mihi venit in mentem: "Ita, quod c. (i. e. contra) *tritissimum* est *proverbium*, pro vera certaque —."

72. (1)—(1) Cf. 13. 42. (2) Hand. II. 386. 14.; adde supra 19. 62., *de L.* i. 19. 51., ii. 10. 25., *Lael.* 9. 30. (3) Matth. *p. L. M.* 7. 17. (4) *-im* edd. aliquot, prob. Ellendtio *Brut.* 86. b.: v. ad *C. M.* 13. 44. n. 21.; adde inf. iii. 15. 48., 21. 70. (5) Cf. i. 10. 34. (6) *modo* plures. (7) Tum exsulabat: cf. *ad F.* vi. 1–4. (8) *c. q. s. fuerit* Gz., edd. recc., frustra: cf. *C. M.* 5. 15., "quanta quamque *sit* justa." (9)—(9) V. ad *de Off.* i.

Digitized by Google

eam tum adesse, quum dolor omnis absit; eamque stabilem[16] appellas. 76. Sit sane ista voluptas. Dic in quovis conventu, te omnia facere, ne doleas. Si ne hoc quidem satis ample, satis honeste dici putas, dic te omnia et in isto magistratu et in omni vita utilitatis tuae causa facturum, nihil nisi quod expediat, nihil denique nisi tua[1] causa[1]; quem clamorem[2] concionis[2] aut quam spem consulatus ejus, qui tibi paratissimus[3] est, futuram putes[4]? Eamne[5] rationem sequare[6], qua[7] tecum[8] ipse et cum[8] tuis utare[7], profiteri[7] autem et in[9] medium[9] proferre[9] non audeas? At vero illa, quae Peripatetici, quae Stoici dicunt, semper tibi in[10] ore[10] sunt, in judiciis, in senatu;—officium, aequitatem[11], dignitatem, fidem, recta, honesta, digna imperio, digna populo Romano, omnia pericula pro re publica, mori pro patria[1]. 77. Haec quum[1] loqueris, nos barones[2] stupemus, tu videlicet tecum[3] ipse[3] rides. Nam inter[4] ista tam magnifica verba tamque praeclara non habet ullum voluptas locum[5], non modo illa, quam in[6] motu[6] esse dicitis, quam[7] omnes[7] urbani, rustici, omnes, inquam, qui Latine loquuntur, voluptatem vocant[7], sed ne haec quidem stabilis[8], quam praeter vos nemo appellat voluptatem.

XXIV. Vide[1], ne non debeas verbis nostris uti,

(14)—(14) Cf. 3. 10. e. (15)—(15) Cf. i. 11. 38., 12. 41. (16) Cf. 5. 16., 10. 31.

76. (1) *tui c.* Cod. Erl.: v. Mg. in Exc. 870., Ochsner. 222., 462., 481. (2) Np. faventis: cf. v. 22. 63. (3) Steinmetz. *p. Mil.* 22. 60. (4) *-as* Mg., prob. Feldh. *de L.* II. 282. (5) *Eamne igitur* B.; *E. r. igitur* D., Gz., edd. recc. fere. Mihi cum E. abruptior placet interrogatio. (6) *-ere* D., frustra. (7)—(7)—(7) Zeugma: cf. *Philipp.* x. 11. 26., "pecunia . . . *utatur, exigat.*" (8)—(8) V. ad *Lael.* 3. 11. n. 31. (9) Cf. *de Or.* ii. 24. 102., *in Verr.* Act. I. 10. 29., *ad F.* xv. 2. 6. (10) Cf. *ad A.* vi. 3. 7., *Lael.* 1. 2. (11) Appositionem secutus est interpositi relativi; cf. *de Or.* i. 12. 50., 25. 114., *Brut.* 59. 214., *p. Lig.* 10. 31., *ad F.* iv. 5. 1., Fronton. p. 193. ed. R. 1823. Frustra ergo Mg., ut etiam D. voluerat, distinxit: *officium, . . . mori pro patria, haec quum loqueris.*

77. (1) V. ad § 75. (2) Cf. *ad F.* ix. 26. 3., *ad A.* v. 11. 6., *de D.* ii. 70. 144. (3) Hand. II. 150. 7. (4) Cf. *de Or.* ii. 35. 150.; add. Hand. III. 405. 31. (5) Cf. 24. 78., iii. 20. 66. (6) Cf. § 75. (7) Cf. 7. 20. (8) Cf. 4. 14.

XXIV. (1) Addunt *igitur* edd.

Digitized by Google

sententiis tuis. Quod si vultum tibi, si incessum fingeres, quo gravior viderere, non esses tui similis; verba tu fingas[2] et ea dicas[2], quae non sentias, aut etiam, ut vestitum, sic sententiam habeas aliam domesticam, aliam forensem, ut in fronte[3] ostentatio[4] sit, intus veritas occultetur[5]? Vide, quaeso, rectumne sit. Mihi quidem eae verae videntur opiniones, quae honestae, quae laudabiles, quae gloriosae, quae in senatu, quae apud populum, quae in omni coetu concilioque proferendae[6] sint[7]; ne[8] id non pudeat sentire, quod pudeat dicere. 78. Amicitiae vero locus[1] ubi esse potest aut quis amicus esse cuiquam, quem non ipsum amet propter ipsum? Quid autem est amare, e[2] quo nomen ductum[2] amicitiae est, nisi velle[3] bonis aliquem affici quam maximis, etiam si ad se ex[4] iis nihil[4] redeat?—Et[5] prodest, inquit[6], mihi eo[7] esse[7] animo[7].—Immo videri fortasse[8]. Esse enim, nisi eris, non potes. Qui autem esse poteris, nisi te amor ipse ceperit? quod non subducta[9] utilitatis[10] ratione effici solet, sed ipsum a[11] se oritur et sua sponte nascitur.—At[12] enim[12] sequor[13] utilitatem.—Manebit ergo[14] amicitia

recc. fere inde a D., excepta E.; mihi iterum (ut 23. 76.) abruptior placet oratio. (8)—(8) De modo Wunder. *p. Planc.* 125. (3) V. Nizol. (4) Cf. *de Off.* ii. 12. 43. (5) Significantius pro subst.: v. ad *C. M.* 23. 83. e., *Lael.* 13. 44; adde inf. iii. 11. 37., "*vinit;*" iv. 7. 18., "*natum est.*" (6) *profitendae* aliquot, D., Mg.: utrumque posuit 23. 76. (7) *sunt* Gz., frustra. (8) V. ad 7. 20.; add. Madvig. *Opuscc.* II. 106. n.

78. (1) Cf. 27. 85., iii. 20. 66. (2)—(2) Cf. *de N. D.* i. 44. 122., *Lael.* 8. 26. (3) Sc. *aliquem;* v. ad *de Off.* i. 38. 137.; add. Feldh. *de L.* II. 109.: cf. 11. 34., iii. 21. 70. (4)—(4) *n. ex* Gz. (5) *Et quidem* edd. aliquot; *At* vult Mg.; frustra: v. Bak. *de L.* 619.; adde inf. 31. 103., *C. M.* 8. 25. (6) Np. adversarius, quem sibi fingit. Et sic D. e codd. pro *inquis*, laudans Gronov. ad Liv. xxxiv. 3. et Senec. *de Ira* ii. 12., Bentl. ad Hor. Eclog. i. 4. 79., interpp. ad Phaedr. iii. Prol. v. 4.; adde supra ad i. 2. 4. n. 15. (7) Cf. *de Off.* i. 31. 113. (8) Bak. *de L.* 496. (9) Sic codd. aliquot cum Nonio 399.; *sub dubia* ceteri: cf. 19. 60. (10) Feldh. *de L.* II. 77. (11) *ex* D., frustra: cf. v. 24. 69., *Tusc.* iii. 17. 37. (12) Hand. I. 446. 2., nos *de Off.* iii. 20. 79.; adde *Philipp.* x. 7. 15., xiii. 4. 7., *ad F.* xii. 1. 2., *Acad.* ii. 17. 53., *de N. D.* iii. 5. 11., 11. 26., inf. 27. 87. et 88. (13) Steinmetz. *p. Rosc. A.* 3. 8. (14) Bak.

Digitized by Google

tam[16] diu,[15] quam diu sequetur utilitas; et, si utilitas amicitiam constituet, tollet[16] eadem[16]. 79. Sed quid ages tandem, si utilitas ab amicitia, ut fit saepe, defecerit[1]? Relinquesne? quae[2] ista amicitia est? Retinebis? qui convenit? quid enim de amicitia statueris, utilitatis causa expetendam[3], vides.—Ne in[4] odium veniam[4], si amicum destitero tueri.—Primum[5], cur[6] ista res digna odio est, nisi[6] quod[6] est turpis? Quod si, ne quo incommodo afficiare, non relinques amicum, tamen, ne sine fructu alligatus[7] sis, ut moriatur, optabis. Quid[8]? si non modo utilitatem tibi nullam afferet, sed jacturae[9] rei familiaris erunt faciendae[9], labores suscipiendi, adeundum[10] vitae periculum[10]; ne[11] tum quidem[11] te respicies[12] et cogitabis, sibi quemque natum esse et[13] suis voluptatibus? Vadem te ad[14] mortem tyranno dabis pro amico, ut Pythagoreus[15] ille[15] fecit[16] Siculo tyranno[17]? aut, Pylades[18] quum[19] sis, dices te esse Orestem[18], ut moriare pro amico? aut, si esses Orestes, Pyladem refelleres, te[20] indicares[20]? et, si id[21] non probares[21], quo minus ambo una necaremini, non[22] precarere[22]?

XXV. 80. Faceres[1] tu[1] quidem[1], Torquate, haec

de L. 419. (15) Neque diutius: v. ad *C. M.* 10. 33. n. 10. (16) Cf. iii. 21. 70.

79. (1) V. Nizol. (2) Klotz. *Lael.* 126. (3) Vulg. *-da.* At tres voces *u. c. exp.* del. L., in cod. El. 1. omissas uncis inclusit D. Ego unam literulam *m* addidi. Sic more suo Cic. indefinito pronomini praemisso definitam reddit exegesin: v. ad 2. 5. n. 6. (4)—(4) Creuzer. *de Rep.* 160. b. (5) V. ad i. 6. 17. (6)—(6) Cf. 22. 74. (7) Cf. *Lael.* 12. 42. (8) Recte B. pro *Quod:* v. ad *C. M.* 7. 22. (9)—(9) V. Nizol. (10)—(10) Cf. i. 10. 35. (11)—(11) Madvig. *Opuscc.* II. 163. (12) V. Nizol. (13) Exegetice: Bak. *de L.* 385. (14) Hand. I. 113. 9. (15) Dav. *Tusc.* v. 22. 63., Beier. *de Off.* iii. 10. 45. (16) Transposuit Gz. ex duobus, *S. f. t.* Potius delendum censeo, ut adsumendum sit utique *dedit se*, praeteritum ex futuro, ut i. 3. 7. Contra D. uncis inclusit *Siculo tyranno.* (17) Suspectum Grutero; frustra: v. ad *C. M.* 10. 32. n. 27. (18)—(18) Cf. v. 22. 63., *Lael.* 7. 24. (19) V. ad 12. 36., 23. 75. (20) Cf. i. 16. 50. (21)—(21) Sc. esse te Orestem: v. Klotz. *Qu. Tull.* 60. et *Lael.* 130. (22) *non. depr.* M., L., Or. Recte autem Mg. monet, negandi particulam et verbum unam in notionem coalescere. Ceterum cf. ipsius verba poëtae v. 22. 63.

Digitized by Google

omnia; nihil enim arbitror magna laude dignum[2], quod te praetermissurum credam[3] aut mortis aut doloris metu. Non quaeritur autem, quid naturae tuae consentaneum sit, sed quid disciplinae. Ratio ista, quam defendis, praecepta, quae didicisti, quae probas, funditus evertunt[4] amicitiam; quamvis eam Epicurus, ut[5] facit[5], in coelum efferat laudibus.—At[6] coluit ipse amicitias.—Quis[7], quaeso[7], illum negat[7] et bonum[8] virum[8] et comem[9] et humanum fuisse. De ingenio ejus in his disputationibus, non de moribus, quaeritur. Sit ista in Graecorum levitate perversitas, qui maledictis insectantur eos, a quibus de veritate dissentiunt. Sed, quamvis comis[9] in amicis[10] tuendis fuerit[11], tamen, si[12] haec vera sunt[12] (nihil enim affirmo), non satis acutus fuit. 81. At[1] multis se probavit.—Et[2] quidem[2] jure fortasse: sed tamen non[3] gravissimum[3] est testimonium[4] multitudinis[4]. In omni enim arte vel[5] studio vel[5] quavis scientia, vel[6] in ipsa virtute, optimum quidque rarissimum est[7]. Ac mihi quidem, quod et ipse bonus vir fuit et multi Epicurei fuerunt et hodie sunt et in amicitiis fideles et in omni vita constantes et graves, nec voluptate, sed officio consilia moderantes, hoc[8] videtur major vis honestatis et minor voluptatis. Ita enim vivunt quidam, ut eorum vita[9] refellatur oratio[9]. Atque, ut ceteri existimantur dicere[10] melius quam facere[10], sic hi mihi videntur facere melius quam dicere.

XXV. 80. ( )—(1) Cf. 18. 58. (2) Addit Mg. *esse*. (3) Est quidam pleonasmus: cf. 11. 34., 13. 43., iii. 6. 21. (4) Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 14. (5) V. ad *C. M.* 17. 59. (6) Cf. 22. 70. (7)—(7) Recte conj. D. e vestigiis codicum pro: *Quasi quis . . . neget*. (8) Bak. *de L.* 332. (9) Cf. *C. M.* 17. 59. (10) Mg. e codd. pro *amicitiis*: eadem permutantur *Lael.* 16. 60., 17. 63. (11) Transponit Mg. *S. q. c. fuerit*. (12)—(12) Bak. *de L.* 386.

81. (1) Cf. § 80. (2) Cf. i. 10. 35. (3) Hand. IV. 257. 2., Borgers. *Parad.* 68. (4) V. Nizol. in voce *multitudinis*; adde supra 14. 44., 15. 49. (5)—(5) Cum correctione poni monet Mg. (6) *ut* E. de conj. D., frustra. (7) Del. E. (8) Stuerenb. *p. Arch.* 124.; adde supra 14. 44., *C. M.* 17. 60., *de Off.* i. 45. 159. (9) Cf. *Tusc.* ii. 4. 12. (10)—(10) Peerlkamp. *B. C. N.* V. 133.

Digitized by Google

XXVI. 82. Sed haec nihil[1] sane[1] ad[2] rem[2]. Illa videamus, quae a te de amicitia dicta sunt: e quibus unum mihi videbar ab ipso Epicuro dictum cognoscere[3], amicitiam[4] a voluptate non posse divelli[4] ob[5] eamque[5] rem colendam esse, quod, quum[6] sine ea tuto et sine metu vivi non posset, ne[7] jucunde quidem posset[7]. Satis est ad hoc responsum. Attulisti aliud humanius horum recentiorum[8], numquam dictum ab ipso[9] illo[9], quod[10] sciam[10]; primo utilitatis causa amicum expeti, quum autem usus[11] accessisset, tum ipsum amari propter[12] se, etiam omissa spe voluptatis[13]. Hoc etsi[14] multis[15] modis[15] reprehendi potest, tamen accipio[16], quod dant[17]. Mihi enim satis est, ipsis[18] non satis. Nam aliquando posse recte fieri dicunt, nulla exspectata nec quaesita[19] voluptate. 83. Posuisti[1] etiam, dicere alios, foedus quoddam inter se facere sapientes, ut, quemadmodum sint in se ipsos animati[2], eodem modo sint erga amicos; id et fieri posse et saepe esse factum et ad voluptates percipiendas maxime pertinere. Hoc foedus facere si potuerunt, faciant etiam illud, ut aequitatem, modestiam, virtutes omnes per se ipsas gratis diligant. An[3] vero, si fructibus[4] et emolumentis[4] et utilitatibus[4] amicitias colemus, si nulla caritas erit, quae faciat amicitiam ipsam sua[5] sponte[5],

XXVI. 82. (1) V. ad i. 6. 15. (2) Cf. *Orat.* 63. 214., *de L.* ii. 6. 15. (3) *agn.* legebat E.; alterum tuetur B., laudans Nonium 276., Dav. ad Hirt. *de B. A.* c. 15., Drackenb. ad Liv. ii. 40. 4., v. 36. 7. et conferens *ad A.* xii. 22. 1., xiv. 19. 4., *in Cat.* iii. 5. 10.; addit Mg. *in Verr.* i. 22. 59. et Zumpt. *Verr.* 887. (4)—(4) Cf. i. 20. 66. (5)—(5) Cf. i. 13. 43. (6) Addidit Mg. (7) Recte Mg. *ne* pro *nec.* Male autem Gz. plane haec delevit. (8) Nonius 167. (9) *ipso illo* Mg. (10) Cf. 3. 7. (11) Cf. i. 20. 69. (12) *per* Gz.: at vide eumd. in Add. 697. et cf. i. 20. 69. (13) Nota permutari inter se notiones utilitatis et voluptatis: cf. i. 10. 34. (14) *etiamsi* aliquot, Mg. Nota autem postpos. *etsi*: cf. *in Verr.* iv. 29. 67. (15) *multimodis* Pal. 1. (16) Cf. *Acad.* ii. 21. 68. (17) E Pal. 1. D.; *dat* codd. plerique; *datur* aliquot. De *dandi* verbo ad *de Off.* iii. 7. 33.; adde *Acad.* ii. 21. 68., *Tusc.* i. 11. 25., ii. 12. 28., *de L.* i. 7. 21., *de N. D.* i. 32. 89. (18) Feldh. *de L.* II. 138. (19) *exquis.* Spir. et Erl., frustra.

83. (1) Cf. 2. 4. (2) Cf. *Lael.* 16. 57. (3) Recte Mg. pro *At*: vv. Buechner. *p. Rosc. A.* 150., Halm. *p. Sulla* 88., Feldh. *de L.* II. 85.,

Digitized by Google

vi[5] sua, ex[6] se et propter se expetendam, dubium est, quin fundos et insulas[7] amicis anteponamus? 84. Licet hic rursus ea commemores, quae optimis[1] verbis[1] ab Epicuro de laudibus[2] amicitiae dicta sunt. Non quaero, quid[3] dicat[3], sed quid[3] convenienter[3] possit rationi et sententiae suae dicere.—Utilitatis causa amicitia est[4] quaesita[4].—Num igitur utiliorem tibi hunc Triarium putas esse posse, quam, si[5] tua sint Puteolis[6] granaria[7]? Collige[8] omnia, quae soletis: Praesidium[9] amicorum[9].—Satis est tibi in te, satis in legibus, satis etiam[10] in mediocribus amicitiis praesidium[11]; jam contemni[12] non poteris: odium autem et invidiam facile vitabis; ad eas enim res ab Epicuro praecepta dantur. Et[13] tamen[13] tantis[14] vectigalibus[15] ad[16] liberalitatem[17] utens, eis[18] etiam sine hac Pyladea amicitia multorum te[19] benevolentia praeclare et[20] tuebere et munies. 85. At[1] quicum[2] joca[3], seria[3], ut[4] dicitur[4], quicum[2] arcana, quicum[2] occulta omnia[5]? Tecum[6] optime; deinde[7] etiam cum mediocri amico. Sed fac

Hand. I. 348. 8.; adde inf. iv. 8. 19. (4) De abl. ad i. 10. 33. (5) Mueller. *p. Sext.* 131, Gernh. *C. M.* 80. b. (6) Hand. II. 617. (7) V. ad *de Off.* iii. 16. 66.

84. (1) Cf. *de D.* ii. 26. 57. (2) *-de* ex aliquot Mg. (3)—(3) Cf. *de Off.* iii. 33. 117., supra 22. 70. (4) *q. est* Gz. (5) Om. edd. aliquot, etiam Or.: v. ad i. 17. 56. adde inf. iii. 13. 44., Curt. viii. 51. 44. (6) Quae sunt Puteolis; v. ad *de D.* i. 19. n. 37. (7) Gronov. *Obss.* ii. 2. p. 117. Fr. (8) Cf. i. 10. 34. (9) Primam partem ponit enumerationis: ceteras tene § 85. variata orationis forma sequi. (10) *et* vulg.; *satis in m.* Gz., edd. recc.: cf. § 85., "deinde *etiam* cum mediocri amico." (11) Sic codd.; *-ü* edd. aliquot, etiam Mg.: cf. *ad H.* i. 1. 1., "*satis otium*;" *de Inv.* ii. 38. 113., "*satis . . honos*;" *ad A.* xii. 50., "*satis consilium*:" v. Ernest. in *C. C.*; add. Cortius ad Sallust. *C.* 58. 9. (12) *-ere* codd. plures. (13) Cf. i. 4. 11. (14) Absolute, opinor; sc. quanta sunt tibi: cf. 5. 16., iv. 3. 6. Neque de granariis istis censeo cogitandum. (15) De privatorum reditibus etiam *ad A.* xii. 19. 1., *Parad.* vi. 3. 49., *de Off.* ii. 25. 88. (16) Hand. I. 108. (17) *libert.* plures. (18) Uncis inclusit B., delevit Mg., frustra. De pronominis quidem usu ad 17. 55. Jam vero quod alter sequitur ablativus, v. ad *Lael.* 3. 10. n. 11. (19) Cf. i. 5. 15., "*me.*" (20) Del. Mg. frustra: v. ad *C. M.* 1. 1. n. 29.; adde supra 14. 45., i. 10. 33.

85. (1) Cf. 22. 70. (2) Jordan. *p. Caec.* 141., Gernh. *Lael.* 159. b, Ochsner. 196. (3) Confert D. Liv. i. 4., Plin. *Epistt.* ii. 13., alios; add. Cortius ad Sallust. *J.* 96. 3. (4) Mox ad *Ciceronian.* § 234. (5)

Digitized by Google

ista esse non importuna[8]; quid ad[9] utilitatem tantae pecuniae? Vides igitur, si amicitiam sua caritate[10] metiare[10], nihil esse praestantius; sin emolumento, summas familiaritates praediorum pretiosorum[11] mercede superari. Me igitur ipsum ames oportet, non mea, si veri amici futuri sumus.

XXVII. Sed in[1] rebus apertissimis[2] nimium longi[3] sumus. Perfecto[4] enim et concluso, neque virtutibus neque amicitiis usquam locum[5] esse, si ad[6] voluptatem omnia referantur[6], nihil[7] praeterea est[8] magno[7] opere[7] dicendum. Ac[9] tamen[9], ne cui loco[10] non videatur esse responsum, pauca etiam nunc dicam ad[11] reliquam orationem tuam. 86. Quoniam igitur omnis[1] summa[1] philosophiae ad beate[2] vivendum[2] refertur, idque unum expetentes[3] homines se ad hoc studium contulerunt[3]; beate autem[4] vivere alii in alio, vos in[5] voluptate ponitis[5], item[6] contra[6], miseriam[7] omnem in dolore; id[8] primum videamus[9], beate[10] vivere[10] vestrum[10] quale sit. Atque hoc dabitis[11], ut opinor, si modo sit aliquid esse[12] beatum[12], id oportere totum poni in potestate sapientis. Nam, si amitti vita beata potest, beata esse non potest. Quis enim confidit semper[13] sibi[13] id[14] stabile et firmum permansurum, quod fragile[15] et caducum[15]

Sc. *agam.* (6) Cf. *C. M.* 14. 49. (7) Hand. II. 246. 2. (8) *inopp.* e Pal. 1. Grut. (9) Hand. I. 104. 1. (10) Cf. 17. 56. (11) *fructuosorum* e codd. sex D., edd. recc. praeter E., quod nihili; *spretissimorum?* Solebant enim Romani rustica vectigalia prae urbanis contemnere: cf. *de Off.* ii. 25. 88.

XXVII. (1) I. e. quum res apertissimae sint. (2) Cf. *de N. D.* iii. 32. 79. (3) Cf. *de N. D.* i. 20. 56., 36. 101. (4) Cf. *de L.* i. 13. 35. (5) Cf. 24. 78. (6)—(6) Cf. 16. 53. (7)—(7) Hand. III. 581. 7. (8) E. codd. addidit Gz. (9) Recte Gz. pro *Attamen:* Hand. I. 489. (10) Cf. i. 20. 65. (11) Cf. i. 8. 28., iv. 1. 2., 2. 8., 16. 44.

86. (1) *s. o.* Mg. Cf. iv. 12. 31., 13. 32., v. 14. 38. (2) Cf. v. 5. 12., 6. 16., 29. 86. (3)—(3) Sive: *idque unum expetiverunt homines ad hoc se studium conferentes:* v. ad 20. 64. (4) Cf. i. 11. 37., iii. 15. 48., 18. 59. (5)—(5) Cf. i. 9. 29. (6) V. ad i. 9. 29. (7) Sic ex aliquot D.; *o. infelicitatem* plures: fort. *item contra omne;* i. e. omne quod contrarium sit. (8) Cf. 22. 72. (9) Cf. 3. 9. (10) Zumpt. § 598.: cf. 27. 89., 28. 92., iii. 13. 44. (11) Cf. 26. 82. (12) Zumpt. § 598.: cf. 28. 92. (13) *sibi semper* Gz. (14) Recte Gz. pro *illud.* (15)—(15) Moser. *de Rep.* 337. Notandus autem Chiasmus: v. ad

Digitized by Google

sit? Qui autem diffidet[16] perpetuitati bonorum suorum, timeat necesse est, ne aliquando, amissis illis, sit miser. Beatus autem esse in[17] maximarum rerum timore nemo potest. 87. Nemo igitur esse[1] beatus[1] potest. Neque[2] enim in[3] aliqua parte, sed in perpetuitate temporis vita beata dici[3] solet; neque[2] appellatur omnino vita beata, nisi confecta atque absoluta; nec[2] potest quisquam alias[4] beatus esse, alias[4] miser: qui enim existimabit posse se miserum esse, beatus non erit. Nam, quum semel[5] est suscepta beata vita, tam permanet, quam ipsa illa effectrix beatae vitae sapientia; neque exspectat[6] ultimum tempus aetatis[6], quod Croeso scribit Herodotus[7] praeceptum a Solone. At[8] enim[8], quemadmodum tute[9] dicebas[10], negat Epicurus, diuturnitatem[11] quidem[11] temporis ad beate vivendum aliquid[12] afferre[13], nec minorem voluptatem percipi in[14] brevitate temporis, quam, si illa sit sempiterna. 88. Haec dicuntur[1] inconstantissime. Quum enim summum bonum in[2] voluptate ponat[2], negat, infinito tempore aetatis voluptatem fieri majorem, quam finito atque modico. Qui bonum omne in[2] virtute ponit[2], is potest dicere, perfici beatam vitam perfectione virtutis; negat enim, summo bono afferre incrementum diem[3]. Qui autem voluptate vitam effici beatam putabit, qui sibi is[4] conveniet, si negabit voluptatem crescere longinquitate?

i. 2. 4. (15) *-it* Gz. (17)—(17) Sc. quum sit: cf. 16. 53.

87. (1) *b. e.* Mg. (2)—(2)—(2) V. ad i. 16. 51. (3)—(3) V. ad 3. 10.; adde iii. 9. 32., iv. 9. 22. Male autem codd. multi *duci:* v. Bak. *de L.* 383. (4)—(4) Hand. I. 221. 5. (5) *susc. semel est* Gz.: cf. *Philipp.* v. 7. 20. et xiv. 1. 2., "*quum semel.*" (6)—(6) Cf. iii. 22. 76. (7) Lib. I. c. 32. (8) Cf. 24. 78. Et sic bene correxit Manut. pro *Etenim.* (9) Mox ad *Ciceronian.* § 85. (10) Cf. i. 19. 63. (11) *nec d. quidem* ex aliquot Gz.,: v. ad i. 20. 70. (12) Offendit Mgium sic in negatione positum: ergo cf. *p. Mil.* 1. 1., 32. 86., 33. 88., supra 7. 21., inf. iii. 10. 35. (13) Garaton. *p. Mil.* 1. p. 147. Or., Scheller. *Obss.* 117. (14) I. e., si est brevitas temporis. Et nota *in . . . si* —.

88. (1) Cf. 28. 90., iii. 3. 11. (2)—(2) Cf. i. 9. 29. (3) I. e. tempus: cf. *p. Clu.* 30. 81., *p. Mur.* 31. 65., *ad F.* i. 6. 1., v. 16. 6., vii. 28. 3., *ad A.* iii. 15. 2., *Tusc.*

Digitized by Google

Igitur ne dolorem[5] quidem. An dolor longissimus quisque miserrimus[6], voluptatem non optabiliorem diuturnitas facit? Quid[7] est[7] igitur, cur[7] ita[8] semper deum appellet[9] Epicurus beatum et aeternum[9]? Dempta enim aeternitate, nihilo beatior Juppiter, quam Epicurus; uterque enim summo bono fruitur, id est, voluptate.—At[10] enim[10] hic etiam dolore[11].—At eum nihili facit: ait enim se[12], si uratur[13], "Quam hoc suave!" dicturum. 89. Qua igitur re a deo vincitur, si aeternitate non vincitur? in qua[1] quid est boni praeter[2] summam voluptatem et eam sempiternam[3]? Quid ergo attinet gloriose loqui, nisi constanter loquare? In voluptate corporis (addam, si vis, animi, dum ea ipsa, ut vultis[3], sit e[4] corpore) situm est vivere[5] beate[5]. Quid? istam voluptatem perpetuam[*] quis potest praestare[6] sapienti? Nam, quibus rebus efficiuntur voluptates, hae[7] non sunt[8] in potestate sapientis. Non enim in ipsa sapientia positum[9] est beatum[10] esse[10], sed in iis rebus, quas sapientia comparat ad voluptatem. Totum autem id[11] externum; et, quod externum, id in[12] casu[12] est. Ita[13] fit[13] beatae vitae domina fortuna; quam[14] Epicurus ait[15] "exiguam intervenire sapienti."

iii. 16. 35., 22. 53., 30. 74., *de N. D.* ii. 2. 5., *de D.* i. 57. 131. (4) Del. Mg. (5) Sc. *dicet* (v. ad i. 9. 30.) *crescere longinquitate.* Etsi potest videri, sic potius scribendum fuisse: *Igitur ne dolor quidem:* v. Mg.; add. Feldh. *de L.* II. 95. (6) Sc. *est.* De forma interrogationis ad i. 2. 5. (7)—(7) Cf. i. 2. 6. e. (8) Nuntiat particula infra ponenda adjectiva: v. Ochsner. 398. Male autem Gz. *ita semper* jungit. (9)—(9) *b. E. app. et ae.* Gz.; *E. b. app. et ae.* Mg. (10) Cf. 24. 78. (11) Sc. *fruitur*, h. e. afficitur, tangitur, nota zeugmatis figura: vv. Matth. *p. Rosc. A.* 8. 22., Klotz. *Lael.* 125. (12) Del. aliquot: v. ad *C. M.* 9. 30. (13) Cf. *Tusc.* ii. 7. 17.

89. (1) Cum codd. recte Mg.; *quo*, sc. deo, edd. recc. fere, frustra. (2)—(2) I. e. praeter sempiternitatem voluptatis: v. Mg. (3) Cf. 15. 48. (4) Sic D. pro *quod et in c.* Cf. i. 17. (5) Zumpt. § 598.: cf. *Acad.* i. 9. 33. (6) V. Nisol. (7) *eae* Mg. (8) *non in p. sunt* Gz. (9) V. ad 11. 35.; adde iii. 9. 32., iv. 6. 15., 12. 31. (10) Cf. § 86. (11) Nota enallagen: q. d., *eae autem totae externae.* (12) Np. situm: cf. iii. 9. 32., "*in* effectu." (13) Cf. 33. 108. (14) I. e., quum tamen hanc E. aiat —: v. ad 16. 52. n. 2. (15) Cf. i. 19. 63.

Digitized by Google

XXVIII. 90. Age[1], inquies, ista parva sunt. Sapientem locupletat ipsa natura; cujus divitias Epicurus[2] parabiles[3] esse docuit. Haec bene[4] dicuntur[4]; nec ego repugno: sed inter sese ipsa pugnant[5]. Negat enim[6], tenuissimo victu, id est, contemptissimis escis et potionibus, minorem voluptatem percipi, quam rebus[7] exquisitissimis ad[8] epulandum. Huic ego, si negaret quidquam interesse ad beate vivendum, quali uteretur victu, concederem; laudarem etiam; verum enim diceret: idque Socratem[9], qui voluptatem nullo loco numerat, audio[10] dicentem, cibi condimentum[11] esse famem[11], potionis sitim. Sed, qui, ad[12] voluptatem omnia referens[12], vivit ut Gallonius[13], loquitur ut Frugi ille Piso, non[14] audio[14]; nec enim[15] eum, quod[16] sentiat[16], dicere[16] existimo. 91. Naturales divitias dixit parabiles[1] esse, quod parvo[2] esset natura contenta[2]. Certe[3], nisi[3] voluptatem tanti aestimaretis. "Non minor," inquit, "voluptas percipitur ex vilissimis rebus[4], quam ex pretiosissimis." Hoc[5] est[5] non modo cor[6] non habere, sed ne palatum[6] quidem. Qui enim voluptatem ipsam contemnunt, iis licet dicere, se acipenserem maenae[7] non[8] anteponere[8]: cui[9] vero in voluptate summum bonum est, huic omnia sensu, non ratione sunt judicanda, eaque dicenda optima, quae sunt[10] suavissima[11]. 92. Verum esto[1]; consequatur summas voluptates, non modo parvo, sed, per[2] me[2],

XXVIII. 90. (1) Hand. I. 208. 2. (2) Sic cum codd. plerisque D., omisso *ipse*. Contra B. potius proprium censet delendum, consuetudinem Epicureorum respiciens. (3) Cf. i. 13. 46. (4) Cf. iii. 4. 13. (5) Cf. iii. 11. 39. (6) Incipitur explicatio, non absolvitur, ut recte docet Mg.: cf. i. 6. 18. (7) Gronov. *Obss.* iii. 24. (8) Mox ad *Ciceronian.* § 34. (9) Xenoph. *Mem.* i. 3. 5., 5. 5. (10) Np. aequo animo, lubenter: cf. 32. 105. (11)—(11) Cf. *Tusc.* v. 34. 97. (12)—(12) Cf. 16. 53. (13) De quo 8. 24. (14) I. e., nolo audire. (15) Del. Mg. (16)—(16) V. ad *C. M.* 21. 77.

91. (1) Cf. § 90. (2)—(2) Ochsner. 353. (3) Hand. II. 24. 13. (4) Cf. § 90. (5) Cf. 5. 16. (6)—(6) Cf. 8. 24. (7) Nonius 550. (8) "Quod saporem non curant (ut Laelius § 24.)." Mg. Male autem quidam delent *non*. (9) De dat. ad 11. 34. (10) *sint* aliquot. (11) Cf. 8. 24.

92. (1) Cf. 19. 61. (2) Hand.

Digitized by Google

nihilo, si potest; sit voluptas non minor in nasturtio[3] illo, quo vesci Persas esse solitos scribit Xenophon[4], quam in Syracusanis[5] mensis[6], quae a Platone[6] graviter vituperantur; sit, inquam[7], tam facilis, quam vultis, comparatio voluptatis; quid de dolore dicemus? cujus tanta tormenta sunt, ut in his[8] beata vita, si modo dolor summum malum est, esse non possit. Ipse enim Metrodorus[9], paene alter[10] Epicurus[10], beatum[11] esse[11] describit[12] his fere verbis: "quum corpus bene constitutum sit et sit exploratum, ita futurum." An id exploratum[13] cuiquam potest esse, quo modo sese[14] habiturum sit corpus, non[15] dico[15] ad annum, sed[15] ad vesperum[16]? Dolor igitur, id est, summum malum, metuetur semper, etiam si non aderit; jam enim adesse poterit. Qui potest igitur habitare[17] in beata vita summi mali metus? 93. Traditur, inquit, ab Epicuro ratio negligendi doloris. Jam ipsum[1] absurdum maximum malum negligi. Sed quae tandem[2] ista ratio est? Maximus[3] dolor[3], inquit, brevis[3] est[3]. Primum, quid[4] tu dicis breve[4]? deinde, dolorem[4] quem[5] maximum[4]? Quid[6] enim[6]? summus dolor plures dies manere non potest? Vide[7], ne[7] etiam menses. Nisi[8] forte[8] eum dicis[9], qui, simul atque arripuit, interficit. Quis istum dolorem timet? Illum mallem levares, quo optimum atque humanissimum virum, Cn. Octa-

IV. 439. 4. Et sic recte Grut. pro *ferme*. (3) Cf. *Tusc.* v. 34. 99. (4) *Cyrop.* i. 2. 8. (5) Cf. *Tusc.* v. 35. 100. (6) Epist. vii. p. 326. b. (7) Cf. 21. 69. (8) *iis* Mg. (9) Cf. *Tusc.* ii. 6. 17., u. v. Dav., *de Off.* iii. 33. 117. (10) Collega quidem sapientiae: *de N. D.* i. 40. 113., supra 3. 7. (11) Cf. 27. 86. (12) Goëller. *Orat.* 152. (13) V. ad *C. M.* 19. 67. (14) *se* Mg. (15)—(15) V. ad *Lael.* 13. 48. (16) Sic e codd. Gz., ut fere utitur Cic. masculino: vv. Gies. *de D.* 162., Gernh. *Lael.* 28. b, Ochsner. 271., Hand. I. 99. Ceterum cf. *C. M.* 19. 67. (17) V. Nizol.

93. (1) *id ipsum* Mg. At bene monet Feldh. *de L.* II. 138., sequi infinitivum, ad quem *ipsum* referatur: v. Zumpt. § 598.; adde inf. iii. 13. 34. Itaque sustuli punctum post "*absurdum.*" (2) Cf. 19. 60., iii. 3. 10. (3) Cf. i. 12. 40. (4)—(4) Cf. *Tusc.* ii. 19. 45. (5) *tam* codd. multi; *quem tandem?* (6) Cf. 22. 72. (7) Cf. 29. 95., 32. 105., iii. 3. 10.; add. Moser. *Tusc.* I. 548., II. 42. et 384. (8) Hand. IV. 231. 13.; adde inf. iv.

Digitized by Google

vium, M. F., familiarem meum, confici vidi; nec vero semel[10] nec ad[11] breve tempus, sed et saepe plane et diu. Quos[12] ille, dii immortales! quum omnes artus ardere[13] viderentur, cruciatus perferebat! Nec tamen miser esse, quia summum id malum non erat, tantummodo[14] laboriosus videbatur. At miser, si in[15] vitiosa[16] et flagitiosa[16] vita affluerent[17] voluptatibus.

XXIX. 94. Quod autem magnum dolorem brevem, longinquum[1] levem esse[2] dicitis, id[3] non intelligo[3], quale[3] sit[3]. Video enim et[4] magnos et[4] eosdem[4] bene[5] longinquos dolores, quorum alia toleratio[6] est verior; qua uti vos non potestis, qui honestatem ipsam per se non amatis. Fortitudinis quaedam[7] praecepta sunt ac paene leges, quae[7] effeminari virum vetant[7] in[8] dolore. Quamobrem turpe putandum est, non dico dolere (nam id quidem est interdum necesse), sed[9] saxum illud Lemnium clamore Philoctetaeo[10] funestare[9],

Quod ejulatu, questu, gemitu, fremitibus
Resonando mutum[11] *flebiles voces refert.*

Huic Epicurus * * *[12], si potest, cui[13]

— viperino morsu venae viscerum
Veneno imbutae tetros cruciatus cient,

24. 65. (9) V. ad *C. M.* 13. 43.: cf. inf. 35. 119. bis. (10) Sc. tantum: cf. *in Verr.* iii. 77. 179., *ad A.* i. 19. 7. (11) V. ad *C. M.* 20. 74. (12) Bak. *de L.* 609. (13) Cf. v. 31. 94. (14) De omissa copula Jordan. *p. Caec.* 193. (15) I. e., quum vitiosam vitam viveret. (16)—(16) *f. atque v.* Mg.: altero usus est ordine *Tusc.* i. 30. 72., jam Gzio conferente. (17) V. Nizol. in "*affluens.*"

XXIX. 94. (1) V. ad *C. M.* 12. 41. (2) Del. Gz. et recc. (3)—(3)—(3) Junge *id intelligo,* non *id quale sit:* v. ad 3. 6.; adde inf. iii. 4. 14., iv. 12. 29. (4)—(4) Cf. 20. 64. (5) Om. M. et L., frustra: Hand. II. 3. (6) Tolerandi ratio: Gies. *de D.* 218. Ex semel dictis: Moser. *Parad.* 169. (7)—(7)—(7) V. ad *C. M.* 19. 69. n. 10.; adde *Philipp.* ii. 19. 47. (8) I. e., si quando dolor exsistat. (9)—(9) I. e., sed in dolore clamores edere tales, qualibus s. i. L. funestat Philoctetes. (10) Cf. *Tusc.* ii. 14. 33. (11) *mult.* aliquot, male. (12) *competenter* cōdd. plerique; Erl. *praetentet* vel *praecentet;* Spir. *protentet:* edd. autem vulgg. *comparet se,* quod nihili; plane delet cum Rathio Gz. Fort. *opem ferre verbo tentet.* (13) Sic Cice-

Digitized by Google

sic[14] [Epicurus[15]]: "Philocteta[16]! si gravis dolor, brevis."—At jam decimum annum in spelunca jacet.—"Si longus, levis; dat enim intervalla et relaxat." 95.—Primum, non saepe: deinde, quae est ista relaxatio, quum[1] et praeteriti doloris memoria recens est et futuri atque impendentis torquet timor?—Moriatur[2], inquit.—Fortasse id optimum; sed ubi illud, "Plus[3] semper voluptatis[3]?" Si enim ita est, vide[4], ne[4] facinus[5] facias[5], quum mori suadeas. Potius ergo[6] illa[7] dicantur, turpe[8] esse, viri[8] non esse[8] debilitari dolore, frangi, succumbere[9]. Nam ista vestra, "Si gravis, brevis; si longus, levis," dictata[10] sunt. Virtutis, magnitudinis animi, patientiae, fortitudinis fomentis[11] dolor mitigari solet.

XXX. 96. Audi, ne[1] longe abeam[1], moriens[2] quid dicat Epicurus, et[3] intellige[3], facta ejus cum dictis discrepare. *Epicurus Hermarcho S. Quum ageremus*, inquit, *vitae beatum*[4] *et*[5] *eumdem*[5] *supremum diem, scribebamus haec. Tanti autem aderant vesicae et torminum*[6] *morbi*[7], *ut nihil ad eorum magnitudinem posset accedere.* Miserum[8] hominem[9]! Si[9] dolor sum-

roni dedit Mg. (14) Sic codd. aliquot; *sit* ceteri et edd. vulg., quasi nominativus esset *Philocteta; huic Epicurus: Philocteta*, Rath., qui recte vocativum accepit; *sic Epicurus Philoctetae* Gz.; *Sic Epicurus: Philocteta!* Mg.; denique *sed* pro *sic* scribere jubet Bak. *de L.* 351. (15) Circumscribo iterum positum nomen. (16) De voc. ad *C. M.* 2. 4. n. 16.

95. (1) V. ad 2. 5. (2) Cf. i. 15. 49. (3)—(3) Cf. i. 19. 62. (4) Cf. 28. 93. (5) Ochsner. 268.; add. Cortius ad Sallust. *C.* 7. 6. (6) Ellendt. *de Or.* II. 376. (7) V. ad *C. M.* 14. 49. (8)—(8) Sic e cod. Gronov. et plurium vestigiis Or., Mg., pro *turpe esse viro debilitari; viri non esse*, omisso *turpe esse*, Gz., seq. Ottone. Cf. *Tusc.* ii. 13. 31. (9) Sc. *dolori*: syllepsis. (10) Cf. *de N. D.* i. 26. 72. (11) Cf. *Tusc.* ii. 24. 59.

XXX. 96. (1) Cf. *p. Caec.* 33. 95. (2) V. ad *C. M.* 9. 30. (3) *ut intelligas* e Pal. 1. D., e Spir. Mg., male! v. *Doctr.* nr. ii. 9.; adde *in Verr.* v. 21. 54. et *Philipp.* ii. 17. 43., "Audite . . . *et cognoscite*, —;" Liv. vii. 40., "Postulate aequa *et ferte*." Ironice autem inf. iv. 25. 71. (4) *beatissimum?* Ad rem autem adhibe *Tusc.* v. 31. 88. (5) V. *Doctr.* nr. ii. 61. (6) *viscerum* edd. aliquot, frustra: cf. *Tusc.* ii. 19. 45. et v. Nonium 32. Ad juncturam autem genitivorum confert Gz. Plin. xxxii. 2., "*torminum et vesicae* mala." (7) Sic Gz. e codd. pro *T. a. morbi*—. (8) Sic, omisso *Ecce*, codd. tres optimi, D.,

Digitized by Google

mum malum est[9], dici[9] aliter non potest. Sed audiamus ipsum: *Compensabatur*, inquit, *tamen*[10] *cum his omnibus animi laetitia, quam copiebam*[11] *memoria*[11] *rationum inventorumque*[12] *nostrorum. Sed tu, ut dignum est tua erga me et erga*[13] *philosophiam voluntate ab*[14] *adolescentulo*[14] *suscepta, fac*[15] *ut*[15] *Metrodori tueare liberos.* 97. Non[1] ego[1] jam[1] Epaminondae, non Leonidae mortem[2] hujus morti[2] antepono; quorum alter[3] quum vicisset Lacedaemonios apud[4] Mantineam atque[5] ipse gravi vulnere exanimari se videret, ut[6] primum[6] dispexit[7], quaesivit, salvusne esset clypeus? quum salvum esse flentes sui respondissent, rogavit, essentne fusi[8] hostes? quum[9] id quoque, ut[10] cupiebat[10], audivisset, evelli[11] jussit eam, qua erat transfixus, hastam: ita, multo sanguine profuso, in laetitia[12] et in victoria[12] est[13] mortuus[13]. Leonidas[14] autem[14], rex Lacedaemoniorum, se in Thermopylis trecentosque eos, quos eduxerat Sparta, quum esset proposita aut fuga turpis[15] aut gloriosa[16] mors, opposuit[16] hostibus. Praeclarae mortes sunt imperatoriae; philosophi autem in suis lectulis[17] plerumque[18] moriuntur. Refert tamen, quo[19] modo[19]. Sibi *vitae*[20] *supremum diem agens bea-*

Mg., probb. Zumpt. *Verr.* 173. et Hand. II. 349. 11. (9)—(9)—(9) Sic recte distinxit Mg. pro: *hominem, si . . . est. Dici* —. (10) Gz. e suis pro: *Comp. t., inq.* (11) *ex m.* L., frustra: cf. *ad A.* xiv. 14. 4. (12) V. Nizol. (13) Malim abesse alteram praep.: cf. *de D.* ii. 2. 6., "a *Platone philosophiaque.*" (14) Hand. I. 22. 4. (15) Cf. *ad F.* 162., 274., 287., 290., 292.

97. (1)—(1) Cf. *Tusc.* v. 23. 64. (2)—(2) Cf. iii. 19. 64., "*salutem . . saluti.*" (3) Pergit infra, "Leonidas autem —:" vv. Mg. in Exc. 808., Henrichsen. *de Or.* 198., Matth. *p. Mil.* 20. 54.; adde *de Opt.* 1. 1. (4) Hand. I. 413. 10., Moser. *Tusc.* II. 381. (5) Gz. e suis pro *simulque; simul atque* Oxx. quatuor. (6) Cf. *in Verr.* Act. I. 6. 16. et Accus. ii. 20. 48., *ad F.* p. 78., 105., 111., 164., 228., 241., 266., 288., 305., 312., *ad A.* p. 6., 17., 179. ed. Or. (7) Cf. v. 15. 41. (8) Cf. *Philipp.* xiv. 1. 1., 10. 27., *de Off.* iii. 31. 112. (9) Sine copula Gz. e codd. (10) I. e. ita esse, ut cupiebat. (11) Hand. ad Wopkens. 125. (12)—(12) I. e. fere, in laetitia victoriae: v. Ellendt. *de Or.* II. 61. Alterum autem *in* del. Mg.: v. ad i. 10. 34. n. 10.; adde iii. 8. 28., 9. 30. et 32., 20. 66. (13) V. ad *C. M.* 5. 13. n. 25. (14) V. n. 3. (15)—(15) Nota chiasmum: v. ad i. 2. 4. (16) V. Nizol. (17) Cf. *ad A.* x. 8. 7., *de N. D.* iii. 35. 84. (18) *ut plurimum* codd. duo: v. Gz. et Hand.

Digitized by Google

tus[20] videtur esse[21]. Morientis[22] magna laus. *Compensabatur*, inquit, *cum summis doloribus laetitia.* 98. Audio equidem philosophi[1] vocem, Epicure. Sed, quid[2] tibi dicendum sit[2], oblitus es. Primum enim, si vera sunt ea, quorum recordatione te gaudere dicis, hoc[3] est[3], si vera sunt tua scripta et inventa[4], gaudere non potes. Nihil enim jam habes, quod ad corpus referas. Est autem a te semper dictum, nec gaudere quemquam[5], nisi propter corpus, nec dolere. *Praeteritis*, inquit, *gaudeo.* Quibusnam praeteritis? si ad corpus pertinentibus, rationes tuas te video compensare cum istis doloribus, non memoriam corpore perceptarum voluptatum; sin[6] autem ad animum, falsum est, quod negas animi ullum esse gaudium, quod non referatur ad corpus. Cur deinde Metrodori liberos commendas? Quid isto tuo[7] egregio officio[8] et tanta fide (sic enim existimo) ad corpus refers?

XXXI. 99. Huc[1] et illuc[1], Torquate, vos[2] versetis[2] licet; nihil in hac praeclara epistola scriptum ab Epicuro congruens et conveniens decretis ejus reperietis. Ita redarguitur[3] ipse a sese[4], vincunturque[5] scripta ejus probitate[6] ipsius ac moribus[6]. Nam ista commendatio[7] puerorum, memoria et caritas amicitiae, summorum officiorum in extremo[8] spiritu[8] conservatio, indicat,

IV. 474. 3. (19) Sic ex aliquot Mg. pro *quod sibi.* (20)—(20) Addidi quae videntur in syllaba *vi* initiali iterata intercidisse. Nam Mg. nihil nisi *beatus*, causam lacunae nullam praetendens. (21) Ita distinguo. Jam ad *esse* in fine quasi abundante cf. *de N. D.* i. 14. 36., 15. 39. (22) Editum est: *videtur esse morienti magna laus;* Mg. e Pal. 1. et cod. Vict. *v. e. moriens. Magna laus.*

98. (1) I. e., dignam philosopho: cf. *in Pis.* 24. 56. (2)—(2) Cf. *Tusc.* v. 10. 28., supra 22. 70. (3) Jordan. *p. Caec.* 186. (4) Cf. § 96. (5) *quicquam* codd. fere; *quemquam quidquam* conj. Gz. (6) Gz. e codd. pro *si.* (7) *e. tuo* Gz. (8) I. e., isto tuo egregio officio et tanta fide quum agis. Et nolo cum edd. praep. *ex* contra codd. recipere.

XXXI. 99. (1)—(1) V. *Doctr.* nr. ii. 137. (2) Cf. *in Verr.* ii. 30. 74. (3) *-etur* aliquot, male. (4) Cf. ablativi duplicati exempla *Brut.* 23. 90., 31. 121., 33. 127., *p. Rosc. A.* 50. 145., *in Verr.* i. 60. 157., ii. 2. 5., 23. 55., iii. 72. 168., *ad F.* v. 12. 8., xiii. 20., inf. 33. 111., iii. 8. 29., iv. 21. 58., *Parad.* 2. 17. (5) Sic meliores; *veneuntque* ceteri; *convinc.* de conj. D.

Digitized by Google

innatam[9] esse homini[10] probitatem gratuitam[11], non invitatam voluptatibus nec praemiorum[12] mercedibus[12] evocatam. Quod enim testimonium majus quaerimus, quae honesta et recta sint, ipsa esse optabilia per sese, quum videamus tanta esse[13] officia morientis? 100. Sed, ut[1] epistolam laudandam arbitror eam, quam modo totidem[2] fere verbis interpretatus sum, quamquam ea cum summa[3] ejus philosophiae[3] nullo modo congruebat; sic[1] ejusdem testamentum non solum a philosophi gravitate, sed etiam ab ipsius sententia judico discrepare. Scripsit enim et multis saepe verbis et breviter arteque[4] in[5] eo libro, quem modo[6] nominavi[6], *mortem nihil ad nos pertinere; quod enim dissolutum sit, id esse sine sensu; quod autem sine sensu sit, id nihil ad nos pertinere.* Omnino[7] hoc ipsum elegantius poni[8] meliusque potuit[9]. Nam, quod ita positum[8] est, *Quod dissolutum sit, id esse sine sensu,* id ejusmodi est, ut non satis plane dicat, quid sit dissolutum. 101. Sed[1] tamen[1] intelligo, quid velit. Quaero autem, quid sit, quod, quum dissolutione, id est, morte sensus omnis exstinguatur, et quum reliqui nihil sit omnino[2], quod pertineat ad nos, tam accu-

Mg.; *evertunturque?* Cf. 25. 81. e. (5)—(5) Cf. *ad F.* xiii. 10. 3. (7) Cf. iii. 20. 65. (8) Cf. *C. M.* 9. 27. (9) Ochsner. 123. (10) Hominibus, humano generi: cf. 33. 110. (11) Matth. *p. Arch.* 5. 10., Gies. *de D.* 114. (12) Bak. *de L.* 413. (13) Del. Mg.

100. (1)—(1) Cf. i. 1. 3. (2) Sc. quot ipsa Graece est scripta. (3)—(3) Sic scribo, ut supra 27. 86. est scriptum; *c. s. e. philosophia* e codd. Gz., seq. Mgio; *c. s. e. philosophi* Vict., Grut., alii; *c. sententia e. philosophi* edd. vett. (4) Ita scribo, *arteque* (i. e., *arcteque*), quod adverbium de syllogismo posuit etiam *de Fa.* 14. 32.; *apteque* codd.; *aperteque* cod. Leid. e corr., quod frustra recepit Mg. Ceterum de forma syllogismi hujus v. Gell. ii. 8. (5) V. ad *C. M.* 15. 54. (6) C. 7. § 20. (7) *n. omnino ad nos pert.* edd. vett.; *n. ad nos omnino pert.* D.; *n. ad nos pert. omnino* Gz. Sed sensit idem Gz., in Graecis quidem nihil esse, cur Ciceronem *omnino* addidisse putes. Itaque cogitabat de voce abjicienda. Et delevit B. tacite. Quin etiam inconcinne et praeter morem dialecticorum vox in conclusione additur, quae a prima propositione rei probandae abest. Atque ego distinctione ab Epicuro particulam ad ipsum traduxi Ciceronem. Respondet infra "*Sed tamen* —;" cf. *C. M.* 9. 28.; adde inf. iii. 3. 11. (8) V. ad 2. 4. (9) De ind. Gernh. *Opuscc.* p. 59. n.

101. (1) V. n. 7. ad § 100. (2)

Digitized by Google

rate[3] tamque diligenter caveat[4] et sanciat, *ut Amynomachus et Timocrates, heredes sui, de*[5] *Hermarchi sententia*[5] *dent, quod satis sit ad diem agendum natalem suum quotannis, mense Gamelione; itemque omnibus mensibus, vicesimo die lunae, dent ad eorum epulas, qui una secum philosophati sint, ut et sui et Metrodori memoria colatur.* 102. Haec ego non possum dicere non esse hominis[1] quamvis[2] et belli et humani; sapientis vero nullo[3] modo[3], physici praesertim, quem se ille esse[4] vult, putare ullum esse cujusquam diem natalem. Quid[5]? idemne[6] potest esse dies saepius, qui semel fuit? Certe[7] non potest. An ejusdem modi? Ne id quidem, nisi quum[8] multa[9] annorum intercesserint millia[9], ut omnium siderum eodem, unde profecta sint, fiat ad[10] unum tempus reversio. Nullus est igitur cujusquam dies natalis.—At[11] habetur.—Et[12] ego scilicet[12] id[13] nesciebam. Sed, ut[14] sit, etiamne post mortem coletur? idque testamento cavebit is, qui nobis[15] quasi oraculum ediderit, nihil post[16] mortem[16] ad nos pertinere? Haec non erant ejus[17], qui innumerabiles mundos infinitasque regiones, quarum nulla esset ora[18], nulla extremitas, mente peragravisset[19]. Numquid tale[20] Democritus? Ut alios omittam, hunc appello, quem[21] ille unum secutus[21] est[21]. 103. Quod si dies notandus fuit, eumne[1] potius, quo natus, an eum, quo

Hand. IV. 379. 14., Jordan. *p. Caec.* 205., Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 79. (3) Cf. i. 5. 13. (4) In testamento. Exstat apud Diog. x. 18. (5)—(5) Hand. II. 214. 1.

102. (1) Cf. 29. 95., "*viri*;" et 31. 103., "*illius*;" inf. h. § "*ejus.*" (2) I. e., quantumvis: v. ad *C. M.* 2. 4. Sed omittunt deteriores. (3) Puta *possum dicere.* (4) Om. aliquot, scribentes mox *putari.* (5) V. ad i. 2. 6. (6) *verene* dett. (7) Bak. *de L.* 273. (8) Om. aliquot, D., Mg. (9)—(9) Cf. *de Rep.* vi. 22., *de N. D.* ii. 20. 51., *de U.* 9. (10) Hand. I. 100., Steinmetz. *p. L. M.* 15. 45. (11) Cf. 22. 70. (12)—(12) Bak. *de L.* 381. et Feldh. II. 8. et 63., nos *de D.* ii. 21. (13) *id scil.* edd. aliquot. (14) V. ad *de D.* ii. 68. (15) Recte D. e codd. pro *vobis*; "tamquam omni hominum generi," Mg. (16) Hoc ordine Gz. e suis; vulg. *n. ad n. pert. p. m.; post mortem nihil?* (17) Supra "*hominis.*" (18) Cf. *de N. D.* i. 20. 54. (19) V. Nizol. (20) Cf. *C. M.* 9. 27. (21)—(21) Cf. *de N. D.* i. 33. 93.

103. (1) Np. *oportuit*, sc. *notari:*

Digitized by Google

sapiens factus est? Non potuit, inquies, fieri sapiens, nisi natus esset. Et[2] isto[3] modo[3], ne[4] si[4] avia quidem[4] ejus nata non esset. Res[5] tota[5], Torquate[5], non[6] doctorum hominum, velle[7] post mortem epulis celebrari memoriam sui nominis. Quos quidem dies quemadmodum agatis, et in quantam hominum facetorum urbanitatem incurratis, non dico; nihil opus est litibus; tantum dico, magis fuisse vestrum agere Epicuri diem natalem, quam illius[8] testamento cavere, ut ageretur.

XXXII. 104. Sed, ut[1] ad propositum revertamur[1] (de dolore enim quum[2] diceremus, ad istam epistolam delati[3] sumus), nunc totum illud concludi[4] sic licet[4]: Qui in[5] summo malo est, is tum, quum in eo est, non est beatus; sapiens autem semper beatus est, et est aliquando in[5] dolore; non est igitur summum malum dolor. Jam illud quale tandem est, bona praeterita non effluere[6] sapienti, mala meminisse non oportere? Primum in nostrane potestate est, quid memineri-mus[7]? Themistocles[8] quidem, quum ei Simonides, an[9] quis alius, artem memoriae polliceretur, "Oblivionis," inquit, "mallem: nam memini etiam, quae nolo; oblivisci non possum, quae volo." 105. Magno hic ingenio; sed res[1] se tamen sic habet[1], ut[1], nimis[2] imperiosi philosophi sit[1], vetare meminisse. Vide[3], ne[3] ista sint Manliana[4] vestra aut majora[5] etiam, si imperes, quod[6] facere non possim. Quid[7], si[7] etiam

cf. *Lael.* 20. 74. (2) Om. M. L., Mg., frustra: cf. 24. 78. (3) Cf. 8. 23. (4)—(4) Cf. *in Pis.* 28. 68., *ad F.* i. 9. 11., *de Off.* iii. 10. 43. (5) Cf. *de N. D.* i. 38. 108. (6) Cf. *C. M.* 11. 36., "*non*-proborum." (7) Nota exegesin: v. ad i. 1. 1. (8) V. ad § 102.

XXXII. 104. (1)—(1) Cf. *p. Domo* 53. 136., *p. Cael.* 3. 6. (2) V. ad 12. 36., 23. 75. (3) Cf. *Acad.* ii. 3. 8. (4)—(4) Wopkens. *LL. TT.* 372. *H.* (5) V. ad 16. 53. (6) Cf. i. 12. 41. (7) Fortasse addendum *quid non memineri-mus.* (8) V. ad *C. M.* 7. 21. (9) Hand. I. 301., Ellendt. *Brut.* 69. et Bernh. 78., Gernh. *Opuscc.* 34. Male edd. aliquot *aut.*

105. (1)—(1)—(1) Nota macrologia est: vv. Ernest. *de Or.* ii. 6., Bak. *de L.* 379., Scheller. *Obss.* 17. At male Moser. *de Rep.* 132. b. (2) V. ad *C. M.* 10. 31. (3) Cf. 28. 93. (4) Proverbium: cf. Liv. iv. 29., viii. 7. e. (5) I. e., magis

Digitized by Google

jucunda memoria est praeterjtorum malorum? ut[8] proverbia nonnulla veriora sint, quam vestra dogmata[9]. Vulgo enim dicitur, Jucundi[10] acti[10] labores[10]; nec male Euripides, (concludam[11], si potero, Latine; Graecum[12] enim hunc versum[12] nostis omnes[13])

Suavis laborum est[14] *praeteritorum memoria.*

Sed[15] ad bona praeterita redeamus[15]. Quae si a vobis talia dicerentur, qualibus C. Marius uti poterat, ut expulsus, egens, in palude[16] demersus[16], tropaeorum recordatione levaret dolorem suum, audirem[17] et plane probarem. Nec enim absolvi beata vita sapientis neque[18] ad exitum[19] perduci poterit, si prima[20] quaeque[20] bene ab eo consulta atque facta ipsius oblivione obruentur[21]. 106. Sed vobis voluptatum perceptarum recordatio vitam beatam facit, et quidem corpore perceptarum. Nam, si quae sunt aliae, falsum est, omnes animi voluptates esse e corporis societate. Corporis autem voluptas si[1] etiam[1] praeterita delectat, non intelligo, cur Aristoteles[2] Sardanapali[3] epigramma[2] tantopere derideat, in quo ille rex Syriae[4] glorietur, se omnes secum lubidinum[5] voluptates[5] abstulisse[6]. Quod enim ne vivus quidem, inquit, diutius sentire poterat, quam dum fruebatur[7], quo modo id potuit mortuo[8] permanere? Fluit igitur voluptas corporis, et prima

etiam imperiosa: cf. *de N. D.* ii. 45. (8) Nota singularem num. ex plur.: v. Wopkens. *LL. TT.* 23. *H.* (7) Cf. 33. 109. (8) V. ad i. 1. 2.; add. Gernh. *Lael.* 148. b. et *Opuscc.* 255. n. (9) Frotscher, ad Muret. I. 172. (10) Virg., "*Forsan et haec.*" (11) Cf. Hor. *Sat.* i. 4. 40. (12)—(12) Ex Andromeda: 'Αλλ' ἠδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων. (13) Ergo oblitus est duos modo adesse. Nisi forte scr. *versum notiss. omitto.* (14) *S. est l.* edd. ante L., qui del. *est*. (15)—(15) Cf. 22. 73. (16) Cf. *p. Sext.* 22. 50., *in Pis.* 19. 43. (17) Cf. 28. 90. (18) *nec* edd. aliquot: cf. 6. 19. (19) Cf. i. 16. 54., ii. 1. 3. (20) Cf. *Acad.* ii. 16. 49., *de N. D.* i. 27. 77., iii. 3. 7., *de D.* i. 56. 127. (21) *-erentur* aliquot, male. Cf. i. 17. 57.

106. (1) *etiam si* aliquot, male. (2)—(2) Cf. *Tusc.* v. 35. 101. (3) *-lli* Mg.: v. Moser. *Tusc.* III. 218. (4) *Ass.* edd. vett. (5) Sic aliquot etiam *Tusc.* iii. 2. 4. (6) *abst. l. v.* Mg. (7) *d. vita f.* ali-

Digitized by Google

quaeque avolat, saepiusque relinquit causam[9] poenitendi, quam recordandi. Itaque beatior Africanus cum patria illo modo loquens,

Desine[10], *Roma, tuos hostes*[10]—

reliquaque[11] praeclare,

Nam tibi munimenta[12] *mei peperere*[13] *labores.*

Laboribus hic praeteritis gaudet; tu jubes voluptatibus[14]. Hic se ad ea revocat, e quibus nihil umquam retulerit[15] ad corpus; tu totus haeres in corpore.

XXXIII. 107. Illud autem ipsum qui obtineri[1] potest, quod[2] dicitis, omnes animi et voluptates et dolores ad corporis voluptates ac[3] dolores pertinere? Nihil tene[4] delectat umquam? (video[5], quicum[6] loquar) te igitur[7], Torquate, ipsum per se nihil delectat? Omitto dignitatem[8], honestatem[8], speciem[8] ipsam virtutum, de quibus ante dictum est; haec leviora[9] ponam; poëma, orationem, quum[10] aut scribis aut legis, quum omnium[11] factorum, quum regionum conquiris historiam[12]; signum[13], tabula, locus amoenus[14], ludi, venatio, villa Luculli (nam, si tuam dicerem, latebram haberes; ad corpus diceres pertinere); sed[15] ea, quae dixi, ad corpusne refers? an[16] est aliquid, quod te sua sponte

quot, male. (8) *m. potuit* Mg. (9) Gz. e codd. pro *-as.* (10)—(10) Eadem leguntur *de Or.* iii. 42. 167. (11) Cf. *C. M.* 6. 16. (12) *mo-* codd.: emendavit Muret. *VV. LL.* xi. 1. (13) *rep.* aliquot. (14) Np. *praeteritis gaudere.* (15) *-at* E., male.

XXXIII. 107. (1) Bak. *de L.* 447. et 639. (2) *quum* vult Bak. *de L.* 635., frustra. (3) *et* edd. aliquot, male. (4) Gz. e codd. pro *Nihilne te.* (5) De parenthesi ad *C. M.* 16. 56. n. 37. (6) Jordan. *p. Caec.* 141. (7) Cf. 10. 29., 22. 74., iii. 6. 21., 7. 26., 14. 45. (8) Cf. 14. 47. (9) Cf. i. 7. 24. (10) Bak. *de L.* 458. et Feldh. II. 121. (11) *hominum, factorum* vult Bak. *de L.* 342. (12) Cf. i. 7. 25. (13) Cf. *p. L. M.* 14. 40., *Philipp.* ii. 42. 109., *Tusc.* v. 35. 102., *Parad.* i. 3. 13., v. 2. 36., vi. 3. 49., *de L.* iii. 13. 41. Ceterum post tam multa interposita appositionem omittit accusativi, nominativum ponit mox post parenthesin et ipsum abjiciendum: vid. B.; add. Matth. de Anacoluthis in Wolfii Anall. Lit. III. 1—25., Zumpt. *Verr.* 588., Moser. *Tusc.* I. 418., II. 52. (14) Bak. *de L.* 461., Cort. ad Sallust. 78. a. (15) V. ad *C. M.* 1. 2.

Digitized by Google

delectet? Aut pertinacissimus[17] fueris, si in eo[18] perstiteris[18], ad corpus ea, quae dixi, referre[18], aut deserueris totam Epicuri voluptatem, si negaveris. 108. Quod vero a[1] te[1] disputatum[2] est[2], majores esse voluptates et dolores animi, quam corporis, quia[3] trium temporum particeps animus sit[3], corpore autem praesentia solum sentiantur; qui[4] probari[4] potest[4], ut[5] is, qui propter me aliquid gaudeat[6], plus, quam ego ipse, gaudeat? Animo[7] voluptas oritur propter voluptatem corporis; et major est animi voluptas, quam corporis: ita[8] fit[8], ut[8] gratulator[9] laetior sit, quam is, cui gratuletur[10]. Sed, dum efficere[11] vultis beatum sapientem, quum maximas animo voluptates percipiat, omnibusque[12] partibus[12] majores[13], quam corpore; quid occurrat[14], non videtis. Animi enim dolores quoque[15] percipiet omnibus[12] partibus[12] majores, quam corporis. Ita[16] miser sit aliquando necesse est is, quem vos beatum semper vultis[17] esse. Nec vero id, dum omnia[18] ad[8] voluptatem doloremque referetis[18], efficietis[19] umquam. 109. Quare aliud aliquod[1], Torquate, hominis summum bonum reperiendum est; voluptatem[2] bes-

(16) Hand. I. 339. 4. (17) Cf. i. 8. 28. (18)—(18) Infinitivum intelligo epexegeticum esse, q. d., si in eo perstiteris, si perstiteris referre: v. ad i. 3. 7. n. 8. Nam, ad infin. cum hujusmodi verbo quasi pro subj. c. *ut* quod attinet, jam contulit Mg. *in Verr.* iii. 59. 136., "*instat . . . poscere*;" quum frustra ipse conj. Ernestii sequeretur ut scriberet *referri*.

108. (1) *late* aliquot, male. (2) Cf. i. 17. 55. (3)—(3) Cf. 7. 20. (4)—(4) Cf. *Tusc.* iii. 3. 5. (5) Zumpt. § 623., Gernh. *Opuscc.* 243. n. et 259., Mg. supra 146., Moser. *Tusc.* II. 19. et *de Rep.* 79., Feldh. *de L.* II. 134., Ochsner. 95. Male autem capit locum Matth. *p. Rosc. A.* 37. 105., *p. Mil.* 16. 43. (6) *-et* Gz.; ab aliquot edd. abest. (7) Dedit D. e codd. pro *-mi*. At haec omnia usque ad "Sed" del. Gz., probb. Or., Ott., Mg_1, Bak. *de L.* 374. Per me stent. (8)—(8) Hand. III. 474. 13., Moser. *Tusc.* I. 450., nos *de N. D.* i. 31. e. (9) Est e semel dictis: v. Ellendt. *de Or.* II. 211., seqq., nos *Emendd.* 17. (10) *-atur* D. (11) Cf. *de N. D.* i. 39. 110. (12) Cf. v. 31. 93., *de Inv.* i. 34. 58.: sic etiam *multis p.* iii. 11. 36. (13) *-ris* tres Gzii: v. ad i. 10. 33. e. (14) Interpp. *p. Mil.* 18. 48. (15) *A. enim quoque* codd.: transposuit Mg. (16) Cf. formulam illam, *Ita fit, ut* —, supra n. 8. (17) Cf. 15. 48. (18)—(18) Cf. 16. 53. (19) Moser. *Tusc.* I. 58. et *de N. D.* 109. b, nos *de D.* 137.

109. (1) Recte L., Mg.; vulg.

Digitized by Google

tiis[3] concedamus, quibus[4] vos de summo bono testibus uti soletis[4]. Quid[5], si[5] etiam bestiae multa[6] faciunt, duce sua quaeque natura, partim indulgenter[7] vel cum[7] labore, ut[8] in gignendo, in educando[9] perfacile appareat[8], aliud quiddam iis propositum, non voluptatem; partim cursu et peregrinatione[10] laetantur[11]; congregatione[12] aliae coetum quodam modo civitatis imitantur[11]? 110. Videmus in quodam volucrium[1] genere nonnulla indicia pietatis, cognitionem, memoriam; in multis etiam disciplinam[2] videmus[3]. Ergo[4] in bestiis[5] erunt secreta a voluptate humanarum quaedam simulacra virtutum, in ipsis hominibus virtus, nisi voluptatis causa, nulla erit[4]? et homini[6], qui ceteris animantibus[6] plurimum praestat, praecipui[7] a natura nihil datum esse dicemus[8]?

XXXIV. 111. Nos vero, si[1] quidem[1] in[2] voluptate sunt[2] omnia[2], longe multumque superamur a bestiis: quibus[3] ipsa[4] terra fundit ex sese[5] pastus varios atque[6] abundantes nihil[7] laborantibus; nobis autem aut[8] vix aut ne vix quidem suppetunt[9] multo

-id. (2) I. e. voluptatis summum bonum: v. ad 8. 25. n. 15. (3) Borgers. *Parad.* 39. et Moser. 82. (4)—(4) Cf. i. 21. 71. (5) Cf. 32. 105. (6) *multa alia?* (7)—(7) Hand. II. 158. e.; adde *Lael.* 20. 71. (8)—(8) *in g., in e., perf. ut app.?* (9) Nota de bestiis: cf. *de N. D.* ii. 51. 129., inf. iii. 19. 62. (10) *peragrat.* Mg. (11) Exspectares *laetantes... imitantes.* Cf. iv. 15. 42. e. (12) Cf. *de N. D.* ii. 48. 124.

110. (1) De forma genitivi Charisius i. 21. 229. (2) Sic e Parr. duobus et edd. vett. D. pro *desideria.* At "disciplina," ait Mg., "adhibetur bestiis, in earum natura non est." De volucribus agitur; et apertissime disciplinam ab natura ingenitam ostendunt, ut luculentum exemplum ponam, grues, de quibus *de N. D.* ii. 49. 125. Item anserum, opinor, notissima disciplina est. Alteram autem lectionem *desideria* ex *Lael.* 21. 81. arbitror fluxisse. (3) De iterato verbo nos ad *Lael.* 16. 59. et *de Off.* i. 41. 149. (4)—(4) Cf. 4. 13. (5) Omittit nunc volucres: v. ad *C. M.* 11. 36. n. 15. (6)—(6) Cf. *de L.* i. 9. 26. (7) *-e* codd. multi, male. (8) V. ad i. 14. 46. e.

XXXIV. 111. (1) Orell. *p. Mil.* p. 94., nos *de D.* i. 6.; adde *Orat.* 30. 105., *p. Sext.* 38. 81., *de L.* ii. 14. 35., *Parad.* v. 41., vi. 48., *de N. D.* i. 32. 90. ii. 66. 167., *de D.* ii. 61. 127. (2)—(2) Cf. 13. 43. (3) I. e., his enim; v. ad *C. M.* 9. 27. n. 14.: cf. § 114. (4) I. e. quasi ultro, sua sponte. (5) Cf. 31. 99. (6) *varieque* codd. multi, male. (7) V. ad *C. M.* 7. 24.; adde inf.

Digitized by Google

labore quaerentibus. Nec tamen ullo modo summum pecudis[10] bonum et hominis idem mihi videri potest. Quid enim tanto opus est instrumento in[11] optimis artibus comparandis, quid tanto concursu honestissimorum[12] studiorum, tanto virtutum comitatu, si ea nullam ad aliam rem, nisi[13] ad[13] voluptatem conquiruntur? 112. Ut[1], si[1], Xerxes[2] quum[2] tantis classibus[3] tantisque equestribus et pedestribus copiis, Hellesponto juncto[4], Athone perfosso[4], maria ambulavisset[5], terram[6] navigavisset[5]; si[7], quum tanto impetu in Graeciam venisset, causam[8] quis[9] ex eo quaereret tantarum copiarum tantique belli, mel se auferre ex Hymetto voluisse diceret[10], certe sine causa videretur tanta conatus; sic nos sapientem, plurimis et gravissimis artibus[11] atque virtutibus instructum et ornatum, non, ut illum, maria pedibus[12] peragrantem, classibus[13] montes, sed omne coelum[14] totamque cum universo mari[14] terram[14] mente[15] complexum[15], voluptatem petere si dicemus, mellis[16] causa[16] dicemus[16] tanta molitum. 113. Ad[1] altiora[1] quaedam[1] et magnificentiora, mihi crede, Torquate, nati[1] sumus[1]; nec id[2] ex animi solum partibus[3], in quibus inest memoria[4]

iii. 3. 11., 14. 48., 15. 50., 16. 55., iv. 3. 7. (9) Del. aliquot. (9) Sc. *pastus;* zeugma. Lucr. vi. 1126., *hominum pastus.*" (10) *-dum* plerique. (11) I. e., dum optimae artes comparandae sunt. (12) *optimor.* edd. vett. aliquot. (13) Wunder. *p. Planc.* 120.

112. (1) Gies. *de D.* 143.; adde *Brut.* 16. 62., 83. 287., *Acad.* ii. 11. 33., inf. iv. 12. 30. (2) Vulgo distinguunt *Ut, si X., quum* —; at L. *quum X.:* v. ad 12. 36., 23. 75. (3) Gies. *de D.* 144. (4)—(4) Contulit Ursinus Isocr. *Paneg.* c. 25., Lucret. iii. 1042. (5)—(5) Zumpt. § 383. In altero autem verbo Mg. *-asset.* (6) *terramque* aliquot. (7) Nota conditionem conditioni additam: cf. *p. Rosc. A.* 1. 2., *p. Sext.* 20. 45., *ad F.* xiii. 26. 3., *de Off.* iii. 6. 30., inf. iv. 9. 22. apud Mg.; add. Bakius *B. C. N.* III. 68. Poterat sic: *causam alicui ex eo quaerenti:* cf. *C. M.* 8. 25. (8) *et causam* Gz., male. (9) *ejus quis* codd. plerique, edd. ante Gz. (10) Krueger. de Tempp. p. 268. n. (11) Cf. i. 7. 26., 21. 72., inf. §. 115. (12) Cf. *C. M.* 10. 34. (13) Nota chiasmum: v. ad i. 2. 4. (14)—(14) Bak. *de L.* 451. (15) Cf. *C. M.* 5. 15. (16)—(16) I. e., sine justa causa dicemus tanta molitum, sicut, ille si dixisset mellis causa se tantis copiis in Graeciam invasisse. V. Gz.; add. Otto ad *C. M.* 11. 36.

Digitized by Google

rerum innumerabilium, in[5] te[5] quidem infinita[6], inest conjectura consequentium[7] non multum a divinatione differens, inest moderator cupiditatis pudor, inest ad humanam societatem justitiae fida custodia, inest in perpetiendis laboribus adeundisque[8] periculis[8] firma et stabilis doloris mortisque contemptio;—ergo[9] haec in animis; tu autem etiam membra ipsa sensusque considera, qui tibi, ut reliquae[10] corporis[11] partes, non comites[12] solum virtutum[13], sed ministri[12] etiam videbuntur[13]. 114. Quod[1] si in ipso corpore multa voluptati praeponenda sunt, ut vires, valetudo, velocitas, pulchritudo, quid[1] tandem[1] in animis[2] censes? in quibus[3] doctissimi illi veteres inesse quiddam[4] coeleste[4] et divinum[4] putaverunt. Quod si esset in voluptate summum bonum, ut dicitis, optabile esset maxima[5] in[5] voluptate, nullo intervallo interjecto, dies noctesque versari, quum[6] omnes sensus dulcedine omni quasi perfusi moverentur. Quis est autem dignus nomine hominis, qui unum[7] diem totum velit esse[8] in[8] isto genere voluptatis? Cyrenaici quidem non recusant: vestri haec verecundius[9]; illi fortasse constantius[9].

113. (1)—(1) Cf. i. 7. 23., v. 8. 21. (2) Om. Gz. tacite. (3) Nota *partes* animi: vv. Moser. *Tusc.* II. 463., Ochsner. 406. Ceterum, quum haec scriberet, cogitabat sic aliquo modo orationem claudere, *sed etiam ex corporis membris intelligi potest.* Nunc, longiorem in animo enumerationem persecutus, initii, quod posuerat, oblitus est, alio orationem vertit. (4) Cf. *Tusc.* i. 24. 57., 26. 65., *C.M.* 21. 78. (5) Sic optime codd. aliquot (Mg.); *vitae* vel *inde* ceteri; *innumerabilium; (inde . . . contemtio.) ergo* — Gz.; *et ea quidem* de conj. Manutii edd. ante Gz., Or. (6) Cf. i. 7. 25., *Brut.* 76. 265. (7) Cf. 14. 45. (8) Cf. i. 10. 35. (9) Cf. i. 21. 72. (10) V. ad *C. M.* 20. 72. n. 24. (11) Ab aliquot abest; uncis inclusit Mg.: cf. i. 11. 39. Mallet quis *etiam corporis membra:* sed nihil censeo mutandum. (12)—(12) Steinmetz. *p. L. M.* 13. 36. (13)—(13) *voluptatum . . . videbantur* legendum censebat D., frustra.

114. (1)—(1) Recte Gz. e. codd. *Quod* pro *Quid*, conferens *Orat.* 16. 51. (2) Nota *corpore . . . animis.* (3) Cf. § 111. (4)—(4) V. ad *de N. D.* i. 1. adde *de L.* i. 8., *C. M.* 21., inf. v. 20. 57. (5) Sic Gud. 1., Crat., V.; *in m. v.* Erl. et Spir., Mg.; *in v. m.* edd. vulg.: v. Stuerenb. *p. Arch.* p. 28., seqq. (6) I. e. *quum quidem, ita ut* —. (7) I. e., *vel* unum. (8) Cf. i. 10. 32. (9)—(9) Cf. i. 18. 61.; adde inf. 35. 119., "tu enim ista *lenius.*"

Digitized by Google

115. Sed lustremus[1] animo[2], non has maximas artes[3], quibus qui carebant, inertes[4] a majoribus nominabantur; sed[5] quaero, num existimes, non[6] dico[6] Homerum, Archilochum, Pindarum, sed[6] Phidiam, Polyclitum[7], Zeuxin[8], ad[9] voluptatem artes suas direxisse? Ergo[10] opifex plus sibi proponet ad formarum, quam civis excellens ad factorum pulchritudinem? Quae autem est[11] alia causa erroris tanti, tam longe lateque diffusi, nisi quod is, qui voluptatem summum bonum esse decernit, non cum ea parte animi, in qua inest ratio atque consilium, sed cum cupiditate, id est, cum animi[12] levissima parte deliberat? Quaero[13] enim de[13] te, si sunt[14] dii, ut vos etiam putatis, qui possunt[15] esse beati, quum voluptates corpore[16] percipere non possint? aut, si sine eo genere voluptatis beati sunt, cur similem animi[17] usum[17] in sapiente esse nolitis[18].

XXXV. 116. Lege laudationes[1], Torquate, non eorum, qui sunt ab Homero laudati, non Cyri, non Agesilai, non Aristidis[2] aut[3] Themistoclis[2], non Philippi aut[3] Alexandri; lege nostrorum hominum, lege vestrae familiae; neminem videbis ita laudatum, ut artifex[4] callidus[4] comparandarum voluptatum[5] diceretur. Non elogia[6] monumentorum id significant, velut

115. (1) Cf. *de N. D.* ii. 64. 161., *de Off.* i. 17. 57. (2) V. ad *C. M.* 6. 15., 12. 41.; cf. iv. 3. 7.; add. Feldh. *de L.* II. 198. n. (3) Cf. § 112.; add. Matth. *p. L. M.* 13. 36. (4) Ochsner. 251. (5) Exspectes *leviora artium studia*, aliquid tale. (6)—(6) Cf. 28. 92. (7) Sic e codd. Gz., Mg. pro *-etum:* vv. Ellendt. *Brut.* 20. s, Zumpt. *Verr.* 657., Gies. *de D.* 16., Ochsner. 143. (8) Meyer. *Brut.* 58. (9) Cf. 20. 64. (10) Cf. 15. 50. (11) *est autem* Gud. 1., Sch., Mg. (12) Om. Nizol. in *deliberandi* verbo. (13) Cf. 1. 2. (14) *sint* V., frustra. (15) Sic codd. omnes; *-int* L., Mg.: v. ad i. 7. 25.; adde supra 18. 58. Neque obstat quod pendens sequitur interrogatio. Nam sic plane codd. aliquot *de N. D.* i. 37. 104., "Quaero . . . , *habitat? . . . moveat.*" Idemque fere fit in *dicendi* verbo: *de N. D.* i. 27. 75., *de Off.* iii. 13. 53. (16) Cf. *C. M.* 21. 77., 22. 81., inf. iv. 11. 28. (17) Nota. (18) I. e., non censeatis, ut passim *velle:* cf. iii. 21. 69.

XXXV. 116. (1) Cf. *Brut.* 16. 62., *C. M.* 4. 12. (2)—(2) *-di . . -li* Gz. ex uno: vv. Ellendt. *de Or.* II. 55, 6., Zumpt. *Verr.* 655., Halm. *p. Sest.* 312. (3)—(3) Sic meliores; *non . . . non* cet. (4) Cf. 16. 52. (5) *utilitat.* codd.

Digitized by Google

hoc ad portam[7]: UNUM[8] HUNC[8] PLURUMAE CONSENTIUNT GENTES POPULI PRIMARIUM FUISSE VIRUM. 117. Idne[1] consensisse de Calatino plurimas gentes arbitramur, primarium populi fuisse[2], quod praestantissimus fuisset in conficiendis voluptatibus? Ergo[3] in[4] iis adolescentibus bonam spem[4] esse[4] dicemus et magnam indolem, quos suis commodis inservituros et, quidquid ipsis expediat, facturos arbitramur? Nonne videmus, quanta perturbatio[5] rerum omnium consequatur? quanta confusio[5]? Tollitur beneficium, tollitur gratia; quae sunt vincula[6] concordiae. Nec enim, si tuam ob[7] causam cuiquam[8] commodes, beneficium illud habendum est, sed feneratio[9]; nec gratia deberi videtur ei, qui suam ob causam commodaverit. Maximas vero virtutes jacere[10] omnes necesse est, voluptate dominante[11]. Sunt etiam turpitudines plurimae, quae, nisi honestas[12] natura plurimum valeat, cur[13] non cadant[14] in[14] sapientem, non est facile defendere[15]. 118. Ac[1], ne plura complectar[2] (sunt enim innumerabilia), bene laudata virtus voluptatis[3] aditus intercludat, necesse[4] est[4]. Quod jam a me exspectare noli. Tute[5] introspice[6] in mentem tuam ipse, eamque omni cogitatione[6] pertractans[6], percontare ipse te,

multi. (6) Moser. *Tusc.* I. 110. (7) Capenam: cf. *Tusc.* i. 7. 13. (8) Sic bene emendavit Or. ex elogio, quod primus Rathius contulerat, L. Scipionis, Barbati F., pro: — *portam unicum: PLUR.* Exstat etiam *C. M.* 17. 61.

117. (1) Zumpt. § 385. (2) Nota infin. epexeget.; v. ad i. 1. 1., supra 4. 12.: de *eum* autem omisso Peter. *Brut.* 278.; adde nos supra i. 8. 26. (3) Cf. 15. 50. (4)—(4) Nota. (5)—(5) Cf. *de N. D.* i. 2. 3. (6) Cf. *Parad.* iv. 28. (7) Stuerenb. *p. Arch.* 31. (8) *cui* Erl. et Gud. 1.; *cuipiam* Mg.; *cui quidpiam?* (9) Cf. *de N. D.* i. 44. 122., *Lael.* 9. 31. (10) Cf. 14. 44. (11) Cf. *C. M.* 12. 41. (12) *-ta* codd., male. (13) Cf. *ad F.* vi. 4. 2., supra i. 9. 31. (14) V. ad *de Off.* iii. 3. 14. et *Lael.* 13. 48.; adde supra i. 12. 41., inf. iii. 8. 29., 20. 68. (15) Goëller. *Orat.* 152., Zumpt. *Verr.* 409., Halm. *in Vatin.* 43., Matth. *p. Lig.* 2. 6., Beier. Fragmm. 44., Madvig. *Opusc.* I. 509.; adde *Brut.* 52. 197., *p. Clu.* 44. 124., *p. Mur.* 3. 5., *p. Mil.* 3. 8., 11. 30., *ad F.* xi. 27. 7., *Acad.* ii. 47. 144., inf. iii. 21. 71.

118. (1) Wernsd. *Philipp.* iii. 9. p. 46. (2) Cf. iv. 9. 21., v. 9. 26. (3) *-ti* L., frustra: cf. 9. 27., iv. 11. 28. (4) Gernh. *Opusce.* 96

Digitized by Google

perpetuisne malis voluptatibus perfruens, in ea, quam saepe usurpabas, tranquillitate degere omnem[7] aetatem sine dolore, assumpto etiam illo, quod[8] vos quidem adjungere[8] soletis, sed fieri non potest[8], sine[9] doloris metu[9], an, quum[10] de omnibus gentibus optime mererere[11], quum[10] opem[12] indigentibus salutemque[12] ferres[12], vel Herculis[13] perpeti aerumnas[14] (sic[15] enim majores nostri labores non fugiendos, tristissimo tamen verbo aerumnas[15], etiam in[16] deo[16] nominaverunt). 119. Exigerem ex te cogeremque, ut responderes, nisi vererer, ne Herculem ipsum ea, quae pro salute gentium summo labore gessisset, voluptatis causa gessisse diceres. Quae quum dixissem, Habeo, inquit Torquatus, ad quos ista referam; et, quamquam aliquid ipse poteram, tamen invenire malo paratiores familiares nostros. Credo[1], Syronem dicis[2] et Philodemum, quum optimos[3] viros[3], tum doctissimos[4] homines[5]. Recte, inquit, intelligis. Age[6] sane[6], inquam. Sed erat aequius, Triarium aliquid de nostra[7] dissensione[7] judicare. Ejuro[8], inquit arridens[9], iniquum, hac quidem de re: tu enim ista lenius[10]; hic Stoicorum more nos vexat[11]. Tum Triarius, Posthac quidem, inquit, audacius: nam haec ipsa mihi erunt in[12] promptu[12], quae modo audivi; nec ante aggrediar, quam te ab

(5) Cf. 27. 87. (6)—(6) Bak. *de L.* 446. (7) Idem V. C. ibid. 320. (8)—(8)—(8) Nota syllepsin: v. Mg. inf. 659. et *Opuscc.* II. 177., seq.; adde inf. iv. 13. 33., *de Or.* i. 36. 165., *in Verr.* ii. 26. 63. Z., iv. 5. 9., Varr. *de L. L.* viii. 2., Sallust. *J.* 14. 16., Hirt. *de B. Alex.* 33., Justin. ii. 6. 11. (9)—(9) Cf. 28. 92. (10)—(10) Nota particulam participio, quod supra est, "*perfruens*," opponi. (11) Zumpt. § 166. (12)—(12) Cf. *p. Arch.* 1. 1. (13) Cf. *Acad.* ii. 34. 108. De. gen. ad *C. M.* 9. 27. n. 4. (14) Moser. *Tusc.* II. 296. (15)—(15) Cf. 5. 16. Male autem D. uncis inclusit *ae.*, del. E. (16) Etiam quum is, cujus erant, deus esset. Corrupte autem codd. multi *ut video.*

119. (1) V. ad *de D.* i. 44. et *de Off.* ii. 13. 47.; add. Bak. *de L.* 569., Madvig. *Opuscc.* I. 201. (2) Cf. 28. 93. (3) Bak. *de L.* 331. (4) *h. d.* Mg. (5) Cf. i. 5. 13. (6) Hand. I. 211. 3. (7) *d. n.* tres Gzii. (8) Bene emendavit Gz. conferens *de Or.* ii. 70. 285., *in Verr.* iii. 60. 137., *Philipp.* xii. 7. 18.: *juro* v. *jure* codd.; *Immo* edd. (9) Cf. i. 8. 26. (10) Cf. 34. 114. e. (11) Cf. *de N. D.* i. 26. 73. (12) Cf. *Acad.* i. 2. 4., ii.

Digitized by Google

istis, quos dicis, instructum videro. Quae[13] quum essent dicta[13], finem fecimus et ambulandi et disputandi.

LIBER TERTIUS.

I. 1. VOLUPTATEM quidem[1], Brute, si ipsa pro se loquatur nec tam pertinaces habeat patronos[2], concessuram arbitror, convictam superiore libro, dignitati[3]. Etenim sit impudens, si virtuti diutius repugnet, aut si honestis jucunda anteponat, aut pluris esse contendat dulcedinem corporis titillantem[4] ex eave[5] natam laetitiam, quam gravitatem animi atque constantiam. Quare illam quidem dimittamus et suis se[6] finibus tenere[7] jubeamus, ne blanditiis ejus illecebrisque impediatur disputandi severitas. 2. Quaerendum est enim, ubi sit illud summum bonum, quod reperire volumus, quoniam et voluptas ab eo remota[1] est et eadem fere contra eos dici possunt, qui vacuitatem doloris finem[2] bonorum[2] esse voluerunt[3]. Nec vero ita ullum probetur summum bonum, ut[4] virtute careat[4], qua nihil potest[5] esse praestantius. Itaque, quanquam in eo sermone, qui cum Torquato est habitus[6], non remissi fuimus, tamen haec[7] acrior est cum Stoicis parata contentio. Quae enim de voluptate dicuntur, ea nec acutissime nec abscondite disseruntur. Neque[8]

15. 46. ([B])—([12]) Cf. *de D.* ii. extr.

I. 1. ([1]) *eq.* aliquot, male. ([2]) Cf. *de Or.* iii. 17. 63. ([3]) "Abstracte pro *digniori quam ipsa est.*" Gz. ([4]) *et t.* codd. plures; *et titillationem* e duobus fortasse correctis D., seqq. Gzio et Or.; plane del. cum tribus Mg. Fort. *corpus titillantem.* ([5]) *ex ea re* Nizol. ([6]) Cf. i. 10. 36., ii. 14. 45. ([7]) *petere* aliquot; plures *cedere.*

2. ([1]) Np. priore disputatione. ([2]) *summum bonum* B. tacite. ([3]) V. ad i. 7. 25. e., ii. 15. 48.; adde inf. 4. 12. bis, 11. 36., 15. 50., 16. 55., 21. 69. ([4])—([4]) I. e. ut virtute carere probetur: cf. *de Off.* i. 2. 5. Frustra Gz. *N. v. u. p. ut s. b., quod v. c.*, seqq. Or. et Mgio, nisi quod hic uncis inclusit *ut.* ([5]) *posset* aliquot, male. ([6]) V. ad *C. M.* 9. 30. ([7]) I. e., haec, quae c. S. p. cont. est, acrior est:

Digitized by Google

enim, qui defendunt eam[9], versuti in disserendo sunt, nec[8], qui contra dicunt, causam difficilem repellunt[10]. 3. Ipse etiam dicit Epicurus, ne argumentandum[1] quidem esse de voluptate, quod sit positum judicium ejus[2] in sensibus, ut[3] commoneri nos satis sit, nihil attineat doceri. Quare illa nobis simplex fuit in utramque partem disputatio. Nec[4] enim in Torquati sermone quidquam implicatum aut tortuosum fuit, nostraque[4], ut mihi videtur, dilucida oratio. Stoicorum autem, non[5] ignoras[5], quam sit subtile, vel spinosum[6] potius, disserendi genus, idque quum Graecis, tum magis nobis, quibus etiam verba parienda[7] sunt imponendaque nova[8] novis[8] rebus nomina. Quod quidem nemo[9] mediocriter[9] doctus mirabitur, cogitans, in omni arte, cujus usus vulgaris[10] communisque[10] non sit, multam novitatem nominum esse, quum constituantur earum[11] rerum vocabula, quae in quaque arte versentur. 4. Itaque et dialectici et physici verbis utuntur iis, quae ipsi Graeciae[1] nota non sint[2]: geometrae vero et[3] musici, grammatici etiam, more quodam loquuntur suo: item[4] ipsae rhetorum[5] artes[6], quae[7] sunt totae forenses atque populares, verbis tamen[8] in[9] docendo quasi privatis utuntur ac suis.

cf. i. 7. 26., 21. 71. (8)—(8) Cf. i. 3. 7.; adde inf. 14. 46., iv. 4. 9. (9) Nota in clausula: cf. *Parad.* 1. 2. 11. (10) I. e., habent quam repellant. Frustra autem *refellunt* volebat L.

3. (1) Cf. i. 9. 30. (2) Sic postposuit Gz. (3) V. ad i. 1. 2. (4)—(4) Cf. i. 14. 48. e. (5) De intercisa orat. ad *C. M.* 2. 5. n. 9.; adde inf. 3. 10. et 11., 21. 70., iv. 2. 3., 3. 5., 12. 31. (6) Cf. iv. 28. 79., *Orat.* 31. 114., *Tusc.* i. 8. 16., iv. 5. 9. (7) Wopkens. *LL. TT.* 121. *H.* (8) Cf. *de N. D.* i. 17. 44. (9)—(9) Cf. *Tusc.* ii. 3. 7. Ceterum, quod malles *ne* mediocriter *quidem*, v. Mg.; adde *ad F.* i. 9. 17. et 21., *de Off.* ii. 2. 6. (10)—(10) Cf. *de Or.* ii. 74. 299. (11) *ea* Spir. et Erl.: recepit Gz.

4. (1) Cf. ii. 15. 49. (2) Correxit Mg. pro *sunt*. (3) Addidit Gz. e. codd. (4) Del. Mg. (5) Om. Gud. 1. a pr. m., frustra prob. Gzio. (6) "Sunt Rhetorica ipsa." Sch. Item Mg.: "cogitavit de libris et commentariis." Cf. iv. 3. 5. et 7. Sed vix potest significatio haec vocis ad illa pertinere, "quae sunt totae forenses atque populares." Potest tamen relativum sic nomen antecedens repetere, ut variet aliquantum significationem: v. ad ii. 17. 55. n. 21.: quod nisi esset h. l. factum, abundaret illud, quod

Digitized by Google

II. Atque[1], ut[2] omittam[2] has[3] artes[4] elegantes et ingenuas[5], ne opifices[6] quidem tueri sua artificia possent, nisi vocabulis uterentur nobis incognitis, usitatis sibi. Quin etiam agricultura, quae abhorret ab omni politiore elegantia, tamen eas[6] res, in quibus versatur, nominibus notavit novis. Quo[7] magis[7] hoc philosopho faciendum est; ars[8] est enim philosophia vitae[8]: de qua disserens arripere[9] verba de foro non potest. 5. Quamquam ex omnibus philosophis Stoici plurima novaverunt[1], Zenoque[2], eorum princeps, non tam rerum inventor fuit, quam verborum[3] novorum[3]. Quod si in[4] ea lingua, quam plerique uberiorem[5] putant, concessum a[4] Graecia[4] est, ut doctissimi homines[6] de rebus non pervagatis[7] inusitatis verbis uterentur, quanto[8] id nobis magis[8] est concedendum, qui ea nunc primum audemus attingere[9]? Et[10], si[10], quod saepe diximus[10], et quidem cum aliqua querela non[11] Graecorum modo[11], sed etiam eorum, qui se Graecos[12] magis, quam nostros[13] haberi volunt, nos non modo

infra est, "*in docendo.*" (7) V. n. 6. (8) *tantum* Grut., male: cf. 2. 3. (9) Recte addidit Grut.: v. Hand. III. 286. 6.; adde mox nos ad *Ciceronian.* § 144.

II. (1) *Age?* cf. *C. M.* 7. 24. (2) Cf. *C. M.* 7. 24. (3) Om. Spir. et Erl.; uncis inclusit Mg., frustra. (4) Possis accipere, quasi: homines, qui has artes e. et i. sequuntur: cf. *C. M.* 7. 24. Sequitur "ne *opifices* quidem." (5)—(5) Cf. *de Off.* i. 42. 150. (6) *ea* aliquot, Gz., Or., frustra. (7) I. e., et eo magis: cf. § 7. Sic etiam *quo minus* i. 18. 58. (8)—(8) Cf. i. 13. 42. (9) Cf. *de Or.* i. 34. 159., *p. Mur.* 6. 13.

5. (1) *nominav.* plures, frustra: cf. *de Or.* iii. 37. 149. (2) Gz. e codd. pro *Z. quoque.* (3) Sic ex tribus Gz.; alterum tuetur ordinem Ellendt. Brut. 141. b. (4)—(4) I. e., Quod si, quum uberior esset, ut plerique putant, Graeca lingua, quam nostra est, tamen concessum a Graecia est,—: cf. 15. 51. Del. Gz., seq. Mgio, *a Graecia,* frustra. Nam, quod in altera parte non additur *a Romanis,* v. ad *de Off.* i. 9. 28., 10. 33. (5) Cf. i. 3. 10. (6) Cf. i. 5. 13. (7) *pervulg.* edd. vett. aliquot, frustra: cf. ii. 5. 15. (8) —(8) Cf. i. 20. 69. (9) Steinmetz. *p. Arch.* 7. 17. (10)—(10)—(10) Debebat sic: *Et, si, quod saepe diximus, ... nos non modo non vincimur . . . sed sumus* —. Nunc aliud agens ad interposita illa, "quod saepe *diximus,*" accommodavit orationem: cf. plane similia loca *de Or.* iii. 1. 3., *de Rep.* i. 37. 58., *de L.* i. 21. 55. (u. v. Feldh. II. 103.), *de Off.* i. 7. 23.; et vide Krueger. *de Attr.* § 166. Sic recte veteres editores, V., M., L.; recentiorum conatus nolo recensere. (11) —(11) Soldan. *p. Deiot.* 202. (12)

Digitized by Google

non vinci[10] a Graecis verborum copia, sed esse in ea etiam superiores[14], elaborandum est, ut hoc non in nostris solum artibus, sed etiam in illorum ipsorum consequamur. Quamquam[15] ea verba, quibus instituto[16] veterum utimur pro Latinis, ut[17] ipsa philosophia, ut[17] rhetorica, dialectica[17], grammatica, geometria, musica, quamquam Latine ea dici poterant, tamen, quoniam usu[18] percepta[19] sunt, nostra ducamus. Atque[19] haec quidem de rerum nominibus. 6. De ipsis rebus autem[1] saepenumero, Brute, vereor[2], ne reprehendar, quum haec ad te scribam, qui quum in[3] philosophia, tum in optimo genere philosophiae tantum processeris[3]. Quod si facerem quasi te erudiens, jure reprehenderer. Sed[4] ab[5] eo plurimum absum[5], neque, ut ea cognoscas, quae tibi notissima sunt, ad te mitto[6], sed quia facillime[7] in nomine[8] tuo acquiesco, et quia te habeo aequissimum eorum studiorum, quae mihi communia tecum sunt, existimatorem[9] et judicem. Attendes igitur, ut soles, diligenter, eamque controversiam dijudicabis, quae mihi fuit[10] cum avunculo tuo, divino ac singulari viro. 7. Nam, in Tusculano quum[1] essem, vellemque e bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris uti, veni in ejus villam, ut eos ipse, ut solebam, inde[2] promerem[2]. Quo quum venissem, M. Catonem, quem ibi esse nescieram, vidi[3] in bibliotheca sedentem[3], multis circumfusum[4] Stoicorum libris. Erat enim, ut scis, in eo inexhausta[5] aviditas legendi, nec

Cf. i. 3. 8. (12) *rōs?* Romanos. (14) Cf. i. 3. 10. (15) *quam* Grut., male: v. ad i. 1. 2. (16) Sic Gz. cum tribus omisso *ex*. (17)—(17)—(17) Nota anaphoram particulae omissam: v. ad *C. M.* 7. 23. (18) Cf. *de N. D.* ii. 36. 91. (19) Cf. ii. 13. 41.

6. (1) Hand. I. 579. (2) V. ad *C. M.* 7. 21.; adde inf. iii. 26. 77. (3)—(3) Cf. iv. 23. 64. (4) Cf. ii. 7. 21., inf. 4. 13. (5)—(5) V. Nizol.; adde *de Off.* ii. 24. 85., supra i. 19. 62. (6) Cf. i. 3. 8. (7) I. e., lubentissime: cf. *C. M.* 3. 7. (8) Cf. *Parad.* procem. § 5. (9) Ellendt. *Brut.* 184. b, Ruhnken. in Seebod. *M. Cr.* I. 69. (10) Transposuit Mg. post *viro*.

7. (1) V. ad ii. 12. 36., 23. 75. (2) *dep.* Pal. 1. et Spir.; neque obstat quod simplex est inf. §. 8.: v. ad *C. M.* 1. 2. n. 11. (3)—(3) Luebker. *de Participtis* 49., Gernh. *Opusec.* 141. (4) Garat. *p. Mil.* 26. 71. (5) Abest a codd. tribus; *inexh. in eo?* De hujusmodi par-

Digitized by Google

satiari[6] poterat[6], quippe qui ne reprehensionem quidem vulgi inanem reformidans in ipsa curia soleret[7] legere saepe[7], dum senatus cogeretur, nihil operae rei publicae detrahens; quo[8] magis[8] tum in summo otio maximaque copia quasi heluari[9] libris[9], si[10] hoc verbo in tam clara re utendum est, videbatur. 8. Quod[1] quum accidisset, ut alter alterum necopinato videremus, surrexit statim. Deinde prima[2] illa, quae in congressu solemus: Quid tu, inquit, huc? a villa enim, credo; et[3], si ibi te esse scissem, ad te ipse venissem[4]. Heri, inquam, ludis[5] commissis[5], ex urbe profectus veni ad[6] vesperum[6]. Causa autem fuit huc veniendi, ut[7] quosdam hinc libros promerem. Et quidem, Cato, totam[8] hanc[8] copiam jam Lucullo nostro notam esse oportebit[9]; nam his libris[10] eum malo, quam reliquo ornatu[10] villae delectari. Est enim mihi magnae curae (quamquam[11] hoc quidem[11] proprium[12] tuum[12] munus[13] est), ut ita erudiatur, ut et patri et Caepioni nostro et tibi, tam propinquo, respondeat[14]. Laboro[15] autem[16] non sine causa; nam et avi ejus memoria moveor (nec enim ignoras, quanti fecerim Caepionem[17]; qui, ut opinio mea fert[18], in principibus jam esset, si viveret), et Lucullus mihi versatur ante oculos, vir quum omnibus[19] excellens, tum mecum et amicitia et omni voluntate[20] sententiaque[20] conjunctus. 9. Praeclare,

ticipiis Luebker. 25., Heusinger. *de Off.* i. 17. 9., nos ad Sallust. *J.* 43., 76., 91. e. Ipsum autem vocabulum praeter Virgilium etiam apud Tacitum exstat *Germ.* 20. (6) Sc. Cato legendo. (7)—(7) Cf. ii. 4. 12. (8) Cf. § 4. (9) Restituit Grut. pro *heluo libri.* (10) Sic saepe quasi correctioni inservit *si*: cf. *de Off.* i. 31. 113., iii. 2. 6.

8. (1) V. ad i. 20. 67. (2) *-mo?* cf. *de Fa.* 1. 2. e. (3) *et*: Mg., ut Ciceronis sit copula. (4) Nota pro *ivissem*: cf. ii. 20. 64. (5) Cf. *ad A.* xv. 26. 1., xvi. 5. 1. (6) Cf. *in Cat.* ii. 4. 6. (7) Gernh. *Lael.* 104. b. (8) *h. t.* Mg. (9) I. e. quasi *oportet*: cf. *de Or.* iii. 50. 193., *Philipp.* i. 11. 27., necnon "*debebunt*" inf. v. 8. 21. (10)—(10) Frigere videbitur *libris*, si volueris "*ornatu*" spectare et totam magnificentiam villae considerare: *his luxibus? luxuriis? illecebris?* (11)—(11) Cf. i. 1. 2. (12) Cf. 10. 34. (13) Bak. *de L.* 288.; adde *de Rep.* i. 47. 71. (14) Cf. *Brut.* 31. 117., *Tusc.* i. 2. 3. (15) Dixit idem supra, "*Est mihi magnae curae —.*" (16) Hand. I. 571. 12. (17) De proprio quasi pro pron. ad *C. M.* 5. 14. n. 25. (18) V. Nizol. (19)

Digitized by Google

inquit, facis, quum[1] et eorum memoriam[2] tenes[3], quorum uterque tibi testamento liberos suos commendavit, et puerum diligis. Quod[3] autem meum munus dicis, non equidem recuso, sed te adjungo socium. Addo etiam illud, multa jam mihi[4] dare signa puerum et pudoris et ingenii; sed aetatem[5] vides. Video equidem, inquam; sed tamen jam infici[6] debet iis artibus, quas[7] si, dum est tener, combiberit[8], ad majora veniet[9] paratior[9].— Sic[10]; et quidem[10] diligentius saepiusque ista loquemur inter nos, agemusque communiter. Sed residamus[11], inquit, si[12] placet[12]. Itaque[13] fecimus[13].

III. 10. Tum ille: Tu autem quum[1] ipse tantum librorum habeas, quos hic tandem[2] requiris? Commentarios quosdam, inquam, Aristotelios, quos hic sciebam esse, veni[3], ut auferrem, quos legerem, dum essem otiosus; quod quidem nobis, sicut[4] scis, non saepe contingit. Quam vellem, inquit, te[5] ad Stoicos inclinavisses[6]! Erat enim, si[7] cujusquam[7], certe tuum, nihil praeter virtutem in[8] bonis ducere[8]. Vide[9], ne[9] magis, inquam[10], tuum fuerit, quum re[11] idem tibi, quod mihi, videretur, non nova te[12] rebus nomina imponere. Ratio enim nostra consentit, pugnat[13]

omnibus excellentiis animi excellens? omnibus animi bonis? (20) Cf. *Lael.* 4. 15.; add. Ochsner. 229.

9. (1) V. ad *C. M.* 19. 68. n. 19. (2) Cf. *de Or.* ii. 2. 8., *C. M.* 22. 80. (3) Cf. ii. 12. 36. (4) I. e. quasi me judice: cf. ii. 11. 34. n. 14. (5) Sc. quam infirma sit et nondum adulta: cf. *in Verr.* i. 56. 146. (6) Nota in bonam partem. (7) Krueger. *de Attr.* p. 242.; add. Mg. ad ii. 16. 51. (8) Semel dictum. (9) V. Nizol. in *paratus.* (10)—(10) Sic Grut. pro *Sic equidem;* accedunt Spir. et Erl. Fort. *quas si . . . combiberit, sic ad majora veniet paratior.* (11) Sic codd. Lamb., prob. Gzio; recepit Mg.; vulg. *-eamus:* cf. ii. 18. 59. (12) V. ad *C. M.* 5. 15.; adde inf. 6. 21., 7. 24., iv. 10. 24., Jordan. *p. Caec.* 217. (13) Madvig. *Epist. Cr.* 85.

III. 10. (1) Distinguunt edd. *Tu autem, quum —:* cf. ii. 12. 35. (2) Cf. ii. 28. 93. (3) Nota intercisam orat.: v. ad 1. 3. (4) Mg. e codd. pro *ut.* (5) *ut te* Oxx. omnes; *tu te?* (6) I. e. applicavisses. (7) Cf. v. 26. 78., *Lael.* 2. 9. (8)—(8) Moser. *Tusc.* I. 407. (9) Cf. ii. 28. 93. (10) Feldh. *de L.* II. 244. (11) Cf. ii. 7. 20., inf. 12. 41. (12) Abundat post *tuum:* contulit Gz. quidem Plaut. *Stich.* v. 4. 36., Mg. autem Cic. *p. Cael.* 9. 21. (13) Sic chiasmi modo Gz.

Digitized by Google

oratio[13]. Minime vero[14], inquit ille, consentit. Quidquid enim praeter id, quod honestum sit, expetendum esse dixeris[15] in[16] bonisque[16] numeraveris, et[17] honestum ipsum, quasi virtutis[18] lumen[18], exstinxeris[15] et[17] virtutem penitus everteris[19]. 11. Dicuntur[1] ista, Cato, magnifice[2], inquam; sed videsne[3], verborum gloriam tibi cum Pyrrhone[4] et cum[5] Aristone[4], qui omnia exaequent, esse communem? de quibus, cupio[6] scire[6], quid sentias. Egone, quaeris[7], inquit, quid sentiam[8]? quos bonos viros, fortes[9], justos, moderatos aut audivimus[10] in re publica fuisse aut ipsi vidimus[10], qui sine[11] ulla doctrina[11], naturam ipsam secuti, multa laudabilia fecerunt, eos melius a[12] natura[12] institutos fuisse, quam institui potuissent a philosophia, si ullam aliam probavissent praeter eam, quae nihil aliud in bonis[13] habet, nisi honestum, nihil, nisi turpe, in malis[13]: ceterae[14] philosophorum disciplinae[14] omnino[15] alia magis alia[14]; sed[15] tamen[15] omnes, quae rem ullam virtutis[16] expertem[16] aut in bonis aut in malis[17] numerent, eas non modo nihil[18] adjuvare arbitror neque

e tribus: v. ad i. 2. 4., adde mox § 11., inf. 14. 45., 18. 60., iv. 3. 6., 7. 16., 9. 21.; vid. etiam Gies. *de D.* 99. (14) *M. vero* rō (ratio)? (15)—(15) De fut. exacto Matth. in exc. ad *in Cat.* iv. 6. 11. (16)—(16) Cf. i. 1. 2. (17)—(17) Soldan. *p. Deiot.* 157. (18) Cf. *Lael.* 8. 27., 27. 100. (19) Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 14., Moser. *de Rep.* 353.

11. (1) Cf. ii. 27. 88., 28. 90., inf. 5. 19. (2) Cf. iv. 19. 55. (3) Cf. i. 18. 57. (4)—(4) Cf. ii. 13. 43. (5) Addidit D. e codd. (6) De intercisa orat. supra ad 1. 3.: cf. *de N. D.* i. 7. 16. (7) Iterum intercisam nota orationem. (8) *scire q. s.* codd. dett., quod frustra tuetur Frotscher. ad Muret. II. 361.; recte Mg. delevit *scire*. Quod vero Or. volebat deleri etiam *quaeris . . . quid sentias*, quamvis sit Cic. ista elliptica ratione alibi usus (*de L.* i. 4. 14., *de N. D.* i. 7. 16.), licebat tamen h. l. etiam pleniore uti dicendi modo: vv. Hand. IV. 84. 13., Feldh. *de L.* II. 24. (9) Ochsner. 47. (10)—(10) Cf. *Lael.* 12. 41. (11)—(11) Steinmetz. *p. Arch.* 7. 15. (12) Kuehner. *Tusc.* iv. 3. 5. (13)—(13) Nota chiasmum: v. ad § 10. (14)—(14)—(14) *ceteras . . . disciplinas aliam magis aliam minus* L.; *alia magis alia minus* codd. (excepto Pal. 1.), edd. ante Grut. Ceterum intellige ex infra positis *nihil adjuvant neque* cet.: de transitione autem v. ad i. 9. 30., ii. 15. 48. (15)—(15) Cf. ii. 31. 100. (16) *aut vitii* addebat D.; Bakio vero *de L.* 564. commode videntur haec tam ad *mala* quam ad *bona* posse referri. (17)

Digitized by Google

affirmare[19], quo meliores simus, sed ipsam depravare naturam. Nam, si[20] hoc non[20] obtineatur[21], id solum bonum esse, quod honestum sit, nullo modo probari possit, beatam vitam virtute effici. Quod si ita[22] sit, cur[23] opera philosophiae sit danda, nescio. Si enim sapiens aliquis miser esse possit, nae[24] ego[24] istam gloriosam[25] memorabilemque virtutem non[26] magno[27] aestimandam putem.

IV. 12. Quae adhuc[1] Cato, a te dicta sunt, eadem, inquam[2], dicere posses, si sequerere Pyrrhonem aut Aristonem. Nec enim ignoras, his[3] istud honestum, non summum modo, sed etiam, ut tu vis[4], solum bonum videri. Quod si ita[5] est, sequitur id ipsum, quod te velle[4] video, omnes[6] semper[6] beatos esse sapientes. Hosne igitur laudas et hanc eorum, inquam[7], sententiam sequi nos censes oportere? Minime vero istorum quidem, inquit[8]. Quum enim virtutis hoc proprium sit, earum rerum, quae secundum naturam sint, habere delectum; qui omnia sic exaequaverunt[9], ut[9] in[10] utramque partem[10] ita paria[9] redderent[9], uti nulla selectione[11] uterentur ejus[12], virtutem[13] ipsam sustulerunt. 13. Istud quidem, inquam, optime[1] dicis[1]; sed quaero, nonne tibi faciendum idem sit, nihil dicenti[2] bonum, quod non rectum honestumque sit, reliquarum rerum

aut in non malis? cf. ii. 12. 38. (18) V. ad ii. 34. 111. (19) *afferre* aliquot, L.; *confirmare* conj. Or., idque aut recipiendum censet Mg. aut potius simplex *firmare*, cui ex *adjuv.* praep. adhaeserit. (20)—(20) *nisi hoc* Mg. ex. Pal. 1. et marg. Crat. (21) V. Nizol. (22) Cf. i. 12. 42.; adde inf. 4. 12., 5. 16. (23) Deest codd. multis; *opera philosophiae cur s. d.?* (24) Hand. IV. 25. 3., Ferrar. ad *Philipp.* xiii. 3., Moser. *Tusc.* I. 252.; adde inf. iv. 1. 1. (25) Cf. *Tusc.* iii. 4. 8. (26) V. ad *C. M.* 10. 33. (27) *-ni* L., frustra: cf. *Tusc.* iii. 4. 8., inf. iv. 23. 62., v. 30. 90.

IV. 12. (1) Hand. I. 156. 1., Feldh. *de L.* II. 64. (2) Feldh. *de L.* II. 244. (3) *similiter his* Gz. e tribus; *iis* Mg. (4) V. ad 1. 2. (5) Cf. 3. 11. (6) Cf. i. 18. 61. (7) Addidit D.: cf. ii. 21. 69. (8) Feldh. *de L.* II. 244. (9)—(9) Nota pleonasmum. Nisi malis *et . . . reddiderunt*, ut exegesis sit. (10)—(10) Hand. III. 327. 44. (11) Cf. 6. 20. (12) Del. Gz., Or., Mg.; *ejus virtutis, virtutem ipsam?* i. e., ut nulla in re selectione uterentur virtutis; nim. active *virtutis.* (13) *hi v.* Mg.

13. (1) Cf. ii. 28. 90. (2) l. e., qui dicas . . . tollas. Nam mire

Digitized by Google

discrimen omne tollenti[2]? Si[3] quidem[3], inquit, tollerem; sed[4] relinquo. 14. Quonam[1] modo[1], inquam[1]? Si[1] una virtus, unum istud, quod honestum appellas, rectum, laudabile, decorum, (erit enim notius, quale[2] sit[2], pluribus[3] notatum vocabulis[3] idem declarantibus[4]); id ergo[5], inquam[6], si solum est bonum, quid habebis praeterea, quod sequare? aut, si nihil malum, nisi quod turpe, inhonestum, indecorum, pravum, flagitiosum, foedum (ut hoc quoque pluribus nominibus insigne faciamus), quid praeterea dices esse fugiendum? Non ignoranti, inquit, tibi, quid sim dicturus, sed aliquid, ut ego suspicor, ex mea brevi responsione arripere[7] cupienti, non respondebo[8] ad singula[8]; explicabo potius, quoniam otiosi[9] sumus, nisi alienum putas, totam Zenonis Stoicorumque[10] sententiam. Minime id quidem, inquam, alienum, multumque[11] ad ea, quae quaerimus, explicatio tua ista profecerit[12]. 15. Experiamur igitur, inquit, etsi habet[1] haec[2] Stoicorum[2] ratio difficilius quiddam et obscurius. Nam, quum in Graeco sermone haec ipsa quondam rerum nomina novarum[3] non[3] videbantur[3], quae nunc consuetudo diuturna trivit[4]; quid censes in Latino fore? Faciendum[5] id quidem est, inquam. Si enim Zenoni licuit,

aberrat Gernh. *Opusce.* 150. "ut" interpretans. (3) Garat. *p. Mil.* p. 224, 5. ed. Or., Moser. *Tusc.* I. 532., Bak. *de L.* 301. (4) Cf. 2. 6.

14. (1)—(1) Sic distinxit Mg., prob. Feldh. *de L.* II. 2.; *Q. m., inq., si* — ceterae. (2) Cf. ii. 3. 6., 29. 94. (3) V. ad *Lael.* 25. 91.; add. Feldh. *de L.* II. 36.: cf. mox § 15., inf. 16. 55. (4) Cf. *Tusc.* i. 9. 19., ii. 20. 46., iii. 5. 11., *de Rep.* i. 24. 38., inf. § 15., 12. 40., supra ii. 4. 13. (5) Cf. i. 21. 72., ii. 34. 113. (6) Borgers. *Parad.* 62. (7) Cf. *de N. D.* ii. 65. 162. (8)—(8) Cf. *de N. D.* iii. 1. 4. (9) Cf. *de N. D.* ii. 1. 3., *Lael.* 4. 16. (10) De copula Bak. *de L.* 438. (11) De *-que* exeget. ad i. 8. 28., ii. 14. 44. (12) De tempore Madvig. *Opusce.* II. 95.

15. (1) V. ad *C. M.* 13. 45., 19. 67. (2) V. ad ii. 2. 6. n. 9. (3)—(3) Sic codd. plurimi; aliquot *nomina novantur n. v.*; Lamb. de conj. Manutii *r. n. novarum nova v.*; Vict. *r. n. novarum novabantur*, seq. Or.; Ern. ex edd. pr. *novatum* pro *novarum*. Vult Mg.: *novarum* [nova erant, ferenda] *non videbantur*. Mallem: *rerum nomina* [novarentur, si ea ferenda] *n. v.* Cf. 2. 5. (4) Cf. *Acad.* ii. 6. 18. (5) *Facillimum* codd. aliquot, edd. ante D., quod etiam revocavit Mg.;

Digitized by Google

quum rem aliquam invenisset inusitatam, inauditum quoque ei rei nomen[6] imponere[6], cur non liceat Catoni[7]? Nec tamen exprimi[8] verbum[9] e verbo[9] necesse erit, ut interpretes[10] indiserti solent, quum sit verbum, quod idem[11] declaret[11], magis[12] usitatum. Equidem soleo etiam, quod uno Graeci, si aliter non possum, idem pluribus[13] verbis[13] exponere. Et[14] tamen[14] puto concedi nobis oportere, ut Graeco verbo utamur, si quando minus occurret Latinum, ne hoc[15] ephippiis et acratophoris potius, quam proëgmenis et apoproëgmenis concedatur. Quamquam[16] haec quidem praeposita recte et rejecta dicere licebit. 16. Bene[1] facis[1], inquit, quod me adjuvas; et istis quidem, quae modo dixisti, utar potius Latinis; in ceteris subvenies, si me haerentem[2] videbis. Sedulo[3], inquam, faciam[3]. Sed fortuna[4] fortes[4]: quare conare, quaeso. Quid enim hoc[5] possumus[5] agere divinius[6]?

V. Placet[1] his[1], inquit, quorum ratio mihi[2] probatur[2], simul atque natum sit animal[3], (hinc enim est[4] ordiendum[4]) ipsum sibi conciliari[5] et commendari ad se conservandum et ad suum statum eaque[6], quae conservantia[7] sunt ejus[7] status[7], diligenda[8]; alienari autem ab interitu iisque rebus, quae interitum videantur afferre. Id ita[9] esse[9], sic probant, quod, ante quam voluptas aut dolor attigerit, salutaria appetant parvi[10]

fort.: *Facillimum ad patiendum id quidem est*, sc. ut parum primo tolerabilia nova vocabula rerum videantur: cf. ii. 20. 64. (6) Cf. ii. 23. 75. (7) Cf. *de N. D.* i. 26. 74., "*Cotta.*" (8) Cf. *de Or.* i. 6. 23. (9) Cf. *Acad.* ii. 6. 17., *Tusc.* iii. 4. 7. (10) Cf. i. 2. 6.; add. Gronov. *Obss.* 655. Fr. (11) Cf. § 14. (12) *magis minusve* edd. ante Grut., male. (13) Cf. § 14. (14) V. ad i. 4. 11.; adde inf. 7. 24. (15) "*Ut in Latinum sermonem recipiantur.*" Mg. (16) V. ad i. 1. 2.

16. (1) Cf. *Acad.* i. 7. 25. (2) Cf. i. 7. 20. (3)—(3) Classen. p. *Clu.* 170. (4) Sc. *adjuvat.* Proverbium notissimum. (5) *p. h.* Mg. (6) Gies. *de D.* 100.

V. (1) Cf. *Acad.* ii. 31. 99., *de D.* i. 49. 110., 52. 118., *de Off.* ii. 14. 51., inf. 14. 48. (2) V. ad i. 4. 12. (3) Cf. ii. 11. 33., iv. 7., v. 9. (4) *o. e.* Mg. (5) Moser. *de Rep.* 352. b. (6) Recte Gz. e codd. pro *et ad ea.* (7)—(7) V. ad ii. 20. 63. De nomine autem cum pron. repetito ad *de N. D.* ii. 53. e.; adde inf. 17. 58., 19. 64., iv. 12. 28.; vid. etiam Bak. *de L.* 489.

Digitized by Google

aspernenturque contraria: quod non fieret, nisi statum suum[11] diligerent, interitum timerent. Fieri autem non posset, ut appeterent aliquid, nisi sensum haberent sui eoque se et[12] sua[12] diligerent. Ex quo intelligi debet, principium ductum esse a se diligendo[13]. 17. In principiis autem naturalibus[1] plerique Stoici non[2] putant[2] voluptatem esse ponendam. Quibus ego vehementer assentior, ne, si voluptatem natura posuisse in iis rebus videatur, quae primae appetuntur, multa turpia sequantur. Satis[3] esse autem argumenti[3] videtur, quamobrem[4] illa, quae[5] prima sunt adscita natura[5], diligamus[4], quod est nemo, quin, quum utrumvis[6] liceat[7], aptas malit et integras omnes partes corporis, quam, eodem[8] usu[8], imminutas aut detortas habere. Rerum autem cognitiones[9] (quas[10] vel comprehensiones vel perceptiones[10] vel, si haec verba aut minus placent aut minus intelliguntur, καταλήψεις[11] appellemus licet), eas[12] igitur[13] ipsas propter se adsciscendas arbitramur, quod habeant[14] quiddam in[14] se[14] quasi complexum et continens veritatem. Id autem in parvis[15] intelligi potest; quos delectari videamus[16], etiam[17] si[17] eorum nihil intersit, si quid ratione per se ipsi invenerunt[18]. 18. Artes[1] etiam ipsas propter se as-

(8) Bak. *de L.* 413. (9) Cf. 3. 11. (10) Cf. § 17. (11) *statum ipsum* codd. multi; *ipsum suum* Gz. (12) Del. codd. aliquot, D., Mg.., male. (13) Sic meliores; dett. *-di; -di sui* edd. vett. aliquot, E.

17. (1) Addunt codd. *diligendi sui*, male. (2) V. ad ii. 3. 7. n. 18.; adde inf. 12. 41., 14. 48. (3)—(3) Cf. v. 11. 31., *de D.* i. 6. 10. Contra *de L.* i. 10. 29. codd. aliquot *argumentum satis:* cf. ii. 26. 84. (4)—(4) Nota quasi pro infin.: cf. ipsum infin. v. 11. 31., *de L.* i. 10. 29. (5)—(5) *quae natura . . ., natura diligamus* codd. plures, edd. ante Gz. Fort. *natura quae*—: v. ad Sallust. p. 72. (6) Cf. ii. 4. 14. e., "*utroque;*" inf. 15. 48., iv. 14. 39. (7) Sc. *habere.* (8) I. e., ut sit idem usus eorum. Cf. v. 17. 46. (9) Cf. *Acad.* ii. 10. 31. (10)—(10) Accesserunt haec, Gzio edente, e Spir. et Erl. (11) Cf. *Acad.* ii. 6. 17., 10. 31. (12) *has* Gz.: cf. *de N. D.* iii. 10. 25., "*is* igitur." (13) Hand. III. 193. (14)—(14) Bak. *de L.* 411. (15) Cf. § 16. (16) *-emus* E., frustra. Interpretor autem, possumus videre; etsi causalem significationem inesse intelligit (cum Schellero *Obss.* 196.) Mg., non prob. Bakio *de L.* 575., qui mavult cum E. ind. reponere. (17) Moser. *de Rep.* 89.; adde inf. 11. 38., 22. 76., v.

Digitized by Google

sumendas putamus, quum[2] quia[3] sit in his aliquid dignum[4] assumptione[4], tum quod[3] constent ex cognitionibus et contineant quiddam in[5] se[5] ratione[6] constitutum et[6] via[6]. A falsa autem assensione magis nos[7] alienatos esse, quam a ceteris rebus, quae sunt[8] contra naturam, arbitrantur[9]. Jam[10] membrorum, id[11] est[11], partium corporis, alia videntur propter eorum usum a natura esse donata, ut manus, crura, pedes, ut ea, quae sunt intus in corpore, quorum utilitas quanta sit, a medicis etiam disputatur; alia autem nullam ob[12] utilitatem, quasi[13] ad quemdam[13] ornatum, ut cauda pavoni[14], plumae versicolores columbis, viris mammae atque barba. 19. Haec[1] dicuntur[1] fortasse jejunius[2]: sunt enim quasi prima elementa naturae; quibus ubertas orationis adhiberi vix potest, nec equidem eam cogito[3] consectari[3]: verumtamen, quum de rebus grandioribus dicas, ipsae res verba rapiunt[4]. Ita fit quum gravior, tum etiam splendidior[5] oratio. Est[6] ut dicis[6], inquam. Sed tamen omne, quod de re bona dilucide[7] dicitur, mihi praeclare dici videtur. Istiusmodi autem[8] res dicere ornate velle puerile[9] est, plane[10] autem[8] et perspicue expedire[11] posse docti[9] et intelligentis viri[9].

VI. 20. Progrediamur igitur, quoniam, inquit[1], ab

7. 20. ([2][3]) *-rint* Mg. ex Oxx. duobus: v. ad *C. M.* 19. 71. n. 19. 18. ([1]) Cf. *Acad.* ii. 8. 22. ([2]) *tum* Gz. ([3])—([3]) Jordan. *p. Caec.* 211. ([4]) V. ad *Lael.* 1. 4. n. 5.; adde inf. 6. 20., 8. 28., 12. 41., 13. 42., *Brut.* 18. 69., 49. 181. ([5]) Cf. § 17. ([6])—([6]) Cf. i. 9. 29. ([7]) I. e. homines. ([8]) *sint* Mg. ex Erl. ([9]) *-mur* D., E., frustra: cf. 19. 62., "*arbitrantur . . . persequimur*;" et 64., "*censent . . . anteponamus*;" 20. 68., 21. 69.; add. Wopkens. *LL. TT.* 134. *Hf.* ([10]) Cf. i. 7. 22., ii. 7. 22. ([11]) Gernh. ad *C. M.* 106. ([12]) Nota post *propter*. ([13])—([13]) Beier. *de Off.* I. 67. ([14]) *-ibus* volebat D., frustra: v. Zumpt. § 92. n. 2.

19. ([1]) Cf. 3. 11. ([2]) Borgers. *Parad.* 35. et Moser. 56. ([3]) V. ad *de N. D.* iii. 1.; adde *ad F.* iii. 3. 2., *de D.* ii. 70. 144., *de Off.* i. 7. 24., iii. 2. 6. ([4]) *par.* B., frustra: v. Ellendt. *de Or.* II. 239. ([5]) Cf. i. 2. 6. ([6])—([6]) V. ad *C. M.* 3. 8.; adde *Acad.* i. 4. 13. ([7]) Cf., ne Nizoliana venditem, *de Or.* i. 21. 94., *Orat.* 36. 124., inf. iv. 1. 1. *Tusc.* iv. 14. 33., *de N. D.* i. 21. 58. ([8])—([8]) V. ad *de Off.* i. 13. 40. ([9])—([9])—([9]) Nota ad-

Digitized by Google

his principiis naturae discessimus, quibus congruere debent, quae sequuntur. Sequitur autem prima divisio haec[2]: Aestimabile esse dicitur (sic enim, ut opinor, appellemus[3]) id, quod aut ipsum secundum naturam sit aut tale quid efficiat, ut selectione[4] dignum[4] propterea sit, quod aliquod pondus habeat dignum[4] aestimatione[4], quam ille[5] ἀξίαν vocat[5]; contraque inaestimabile, quod sit superiori contrarium. Initiis igitur ita constitutis, ut ea, quae secundum naturam sunt, ipsa propter se sumenda sint, contrariaque item rejicienda, primum est officium (id[6] enim appello καθῆκον), ut se conservet[7] in naturae statu; deinceps ut ea teneat, quae secundum naturam sint, pellatque contraria; qua[8] inventa selectione et item rejectione, sequitur deinceps cum[9] officio selectio, deinde ea perpetua, tum ad[10] extremum[10] constans consentaneaque naturae; in qua[11] primum inesse incipit[12] et intelligi[13], quid sit, quod vere bonum possit dici. 21. Prima est enim conciliatio hominis ad ea, quae sunt secundum naturam. Simul autem cepit intelligentiam vel notionem[1] potius (quam appellant ἔννοιαν illi), viditque rerum agendarum ordinem et, ut[2] ita dicam[2], concordiam, multo[3] eam pluris[4] aestimavit, quam omnia[4] illa, quae prima[5] dilexerat; atque[6] ita[6] cognitione[7] et

jectivo praemisso genitivum reddi substantivi. (10) Cf. i. 5. 15. (11) Cf. i. 19. 64.

VI. 20. (1) Feldh. *de L.* II. 244.: cf. 3. 10. (2) *haec p. d.* Mg. (3) De conj. Bentleii edd. recc.; *-amus* codd. (4) V. ad 5. 18. (5) —(5) *illi . . . vocant* de conj. Pearcii Mg., sc. Stoici. In vulgata autem utique Zenonem intelligunt, qui inf. nominetur 15. 51. (6) I. e. quasi *eo nomine:* v. Heusing. *de Off.* i. 3. 4. (7) Sc. *homo.* (8) *quae* codd. plures, edd. ante D., quod ita retinet Gz., ut quarto pro casu accipiat *quae inventa*, frustra. (9) Hand. II. 155. 10.; adde inf. 16. 53., iv. 21. 59. (10) Cf. i. 8. 26. (11) *in qua quum . . . , et intelligit* Gz.; recepit Sch. deleta copula. (12) Sc. *bonum.* (13) Sc. *incipit.* Male autem codd. (excepto Erl.) *intelligit;* etsi explicare conatur Klotz. *Qu. Tull.* 62.

21. (1) Ochsner. 55. (2)—(2) Cf. i. 11. 39. (3) V. ad *C. M.* 14. 49. n. 19.; adde inf. § 22., "*multo . . . magis.*" (4)—(4) V. ad *C. M.* 17. 61. n. 24. (5) Gz. e tribus pro *-mum* conferens § 17. (6) V. nos *Doctr.* i. 28. et ad Sallust. *J.* 53. n. 4. (7) *cogitat.* codd. multi; quod revocandum censet Beier. *de Off.* I. 44.: sed praestat alterum; v.

Digitized by Google

ratione collegit[8], ut[8] statueret[8], in eo[9] collocatum summum illud hominis per se laudandum et expetendum bonum: quod quum positum[10] sit in[10] eo, quod[11] ὁμολογίαν Stoici[12], nos appellemus convenientiam, si[13] placet[13]; quum igitur[14] in eo sit id bonum, quo omnia[15] referenda sunt, honeste facta[16] ipsumque honestum[16], quod[17] in bonis ducitur, quamquam post oritur, tamen id[18] solum vi[19] sua[19] et dignitate expetendum[16] est[16]; eorum autem, quae sunt prima[20] naturae[20], propter se nihil est expetendum[21]. 22. Quum vero illa, quae officia esse dixi, proficiscantur[1] ab initiis naturae, ea necesse[2] est[2] ad haec referri[1]; ut recte dici possit, omnia officia eo referri, ut adipiscamur[3] principia naturae, nec tamen ut hoc sit bonorum ultimum, propterea quod non inest[4] in primis naturae conciliationibus[5] honesta actio. Consequens enim[6] est[6] et post oritur, ut dixi. Est tamen ea secundum naturam, multoque[7] nos ad se expetendam magis[7] hortatur, quam superiora omnia. Sed ex hoc primum error tollendus est, ne quis sequi[8] existimet, ut duo sint ultima bonorum. Ut enim, si cui propositum sit collineare[9] hastam aliquo[10] aut sagittam, sic[11] nos ultimum in bonis dicimus[12], sic[13] illi facere omnia, quae possit, ut collineet[13].

Bak. *de L.* 335. Ceterum notandus abl. exeget. post *ita.* (8)—(8) Nota pleonasmum: v. ad ii. 11. 34., 25. 80. (9) V. ad i. 16. 54. n. 4. (10)—(10) Cf. ii. 11. 35., 27. 89.; adde inf. 9. 32. (11) *quam* vult Bak. *de L.* 334. (12) Sc. *appellant:* cf. *Acad.* i. 11. 40., *de Off.* i. 3. 8. (13) Cf. 2. 9. (14) Cf. ii. 33. 107.; adde inf. 7. 26. (15) *q. ref. s. o.* edd. aliquot: cf. i. 9. 29. (16)—(16)—(16) Attractio, ut docet Mg.: de qua mox ad *Ciceronian.* § 38. Male autem Gz. del. *honeste facta.* (17) *quod solum* Gz. ex Spir. et Erl., seq. Mgio, frustra. (18) Abundat: v. ad *C. M.* 15. 52. n. 14. (19) *s. vi* Gz.: cf. ii. 14. 44. (20) Cf. 5. 17. (21) Sumenda haec dicebant: cf. § 20.

22. (1)—(1) Cf. ii. 18. 59. (2) Hoc ordine Mg.; v. ad ii. 6. 17. e.; *nec. est ea* Gz.; *ea ad h. ref. nec. est* Manut. (3) Bak. *de L.* 427., item Feldh. II. 96. (4) *est* Mg. ex Erl. (5) "Dixit res ipsas conciliatas." Mg. (6) *est enim* Gz., Mg.: v. ad i. 13. 43. (7)—(7) Cf. § 21. (8) *sit qui* edd. vett. aliquot. (9) Interpp. *de D.* ii. 59. 121. (10) *-am* Oxx. omnes. (11) Gz. ex aliquot pro *sicut.* (12) Gz. e suis pro *diximus.* (13)—(13) *sit* Gz. Fort.: *sicut illi* (finis est collineandi) *facere omnia,* —. Ipsa quidem verba (nam uncis inclusit Mg.) respicere

Digitized by Google

Huic in[14] ejusmodi similitudine omnia sint facienda, ut collineet; et tamen, ut[15] omnia faciat, quo propositum assequatur, sit[16] hoc quasi ultimum, quale nos summum in vita bonum dicimus; illud autem, ut feriat, quasi seligendum, non expetendum.

VII. 23. Quum autem omnia officia a principiis naturae proficiscantur[1], ab iisdem necesse est proficisci ipsam sapientiam. Sed, quemadmodum saepe fit, ut is, qui commendatus sit alicui, pluris eum faciat, cui commendatus sit, quam illum, a quo sit[2], sic[2] minime mirum[3] est[3], primo nos sapientiae commendari[3] ab initiis naturae, post autem ipsam sapientiam nobis cariorem fieri, quam illa sint, a[4] quibus[4] ad hanc venerimus. Atque, ut membra nobis ita data sunt, ut ad quamdam[5] rationem vivendi data esse appareant[6], sic appetitio animi, quae ὁρμή[7] Graece vocatur, non ad quodvis genus[8] vitae, sed ad quamdam formam vivendi videtur data, itemque et[9] ratio et[9] perfecta ratio. 24. Ut enim histrioni actio, saltatori motus non quivis, sed certus quidam est datus, sic vita agenda est certo genere quodam, non quolibet; quod genus conveniens consentaneumque dicimus. Nec enim gubernationi aut medicinae similem sapientiam esse arbitramur, sed actioni illi potius, quam modo dixi, et saltationi, ut in ipsa[1] insit, non foris[2] petatur[2] extremum, id est, artis effectio. Et[3] tamen[3] est etiam[4] alia[5] cum[6] his ipsis artibus[7] sapientiae dissimilitudo[6], propterea quod in illis, quae recte

videntur quae continuo sequuntur. (14) Hand. III. 258. 15. (15) Cf. i. 4. 12., 17. 55. (16) Correxit E. pro *sed*.

VII. 23. (1) Cf. 6. 22. (2) Omittunt codd. alii *sit*, alii *sic*. (3)—(3) Sic c. inf. *p. Mur.* 18. 38., *de Fa.* 4. 8, e. Nam de *mirum si* ad *C. M.* 11. 35. At utramque junxit structuram *de N. D.* i. 27. 77. (4) Sc. *profecti*. (5) I. e. certam: cf. iv. 10. 25., v. 12. 36. (6) Attractio: v. Krueger. 442., Kritz. ad Sallust. *J.* 277. (7) Cf. v. 6. 17., *de N. D.* ii. 22. 58., *de Off.* ii. 5. 18. (8) V. ad ii. 20. 63. (9)—(9) *itemque ratio ad perfectam rationem* vult Bak. *de L.* 338., frustra.

24. (1) Sc. sapientia. Sic Gz. cum aliquot, omisso *arte*. (2) Garat. *Philipp.* ii. 11. (3) Cf. 4. 15. (4) Del. Gz., frustra. (5) *aliqua* volebat B., nim. mox in "his ipsis artibus" actionem et saltationem intelligens. (6)—(6) Cf. iv. 4. 9., *ad F.* ii. 13. 2. (7) Guberna-

Digitized by Google

facta sunt, non continent[8] tamen omnes partes, e quibus constant. Quae autem nos aut recta aut recte facta dicamus[9], si[10] placet[10] (illi autem[11] appellant κατορθώματα), omnes[12] numeros[12] virtutis continent. Sola enim sapientia in se tota conversa[13] est; quod[14] idem[14] in ceteris artibus non fit. 25. Inscite autem medicinae et gubernationis ultimum cum ultimo sapientiae comparatur. Sapientia enim et animi magnitudinem[1] complectitur[1] et justitiam et ut[1] omnia, quae homini accidant, infra[2] se esse judicet[3]: quod[4] idem[4] in ceteris artibus non contingit. Tenere autem virtutes eas ipsas, quarum modo feci[5] mentionem[5], nemo poterit, nisi statuerit, nihil esse, quod intersit[6] aut differat[7] aliud[8] ab alio, praeter honesta et turpia. 26. Videamus[1] nunc, quam sint praeclare illa[2] iis[3], quae jam posui[4], consequentia. Quum enim[5] hoc sit extremum[6] (sentis enim, credo, me jam[7] diu[7], quod τέλος[8] Graecis[9] dicat[9], id dicere[7] tum extremum[10], tum ultimum[10], tum summum[10]; licebit etiam finem[11] pro extremo aut ultimo dicere), quum igitur[12] hoc[13] sit extremum[13], congruenter naturae convenienterque[14] vivere, necessario sequitur, omnes sapientes semper feliciter, absolute[15], fortunate vivere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla egere. Quod autem continet[16] non magis

tionem et medicinam intelligo cum Gzio; in quarum comparatione etiam § 25. manet. (8) Gz. ex aliquot pro *-tur*. (9) I. e. possumus dicere: cf. § 26. (10) Cf. 2. 9. (11) Cf. ii. 4. 12. (12) Cf. *de N. D.* ii. 13. 37., *de D.* i. 13. 23., *de Off.* iii. 3. 14. (13) Feldh. *de L.* ii. 277. (14) Sc. ut sint in se totae conversae. V. ad *Lael.* 4. 14.; adde inf. § 25 et ("*hocidem*") 13. 43.

25. (1)—(1)—(1) V. ad *C. M.* 20. 74. n. 21. Male autem Gz. uncis inclusit *et* ante *ut*. (2) Hand. III. 378. 10. (3) Sc. sapiens; synesis: v. ad *C. M.* 8. 25. n. 7., 20. 72. n. 9. (4) Cf. § 24. (5) Hoc ordine Gz.; add. Otto *C. M.* 166., Klotz. *Lael.* 186. (6) Halm. *p. Sest.* 230. (7) V. ad 15. 50. (8) Cf. 9. 31., iv. 19. 54.

26. (1) Cf. ii. 3. 9., 27. 86. (2) Intellige ad sequentia spectare. (3) *his* Gz., Mg. (4) Cf. ii. 2. 4. (5) V. ad i. 6. 18. (6) Cf. iv. 11. 28., v. 15. 43. (7)—(7) V. ad *C. M.* 6. 18. n. 12. (8) Cf. i. 12. 42. (9) *Graeci dicunt* Gz. e tribus suis, Oxx. duobus, seqq. Or. et Mgio, frustra: cf. § 24., "*dicamus*." (10)—(10)—(10) Cf. i. 12. 42., ii. 2. 5., 3. 6. (11) Cf. ii. 2. 4., *de Off.* iii. 12. 50. (12) Gz. e suis pro *ergo*: cf. 6. 21. (13)—(13) *e. h. s.* Mg.

Digitized by Google

eam disciplinam, de qua loquor, quam vitam fortunasque nostras, id est, ut, quod honestum sit, id solum bonum judicemus, potest id quidem fuse et copiose et omnibus electissimis[17] verbis gravissimisque sententiis rhetorice[18] et augeri[19] et ornari[19]; sed consectaria[20] me[21] Stoicorum brevia et acuta delectant.

VIII. 27. Concluduntur[1] igitur eorum argumenta sic[1]: Quod est bonum[2], omne laudabile[2] est; quod autem laudabile est, omne est[2] honestum[2]; bonum igitur quod[4] est, honestum est. Satisne hoc conclusum videtur? Certe[5]; quod enim efficiebatur[6] ex his duobus, quae erant sumpta[7], in eo[8] vides esse conclusum[8]. Duorum autem, e quibus effecta conclusio est, contra superius dici solet, non omne bonum esse laudabile. Nam, quod laudabile sit, honestum esse, conceditur. Illud autem perabsurdum, bonum esse aliquid, quod non expetendum sit, aut expetendum, quod non placens, aut, si id[9], non etiam diligendum; ergo et[10] probandum; ita etiam laudabile; id autem honestum. Ita[11] fit[11], ut, quod bonum sit, id etiam honestum sit. 28. Deinde quaero, quis aut de misera vita possit gloriari aut de non[1] beata? De sola igitur beata. Ex[2] quo efficitur[2], gloriatione[3], ut[4] ita dicam[4], dignam[3] esse beatam vitam; quod non possit quidem[5], nisi honestae vitae[6], jure contingere. Ita[7] fit[7], ut honesta vita beata vita sit. Et, quoniam is, cui con-

ex Erl. (14) Scheller. *Obss.* 204. (15) Cf. *Tusc.* v. 18. 53. (16) V. ad i. 4. 12.; adde inf. 15. 49., iv. 6. 14. (17) Confert Mg. *ad H.* iv. 26. 36. et Jul. Victor. p. 251. Or. Alibi Cic. *lectissima* verba, *de Or.* iii. 37. 150. et *Orat.* 68. 227. (18) Del. aliquot, frustra: v. ad *de D.* i. 33., *Lael.* 1. 3. n. 13. (19)—(19) Cf. *de Or.* i. 21. 94. (20) Cf. iv. 18. 48. et 50. (21) Cf. i. 5. 15.

VIII. 27. (1)—(1) Cf. ii. 32. 104. (2)—(2) Gernh. *Parad.* 173., Feldh. *de L.* II. 87. (3) Gz. e suis pro *h. e.* (4) V. ad i. 7. 25., ii. 1. 2., 17. 56. (5) Hand. II. 19. (6) Cf. i. 6. 19., iv. 18. 50., inf. § 29. (7) V. ad ii. 3. 8. (8)—(8) I. e. id ipsum neque plus esse conclusum. (9) I. e. placens: v. ad iv. 24. 65. (10) V. *Doctr.* nr. ii. 19. (11) Hand. III. 474. 13.: mox iterum § 28.

28. (1) Mg. e tribus Gzii pro *non de*, conferens *Tusc.* v. 17. 49. (2)—(2) V. ad *C. M.* 18. 62.; adde supra ii. 5. 15., 8. 24. bis. Male autem codd. *ex qua.* (3)—(3) V. ad 5. 18. (4)—(4) V. ad i. 11. 39. (5) Del. cum aliquot Mg. (6)

Digitized by Google

tingit[8], ut jure laudetur, habet insigne quiddam ad[9] decus et ad[9] gloriam, ut ob[10] ea, quae tanta sint, beatus dici jure possit, idem de vita[1] talis viri rectissime dicetur[11]. Ita, si beata vita honestate cernitur, quod honestum est, id bonum solum habendum est. 29. Quî[1] vero negari possit, nullo[1] modo[1] quemquam[1] stabili et firmo et magno[2] animo[2] (quem fortem virum dicimus) effici posse, nisi constitutum sit, non esse malum dolorem? Ut enim, qui mortem in[3] malis ponit[3], non potest eam non timere, sic nemo ulla in re potest id, quod malum esse decreverit[4], non curare idque[5] contemnere[6]; quo posito[7] et omnium assensu approbato, illud assumitur, eum, qui magno sit animo atque forti, omnia, quae cadere[8] in[8] hominem possint, despicere[9] ac[10] pro[11] nihilo[11] putare. Quae quum[12] ita sint[12], effectum[13] est, nihil esse malum, quod turpe non sit. Atque iste vir altus[14] et excellens, magno[15] animo[15], vere fortis, infra[16] se omnia humana ducens[14], is[17], inquam[18], quem efficere volumus, quem[19] quaerimus[20], certe[21] et confidere sibi debet et[22] suae vitae et actae[23] et consequenti, et bene[24] de sese[25] judicare[24], statuens nihil[26] posse mali[26] incidere sapienti. Ex quo intelligitur idem illud, solum bonum esse, quod honestum sit; idque[27] esse beate vivere, honeste, id est, cum[28] virtute vivere.

Del. B. tacite. (7) Cf. § 27. (8) *-igit* E. (9)—(9) V. ad i. 10. 34. n. 10., ii. 30. 97. (10) *ad ea* codd.; *adeo ob ea?* (11) Gz. e codd. pro *-itur*: cf. 17. 56.

29. (1)—(1)—(1) *Quod v. n. nullo modo p., quem unquam . . .?* edd. vulg.; *Quî v. n. ullo m. p., quemquam . . .?* Gz.; *Quid vero? negarisne ullo m. p.,* numquam *quemquam . .?* Mg., prob. Bakio *de L.* 614. Ego leniore usus medicina *nullo modo* transposui. (2) Cf. *Tusc.* ii. 14. 33., inf. h. § bis. (3)—(3) Cf. i. 9. 29. (4) Gz. e codd. pro *decernit.* (5) Abundat fere pron.: v. ad *de Off.* ii. 23. 82. (6) Oehsner. 45. (7) Cf. ii. 2. 4. (8) Cf. ii. 35. 117. (9) Moser. *Tusc.* I. 504. et *de Rep.* 77. b. (10) Gz. e suis pro *et.* (11) Cf. ii. 13. 43., inf. 11. 37. (12) Cf. i. 12. 42. (13) Cf. § 27. (14)—(14) Cf. *Tusc.* ii. 4. 11. (15) Supra h. §. (16) Cf. 7. 25. (17) Nota *iste . . . is:* cf. ii. 3. 7. (18) V. ad ii. 21. 69. (19) De asyndeto ad *de Off.* i. 7. 20. (20) Cf. ii. 12. 37., *de Off.* i. 4. 14., 23. 79., 31. 110. (21) *q. q. certe, et*— D. et alii, male. (22) *ac* Gz., Mg. (23) V. ad *C. M.* 11. 38. (24)—(24) I. ē., bene sibi esse,

Digitized by Google

IX. 30. Nec vero ignoro varias philosophorum fuisse sententias, eorum dico[1], qui summum bonum, quod ultimum[2] appello, in animo ponerent. Quas[3] quamquam vitiose quidam secuti sunt, tamen non modo his[4] tribus[4], qui virtutem a summo bono segregaverunt[5], quum[6] aut voluptatem aut vacuitatem doloris aut prima naturae in[2] summis bonis ponerent[2], sed etiam alteris[7] tribus[7], qui mancam[8] fore putaverunt sine[9] aliqua[10] accessione virtutem, ob eamque rem trium earum rerum, quas supra dixi, singuli singulas addiderunt; his tamen omnibus eos antepono, cuicuimodi[11] sunt[12], qui summum bonum in[2] animo atque in[13] virtute posuerunt[2]. 31. Sed sunt tamen perabsurdi et ii[1], qui cum[2] scientia vivere ultimum bonorum, et qui[3] nullam rerum[4] differentiam[4] esse dixerunt, atque ita[5] sapientem beatum fore, nihil aliud alii momento ullo anteponentem[5]; ut[6] quidam Academici constituisse dicuntur[6], extremum bonorum et summum munus esse sapientis, obsistere[7] visis[7] assensusque[7] suos firme[8] sustinere[7]. His singulis copiose responderi

bene secum agi, judicare. (25) Gz. e suis pro *se:* v. ad ii. 31. 99. (26) Hoc ordine Gz. pro *n. m. p.* (27) De pronn. infinitivo praemissis Ellendt. *Brut.* 59. a, Wunder. *p. Planc.* 64., Cortius ad Sallust. 285. b. (28) Hand. II. 155. 11.: cf. 9. 31., iv. 12. 30., 21. 60.

IX. 30. (1) V. ad *Lael.* 26. 100; adde inf. iv. 2. 4. (2) Nonius 417.; apud quem notandum *appellant* pro *-lo.* (3) *Quos* D. et deinceps alii ad Mg., frustra; *quae* Erl., prob. Bakio *de L.* 401. (4) Aristippo vel Epicuro, Hieronymo, Carneadi: cf. ii. 11. 35. Mg. autem *iis.* (5) Moser. *Tusc.* I. 223. (6) V. ad *de Off.* i. 21. 71. et *C. M.* 10. 33. (7) Polemoni, Calliphonti, Diodoro: cf. ii. 11. 35. (8) Nonius 141. (9) V. ad i. 20. 66.; adde ii. 4. 13., inf. 13. 44., iv. 11. 28. (10) "Recte *aliqua*, quemadmodum *de N. D.* i. 20. 53. Requiri aliquam, intelligitur. Cf. 11. 37." Mg. (11) Henrichsen. *de Or.* 382., Buechner. *p. Rosc. A.* 283., Zumpt. *Verr.* 921, 2., Moser. *Tusc.* II. 246., Bak. *de L.* 486. et Feldh. II. 141. (12) De ind. ad *Lael.* 16. 60. (13) V. ad i. 10. 34. n. 10., ii. 30. 97.

31. (1) Herillus et qui sunt eum secuti: cf. ii. 13. 43. (2) Cf. 8. 29. e. (3) Aristo et Pyrrho: cf. ii. 13. 43. Notandum autem *et qui* quum supra sit *et ii qui:* v. ad *Lael.* 20. 71. e. (4) Cf. 15. 50. (5)—(5) Nota *ita* participio praemissum. (6)—(6) I. e., ut quidam Academici (absurdi sunt), qui constituisse dicuntur: v. ad ii. 6. 19. (7)—(7) Cf. *Acad.* ii. 32. 104., 34. 108. (8) *firmiter* D. ex duobus:

Digitized by Google

solet; sed, quae perspicua sunt, longa esse non debent. Quid autem apertius, quam, si selectio nulla sit ab iis rebus, quae contra naturam sint, earum rerum, quae sint secundum naturam, tollatur[9] omnis ea, quae quaeratur laudeturque, prudentia? Circumscriptis[10] igitur iis[11] sententiis, quas posui[12], et iis, si[13] quae similes earum sunt, relinquitur[14], ut[14] summum bonum sit vivere[15] scientiam adhibentem[15] earum rerum, quae natura eveniant, seligentem, quae secundum naturam, et, quae[16] contra naturam sint[17], rejicientem, id[18] est[18], convenienter congruenterque naturae vivere. 32. Sed, in[1] ceteris[2] artibus quum[3] dicitur[1] *artificiose*, posterum quodam modo et consequens putandum est, quod illi[4] ἐπιγεννηματικὸν appellant; quum[5] autem in[1] quo[6] *sapienter* dicimus[1], id a[7] primo[7] rectissime dicitur. Quidquid enim a[8] sapiente proficiscitur[8], id continuo[9] debet expletum esse omnibus suis partibus; in[10] eo enim positum[10] est id, quod dicimus esse expetendum. Nam, ut peccatum est patriam prodere, parentes violare, fana depeculari, quae sunt[11] in[11] effectu, sic[12] timere, sic[12] moerere, sic[12] in[13] lubidine esse[13] peccatum est etiam sine effectu. Verum, ut haec non in[14] posteris

cf. *de Rep.* i. 45. 69., vi. 2. 10. (9) Anacoluthon; nam exspectes infinitivum: cf. *ad F.* iii. 8. 6. apud Klotz. *Qu. Tull.* 65. (10) Zumpt. *Verr.* 126. (11) Bak. *de L.* 377. (12) V. ad ii. 2. 4. (13) Recte addidit D.; v. ad *Lael.* 9. 29. n. 18.; adde supra i. 8. 26., 17. 55., 19. 62. Sed male idem omisit *iis*; etsi conferri potest *ad F.* iii. 8. 3., "non tam *ii*, qui . . , quam (is) *si cujus* —." (14) Dav. *Tusc.* iii. 8. 17. (15)—(15) Sc. *aliquem*: v. ad ii. 11. 34. n. 16.; adde iv. 6. 14. (16) Recte D. pro *si quae etiam*, conferens ii. 11. 34. (17) Correxit E. tacite pro *sunt*. (18) V. ad i. 7. 25. n. 15.

32. (1)—(1) V. ad ii. 4. 10. (2) V. ad *C. M.* 1. 3.; adde inf. 20. 67. (3) V. ad ii. 12. 26., 23. 75. (4) Sc. qui de istis artibus judicant. (5) Emendatio est non Ernestii, cujus ait esse Mg., sed Davisii pro *quod*. (6) In aliqua re: Zumpt. § 708. (7) Post Walkerum recte emendabat D. pro *ad primo*, laudans Gronov. ad Senec. *de V. B.* c. 7.; add. Moser. *Tusc.* I. 179. et *de Rep.* 297. b, Hand. I. 53. 7.: cf. iv. 13. 32. et 34. (8)—(8) Mox iterum; adde i. 16. 53., *de Off.* i. 14. 44. (9) Hand. II. 105. 2. (10)—(10) Cf. 6. 21. (11) Quasi sita: cf. ii. 27. 89. (12)—(12)—(12) Cf. *de Rep.* iii. 25. 37. (13)—(13) V. ad ii. 16. 53. (14) I. e. quum sunt postera. (15) V. ad

Digitized by Google

et[15] in[16] consequentibus, sed in primis continuo[9] peccata sunt, sic ea, quae proficiscuntur a virtute, susceptione prima[16], non perfectione, recta sunt judicanda.

X. 33. Bonum autem, quod in hoc sermone toties usurpatum est, id etiam definitione explicatur[1]. Sed eorum[2] definitiones paulum[3] oppido[3] inter se differunt, et tamen eodem spectant. Ego assentior Diogeni, qui bonum definierit[4] id, quod esset natura absolutum. Id autem sequens[5] illud etiam, quod prodesset (*ὠφέλημα* enim sic appellemus), motum aut statum esse dixit e[6] natura absoluto[6]. Quumque rerum notiones in animis fiant, si aut usu[7] aliquid cognitum sit aut conjunctione[7] aut similitudine[7] aut collatione[7] rationis, hoc quarto[8], quod extremum posui, boni[9] notitia facta est. Quum enim ab iis rebus, quae sunt secundum naturam, adscendit animus collatione rationis, tum ad notionem boni pervenit. 34. Hoc autem ipsum bonum, non accessione neque[1] crescendo aut cum ceteris comparando, sed propria[2] vi[3] sua et sentimus[4] et appellamus[4] bonum. Ut enim mel, etsi dulcissimum est, suo tamen proprio[2] genere saporis, non comparatione cum aliis, dulce esse sentitur, sic bonum hoc, de quo agimus, est illud[5] quidem[5] plurimi aestimandum[6], sed ea[6] aestimatio genere[7] valet, non

i. 10. 34. n. 10., ii. 30. 97. (16) Abundat fere: cf. ii. 10. 31.

X. 33. (1) I. e. explicari solet, sc. a Stoicis: cf. 15. 50. Sic Gz. e codd. pro *-etur*. Etsi mallem *-ant* propter *eorum*. (2) *alior.* vel *ceteror.* corrigit E., frustra. (3) Quasi parenthetice (v. ad *de Off.* i. 39. 138.); ne mox cum D. in *tamen* haereas. De *oppido* autem Hand. IV. 381. (4) *-iit* E., male. De subj. Matth. *p. Rosc. A.* 1. 4. (5) "Sequens Diogenes hanc definitionem et in ea persistens." Mg. (6)—(6) Secundum id, quod esset natura absolutum. Sic optime B.: nam codd. *-ta*. (7) De abl. Feldh. *de L.* II. 289. (8) Uncis inclusit B., frustra. (9) *-num* codd. multi per accommodationem.

34. (1) *atque* codd. multi teste Gzio: vide nos *Doctr.* i. 17. et ad Sallust. *C.* 12. 6., 52. 58., *J.* 31. 29., 41. 11., 89. 12.; adde Cic. *Orat.* 5. 20., *Tusc.* i. 27. 66. (2) Mueller. *de Vi* &c. p. 10. et CC. SS. *p. Sext.* 30.; adde supra 2. 8. (3) De abl. ad i. 10. 33., 13. 42.; adde mox iterum. (4)—(4) Cf. *de Off.* i. 34. 124., iii. 19. 75. (5) V. ad ii. 4. 12.; adde inf. 16. 54. (6)—(6) Cf. *in Verr.* ii. 5. 13., "legatos . . . miserit. *Ejus* autem

Digitized by Google

magnitudine. Nam, quum aestimatio[8], quae *ἀξία* dicitur, neque in bonis numerata sit neque[9] rursus[10] in malis, quantumcumque eo[11] addideris, in suo genere manebit. Alia est igitur propria aestimatio virtutis, quae genere, non crescendo, valet. 35. Nec vero perturbationes[1] animorum, quae vitam insipientium miseram acerbamque reddunt, quas[2] Graeci *πάθη*[3] appellant: poteram[4] ego[4], verbum[5] ipsum interpretans[5], morbos appellare; sed non conveniret[6] ad omnia: quis enim misericordiam aut ipsam iracundiam morbum solet dicere? at illi dicunt *πάθος*: sit igitur perturbatio, quae nomine ipso vitiosa declarari videtur: nec hae[7] perturbationes vi aliqua[8] naturali moventur; omnesque hae[9] sunt genere[10] quatuor, partibus[10] plures, aegritudo, formido, lubido, quamque Stoici communi nomine corporis et animi *ἡδονὴν* appellant, ego malo laetitiam appellare, quasi gestientis[11] animi elationem voluptariam. Perturbationes autem nulla naturae vi commoventur, omniaque[12] ea[12] sunt

legationis —;" 67. 161., "demoliendas . . . *ea demolitio*;" 70. 170., "fenori debet. *Ea* autem *feneratio* —;" iii. 80. 187., 85. 195., supra ii. 19. 61. (7) I. e, *propter* genus; v. n. 3.: cf. 14. 47. (8) Huelseman. *Acad.* 405. (9) *nec* Mg. (10) Nota *neque* —, *neque rursus* —. (11) Hand. II. 417. 1.; add. Peter. *Brut.* 75., Borgers. *Parad.* 49.

35. (1) Pendet nominativus propter interposita. Etsi totum locum a Cicerone abjudicat Bak. *de L.* 262. (2) Bak. *de L.* 334.; vereor quam recte: v. ad i. 7. 21. De iterato autem rel. ad *C. M.* 17. 59. n. 7. (3) Cf. *Tusc.* iii. 4. 7., 10. 23. (4) Cf. *Tusc.* iii. 4. 7. (5)—(5) Cf. 4. 15.; add. Ochsner. 117. (6) *-iet* D. e codd., frustra: cf. *Tusc.* iii. 4. 7., "sed . . . non *caderet*." (7) *eae* Mg. Sed idem haec omnia "nec . . . moventur" uncis inclusit. Mihi videtur Cic., quum vocabulum, quod est *perturbatio*, in uno exemplo iracundiae confirmasset et stabilitum dedisset, tacite confirmationem hanc etiam ad reliqua *πάθη* omnia animo transtulisse: q. d., *sit igitur perturbatio, . . . sintque reliqua πάθη omnia perturbationes.* (8) V. ad ii. 7. 21., 27. 87. (9) Del. D.; *eae* Mg. (10)—(10) Cf. *Tusc.* iii. 11. 24.; add. Ochsner. 96. (11) Moser. *Tusc.* II. 72. et 429., Ochsner. 124. (12) Negat Mgius potuisse *omnia ea* absolute sic ad perturbationes referri, attractionemque ad remotius factam intelligit, "forma componendae orationis," ait Bak. *de L.* 262., "sane inaudita." Probat tamen Feldh. *de L.* II. 1. At fortasse potuit absolute: cf. *de N. D.* ii. 34. 87., "partes . . . *ea*;" *ad A.* viii. 11. 7.,

Digitized by Google

opiniones[13] ac judicia[13] levitatis. Itaque his sapiens semper vacabit.

XI. 36. Omne[1] autem, quod[1] honestum sit, id[1] esse propter se expetendum, commune nobis[2] est cum multorum aliorum philosophorum sententiis[2]. Praeter enim tres disciplinas[3], quae virtutem a summo bono excludunt, ceteris omnibus philosophis haec est tuenda[4] sententia, maxime tamen his Stoicis[5], qui nihil aliud in bonorum numero, nisi honestum, esse voluerunt[6]. Sed haec[7] quidem est perfacilis[8] et expedita[8] defensio. Quis est enim, aut quis umquam fuit aut avaritia tam ardenti[9] aut tam effrenatis cupiditatibus, ut eamdem illam rem, quam adipisci scelere quovis velit, non multis[10] partibus[10] malit ad sese, etiam omni impunitate[11] proposita[11], sine facinore, quam illo modo pervenire[12]? 37. Quam[1] vero utilitatem aut quem[1] fructum petentes[2] scire cupimus[2] illa[3], quae occulta[4] nobis sunt, quomodo[5] moveantur[6], quibusque de causis ea versentur[7] in coelo? Quis autem tam agrestibus institutis vivit[8], aut quis contra studia naturae tam

"conditiones . . . *ea*;" adde n. 4. ad i. 16. 54. De copula autem *-que* ad ii. 14. 44. (13)—(13) Jungit etiam *Tusc.* iv. 7. 14. et 15.

XI. 36. (1)—(1)—(1) Cf. ii. 13. 42. e. (2)—(2) I. e., commune nostrae cum multorum sententiis: v. ad ii. 8. 25. n. 15. (3) I. e., praeter eos, qui tres disciplinas colunt, quae —. (4) Cf. i. 2. 6. (5) Del. Gz., Mg.: at cf. *in Verr.* ii. 43. 107., bis, "*hic Claudius*;" 53. 133., 54. 134., "*hic Timarchides*;" iii. 33. 77., "*Hic Aeschrio*;" 34. 78., "*Hujus Tertiae*;" 38. 86., "*Hic Diognetus*;" et de *is* pron. nos *de D.* ii. 23. et *Emendd.* p. 8. (6) V. ad 1. 2. (7) I. e. hujus rei: v. ad ii. 20. 66. (8)—(8) Recte Mg. cum codd. in conjuncto adj. praepositum *per* sustulit; adde *p. Scauro* 8. 39., "*per*carus et (per-)*jucundus*;" *ad F.* i. 7. 2., "Cognovi Hortensium *per*cupidum tui, (per-) *studiosum* Lucullum." Sed latius patet res: vide nos *de N. D.* i. 5., *Lael.* 14. 50., *de Off.* i. 34. 122. (9) Bak. *de L.* 544. (10) Cf. *ad F.* i. 2. 2., viii. 9. 3., *de N. D.* ii. 35. 88., 36. 92., 40. 102.: sic "*omnibus p.*" ii. 33. 108. (11) Cf. ii. 22. 73. e. (12) Cf. *de L. Agr.* ii. 8. 22., 29. 80., *p. Rab. Post.* 4. 8.

37. (1)—(1) De iterato pron. ad *Lael.* 2. 7. n. 18. (2)—(2) Sive *petimus . . . cupientes*—: v. ad ii. 20. 64.: cf. Liv. i. 1., "quidve *quaerentes* in agrum *exissent*." (3) Generaliter cum exemplo. (4) Ochsner. 138.; adde ii. 14. 46. (5) *quo* edd. aliquot, male. (6) *sidera quomodo moveantur?* (7) *-antur* codd. "Videtur Cic. scrip-

Digitized by Google

vehementer obduruit[9], ut a rebus cognitione[10] dignis abhorreat, easque sine[11] voluptate aut utilitate aliqua[11] non requirat et pro[12] nihilo[12] putet[12]? aut quis est, qui Maximorum[13] aut Africanorum aut ejus, quem tu in[14] ore[14] semper habes[14], proavi[15] mei, ceterorumque virorum fortium[16] atque omni virtute praestantium facta[17], dicta[17], consilia[17] cognoscens nulla animo[18] afficiatur voluptate? 38. Quis autem honesta in[1] familia institutus et educatus ingenue non ipsa turpitudine, etiam[2] si[2] eum laesura non sit, offenditur? quis animo[3] aequo[3] videt eum, quem impure ac flagitiose putet vivere? quis non odit sordidos, vanos, leves, futiles? Quid autem dici poterit, si turpitudinem non ipsam per se fugiendam esse statuemus, quo minus homines tenebras[4] et solitudinem nacti[4] nullo dedecore se[5] abstineant[5], nisi[6] eos per se foeditate sua turpitudo ipsa deterreat? Innumerabilia dici possunt[7] in[8] hanc[8] sententiam[8]; sed non necesse est. Nihil est enim, de quo minus dubitari possit, quam et honesta expetenda per se et eodem modo turpia per se esse fugienda. 39. Constituto autem illo, de quo ante diximus, quod honestum esset[1], id esse solum bonum, intelligi necesse

sisse: *quomodo moveantur quibusque de causis ea, quae versantur in cuelo.*" Mg. (8) Verbum significantius: v. ad ii. 24. 77. (9) *-avit* codd. plerique. (10) *-tu* edd. aliquot: cf. 5. 18. (11)—(11) Cf. 9. 30. (12) Cf. 8. 29. (13) *majorum* codd. et edd., tentante Gzio, quod etiam Mgius probat, *majorum, ut A.*, frustra. Conjiciebat Clericus quidem *Manliorum:* quorum si facienda erat mentio, postulabat concinnitas loci potius cognomen *Torquatorum.* Ego, reposito *Maximorum* cognomine, iterum me de Cunctatore illo bene esse meritum mihi persuadeo (vide emend. nostram *de Off.* i. 18. 61.): cf. *de Or.* i. 48. 210., ii. 71. 290., *Tusc.* i. 46. 110., *de N. D.* ii. 66. 165., iii. 32. 80. De numero autem plurali ad *C. M.* 5. 13., 6. 15. (14)—(14) Cf. ii. 7. 22. (15) Censorii illius: laudat Mg. Gell. xiii. 19. (16) Ochsner. 47. (17) Halm. *p. Sest.* 106. (18) Cf. i. 12. 40.

38. (1) V. ad *C. M.* 17. 59. n. 1. (2) V. ad 5. 17. (3) V. ad *C. M.* 23. 83. (4)—(4) Cf. *de L.* i. 14. 41. (5) Cf. ii. 22. 71. (6) Nota epexegesin post "*si* —:" v. Hottinger. *de D.* 81., item Gies. 107., Ochsner. 71.; adde supra ad i. 3. 7. n. 8. (7) De ind. ad *C. M.* 7. 24. n. 5.; add. Zumpt. § 520. (8) Hand. III. 325. 41.

39. (1) Gz. e suis pro *sit*, conferens i. 3. 10., "*putarent*;" add.

Digitized by Google

est, pluris id, quod honestum sit, aestimandum esse, quam illa media, quae ex eo comparentur. Stultitiam autem et temeritatem[2] et injustitiam et intemperantiam quum[3] dicimus esse fugienda[4] propter eas res, quae ex ipsis eveniant, non ita[5] dicimus, ut cum illo, quod positum[6] est, solum id esse malum, quod turpe sit, haec pugnare[7] videatur oratio, propterea quod ea non ad corporis incommodum referuntur, sed ad turpes actiones, quae oriuntur e vitiis; quas enim Graeci κακίας appellant, vitia[8] malo[8], quam malitias[9] nominare.

XII. 40. Nae[1] tu[1], inquam, Cato, verbis illustribus[2] et id, quod[3] vis[3], declarantibus[4]. Itaque mihi videris Latine[5] docere[5] philosophiam[5] et ei quasi civitatem dare; quae quidem adhuc peregrinari Romae videbatur, nec[6] offerre sese nostris sermonibus[6]; et ista[7] maxime propter limatam[8] quamdam et rerum et verborum tenuitatem[9]. Scio enim, esse quosdam[10], qui quavis lingua philosophari possint; nullis enim[11] partitionibus, nullis definitionibus utuntur[12]; ipsique[13] dicunt, ea se modo probare, quibus natura[14] tacita assentiatur. Itaque in rebus minime obscuris non multus est apud eos disserendi labor. Quare attendo[15] te[15] studiose et, quaecumque rebus iis, de quibus hic sermo est, nomina[16] imponis[16], memoriae[17] mando[17]: mihi

Krueger. de Temporr. p. 52., Ochsner. 64., inf. 20. 67. (2) *timid.* de conj. Guieti B., Mg. (3) V. ad ii. 12. 36., 23. 75. (4) Halm. *p. Sest.* 261., Bak. *de L.* 401. (5) Borgers. *Parad.* 64., 5. (6) V. ad ii. 2. 4. (7) Cf. ii. 28. 90. (8) Cf. *Tusc.* iv. 15. 34. (9) Bak. *de L.* 416.

XII. 40. (1) Hand. IV. 25. 3.; adde inf. iv. 1. 1., *de N. D.* ii. 1. 1. (2) Cf. *Partit.* 6. 20. (3) Cf. i. 5. 15. (4) Cf. 4. 14. (5)—(5) Sc. *loqui.* Dicitur ut "*Latine scire*" ii. 4. 13.; add. Bak. *de L.* 265. (6)—(6) Exegetice: v. ad i. 4. 10. Et erat, opinor, peregrini officium non offerre sese sermonibus civium minimeque esse in aliena re publica curiosum. (7) "Quae a te explicatur, Stoica." Mg. Ceteros omitto. (8) Cf. *Acad.* ii. 20. 66. (9) Cf. *Acad.* ii. 14. 43. (10) Epicureos; cf. ii. 2., 9., 10.; et Peripateticos; *Tusc.* iv. 5. 9. (11) Gz. e codd. pro *tamen.* (12) *-antur* E., frustra. (13) *ipsisque, dicunt, ea*— Gz., frustra. (14) Cf. i. 9. 30. (15) Cf. *in Verr.* i. 10. 27., *p. Sulla* 11. 33., *p. Arch.* 8. 18. (16) Cf. ii. 23. 75. (17) *commendo* aliquot, male. Mox ad *Ciceronian.* § 157.

Digitized by Google

enim erit iisdem istis fortasse jam utendum. Virtutibus igitur rectissime mihi videris et ad[18] consuetudinem nostrae orationis vitia posuisse contraria. Quod enim vituperabile est per se ipsum, id eo ipso vitium nominatum[19] puto, vel etiam a vitio dictum[20] vituperari. Sin κακίαν malitiam dixisses, ad aliud[21] nos unum certum vitium consuetudo Latina traduceret. Nunc[22] omni virtuti vitium contrario nomine opponitur. 41. Tum ille, His igitur ita positis[1], inquit, sequitur magna contentio; qua[2] tractata[3] a Peripateticis[3] mollius (est enim eorum consuetudo dicendi non satis acuta propter[4] ignorationem[4] dialecticae[4]) Carneades tuus egregia quadam exercitatione[5] in dialecticis summaque eloquentia[5] rem[3] in[6] summum discrimen[6] adduxit[6], propterea quod pugnare[7] non destitit, in omni hac quaestione, quae de bonis et malis appelletur[8], non esse rerum[9] Stoicis cum Peripateticis controversiam[9], sed nominum. Mihi autem nihil tam perspicuum videtur, quam has sententias eorum philosophorum re[10] inter se magis quam verbis[10] dissidere; majorem multo[11] inter[12] Stoicos et Peripateticos rerum esse aio[13] discrepantiam, quam verborum. Quippe, quum Peripatetici omnia, quae ipsi bona appellant[14], pertinere dicant ad beate vivendum, nostri vero[15] ex[16]

([18]) Hand. I. 107. 2. ([19]) *denominandum* L., male: v. Bak. *de L.* 318. ([20]) *du.* Mars., male, quippe post "*nominatum.*" ([21]) V. nos *Conj. in Fronton.* p. 20. et ad *de Off.* ii. 9. 31.; add. Zumpt. *Verr.* 84. ([22]) V. ad l. 13. 42.; adde iv. 13. 35.

41. ([1]) Cf. ii. 2. 4. ([2])—([2]) Ita cum Lall. de conj. Guieti scribo pro *quam tractatam.* Alii (etiam Mg.) malunt infra delere *rem.* At vix potuit Cic. dicere *m. contentionem in s. discrimen adduxit. Rem* autem *in discrimen adducere* quasi de more dicitur. ([3]) Cf. *Tusc.* iv. 5. 9. ([4])—([4]) Sic c. nomine verbali et gen. pass. *in Verr.* v. 33. 86., *p. Deiot.* 3. 8. ([5])—([5]) Sc. quum esset. ([6])—([6]) V. Nisol. De perf. autem Bak. *de L.* 437. ([7]) Cf. *de N. D.* i. 27. 75. apud Wopkens. *LL. TT.* 332. H. ([8]) Notat Mg. praesens tempus ex confusione personarum ortum: cf. iv. 8. 19., "*dixerint.*" ([9])—([9]) Cf. ii. 12. 38. ([10])—([10]) Cf. 3. 10., iv. 1. 2., 2. 5., 26. 72. ([11]) Hand. III. 665. 4., Otto ad *C. M.* 210. ([12]) *habere* codd. plerique. Fort. *majorem multo habere inter se S. et P. rerum — rerum esse aio — discrepantiam, q. v.* ([13]) E Pal. 1. Grut.; *animo* vel *omnino* ceteri codd. ([14]) *-ent* E

Digitized by Google

omni, quod aestimatione[17] omnino[18] aliqua dignum[17] sit, compleri[19] beatam vitam non[15] putent[15].

XIII. 42. An[1] vero certius quidquam[1] potest esse, quam illorum[2] ratione[2], qui dolorem in[3] malis ponunt[3], non posse sapientem beatum esse, quum equuleo[4] torqueatur? Eorum autem, qui dolorem in[5] malis non habent[5], ratio certe cogit, uti[6] in[7] omnibus tormentis conservetur beata vita sapienti. Etenim, si dolores eosdem tolerabilius[8] patiuntur, qui excipiunt[9] eos pro patria, quam, qui leviore[10] de[11] causa, opinio facit, non[12] natura[12], vim doloris aut majorem aut minorem. 43. Ne illud[1] quidem est consentaneum, ut[1], si, quum tria genera bonorum sint, quae sententia est Peripateticorum, eo beatior quisque sit, quo sit corporis aut externis bonis plenior, ut[2] hoc[3] idem[3] approbandum sit nobis, ut[3], qui plura habeat ea[4], quae in corpore magni aestimantur[5], sit beatior. Illi enim corporis commodis compleri[6] vitam beatam putant; nostri nihil[7] minus[7]. Nam, quum ita placeat[8], ne eorum quidem bonorum, quae nos bona naturae[9] appellemus[10], frequentia beatiorem vitam fieri aut magis expetendam aut pluris aestimandam, certe minus ad beatam vitam

(15)—(15) *nostri non ex omni . . . compleri v. b. putent*, ut voluerat D., Mg. Ergo primum retineo *vero;* deinde ex El. 2. recipio *non putent*, de quo situ particulae ad ii. 3. 7.; adde supra 5. 17., inf. 14. 48. (16) Cf. iv. 6. 15. (17) —(17) V. ad 5. 18. (18) Del. Mg. (19) *-ecti* aliquot, male: cf. 13. 43., *Tusc.* v. 14. 40., 16. 47.

XIII. 42. (1)—(1) Cf. ii. 4. 11. (2) I. e., secundum illorum rationem. Codd. *illo r., illa ratio.* Correxit L.: cf. 14. 48. (3)—(3) Cf. i. 9. 29. (4) Cf. iv. 12. 31., *Tusc.* v. 5. 13. et 14. (5)—(5) Hand. III. 252. 10. (6) *ut* Mg. (7) I. e., etiam quum omnia tormenta adsint. (8) Dav. *Tusc.* iii. 23. 55. (9) V. Garaton. *p. Sext.* 10. 23. (10) *-ri* aliquot: vv. Zumpt. *Verr.* 8., 216., 319., Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 85, 6. (11) V. ad 11. 38. (12) Cf. *Parad.* iii. 2. 24.

43. (1)—(1) Cf. i. 5. 14. (2) Zumpt. *Verr.* 251., Steinmetz. *in Cat.* iii. 2. 4., Matth. ad *Epistt. Sel.* p. 47., Gronov. *de N. D.* iii. 8., Wopkens. *LL. TT.* 41. *H.* (3) —(3) Jungo *hoc idem, ut* — per appositionem, et nolo cum Mg. ad ii. 3. 6. *ita* supplere, ut toti sententiae adnectatur: cf. 7. 24. e., "*quod idem.*" (4) E codd. suis et vett. edd. reduxit Gz.: v. Soldan. *p. Deiot.* 184. (5) De ind. Ellendt. *Brut.* 133. (6) Cf. 12. 41. (7) Cf. ii. 17. 55. (8) Cf. 5. 16. (9) *vere* codd. multi, Mg. (10) Ind. vult Ellendt. *Brut.* 133., frustra.

Digitized by Google

pertinet multitudo corporis commodorum. 44. Etenim, si et sapere[1] expetendum sit[2] et valere[1], conjunctum utrumque magis expetendum sit, quam sapere solum, neque tamen, si utrumque sit[2] aestimatione[3] dignum[3], pluris sit conjunctum, quam sapere[4] ipsum[4] separatum[5]. Nam, qui valetudinem aestimatione[3] aliqua dignam[3] judicamus[6], neque eam[7] tamen[7] in[8] bonis ponimus[6], iidem[9] censemus, nullam esse tantam aestimationem, ut ea virtuti anteponatur[10]. Quod[11] idem[11] Peripatetici non tenent[12]; quibus dicendum est, quae et honesta actio sit et sine[13] dolore, eam magis esse expetendam, quam[14] si[14] esset eadem actio cum[15] dolore[14]. Nobis aliter videtur; recte secusne, postea; sed potestne rerum[16] major esse dissensio[16]?

XIV. 45. Ut enim obscuratur[1] et offunditur luce solis lumen lucernae, et ut interit magnitudine maris Aegaei stilla muriae[2], et ut in[3] divitiis Croesi teruncii[4] accessio[4], et gradus[4] unus[4] in ea via, quae est hinc in Indiam, sic, quum sit is bonorum finis, quem Stoici dicunt, omnis ista rerum corporearum[5] aestimatio splendore virtutis[6] et magnitudine obscuretur et obruatur atque intereat necesse est. Et, quemadmodum opportunitas (sic enim appellemus εὐκαιρίαν) non fit major productione temporis (habent enim suum[7] modum, quaecumque[8] opportuna dicuntur), sic recta

44. (1)—(1) V. ad ii. 27. 86. (2) Del. cum Spir. et Erl. Gz. (3) Cf. 12. 41. (4) Cf. ii. 28. 93. (5) *-im* aliquot. (6) *videamus* plures, male. (7) Hoc ordine Gz. e tribus. (8)—(8) Cf. § 42. (9) V. ad *de Off.* i. 24. 84., supra ii. 3. 6. (10) I. e., anteponenda sit. (11) Klotz. *Lael.* 109.: cf. i. 17. 55., inf. 15. 50., iv. 5. 13. (12) Cf. i. 10. 35. (13) V. ad i. 20. 66., supra 9. 30. Sic mox *cum*. (14)—(14) Sc. esset ipsa: v. ad i. 17. 56., ii. 26. 84. (15) V. n. 13. (16)—(16) I. e., de rebus: cf. *ad A.* i. 19. 7., *de N. D.* i. 7. 16.

XIV. 45. (1) Cf. iv. 12. 29., v. 21. 58.; add. Gernh. *Lael.* 137. (2) *mellis* codd. plerique, Mg. (3) I. e., quum fingitur divitiis Croesi addi. Sic mox "*in* ea via." (4)—(4) Sc. interit, arbitror, et pro nihilo est. Notandus etiam chiasmus: v. ad 3. 10. (5) Dedit B. ex El. 1. et Parr. tribus, seq. Mgio; *in corpore sitarum* Manut. ex uno Maffaei libro; *in corpore harum* codd. plerique; *incorporearum* aliquot. (6) De interpos. gen. ad *C. M.* 1. 1. n. 20.; add. Feldh. *de L.* II.

Digitized by Google

effectio (κατόρθωσιν enim ita appello, quoniam rectum[9] factum κατόρθωμα); recta igitur[10] effectio, item convenientia, denique ipsum bonum, quod in eo positum est, ut naturae consentiat, crescendi[11] accessionem[11] nullam habet. 46. Ut enim opportunitas illa, sic haec, de quibus dixi, non fiunt temporis productione majora, ob[1] eamque[1] causam Stoicis non videtur optabilior nec magis expetenda beata vita, si sit longa, quam si brevis; utunturque simili[2]: Ut, si cothurni laus illa[3] esset, ad pedem apte convenire[3], neque[4] multi cothurni paucis anteponerentur nec[4] majores minoribus, sic, quorum omne bonum convenientia atque opportunitate finitur, nec plura paucioribus nec longinquiora brevioribus anteponent[5]. 47. Nec vero satis acute dicunt: Si bona valetudo pluris aestimanda sit longa[1], quam brevis, sapientiae quoque usus longissimus quisque sit plurimi. Non intelligunt, valetudinis aestimationem spatio judicari, virtutis[2] opportunitate; ut[3] videantur[3], qui illud dicant, iidem[4] hoc esse dicturi, bonam mortem et bonum partum meliorem esse[5] longum[5], quam brevem. Non vident, alia brevitate[6] pluris aestimari, alia diuturnitate. 48. Itaque consentaneum est his, quae dicta sunt, ratione[1] illorum[1], qui illum bonorum finem, quod appellamus extremum[2], quod ultimum[2], crescere putent posse, iisdem[3] placere[3], esse alium alio etiam sapientiorem, itemque alium magis alio vel peccare vel recte facere. Quod

71. (7) L. *e.* quasi proprium et finitum. (8) *quaequae* Gr.; *quae* Mg. (9) *-te* E., frustra: v. ad i. 11. 37. (10) Hand. III. 193.; adde supra ii. 33. 107. (11) I. e., qua possit crescere; cf. § 48.: vv. Ellendt. *Brut.* 99. b., Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 91., Garaton. *Philipp.* vii. 2., Bakius B. *C. N.* V. 32.

46. (1)—(1) Cf. i. 13. 43. (2) Cf. 16. 54., iv. 27. 76.; add. Moser. *Tusc.* I. 442., Scheller. *Obss.* 23. (3)—(3) V. ad ii. 9. 27. (4)—(4) V. ad 1. 2. (5) Correxit Mg. pro *-entur.*

47. (1) I. e., si sit longa. (2) Se. *autem:* v. ad *Lael.* 7. 22. n. 16. (3) Cf. *C. M.* 13. 45. e. (4) I. e. fere *etiam:* v. ad *Lael.* 27. 101.; adde mox § 48. (5) Hoc ordine Mg. (6) I. e., propter brevitatem: cf. 10. 34.

48. (1) Cf. 13. 42. (2)—(2) Cf. 7. 26. (3) Abundant haec post illa "*ratione illorum:*" v. Mg.; add. Feldh. *de L.* II. 22. De ipso

Digitized by Google

nobis non licet dicere, qui crescere bonorum finem non[4] putamus[4]. Ut enim, qui[5] demersi sunt in aqua[5], nihilo magis respirare possunt, si non longe absunt a summo, ut jam jamque possint emergere, quam si etiam[6] tum[6] essent in profundo nec catulus ille, qui jam appropinquat[7], ut videat, plus cernit, quam is, qui modo est natus, item[8], qui processit aliquantum ad virtutis habitum[9], nihilo minus in[10] miseria est, quam ille, qui nihil[11] processit.

XV. Haec mirabilia videri intelligo[1]; sed, quum certe superiora firma[2] ac vera sint, his autem[3] ea consentanea et consequentia, ne de horum[4] quidem veritate est dubitandum. Sed, quamquam negent[5] nec[6] virtutes nec[6] vitia crescere, tamen[7] utrumque[8] eorum fundi[9] quodam modo et[9] quasi dilatari[9] putant. 49. Divitias autem Diogenes censet[1] non eam modo vim habere, ut quasi duces[2] sint ad[2] voluptatem et ad valetudinem bonam, sed etiam ut ea[3] contineant; non[4] idem facere[4] eas in virtute neque in ceteris artibus, ad[2]

autem verbo ad 5. 16., de pron. ad § 47. (4) Cf. 12. 41. e. (5)—(5) Cf. Plut. adv. Stoicos p. 1063. A. (6) Hand. II. 597. 1. (7) *ad id app.?* (8) Gz. e codd. pro *ita.* Laudat Mg. Hand. III. 513., Heusing. et Beier. *de Off.* ii. 14. 51. additque iv. 27. 76. inf. et alia. (9) Dedit Mg. pro *aditum* cod. unum alterumque emendatum secutus et conferens *Acad.* i. 10. 38., inf. iv. 14. 37.; add. Bak. *de L.* 407. (10) V. ad ii. 16. 53. (11) V. ad ii. 34. 111.

XV. (1) Nota in occupatione: cf. Sallust. *J.* 85. 5. (2) Cf. *Tusc.* i. 13. 30., *de N. D.* i. 22. 62. (3) Cf. i. 11. 37., ii. 27. 86. (4) Recte Gz. pro *eor.* (5) *-ant* Or. (non Gz.) ex Spir., Erl., Marso, seq. Mgio: at v. ad ii. 22. 72. (6) Cf. *neque — neque* — post *negandi* verbum *in Verr.* iv. 1. 1. (7) Sic Mg.; vulg. *attamen;* codd. autem plerique *et tamen* ex geminatione. At Or. ex ratione Hermanni probata jam Beiero *de Off.* II. 197., *dubitandum, sed, q. negant . . . crescere, et tamen . . . putant, divitias* —. (8) Nota num. sing.: cf. ii. 4. 14. e., iv. 14. 39. (9)—(9)—(9) I. e., *diffundi* et *dilatari*: cf. *de Rep.* vi. 17., "*arcens* (h. e. coërcens) et *con*tinens;" et ibid., "*lustret* (collustret) et *compleat*;" *de N. D.* ii. 11. 29. "*juncta* atque *con*nexa;" et iii. 12. 31., "*premi collidique*;" inf. iii. 21. 71., "*sociare* aut *con*jungere;" supra ii. 16. 53., "*levia* et *per*infirma."

49. (1) *-eat* aliquot. (2)—(2) Puta vim aliquam participii deesse: cf. *de D.* i. 52. 118. (3) V. ad i. 17. 56. n. 2.; add. Faber. *Acad.* ii. 14. 43., Moser. *Tusc.* I. 185., Ochsner. 52.: cf. 21. 72. (4)—(4) "Altera pars Diogenis judicii

Digitized by Google

quas[2] esse dux pecunia potest[5], continere[6] autem non[7] potest[7]; itaque, si voluptas aut si bona valetudo sit in bonis, divitias quoque in bonis esse ponendas; at[8], si sapientia bonum sit, non sequi[9], ut etiam divitias bonum esse dicamus[10]. Neque[11] ab ulla re, quae non sit in bonis, id, quod sit in bonis, contineri potest[12]; ob eamque causam, quia cognitiones[13] comprehensionesque rerum, e quibus efficiuntur artes[14], appetitionem[15] movent, quum divitiae non sint in bonis, nulla ars divitiis contineri potest. 50. Quod si de artibus concedamus, virtutis tamen non sit[1] eadem ratio, propterea quod haec plurimae commentationis et exercitationis indigeat, quod[2] idem[2] in artibus non sit, et quod virtus stabilitatem, firmitatem, constantiam totius vitae complectatur, nec haec[3] eadem[3] in artibus esse[4] videamus[4]. Deinceps explicatur[5] differentia[6] rerum[6]: quam si non[7] ullam[7] esse diceremus, confunderetur[8] omnis vita, ut ab Aristone[9], neque[10] ullum sapientiae munus aut opus inveniretur, quum inter res eas, quae ad vitam degendam pertinerent[11], nihil omnino interesset neque ullum delectum adhiberi oporteret. Itaque, quum esset satis constitutum, id solum esse bonum, quod esset honestum, et id malum solum, quod turpe,

. . . sine particula." Mg. (5) "Indicativo utitur, quod suum judicium a Diogenis non separat." Mg. V. ad i. 9. 30., ii. 15. 48. (6) Sc. *eas:* v. Matth. *in Cat.* ii. 9. 19. De ipso autem *continendi* verbo ad i. 4. 12. (7) V. ad *Lael.* 5. 19. e. (8) Hand. I. 429. 11. (9) *sequitur* aliquot. (10) I. e., debeamus dicere. (11) D. tacite, e codd. Gz. pro *nec.* (12) "Mire subito ex sua persona." Mg. V. Kuehner. *Tusc.* iv. 10. 24. (13) *cogitat.* aliquot, male. (14) Moser. *de Rep.* 345. b, Gies. *de D.* 222. (15) Recte retinet Gz.; *-nes* D.

50. (1) "Infinitivo utendum fuisse videtur: . . . sed etiam alibi . . . finitum verbi modum retinuit, ut adpareret conditionalis significatio, velut I. *Off.* 158. *conlocaret*, Nat. Deor. I. 123. *desipiens fuisset.*" Mg. (2) Cf. 13. 44. (3) Hoc ordine Gz. e codd. (4) I. e., nec eadem haec in artibus sint, id quod videamus: cf. *C. M.* 5. 13., 17. 61., 19. 67., inf. 18. 59., 20. 68. (5) Cf. 10. 33. (6) Cf. 9. 31. (7) Peter. *Brut.* 26., Orell. *Tusc.* i. 39. 94., Gies. *de D.* 28., Frotscher. ad Muret. II. 31. (8) *et conf.* Gz. e duobus, Or., frustra. (9) Sc. *confunditur:* v. ad i. 21. 72., ii. 6. 18. (10) Exegetice. Sic autem Gz. e codd. pro *nec.* (11) Cf. i. 5. 14., 20. 66.; add. Ochs-

Digitized by Google

tum inter illa, quae nihil[12] valerent ad beate misereve vivendum, aliquid[13] tamen[14], quod[13] differret[15], esse voluerunt[16], ut essent eorum alia aestimabilia, alia contra[16], alia neutrum[17]. 51. Quae[1] autem aestimanda[2] essent, eorum in aliis satis esse causae, quamobrem quibusdam anteponerentur, ut[3] in[3] valetudine[4], ut[5] in[5] integritate[4] sensuum[4], ut[3] in[3] doloris vacuitate, ut gloriae[6], divitiarum, similium[7] rerum; alia autem non esse ejusmodi: itemque eorum, quae nulla aestimatione digna essent, partim[8] satis habere causae, quamobrem rejicerentur, ut dolorem, morbum, sensuum amissionem, paupertatem, ignominiam, similia[7] horum; partim non[9] item[9]. Hinc est[10] illud exortum[11], quod Zeno προηγμένον, contraque quod ἀποπροηγμένον nominavit, quum uteretur in[12] lingua copiosa[13] factis[14] tamen[12] nominibus ac novis, quod nobis in[18] hac inopi lingua non conceditur; quamquam[16] tu hanc copiosiorem[17] etiam[16] dicere[19] soles[19]. Sed non alienum est, quo facilius vis[20] verbi intelligatur, rationem hujus verbi[21] faciendi Zenonis[21] exponere[22].

ner. 64. (12) V. ad ii. 34. 111. (13)—(13) I. e., aliquod discrimen: vv. Scheller. *Obss.* 202., Moser. *Tusc.* I. 512. Sic cum codd. melioribus Mg.; *quo differrent* edd. (14) Cf. *Brut.* 64. 228. apud Gz. (15) V. ad l. 2. (16) V. ad *de Off.* ii. 2. 7. (17) Cf. Plin. *Epistt.* ii. 11. 12., "modo consularis, modo Septemvir Epulonum, jam *neutrum*;" necnon inf. 16. 55., "alia *utrumque*."

51. (1) *Quaeque* codd., quod male Gz. pro *quaecumque* accipit. Fortasse delendum *autem*, ut transitioni inserviat *-que:* v. ad *Lael.* 7. 23. (2) I. e., aliqua aestimatione digna. Mox, "quae nulla—." (3)—(3) Cf. iv. 12. 29. (4)—(4) Cf. ii. 11. 34., iv. 8. 20. (5) *v. et int.* Gz., frustra: cf. 17. 56. (6) Mire subito praepositionis usum cum genitivo commutat. De ipso autem gen. ad *de N. D.* iii. 35. p. 137. b. (7) De omissa copula Zumpt. *Verr.* 347. (8) Hand. IV. 394.; adde *de Or.* ii. 76. 308., iii. 27. 106., *de D.* ii. 39. 83., 55. 113. (9) Sic recte distinxit Mg. laudans Hand. III. 520. 14.; add. Mahn. *Miscc. Lat.* 68.; edd. autem *partim non; itemque* —. (10) Recte Mg. ex aliquot pro *esse*, quod ita Gz. delet, ut *est* videatur subaudire. (11) Abest ab aliquot. (12)—(12) V. ad *de Off.* ii. 2. 5.; adde p. *Clu.* 1. 3., *p. Sulla* 1. 1., 29. 81., Hand. III. 259. 16. (13) Cf. 2. 5. (14) V. Bentleius ad Horat. *de Arte* v. 52., necnon nos *Conj. in Fronton.* p. 24. (15) Cf. 2. 5. (16) V. ad i. 1. 2. (17) Cf. i. 3. 10. (18) V. ad *C. M.* 9. 28. n. 9.; add. Hand. II. 562. 5. (19) *s. d.* Gz.,

Digitized by Google

XVI. 52. Ut enim, inquit, nemo dicit, in regia regem ipsum quasi productum[1] esse ad dignitatem (id enim[2] est[2] *προηγμένον*) sed eos, qui in[3] aliquo honore[3] sunt[4], quorum ordo proxime accedit, ut secundus sit ad[5] regium principatum, sic in vita non ea, quae primario[6] loco sunt, sed ea, quae secundum locum obtinent, *προηγμένα*, id est, producta nominentur. Quae vel ita appellemus (id[7] erit verbum e verbo), vel promota[8], et[9] remota[9], vel, ut dudum diximus, praeposita vel praecipua, et illa rejecta. Re[10] enim intellecta[10], in[11] verborum usu faciles[11] esse debemus. 53. Quoniam autem omne, quod est bonum, primum locum tenere dicimus, necesse est, nec bonum esse nec malum hoc, quod praepositum vel praecipuum nominamus. Idque[1] ita[1] definimus, quod sit indifferens cum[2] aestimatione mediocri; quod enim illi *ἀδιάφορον* dicunt, id mihi ita occurrit[3], ut indifferens dicerem. Neque[4] enim illud fieri poterat ullo modo, ut nihil relinqueretur in mediis, quod aut secundum naturam esset aut contra, nec[4], quum id relinqueretur, nihil[5] in his poni[5], quod satis aestimabile esset, nec[4], hoc[6] posito[6], non aliqua esse[7] praeposita. 54. Recte

Or., prob. Ellendtio *Brut.* 218. a. (20) V. ad ii. 2. 6.; adde *Tusc.* iii. 5. 11. (21)—(21) De gen. duplici Soldan. *p. Lig.* 82., Moser. *Tusc.* II. 358., Feldh. *de L.* II. 199. (22) Sc. *me:* cf. i. 4. 11., "alienum . . . *exquirere.*"

XVI. 52. (1) Gernh. *Lael.* 153. (2) *est enim* Mg.: v. ad i. 13. 43. (3)—(3) Hand. III. 257. (4) Correxit Mg. pro *sint.* (5) Hand. I. 91. 4., 105. Non placet Mgii distinctio *adcedit, ut s. sit, ad —;* neque Bakio placuit *de L.* 284. (6) *primorie* codd. aliquot; *primiore* item aliquot; *primore* Pal. 2., quod recepit Gz.: *primore in l.* vult D., Mg. autem *primo l.* (7) De parenthesi sine particula ad i. 9. 30. (8) Gernh. *Lael.* 153. b. (9) Del. Manut., frustra: v. ad i. 9. 29. n. 9.: cf. v. 30. 90. (10)—(10) Cf. § 55. (11)—(11) V. Nizol.

53. (1) Sic Mg. e cod. Mor. pro *Itaque id:* cf. *Tusc.* iv. 6. 13., supra ii. 4. 13., inf. iv. 10. 25.; add. Hand. III. 482. 4. (2) I. e. aestimationem habens mediocrem: Hand. II. 155. 10. (3) V. ad i. 6. 19. (4)—(4) —(4) Nota duplex *nec* post *neque.* (5)—(5) *ut nihil in his poneretur* conj. L. ipsum corrigens Ciceronem. (6) *haec posita* male codd. plerique: v. ad ii. 2. 4. (7) *essent* codd. fere; *esset* Erl. et Mor.; solus El. 1. *esse* sive e corr. sive non. Fort. *ut non aliqua essent praep.*, ut ad intermissam redeat

Digitized by Google

igitur haec facta distinctio[1] est; atque etiam ab iis, quo facilius res perspici possit, hoc simile[2] ponitur. Ut enim, inquiunt, si hoc fingamus esse quasi finem et ultimum, ita jacere talum, ut rectus assistat, qui ita talus erit jactus, ut cadat rectus, praepositum quiddam habebit ad finem; qui[3] aliter, contra[3]; neque tamen illa praepositio tali ad eum, quem dixi, finem pertinebit; sic ea, quae sunt praeposita, referuntur illa[4] quidem[4] ad finem, sed ad ejus vim[5] naturamque[5] nihil[6] pertinent. 55. Sequitur illa divisio, ut bonorum alia sint ad illud ultimum pertinentia (sic enim appello, quae τελικὰ dicuntur; nam hoc[1] ipsum[1] instituamus, ut placuit, pluribus[2] verbis[2] dicere[1], quod uno non poterimus, ut res[3] intelligatur[3]), alia autem efficientia, quae Graeci ποιητικά[4], alia utrumque[5]. De[6] pertinentibus nihil est bonum praeter actiones honestas, de[6] efficientibus nihil praeter amicum[7]. Sed et pertinentem et efficientem sapientiam voluntⁱ esse. Nam, quia sapientia est conveniens[9] actio[9], est in[10] illo pertinenti genere, quod dixi; quod autem honestas actiones affert et efficit, ideo[11] efficiens dici potest.

XVII. 56. Haec, quae praeposita dicimus, partim sunt per se ipsa praeposita, partim quod aliquid efficiunt, partim utrumque[1]: per se, ut quidam habitus oris et vultus, ut status[2], ut motus[2]; in quibus sunt et prae-

structuram: v. ad *C. M.* 18. 64. n. 1.

54. (1) *definitio* cod. Mo. apud Or., frustra. (2) Cf. 14. 46. (3)—(3) *aliter, qui contra* Gz., male. (4) Cf. 10. 34. (5) V. ad i. 16. 50. (6) V. ad ii. 34. 111.

55. (1)—(1) De pronn. infinitive praemissis Ellendt. *Brut.* 59. a. (2) Cf. 4. 14. et 15. (3) Cf. § 52. (4) Sc. *dicunt.* (5) I. e., et ad illud ultimum pertinentia et efficientia: cf. 17. 56., *Orat.* 39. 135., necnon supra 15. 50. e. (6) Hand. II. 196. 11. (7) *animum?* v. ad 20. 65. (8) V. ad 1. 2. (9) *conveniens rationi actio?* (10) Addidit D.; cf. 21. 69.: v. Mg. ad ii. 14. 47., nos *de N. D.* ii. 4.; adde *de Or.* i. 4. 15., ii. 69. 278., *in Verr.* ii. 34. 82., 48. 118., iv. 44. 97. bis, *p. Rab. Post.* 16. 44., *de Rep.* i. 11. 17. Male autem codd. plurimi (Gz.) *cum illo.* (11) Recte, opinor, ex El. 1. D. pro *id*; [*id*] Mg.

XVII. 56. (1) I. e., et per se praeposita et quod aliquid efficiunt: cf. 16. 55. (2)—(2) "Non . . . omnino, sed certi quidam; cf.

Digitized by Google

ponenda quaedam et rejicienda; alia ob eam rem praeposita dicentur[3], quod ex se aliquid efficiant, ut pecunia; alia autem ob utramque rem, ut integri[4] sensus[4], ut bona[5] valetudo. 57. De[1] bona autem fama (quam[2] enim appellant εὐδοξίαν[2], aptius est hoc loco bonam famam appellare, quam gloriam) Chrysippus quidem et Diogenes, detracta utilitate, ne digitum[3] quidem ejus causa porrigendum esse dicebant: quibus ego vehementer assentior. Qui autem post eos fuerunt, quum Carneadem sustinere non possent, hanc, quam dixi, bonam famam ipsam propter se praepositam et sumendam esse dixerunt[4], esseque hominis[5] ingenui[5] et liberaliter educati velle bene[6] audire[6] a parentibus, a propinquis, a bonis etiam viris, idque propter rem ipsam, non propter usum; dicuntque, ut[7] liberis consultum[8] velimus[8], etiam si postumi futuri sint, propter ipsos, sic[7] futurae post mortem famae tamen[9] esse propter rem, etiam detracto usu, consulendum. 58. Sed, quum, quod honestum sit, id solum bonum esse dicamus, consentaneum tamen est fungi officio, quum id[1] officium[1] nec in bonis ponamus nec in malis. Est enim aliquid in his rebus probabile, et quidem ita, ut ejus ratio reddi possit; ergo ut[2] etiam probabiliter acti[3] ratio reddi possit. Est[4] autem officium[4],

v. 12. 3. Sed etiam ii. 11. 34. *membra* et *sensus* pro eorum integritate nominabantur." Mg. (3) Gz. e. codd. pro *-untur*: cf. 8. 28. (4) Cf. 15. 50., *C. M.* 20. 72. (5) *integra* cod. Mor.: fort. delendum *bona*; cf. ii. 11. 34.: v. ad *C. M.* 11. 35. n. 16.

57. (1) Hand. II. 212. 8., Halm. *p. Pomp.* 104., Cort. *ad F.* ii. 17. 3., ad Sallust. *C.* 51. 19. et *J.* 95. 3., nos *de Off.* i. 15. 47., iii. 25. 94. (2)—(3) V. ad i. 6. 21., *de Fa.* 15. n. 47. (3) Plut. p. 1046. C, 1061. F. Cf. *p. Caec.* 25. 71. (4) De perf. Bak. *de L.* 437. (5) De nomine subst. alibi omisso Mahn. *Miscc. Lat.* 70. (6) V. Nizol.; adde *in Verr.* iii. 58. 134., *ad A.* i. 18. 5., x. 8. 9. (7)—(7) V. ad *de Off.* iii. 2. 10.; adde inf. iv. 17. 47., *Tusc.* i. 30. 73., *de N. D.* i. 34. 96. (8) Zumpt. § 611. (9) Scheller. *Obss.* 197.: "Refertur ad verba *etiam detracto usu.*"

58. (1) Sic mox "*ejus facti*:" v. ad 5. 16. (2) *Ergo est ut . . . possit?* vv. Zumpt. *Gr.* § 752. et *Verr.* 18., Halm. *p. Sest.* 237., Matth. *p. Mil.* 13. 35., nos *de D.* i. 56., Scheller. *Obss.* 113., Bakius *Sch. Hypomn.* I. 108., Madvig. *Opuscc.* I. 484. n. (3) Mox: "Est . . . *actio* quoque quaedam." (4)—

Digitized by Google

quod[4] ita factum est, ut ejus facti[5] probabilis ratio reddi possit[4]. Ex quo intelligitur, officium medium quoddam esse, quod neque in bonis ponatur neque in contrariis. Quoniamque[6] in iis rebus, quae neque in virtutibus sunt neque in vitiis, est tamen quiddam, quod usui possit esse, tollendum id non est. Est autem ejus generis actio quoque quaedam, et quidem talis, ut ratio postulet agere[7] aliquid et facere eorum. Quod autem ratione[8] actum sit[9], id officium appellamus. Est igitur officium ejus generis, quod nec in bonis ponatur nec in contrariis.

XVIII. 59. Atque[1] perspicuum etiam illud est, in istis rebus mediis aliquid agere sapientem. Judicat igitur, quum agit, officium illud esse. Quod[2] quoniam[2] numquam fallitur in judicando, erit in mediis rebus officium; quod efficitur etiam hac[3] conclusione[4] rationis[4]. Quoniam enim[3] videmus[5] esse[5] quiddam, quod recte[6] factum[6] appellemus, id autem[7] est perfectum officium, erit etiam[8] inchoatum; ut, si juste depositum reddere in recte factis sit, in officiis ponatur depositum reddere: illo enim addito, *juste*, fit[9] recte factum, per se autem hoc ipsum *reddere* in officio ponitur. Quoniamque[10] non dubium est, quin in iis, quae media dicimus, sit aliud sumendum, aliud rejiciendum, quidquid ita fit aut dicitur, omne[11] officio continetur. Ex quo intelligitur, quoniam se ipsi[12] omnes natura diligant[13], tam insipientem, quam sa-

(4)—(4) Cf. *de Off.* i. 3. 8. (5) Del. M. et L., frustra: v. n. 1. (6) V. ad *Lael.* 27. 101.: cf. 18. 59., 20. 67. (7) Sc. homines: cf. i. 20. 66. n. 11. (8) Cf. i. 10. 32. (9) *est* corrigit Mg.

XVIII. 59. (1) *Atqui* Pal. 1., Grut., E., frustra. (2) Cf. i. 20. 67. (3)—(3) Madvig. *Opuscc.* II. 286.; adde supra i. 6. 18. (4) Cf. i. 9. 30. (5) I. e., est, ut videmus: v. ad 15. 50. (6) Steinmetz. *in Cat.* iii. 12. 27. (7) Cf. 15. 48. Male autem B. parenthetice haec accipit, frustra prob. Handio I. 572. 14. (8) *erit autem etiam* codd., male. (9) Dedit Gz., ut voluerat L., pro *facit*. (10) Cf. 17. 58. (11) Recte, opinor, Mg. pro eo quod codicum quidem est *omni*: nam edd. fere *communi*. (12) Gz. e Spir. et Erl. pro *ipsos*. (13) Gz. e codd. pro *-unt* conferens *de Or.* i. 50. 217., *p. Mil.* 30. 82., *de N. D.* iii. 27. 69.; adde *in Verr.* ii. 29. 72., inf. v. 13. 37., *de Fa.* 19.

Digitized by Google

pientem, sumpturum, quae secundum naturam sint, rejecturumque contraria. Ita est quoddam commune officium sapientis et insipientis: ex quo efficitur, versari[14] in iis, quae media dicamus. 60. Sed, quum ab his omnia proficiscantur[1] officia, non sine causa dicitur, ad ea referri[1] omnes nostras cogitationes, in[2] his[2] et excessum e vita[3] et in vita[3] mansionem. In[4] quo[4] enim plura sunt, quae secundum naturam sunt, hujus officium est in vita manere; in quo autem aut sunt plura contraria aut fore videntur, hujus officium est e[5] vita excedere. E[6] quo apparet, et[7] sapientis esse aliquando officium excedere e vita, quum beatus sit, et[7] stulti manere in vita, quum sit miser. 61. Nam bonum illud et malum, quod saepe[1] jam dictum est, postea consequitur. Prima[2] autem illa naturae[2], sive secunda[3] sive contraria, sub judicium sapientis et delectum cadunt; estque[4] illa subjecta[5] quasi materia[6] sapientiae. Itaque et manendi in vita et migrandi[7] ratio omnibus iis rebus, quas supra dixi, metienda. Nam neque virtute retinetur[8] in vita, neque iis, qui sine virtute sunt, mors est oppetenda. Et[9] saepe offi-

44., Sallust. *J.* 107.; vid. etiam Wopkens. *M. Obss.* X. 8. (14) Opinor, sapientem pariter et insip. Lamb. autem *id v.* Cf. initium capitis.

60. (1)—(1) Cf. ii. 18. 59. (2) Hand. III. 252. 10.; adde *in Verr.* i. 43. 111. (ubi scribendum censeo *in his nuper Annaea de multorum sententia* —: cf. *de Off.* i. 20. 69.), 47. 123., ii. 26. 64. (3) —(3) Nota Chiasmum: v. ad 3. 10. (4) I. e. fere *Cui.* (5) *de* aliquot: cf. *C. M.* 23. 82. (6) *Ex* edd. ante Grut.: cf. ii. 5. 15. (7) —(7) Cf. *Parad.* iii. 2. 24.

61. (1) "Saltem bis, § 21. et 22." Mg. (2)—(2) Cf. ii. 11. 33. (3) Nota *secunda prima!* Fort. *sive sumenda.* (4) V. *Doctr.* nr. iii. 10. (5) Cf. *Acad.* i. 7. 27., *de Off.* i. 5. 16. (6) *-ies* Mg. ex Spir. et Erl. (7) Sc. *de vita* (i. 19. 62.): cf. *Philipp.* iii. 11. 27, "*exiturumque,*" sc. ex urbe; *ad F.* iv. 1. 2., "*accedere,*" sc. ad urbem; *ad A.* ii. 1. 2., "*deterritum,*" sc. a scribendo; *de N. D.* ii. 40. 103., *digrediens,*" sc. a sole; inf. h. §., "*manens,*" sc. in vita. (8) Sic meliores; et potest fortasse impersonaliter accipi *retinetur.* Vult Mg.: *neque* [is qui virtute fruitur] *retinetur.* Mallem: *neque* [virtutem qui habet] *virtute retinetur.* Quippe respondent illa, "neque iis, qui *sine virtute sunt,*" h. e., qui non habent virtutem. Estque *virtutem habere* Ciceronis *Top.* 20. 78. et alibi. Et sic causa exstet lacunae. Edd. autem sic: *neque iis, qui virtute retinentur* —. (9) *At*

Digitized by Google

cium est sapientis[10] desciscere[11] a vita[11], quum sit beatissimus, si id opportune[12] facere possit, quod[13] est[13] convenienter naturae vivere[13]. Sic enim censent, opportunitatis esse beate vivere. Itaque a sapientia praecipitur, se ipsam, si usus[14] sit[14], sapiens ut[15] relinquat. Quamobrem, quum vitiorum ista vis non sit, ut causam afferant mortis voluntariae[16], perspicuum est, etiam stultorum, qui iidem[17] miseri sint, officium esse manere in vita, si sint in[18] majore parte earum rerum, quas secundum naturam esse dicimus. Et, quoniam excedens e vita et manens[19] aeque miser est, nec[20] diuturnitas magis[21] ei[21] vitam fugiendam facit, non[22] sine[22] causa[22] dicitur, iis, qui pluribus naturalibus frui possint, esse in vita manendum.

XIX. 62. Pertinere autem ad rem arbitrantur, intelligi, natura fieri, ut liberi a parentibus amentur; a quo initio profectam communem humani generis societatem[1] persequimur[2]. Quod primum intelligi[3] debet figura[3] membrisque corporum; quae ipsa declarant[4], procreandi[5] a natura habitam[6] esse rationem[6]. Neque vero haec inter se congruere possent, ut natura et[7] procreari vellet et[7] diligi procreatos non[7] curaret. Atque etiam in bestiis[8] vis naturae perspici[9] potest; quarum in fetu[10] et in educatione[11] laborem quum[12] cernimus, naturae ipsius vocem videmur audire. Quare, ut[13] per-

D., frustra; *ut* codd. Correxit Ursinus. (10) Cf. *de Off.* i. 31. 112. (11)—(11) Cf. *Tusc.* i. 30. 74., *C. M.* 20. 73. (12) Cf. *Tusc.* i. 30. 74. (13)—(13) *quom deest conv. n. vivere? quom desiit?* Transponi vult haec Mg. et post "beate vivere" infra locari. (14) E Pal. 1. Grut. pro *jusserit:* cf. *Tusc.* iv. 3. 5., *de Off.* i. 26. 92. (15) V. ad i. 14. 47.; adde inf. 21. 72. (16) Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 10. (17) V. ad i. 18. 61. (18) V. ad ii. 16. 53. (19) Sc. *in vita:* v. n. 7. (20) V. ad ii. 13. 43. (21) *ei m.* Gz., Mg. (22) Cf. 22. 73.

XIX. 62. (1) Beier. *de Off.* I. 121. (2) *-untur* D. ex Ei. 2., frustra: v. ad 5. 18. (3)—(3) *ex figura* L., frustra: v. Ellendt. *de Or.* II. 12., nos *Lael.* 2. 8.: cf. i. 15. 49., iv. 6. 15. Sic etiam *de Off.* iii. 7. 33., "*quibus* perspici possit." (4) Cf. *de N. D.* ii. 63. 159. (5) Cf. *de Off.* i. 17. 54. (6)—(6) V. ad ii. 20. 64. (7)—(7)—(7) Cf. *de Inv.* i. 38. 69. e. (8) Cf. *de N. D.* ii. 51. 129., *Lael.* 8. 27., 21. 81. (9) Gz. e codd. pro *inspici.* (10) I. e., partu: Baumstark. *LL. TT.* 26. (11) Nota de bestiis: cf. *p. Rosc. A.* 22. 63., supra ii. 33.

Digitized by Google

spicuum est, natura nos a dolore abhorrere, sic apparet, a natura ipsa, ut eos, quos genuerimus, amemus, impelli. 63. Ex hoc nascitur etiam[1], ut[1] communis[2] hominum inter homines naturalis[2] sit commendatio[3], ut oporteat hominem ab homine ob id ipsum, quod homo sit, non[4] alienum[4] videri. Ut enim in[5] membris alia sunt tamquam sibi nata, ut oculi, ut aures, aliqua[6] etiam ceterorum membrorum usum adjuvant, ut crura, ut manus, sic immanes quaedam bestiae sibi solum[7] natae sunt: at illa, quae[8] in[8] concha patula pinna[9] dicitur, isque, qui enat e concha, qui, quod eam custodiat[10], pinnoteres vocatur, in eamque[11] quum se recepit[12], includitur, ut videatur monuisse, ut caveret, itemque formicae, apes, ciconiae, aliorum etiam causa quaedam faciunt. Multo[13] magis haec conjunctio est hominis. Itaque natura sumus apti[14] ad coetus[15], concilia[15], civitates[15]. 64. Mundum[1] autem censent regi numine deorum[1], eumque esse quasi communem[2] urbem et civitatem hominum et deorum[2], et unumquemque nostrum ejus[3] mundi[3] esse partem[4], ex quo illud natura consequi[5], ut communem utilitatem nostrae anteponamus. Ut enim leges omnium salutem[6] singulorum saluti[6] anteponunt, sic vir bonus et sapiens et legibus parens et civilis officii non ignarus utilitati

109. (12) V. ad ii. 12. 36., 23. 75. (13) Deest in codd.

63. (1) Gz. e Spir. et Erl. pro *ut etiam*. (2)—(2) De adjj. duobus ad *C. M.* 11. 36. n. 21.; add. Halm. *p. Sest.* 126. (3) Bak. *de L.* 371., item Feldh. II. 115., Beier. *de Off.* I. 121. (4) Respicit Terentianum "*humani nihil* —." Cf. *de L.* i. 12. 33., *de Off.* i. 9. 30. (5) Cf. iv. 27. 75., v. 11. 31., *de N. D.* ii. 48. 123. (6) *alia* M., L. (7) V. ad ii. 14. 45. (8) Sive *illa in c. p., quae* —: v. ad *de N. D.* iii. 34., *Lael.* 3. 12. n. 9., *de Off.* iii. 25. 95., inf. iv. 8. 19.; add. Krueger. *de Attr.* § 78. (9) Cf. *de N. D.* ii. 48. 123. V. Muret. *VV. LL.* v. 10. (10) *-it* Gz. e suis, seqq. Or. et Mgio, male: v. ad ii. 7. 20. n. 18. (11) *eamdemque* Spir. et Erl., Mg. (12) Sic edd. ante Grut., Mg.; *recipit* codd. fere. (13) *Multoque* vult Mg., frustra. (14) Nonius 234. (15)—(15) Cf. *de Rep.* vi. 13. e.

64. (1)—(1) Cf. *de N. D.* ii. 29., seqq. (2)—(2) Cf. *de Rep.* i. 13. 19., *de L.* i. 7. 23., ii. 10. 26., *de N. D.* ii. 62. 154. (3) V. ad 5. 16. n. 7. (4) Cf. *Acad.* i. 5. 21., u. v. Huelsemann. 363. (5) *-itur* edd. vett. aliquot: v. ad ii. 15. 48. (6) —(6) Cf. *de Off.* iii. 23. 90., "*sa-*

Digitized by Google

omnium[7] plus, quam unius alicujus aut suae consulit. Nec magis vituperandus[8] est[8] proditor patriae, quam communis utilitatis aut salutis desertor[9] propter[9] suam utilitatem aut salutem. Ex quo fit, ut laudandus sit is[10], qui mortem[11] oppetat[11] pro re publica, quod deceat[12], cariorem esse patriam nobis[13], quam[14] nosmet[14] ipsos[14]. Quoniamque[15] illa[16] vox inhumana et scelerata ducitur[17] eorum[16], qui negant se recusare[18], quo[18] minus[18], ipsis mortuis, terrarum omnium deflagratio consequatur (quod vulgari[19] quodam versu Graeco[19] pronuntiari[20] solet), certe verum est, etiam iis, qui aliquando futuri sint, esse propter ipsos consulendum.

XX. 65. Ex hac animorum[1] affectione[2] testamenta commendationesque[3] morientium natae sunt. Quodque[4] nemo in solitudine[5] vitam agere velit[6], ne[7] cum infinita quidem[7] voluptatum abundantia, facile intelligitur, nos ad[8] conjunctionem congregationemque hominum et ad naturalem[9] communitatem esse natos[9]. Impellimur autem natura, ut prodesse[10] velimus quam plurimis[10], in primisque docendo rationibusque[11] prudentiae tradendis[11]. 66. Itaque non[1] facile est invenire[1], qui, quod sciat ipse, non tradat alteri; ita[2] non

lutem . . . saluti;" supra ii. 30. 97., "*mortem . . . morti.*" (7) *hom.* aliquot: v. Bak. *de L.* 482. (8) *e. v.* Spir. et Erl., Mg. (9) Np. qui fit: v. Matth. *p. Sext.* 30. 64. (10) *is sit* Mg. (11) Nizolianis adde *p. Sext.* 10. 23., 12. 29., *Tusc.* i. 45. 109., 48. 116. (12) Recte E. ex edd. pr. pro *do* —: v. idem ad *p. Sext.* 34. 73.; adde inf. iv. 11. 28. (13) *c. nobis e. p.* Mg. (14)—(14) Feldh. *de L.* II. 95. (15) Cf. 17. 58. (16)—(16) Madvig. *Epist. Cr.* 79., Steinmetz. *p. Mil.* 295.: cf. iv. 14. 36. (17) *di-* ed. Mgiana, mendose proculdubio: v. Bak. *de L.* 383. (18) Cf. i. 3. 7. (19)—(19) Cf. *de D.* ii. 5. 12. Ceterum exstat versus: Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί. Cf. Sueton. *Ner.* 38. (20) Cf. *de D.* i. 13. 22., ii. 5. 14.

XX. 65. (1) *amicorum* ed. Mgiana, mendose, quod facit pro conj. nostra ad 16. 55. (2) Cf. v. 22. 63., 23. 65. (3) Gronov. *Obss.* iii. 23. p. 318. Fr.: cf. ii. 31. 99. (4) *Quumque* vult B., frustra. (5) *in summa s.* D. e codd. sex, edd. recc. praeter Ern., frustra: cf. *Lael.* 23. 87., *de Off.* iii. 5. 25. Ad rem autem adde *de Rep.* i. 25. 39., *de Off.* i. 43. 153., 44. 158. (6) Ad animos philosophorum refero, qui vulgo argumento hoc uterentur. Add. Bak. *de L.* 348. (7)—(7) Hand. IV. 61. 2.; adde supra ii. 1. 1. (8)—(8) Cf. iv. 2. 4., *de Rep.* i. 25. 39., *de L.* i. 24. 62., *de Off.* i. 44. 158. (9) *civilem* vole-

Digitized by Google

solum ad discendum propensi sumus, verum etiam ad docendum. Atque, ut tauris natura[3] datum[3] est, ut pro vitulis contra leones summa vi impetuque contendant, sic ii, qui valent opibus atque id[4] facere possunt, ut de Hercule[5] et de[6] Libero[5] accepimus[7], ad servandum genus hominum natura incitantur. Atque etiam, Jovem quum[8] Optimum[9] et Maximum[9] dicimus, quumque eumdem Salutarem, Hospitalem, Statorem, hoc[10] intelligi[10] volumus[10], salutem hominum in[11] ejus esse tutela[11]. Minime autem convenit, quum ipsi inter[12] nos[12] abjecti[13] neglectique simus, postulare, ut diis immortalibus cari[14] simus et ab iis[15] diligamur[14]. Quemadmodum igitur membris utimur prius, quam didicimus, cujus ea[16] utilitatis causa habeamus, sic inter[12] nos[12] natura ad civilem communitatem conjuncti et sociati[17] sumus. Quod ni ita se haberet, nec justitiae ullus esset nec bonitati locus[18]. 67. Et[1], quo[2] modo[2] hominum inter homines juris esse vincula[3] putant, sic[2] homini nihil juris esse cum bestiis. Praeclare enim Chrysippus, cetera[4] nata esse hominum causa et[5] deo-

bat D., frustra. (10)—(10) Cf. *de D.* ii. 1. 1., *de Off.* i. 7. 22. (11) —(11) Gronov. *Obss.* ii. 18. e.

66. (1)—(1) Cf. *Lael.* 17. 64. (2) Hand. III. 487. 14. Et recte distinxit Gz. (3) V. Mg. ad iv. 7. 17.; add. Feldh. *de L.* II. 29. (4) Nota pron. rei praemissum: cf. *C. M.* 23. 85. (5)—(5) Cf. *de N. D.* ii. 24. 62. (6) Om. aliquot: v. ad i. 10. 34., ii. 30. 97. (7) V. ad *C. M.* 6. 16. (8) V. ad ii. 12. 36., 23. 75. (9)—(9) Cf. *de N. D.* ii. 25. 64. (10)—(10) Borgers. *Parad.* 64. 5., Bak. *de L.* 370. (11)—(11) V. Nizol. (12) Hand. III. 397. 23., Gies. *de D.* 101. (13) *inter nos cules neglectique* Pal. 1.; *viles negl.que* Pal. 3. (Mg.); *viles abj. negl.que* aliquot; *civiles negl.que* Spir. et Erl. Fort. *inter nos, cives inter cives*; quomodo si fuerat scriptum, poterat primum in geminatione, ut fit, lacuna fieri, *inter nos cives* [inter cives], deinde *cives* in *viles* mutari, conjectura ad significationem illorum *abjecti neglectique* facta, denique in codd. aliquot dubitatio librarii exsistere *civiles*, ut hoc utrumvis eligendi copiam faceret, sive *cives* sive *viles*. (14)—(14) Cf. i. 16. 53. Frustra autem L. volebat *curae* pro *cari*. (15) Gz. e codd. pro *his*. (16) V. ad i. 5. 15. n. 1. (17) Sic optime Oxx. duo, L. apud Mg., quum vulgo praepositio geminetur: v. ad *Lael.* 22. 83. Ad rem autem adhibe *de L.* i. 12. 33. (18) V. ad *C. M.* 12. 41.; adde supra ii. 24. 78.

67. (1) *Sed* (*Set*) vult Mg., fortasse recte; cf. ii. 31. 100. (2)—(2) Nota in contrariis: v. ad i. 1. 3. (3) Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 30. (4) V. ad 9. 32. (5) Del.

Digitized by Google

rum[5], eos[6] autem communitatis et societatis suae; ut bestiis[7] homines uti[7] ad[7] utilitatem suam[7] possint sine injuria. Quoniamque[8] ea natura esset[9] hominis, ut ei[10] cum genere humano quasi civile jus intercederet, qui id conservaret, eum justum; qui migraret[11], injustum fore. Sed, quemadmodum, theatrum quum[12] commune sit, recte tamen dici potest, ejus[13] esse eum locum, quem quisque[13] occuparit, sic in urbe mundove communi non adversatur jus, quo minus suum[14] quidque cujusque[14] sit. 68. Quum autem ad tuendos conservandosque homines hominem natum[1] esse videamus[1], consentaneum est huic naturae, ut sapiens velit gerere et administrare rem publicam, atque, ut e natura vivat, uxorem adjungere[2] et velle[3] ex ea liberos[3]. Ne amores[4] quidem sanctos[5] a sapiente alienos esse arbitrantur. Cynicorum autem rationem[6] atque vitam[6] alii cadere[7] in[7] sapientem dicunt, si quis ejusmodi forte casus inciderit, ut id faciendum sit, alii, nullo modo.

XXI. 69. Ut vero conservetur omnis homini erga hominem societas, conjunctio, caritas, et emolumenta et detrimenta (quae ὠφελήματα et βλάμματα appellant) communia esse voluerunt[1]; quorum altera[2] prosunt, no-

Par. unus, prob. D., frustra: cf. *de N. D.* ii. 62. 154. (6) Sc. homines. (7)—(7)—(7) Cf. *de N. D.* ii. 60. 151. (8) Cf. 17. 58. (9) Praesenti usus est supra "*possint*:" v. ad i. 8. 26. n. 5., supra ad 11. 39.; add. Bak. *de L.* 384., 436., 476. Nisi forte illa, "ut bestiis . . . sine injuria," potius Catonis sunt, quam Chrysippi. (10) Recte L. pro *et*. (11) V. ad *de Off.* i. 10. 31. (12) *ut* Gz. ex Spir. et Erl., quem sequuntur edd. recc., frustra. Nam non habet concessio in ea re locum, quam nemo negat, nemo potest negare. Et respondent illa infra, "sic *in* urbe mundove communi," ubi praep. *in* nullam prae se fert concessionem, sed rem sumit ac ponit, de qua controversia nulla possit esse: quam male capit Beier. *de Off.* I. 112., construere jubens: *non adv. jus, quominus in* —. Ergo exciderat, opinor, *cum* ante *com*; deinde ex *m* factum *ut*. De *quum* autem postpos. ad § 66. (13)—(13) Mallet quis *cujusque* . . . *is* —. (14)—(14) Ochsner. 149.

68. (1)—(1) I. e., homo natus sit, ut videmus: v. ad 15. 50. (2) Sc. *sibi*: cf. *p. Mur.* 15. 33, 20. 41., Sallust. *J.* 10. 3. (3)—(3) Contulit Mg. Ter. *Hec.* iv. 4. 33., "si *ex me* illa *liberos vellet* sibi." Et recte Grut. Pall. duos secutus abjecit *procreare*. Nota autem *velit* . . . *velle*. Etsi et alia multa interposita sunt et illa *adjungere* et *velle* arctius quasi in unum coeunt. (4) Cf. *Tusc.* iv. 33. et 34.

Digitized by Google

cent altera[2]. Neque[3] solum ea communia, verum etiam paria esse dixerunt[4]. Incommoda[5] autem et commoda[5] (ita[6] *εὐχρηστήματα* et *δυσχρηστήματα* appello) communia esse voluerunt[7], paria noluerunt[7]. Illa enim, quae prosunt aut quae nocent, aut bona sunt aut mala: quae[8] sint paria, necesse est. Commoda autem aut[9] incommoda in[10] eo genere[11] sunt, quae[11] praeposita et rejecta dicimus. Ea possunt paria non esse. Sed emolumenta communia esse dicuntur; recte autem facta et peccata non habentur communia. 70. Amicitiam autem adhibendam esse censent, quia[1] sit[1] ex eo genere[2], quae prosunt[3]. Quamquam autem, in amicitia, alii[4] dicant[4], aeque caram esse sapienti rationem[5] amici ac suam, alii autem, sibi[6] cuique[6] cariorem suam, tamen hi quoque posteriores[7] fatentur, alienum esse a justitia, ad[8] quam nati[8] esse videamur, detrahere[9] quid[10] de aliquo, quod sibi assumat. Minime vero probatur[11] huic[12] disciplinae[12], de qua loquor, aut amicitiam aut justitiam propter utilitates adscisci aut probari. Eaedem[13] enim utilitates[14] poterunt eas labefactare[15] atque pervertere[15]. Etenim nec justitia[16]

(5) L. e. castos. (6)—(6) I. e. fere, rationem vitae. (7) Cf. ii. 35. 117.

XXI. 69. (1) V. ad l. 2. (2)—(2) Nota Chiasmum: cf. *de Rep.* ii. 4. 9. Ceterum addidisse haec monet Mg., quo propius ad Graecorum nominum vim accederet. (3) *Nec* edd. aliquot. (4) Nota pro *voluerunt* suppositum. (5)—(5) *Comm. au. et inc.* D., prob. Mgio, frustra. Quippe chiasmus est illa "*emolumenta* et *detrimenta*" respiciens. Et mox in Graecis vocabulis chiasmum ex chiasmo struit. (6) *ita enim* e codd. quinque D., edd. recc. excepta E., frustra: v. ad *Lael.* 11. 39. n. 4. (7) Cf. ii. 34. 115. (8) I. e., ea autem: v. ad ii. 8. 25. (9) *et* D., B., Or., Mg.: at v. ad ii. 3. 7.; add. Halm. *p. Sest.* 136. et 241. Ceterum de *aut* post *autem* Baumstark. *LL. TT.* 14. (10) Cf. 16. 55. (11)—(11) Cf. § 70.

70. (1) Cf. i. 14. 47. (2) Cf. § 69.; add. Halm. *p. Sulla* 126. (3) *-int* E., B. (4) De intercisa orat. ad 1. 3. De subj. autem post *quamquam* ad ii. 22. 72. (5) Cf. *ad F.* i. 8. 2., *ad A.* iv. 2. 6. (6) "Qui adtendet, reperiet consuetudinem postulare *suam cuique*." Mg. (7) Moser. *Tusc.* I. 135. (8)—(8) Cf. ii. 13. 40. (9) Sc. *aliquem*: v. ad ii. 24. 78. Cf. *de Off.* iii. 5. 21. et 24., 6. 30. (10) Zumpt. § 708., Mg. ad l., Feldh. *de L.* II. 247. et 277. (11) V. ad i. 4. 12. (12) Cf. 5. 16. (13) Cf. ii. 24. 78. (14) Feldh. *de L.* II. 77. (15)—(15) Cf. *de Rep.* ii.

Digitized by Google

nec amicitia[16] esse omnino poterunt, nisi[17] ipsae per se expetantur[17]. 71. Jus autem, quod[1] ita dici appellarique possit[1], id esse[2] natura[3]; alienumque esse a sapiente non modo injuriam cui[4] facere, verum etiam nocere[5]. Nec vero rectum est cum amicis aut bene meritis sociare[6] aut[7] conjungere injuriam; gravissimeque et verissime[8] defenditur[9], numquam aequitatem ab utilitate posse sejungi[10], et, quidquid aequum justumque esset[11], id etiam honestum, vicissimque, quidquid esset[11] honestum, id justum etiam atque aequum fore. 72. Ad[1] easque[1] virtutes, de quibus disputatum est, dialecticam etiam adjungunt et physicam, easque ambas virtutum nomine appellant, alteram[2], quod habeat[3] rationem[3], ne cui falso assentiamur[4] neve umquam captiosa probabilitate fallamur, eaque[5], quae de bonis et malis didicerimus[6], ut[7] tenere[8] tuerique[8] possimus. Nam sine hac arte quemvis arbitrantur[9] a vero abduci fallique posse. Recte igitur, si omnibus in rebus temeritas[10] ignoratioque vitiosa est, ars[11] ab[11] his[11] ea, quae tollit haec[12], virtus nominata est.

4. 7. ([16])—([16]) Sic M., L., E., B., Mg.; *-ae . . . -ae* codd. aliquot, V., Grut., Gz.; *-a . . . -ae* D. ex uno: v. Zumpt. § 374. ([17])—([17]) De subj. v. Mg.; add. Hand. IV. 225. 5.

71. ([1])—([1]) Mox ad *Ciceronian.* § 14. ([2]) Refer ad "*probatur*" § 70.: v. ad ii. 15. 48. ([3]) *-am* codd. plerique, edd. ante L., quod male Gz. revocavit. Confert Mg. Graecorum *φύσει*. ([4]) Cf. § 70. ([5]) *conari?* Nam quid interest inter *injuriam facere* et *nocere?* ([6]) Sic Spir., Erl., Oxx. duo; *cons.* edd.: v. ad 15. 48. e. ([7]) *atque* conj. Reisig. apud Feldh. *de L.* II. 307., frustra. ([8]) *sev.* corrigendum censet Beier. *de Off.* II. 22. conferens ii. 8. 24., frustra. ([9]) I. e., defendi solet: v. Dietrich. *Qu. Gr.* 24. De ipso autem *defendi* verbo supra ad ii. 35. 117. ([10]) *-ere* codd. aliquot. ([11])—([11]) Math. *p. Mil.* 35. 97., Krueger. *de Tempp.* 52.

72. ([1])—([1]) V. ad i. 1. 2.; et de *-que* in transit. ad i. 20. 68., inf. 22. 73. ([2]) Omittit inf. § 73. appositionem propter interposita et pergit: "Physicae *quoque*—." V. Mg. in exc. p. 808.; adde nos supra ii. 30. 97. ([3]) Cf. 19. 62. ([4]) Cf. *Acad.* i. 12. 45., ii. 21. 68., *de N. D.* i. 1. 1., *de Off.* i. 6. 18. ([5]) I. e., *ea autem:* Moser. *Tusc.* II. 16. ([6]) Gz. ex Spir. et Erl. pro *diceremus* (cujus lectionis frustra habet Soldanus rationem *p. Deiot.* 105.): cf. emend. nostr. *C. M.* 11. 38. ([7]) Cf. 18. 61. ([8]) Cf. ii. 4. 11. ([9]) Gz. e quatuor pro *-amur*, ut 20. 68. ([10]) Gies. *de D.* 15. ([11])—([11]) Sic cum Marso Gz.; codd.

Digitized by Google

XXII. 73. Physicae[1] quoque[1] non[2] sine[2] causa[2] tributus idem est honos, propterea quod, qui convenienter naturae victurus sit[3], ei[4] proficiscendum[5] est ab omni mundo[5] atque[4] ab ejus procuratione[5]. Nec vero potest quisquam de bonis et[6] malis vere judicare, nisi omni cognita[7] ratione[7] naturae[7] et vitae etiam deorum, et utrum[8] conveniat, necne, natura hominis cum universa. Quaeque[9] sunt vetera[10] praecepta sapientium, qui jubent *tempori*[11] *parere*[11], et *sequi*[12] *deum*[12], et *se noscere*, et *nihil nimis*, haec sine physicis quam[13] vim habeant (et[14] habent maximam), videre nemo potest. Atque[15] etiam ad justitiam colendam, ad tuendas amicitias et reliquas caritates quid[13] natura valeat, haec una cognitio potest tradere. Nec vero pietas[16] adversus[17] deos, nec quanta his[18] gratia[19] debeatur[19], sine explicatione naturae intelligi potest. 74. Sed jam sentio[1] me esse longius provectum[2], quam proposita ratio postularet. Verum admirabilis compositio disciplinae incredibilisque rerum traxit[3] ordo: quem[4], per deos immortales! nonne miraris? Quid enim aut in natura, qua nihil est aptius, nihil descriptius[5], aut in operibus manu factis tam compositum tamque compactum et coagmentatum inveniri potest? quid posterius priori non convenit? quid sequitur, quod non respondeat[6] superiori? quid non sic aliud[7]

autem alii omittunt *ab his* (quos sequitur Mg.), alii autem *ars*. (12) V. ad 15. 49.

XXII. 73. (1) V. ad 21. 72. n. 2. (2)—(2) Cf. 18. 61. e. (3) *est* vult Mg. (4)—(4) Recte Gz. pro *ei et... et*—. (5)—(5)—(5) Confert Mg. quaedam Chrysippi apud Plutarch. p. 1035. et laudat Beier. *de Off.* I. 325. (6) *et de* E.: cf. 21. 72. (7)—(7) Bak. *de L.* 451. (8) Sc. *cognito*. De duplici structura verbi ad ii. 2. 5. Ad ipsum autem *cognito* cum indefinito quod attinet, cf. Tacit. *Ann.* i. 46., "nondum *cognito*, qui fuisset exitus—." (9) De copula ad 21. 72. (10) *-rum* corrigi vult Gz. in Adds, frustra: cf. *C. M.* 12. 39. (11) Cf. *ad F.* iv. 9. 2., *ad A.* vii. 18. 2., xii. 51. 2. (12) Apul. *de Habit. Doct. Platon.* p. 622. apud D., "Sapientem... sequi arbitramur deum; id enim est "Επου θεῷ." Cetera notissima sunt. (13) V. ad ii. 2. 5. (14) V. *Doctr.* nr. ii. 16. (15) *-i* E., frustra. (16) Cf. *de N. D.* i. 2. 4., 41. 114. (17) Nonius 232., Hand. I. 186. 7. (18) *iis* Mg. (19) Cf. ii. 35. 117.

74. (1) Cf. *C. M.* 16. 55. (2 Cf. *C. M.* 16. 55. (3) Sc. *me*. (4

Digitized by Google

ex alio[7] nectitur, ut[8], si ullam[9] literam moveris, labent omnia? Nec[10] tamen[10] quidquam est, quod moveri possit. 75. Quam gravis[1] vero, quam magnifica[2], quam constans[1] conficitur persona[3] sapientis! qui, quum ratio docuerit, quod honestum esset, id esse solum bonum, semper sit necesse est beatus, vereque omnia ista nomina possideat, quae irrideri[4] ab imperitis solent. Rectius enim appellabitur rex, quam Tarquinius[5], qui nec[6] se[6] nec suos[6] regere[6] potuit; rectius magister[7] populi[7] (is enim est[8] dictator[8]), quam Sulla, qui trium pestiferorum vitiorum, luxuriae, avaritiae, crudelitatis magister[9] fuit; rectius dives, quam Crassus[10], qui, nisi eguisset, numquam[11] Euphratem, nulla belli causa, transire voluisset[12]. Recte ejus omnia dicentur, qui scit uti solus omnibus; recte etiam pulcher appellabitur; animi enim lineamenta[13] sunt pulchriora, quam corporis; recte solus liber, nec dominationi cujusquam parens[14] neque[15] obediens cupiditati; 76. recte invictus, cujus[1] etiam[2] si[2] corpus constringatur, animo[3] tamen vincula[3] injici nulla possint[3]. Neque[4] exspectet[5] ultimum tempus aetatis[5], ut tum[6] denique[6] judicetur, beatusne fuerit, quum extremum vitae diem morte[7] confecerit; quod ille[8] unus e septem sapienti-

Sic. optt.; *quae* cet. (5) Ochsner. 251. (6) Cf. v. 28. 83. (7)—(7) Hand. II. 647. 6., Feldh. *de L.* II. 95. (8) *ut non* codd.; recte autem Mg. de sententia Matthiaei delevit *non*. (9) *unam* corrigit E. conferens iv. 19. 53.; contra quem post Wesenb. affert Mg. *Acad.* ii. 32. 101., "*unum . . . ullum.*" Et de variatione supra ad i. 17. 55. (10) V. ad *de Off.* ii. 21. 74. et *C. M.* 5. 13.

75. (1)—(1) Moser. *Parad.* 93. (2) Kuehner. *Tusc.* iv. 16. 36. (3) V. Nizol. (4) Cf. *Parad.* i. 3. 13. (5) Cf. *de Rep.* i. 40. 62. (6)—(6) Cf. *de Rep.* ii. 25. 45.; add. Borgers. *Parad.* v. 1. (7) Cf. *de Rep.* i. 40. 63., *de L.* iii. 3. 9., Varr. *de L. L.* iv. 14. (8) *d. est* Mg.; *is est enim* Beier. *de Off.* I. 129. (9) I. e. doctor. Et ludere videtur Cic. in significatione vocis variata. Etsi fortasse mallet quis *mancipium*. (10) Maius *Sex Oratt.* 107. ed. 2., Gernh. *Parad.* 229., Ochsner. 373. (11) Cf. i. 6. 20. (12) Cf. i. 13. 42. (13) Rau *VV. LL.* 198. (14) Sc. qui est. (15) *nec* Mg.: cf. ii. 6. 19.

76. (1) Krueger. *de Attr.* § 95. p. 239. (2) Cf. 5. 17. (3)—(3) Cf. *de Or.* i. 52. 226., *Parad.* ii. 16. (4) *Nec* Mg. (5)—(5) Cf. ii. 27. 87. (6) Cf. i. 19. 64. (7) Deleri volebat D., delevit B. tacite, frustra: "quo addito," inquit Mg., "gravius exprimitur eorum sen-

Digitized by Google

bus[9] non sapienter Croesum monuit. Nam, si beatus umquam fuisset, beatam[10] vitam[10] usque ad illum a Cyro exstructum rogum pertulisset[11]. Quod si ita est, ut neque[12] quisquam, nisi bonus vir, et[12] omnes boni beati sint, quid philosophia magis colendum aut quid est virtute divinius[13]?

LIBER QUARTUS.

I. 1. Quae quum dixisset, finem[1] ille. Ego autem, Nae[2] tu[3], inquam, Cato, ista exposuisti, ut[3] tam multa, memoriter[4], ut[3] tam obscura, dilucide[5]. Itaque aut omittamus contra omnino velle[6] aliquid[6] aut spatium sumamus ad cogitandum: tam enim diligenter[7] et[8], si[8] minus vere (nam nondum id quidem audeo dicere), sed tamen[9] accurate[7] non modo fundatam, verum etiam exstructam disciplinam non est facile perdiscere. Tum ille, Ain'[10] tandem[10]? inquit; quum ego te hac nova lege[11] videam eodem die accusatori respondere et tribus horis perorare, in hac me[12] causa[13] tempus dilaturum putas? quae tamen a te agetur non melior[14], quam illae sunt, quas interdum obtines[15]. Quare is-

tentia, qui utique mortem expectari volunt." (8) Solon: cf. ii. 27. 87. (9) Delebat L. in margine, male: quippe oppositum est "*non sapienter.*" (10) *beatitatem?* Etsi repugnat locus collatus ii. 27. 87. (11) E Pal. 1. D. pro *prot* —. (12) —(12) Cf. i. 16. 52. (13) V. ad *C. M.* 12. 40.

I. 1. (1) Cf. ii. 6. 17. (2) Cf. iii. 12. 40. (3)—(3) Addidit Mg. ex Spir. et Erl.: v. ad *C. M.* 4. 12. n. 20. (4) Cf. i. 10. 34. (5) Cf. iii. 5. 19. (6) Cort. ad Plin. *Epistt.* viii. 19. (7)—(7) Cf. ii. 31. 101., *de N. D.* i. 6. 15. (8) Ita corrigendum censuit Bak. *de L.* 386.; *diligenter, etsi m. v.* edd.; *etiamsi* Spir. et Erl., Mg. (9) *sed tamen tam* L.; *sed tam* D. (10) Wunder. *p. Planc.* 142., Gies. *de D.* 355, 6. (11) Pompeia; de qua Mg. ad l. et *Opusce.* II. 247. (12) Cf. i. 5. 15. (13) Bak. *de L.* 319. (14) "Dicere fingitur, ut causae suae confidens," Gz.; Mg. autem: "non bonam caussam acturum dicit." Ego non intelligo. Exciditne versus? *quae tamen a te agetur non me* [quidem judice diffici)*lior quam* —; h. e., quae tamen tibi non difficilior erit ad agendum,

Digitized by Google

tam quoque aggredere, tractatam praesertim et ab aliis et a te ipso saepe, ut tibi deesse non possit oratio. 2. Tum ego, Non, mehercule, inquam[1], soleo temere contra Stoicos; non[2] quo[2] illis admodum assentiar, sed[3] pudore impedior; ita multa dicunt, quae vix intelligam. Obscura, inquit, quaedam esse confiteor: nec tamen ab illis ita dicuntur de[4] industria[4]; sed inest in rebus ipsis obscuritas. Cur igitur easdem res, inquam, Peripateticis dicentibus, verbum nullum est, quod non intelligatur? Easdemne res, inquit? an parum[5] disserui, non verbis[6] Stoicos a Peripateticis, sed universa re[6] et tota sententia dissidere[7]? Atqui, inquam, Cato, si istud obtinueris[8], traducas me ad te totum licebit. Putabam equidem satis, inquit, me dixisse. Quare ad[9] ea primum, si[10] videtur[10]; sin aliud quid voles, postea. Immo istud[11] quidem, inquam, quo[11] loco quidque[11], nisi[12] iniquum postulo, arbitratu[13] meo[13]. Ut[14] placet[14], inquit. Etsi enim[15] illud erat aptius, aequum[16] cuique[16] concedere[16].

II. 3. Existimo igitur[1], inquam, Cato, veteres illos[2] Platonis[2] auditores[2], Speusippum, Aristotelem, Xenocratem, deinde[2] eorum[3], Polemonem, Theophrastum, satis et copiose et eleganter habuisse constitutam dis-

quam —: v. ad i. 7. 26. n. 1., 21. 71. n. 3., iii. 1. 2. n. 7. (15) Cf. *Orat.* 20. 69., *ad A.* vii. 25., mox § 2.

2. (1) Addidit post D. etiam Gz. e suis: de quo omisso ad ii. 3. 8. (2) V. ad *C. M.* 23. 84. n. 34. (3) V. ad *C. M.* 23. 84. n. 37.; adde inf. 5. 11.: vv. etiam Jordan. *p. Caec.* 235., Feldh. *de L.* II. 72. (4) Cf. ii. 5. 15. (5) Ochsner. 101. (6)—(6) Cf. iii. 12. 41., inf. 2. 5., 22. 60., 26. 72. (7) Recte D. pro *dissentire:* cf. iii. 12. 41., inf. 26. 72. (8) Cf. § 1. (9) Cf. i. 8. 28., ii. 27. 85., mox 2. 3. (10) Cf. ii. 6. 17. (11)—(11)—(11) I. e., Immo istud quidem, quo loco quidque ponam, agam arbitratu meo. Et sic edidit quidem Mg. partim cum plurimis codd., partim cum optimis, sed nota apposita lacunae, *q. l. quicque* * *, deesse credens *visum fuerit* s. *occurrerit;* quo supplemento non indigere locum censet Bak. *de L.* 650. Ceteras autem edd. omitto. (12) Confert Mg. *nisi molestum est* et similia. (13) Cf. i. 21. 72. (14) Cf. i. 8. 29. (15) Abest ab edd. aliquot vett. (16)—(16) Non omnia omnibus concedenda. Fort. lacuna est: *aequum* [est causam agenti aequum] *quidque concedere.*

II. 3. (1) Matth. *p. Lig.* 1. 2.; adde supra i. 20. 66. (2)—(2)—

Digitized by Google

ciplinam, ut non esset causa Zenoni, quum Polemonem audisset, cur et ab eo ipso et a superioribus dissideret[4]: quorum fuit haec[5] institutio[6]; in qua, animadvertas[7] velim[7], quid putes[8] mutandum[8], nec exspectes, dum ad[9] omnia dicam, quae a[10] te[10] dicta sunt; universa enim illorum ratione cum tota vestra confligendum puto. 4. Qui[1] quum viderent, ita[2] nos esse natos[3], ut et[3] communiter ad eas virtutes apti essemus, quae notae illustresque sunt, justitiam dico[4], temperantiam, ceteras[5] generis ejusdem (quae omnes similes[6] artium[6] reliquarum materia tantum ad[7] meliorem partem[7] et tractatione differunt), easque ipsas virtutes viderent[8] nos magnificentius appetere et ardentius, habere etiam insitam[9] quamdam vel potius innatam cupiditatem[10] scientiae[10], natosque[11] esse ad[11] congregationem[11] hominum et ad societatem communitatemque[11] generis humani, eaque in[12] maximis ingeniis[12] maxime elucere, totam philosophiam tres[13] in partes diviserunt; quam partitionem a Zenone retentam[14] esse[15] videmus[15]. 5. Quarum quum una sit, qua mores conformari[1] putantur[2], differo eam partem, quae quasi stirps est hujus quaestionis: quis[3] sit enim finis bonorum, mox[4]; hoc loco tantum dico, a veteri-

(2) Cf. 22. 61. (3) Sc. auditores. Sed mallem *horum*. (4) Cf. 1. 2. (5) V. ad i. 12. 40. (6) Cf. 8. 19. (7) De intercisa orat. ad iii. 1. 3.; adde inf. 12. 31., 14. 36., 17. 46., 19. 52. (8) *m. p.* Mg. (9) Cf. 1. 2. (10) *ante* codd. plerique.

4. (1) Debebat sic, *Quum enim viderent* —, ut pron. respiceret *haec*. Nunc interpositum *illorum* respexit. (2)—(2) Cf. ii. 21. 69. (3) Dissoluta partitione pergit infra, "easque ipsas —:" v. Mg. in exc. 801. (4) Cf. iii. 9. 30. (5) Sic sine copula Gz., Spir. et Erl. secutus, iterumque idem inf. 13. 35.: vv. Zumpt. *Verr.* 347., Moser. *Tusc.* II. 429., Gies. *de D.* 339. (6) Cf. ii. 34. 115., iii. 15. 49., inf. 24. 67. (7)—(7) Pro *in m. p.* accipit Mg. (8) Nota iterari verbum: v. ad ii. 33. 110.; adde *Acad.* i. 12. 44. (9) Cf. 7. 18. (10) Cf. 5. 12., 7. 18., *de Off.* i. 4. 13., 6. 18. (11)—(11)—(11) Cf. iii. 20. 65. (12)—(12) Cf. *Tusc.* i. 15. 33. (13) Ochsner. 118.; adde *de Or.* i. 15. 68. (14) Cf. ii. 1. 2. (15) *esse ret. v.* Mg. cum Spir. et Erl., ut clausula vitetur hexametri; frustra: vv. Ellendt. *de Or.* II. 360., Zumpt. *Verr.* 66. et 259., Gies. *de D.* 158.

5. (1) *confi* — codd.: vv. Steinmetz. *Oratt.* 269. et 520., Gernh. *de Off.* i. 3. 7. (2) Nota ind. (3) Dedit Mg. pro *qui*. (4) Sc. *dicam*.

Digitized by Google

bus Peripateticis Academicisque, qui re[5] consentientes[6] vocabulis[5] differebant, eum[7] locum, quem civilem recte appellaturi videmur, Graeci[8] πολιτικὸν[9], graviter et copiose esse tractatum.

III. Quam multa illi de re publica scripserunt! quam multa de legibus! quam multa non solum praecepta in artibus[1], sed etiam exempla in orationibus[2] bene dicendi reliquerunt[3]! Primum enim ipsa[4] illa[4], quae subtiliter disserenda erant, polite apteque dixerunt, tum[5] definientes, tum partientes; ut[6] vestri etiam: sed vos squalidius[7]; illorum, vides[8], quam niteat oratio. 6. Deinde ea, quae requirebant orationem ornatam et gravem, quam magnifice sunt dicta ab illis! quam splendide[1]! de justitia[2], de fortitudine, de amicitia, de aetate degenda, de philosophia, de[3] capessenda[3] re[3] publica[3], de temperantia, de[4] fortitudine[4], hominum[5] spinas[6] vellentium, ut Stoici[6], nec ossa nudantium, sed eorum, qui grandia[7] ornate[7] vellent, enucleate[7] minora[7] dicere. Itaque quae sunt eorum consolationes? quae cohortationes? quae etiam monita et consilia, scripta ad summos viros? Erat enim apud eos, ut est rerum ipsarum natura, sic dicendi exercitatio duplex. Nam, quidquid quaeritur, id[8] habet[8] aut generis ipsius sine personis temporibusque, aut, iis adjunctis, facti aut juris aut nominis con-

(5)—(5) Cf. 1. 2. De sententia autem Meyer. *Brut.* 129. b, Bak. *de L.* 384. et 435. (6) Gernh. *Opuscc.* 152. (7) *illum* Spir. et Erl., Mg. (8) Recte D. ex ed. V. pro *-ce.* (9) Sc. *appellant.* Et refero etiam haec ad *quem:* nam parenthetice accipit Gz., post hunc Or. et Mg.

III. (1) Cf. iii. 1. 4., inf. § 7. et 4. 8. (2) Cf. v. 3. 7.; add. Bak. *de L.* 460. (3) Cf. *de Or.* i. 6. 23., *Brut.* 27. 106. (4) Ellendt. *de Or.* II. 46. (5) Gz. pro *quum.* (6) Cf. i. 11. 37. (7) Contrarium est *splendide* dicere, mox § 6. (8) De intercisa orat. ad 2. 3.

6. (1) Cf. i. 2. 6. (2) Refer ad "*ea.*" (3)—(3) Cf. *de Or.* iii. 29. 112. (4) Ita male iterant codd.: *de formidine?* (5) *nec more hominum* Gz. cum Marso; *n. m. h. acu s. v.* Or. de conj. Heinrichii. "Fortasse solum genitivum superioribus adjunxit . . . —(ita ut ea sint) *hominum* (non) etc." Mg. Potuit etiam fortasse per synchysin quamdam nomen respicere "*orationem.*" (6)—(6) Beier. *Orat.* 32. 114. (7)—(7) Nota Chiasmum: v. ad iii. 3. 10.; adde inf. 20. 57., 23. 62. (8)—(8) Cf. *de Inv.* i. 6.

Digitized by Google

troversiam[8]. Ergo in utroque exercebantur[9]; eaque disciplina effecit tantam[10] illorum utroque in genere dicendi copiam. 7. Totum genus hoc et[1] Zeno et ab[2] eo qui[3] sunt, aut non potuerunt[4] aut noluerunt[4], certe[5] reliquerunt[6]. Quamquam scripsit artem[7] rhetoricam Cleanthes, Chrysippus[8] etiam, sed sic, ut, si quis obmutescere concupierit, nihil aliud legere debeat. Itaque vides, quo modo loquantur. Nova verba fingunt, deserunt usitata. At quanta conantur[9]! Mundum[10] hunc omnem oppidum[10] esse nostrum. Incendit[11] igitur eos, qui audiunt. Vides[12], quantam rem agas[12]; ut, Circeiis qui[13] habitet, totum hunc mundum suum municipium esse existimet. Quid[14]? ille incendat? Restinguet citius[15], si ardentem[16] acceperit[16]. Ista ipsa, quae tu[17] breviter, regem, dictatorem, divitem solum esse sapientem, a te[17] quidem apte ac rotunde[18]; quippe[19]; habes[20] enim a[20] rhetoribus[21]. Illorum[22] vero ista ipsa quam exilia[23] de virtutis vi!

8., *de Or.* i. 31. 138., ii. 15. 65., *Orat.* 14. 46. apud Mg. (9) Reflexive: se exercebant. (10) Cf. ii. 26. 84.

7. (1) Del. Mg. (2) Hand. I. 36. 3., Ellendt. *de Or.* II. 41. et 174., Kuehner. *Tusc.* 179. b. ed. 3., Bak. *de L.* 598., nos *de Off.* 158. b. (3) *qui ab eo s.* Mg., frustra: cf. ii. 1. 2., "eum *qui* audiebant;" *Tusc.* ii. 3, 9., "eum *qui* secuti sunt:" v. ad i. 7. 25., ii. 1. 2.; adde ii. 17. 56., 20. 65., 22. 70., iii. 8. 27., inf. iterum h. §. et 16. 45., 19. 52. (4)—(4) Puta tractare: cf. c. 2. extr., *de Off.* i. 1. 4. (5) Hand. II. 24. 11. (6) I. e., non tractaverunt: cf. i. 6. 18., inf. 4. 9. (7) Cf. § 5. (8) Maius *de Rep.* iii. 8. (9) *-atur* Or. ex ed. Ven. 1480., sc. Zeno, np. quia sequatur *incendit*, frustra. (10)—(10) Cf. *Parad.* ii. 18. (11) In promptu est intelligere Zenomen, id quod etiam Gz. monet, quum addatur "*eos qui audiunt.*" Frustra autem Gz., seq. Orellio, de D. conj. transposuit haec et post *existimet* infra locavit. (12)—(12) *Vide* volebat E., D. autem *agat.* Cum ipso agere Zenone videtur, ut alibi cum Epicuro agit etiam nominatim, ii. 7. 22. (13) V. n. 2. (14) Primum refellit conatum istum, "mundum . . . nostrum;" deinde ad id accedit refellendum, quod ironice ipse supra posuit, "Incendit igitur —;" nihil ut plane transpositione ista opus sit. (15) *potius* D. ex tribus, frustra: v. Hand. II. 78. 3. (16) Puta aliquem. Cf. *de Fa.* 2. 3. (17)—(17) Sc. *dicis . . . dicuntur*: cf. 10. 26. (18) Nonius 164. (19) VV. interpp. ad *p. Caec.* 19. 55., *in Cat.* iii. 9. 22., *p. Mur.* 35. 74., *p. Mil.* 18. 47. (20)—(20) Hand. I. 16. 13 (21) Cf. *Parad.* prooem. § 3. (22) "Potuit pergere eadem forma: *ab illis . . . exiliter*; sed post parenth.

Digitized by Google

quam tantam volunt[24] esse, ut beatum[25] per se efficere possit. Pungunt[26], quasi aculeis, interrogatiunculis[27] angustis, quibus etiam qui assentiuntur, nihil[28] commutantur animo[29], et[30] iidem[31] abeunt[32], qui[32] venerant[32]; res enim fortasse[33] verae, certe[33] graves, non ita tractantur, ut debent, sed aliquanto minutius[34].

IV. 8. Sequitur disserendi ratio cognitioque naturae. Nam de[1] summo bono mox, ut[2] dixi[2], videbimus[1], et ad id explicandum disputationem omnem conferemus. In iis[3] igitur partibus duabus[4] nihil erat, quod Zeno commutare gestiret. Res enim praeclare[5] se[5] habent, et quidem in utraque parte. Quid enim ab antiquis[6] ex eo genere, quod ad disserendum valet, praetermissum est? qui et definierunt plurima et definiendi artes[7] reliquerunt[8]; quodque est definitioni adjunctum, ut res in partes dividatur, id et fit ab illis et, quemadmodum fieri oporteat, traditur: item de contrariis; a quibus ad genera formasque generum venerunt[9]. Jam argumenti ratione[10] conclusi caput esse[11] faciunt[12] ea, quae perspicua dicunt; deinde ordinem sequuntur; tum, quid verum sit in singulis, extrema conclusio est. 9. Quanta autem ab[1] illis varietas argumentorum[2] ratione[3] concludentium[2] eorumque cum[4] cap-

... mutavit." Mg. (23) Ellendt. *de Or.* II. 53. (24) V. ad i. 8. 25., ii. 15. 48.; adde inf. 7. 17., 14. 39., 25. 68., 27. 74. (25) Sc. aliquem. (26) Addit Mg. *enim*, frustra: v. ad i. 8. 26. (27) Cf. *Parad.* prooem. § 2. (28) V. ad ii. 34. 111.; adde inf. 19. 52. (29) Cf. ii. 34. 115. (30) Exegetice. (31) Cf. *in Verr.* p. 93., 124., 278., 299., 856. ed. Z., *ad A.* p. 20., 90., 225., 255., 258., 269., 301. ed. Or.; add. Jordan. *p. Caec.* 193. (32) Sive *iidem sunt abeuntes, qui fuerant venientes*: v. ad l. 1. n. 14.; et cf. 19. 52. (33) —(33) Wunder. Prolegg. *p. Planc.* p. 38., Hand. II. 725. 11. (34) Cf. *Orat.* 35. 123., *Acad.* ii. 13. 42.

IV. 8. (1)—(1) Cf. 6. 14., v. 21. 58., *Tusc.* iv. 31. 65., *de N. D.* i. 40. 110. (2) C. 2. § 5. Etsi non est *videndi* quidem verbo istic usus: v. ad ii. 13. 41.; adde inf. 11. 27., 12. 31. (3) *his* Gud. 1., Mars., Mg. (4) Om. Spir. et Erl. (5) *se p.* Mg. (6) Cf. *de L.* i. 20. 54., 21. 55. (7) Cf. 3. 5. (8) Cf. 3. 5. (9) Dedit D. e codd. pro *dev.*: v. ad i. 7. 24. e. (10) Cf. i. 10. 32.: mox iterum § 9. (11) Suspectum Bremio. (12) Manut. ad *Acad.* ii. 33. 106.

9. (1) Hand. I. 51. 5. (2)—(2) "Appellat, quae conclusionem contineant et efficiant." Mg. (3)

Digitized by Google

tiosis interrogationibus dissimilitudo[4]! Quid[5], quod[5] pluribus locis quasi denuntiant, ut neque[6] sensuum fidem sine ratione nec[6] rationis[7] sine sensibus exquiramus, atque ut eorum alterum ab altero ne[8] separemus? Quid? ea, quae dialectici nunc tradunt et docent, nonne ab illis instituta[9] sunt[9], inventa[9] sunt[9]? De quibus etsi a Chrysippo maxime est eloboratum, tamen a Zenone minus multo, quam ab antiquis. Ab hoc[10] autem quaedam non melius, quam[11] veteres[11]; quaedam omnino relicta[12]. 10. Quumque duae sint artes[1], quibus perfecte ratio et oratio compleatur, una inveniendi[1], altera disserendi[1], hanc[2] posteriorem[2] et Stoici et Peripatetici, priorem autem illi[3] egregie tradiderunt, hi[3] omnino ne attigerunt quidem. Nam e quibus locis, quasi thesauris, argumenta depromerentur, vestri ne[4] suspicati[4] quidem[4] sunt, superiores autem artificio et via[5] tradiderunt. Quae quidem res efficit[6], ne[7] necesse sit iisdem de rebus semper quasi dictata[8] decantare neque[9] a commentariolis suis discedere. Nam, qui sciet, ubi quidque positum sit, quaque eo veniat, is, etiam si quid obrutum erit, poterit eruere, semperque esse in disputando suus[10]. Quod[11] etsi[12] ingeniis magnis praediti quidam dicendi copiam sine ratione[13] consequuntur, ars[13] tamen est dux certior, quam natura.

Cf. § 8. (4)—(4) Cf. iii. 7. 24. (5) V. ad *C. M.* 8. 26.; add. Zumpt. § 769. (6)—(6) V. ad i. 3. 7., iii. 1. 2. (7) *-nes* edd. ante Grut., quod male E. revocavit. (8) Recte addebat L. in marg. (9)—(9) Sic codd.; *inst. sunt et inv.* edd. multae; *inst. s.* [*inv. s.*] Mg. (10) Chrysippo. (11) De act. ex pass. adsumendo ad ii. 6. 17. n. 12. Male autem D. uncis inclusit *q. v.*: v. ad *C. M.* 14. 47. n. 19. (12) Cf. 3. 7.

10. (1)—(1)—(1) Cf. *Top.* 2. 6. (2) Cf. iii. 21. 70. (3)—(3) Peripatetici ... Stoici: v. Halm. *Pomp.* 124. (4)—(4) Cf. *de N. D.* i. 15. 41. (5) Cf. i. 9. 29. (6) *-ecit* Gz. (7) Confert Mg. post Wesenb. simplicis *ne* sine *ut* post *efficiendi* verbum exemplum *ad A.* vi. 1. 16. (8) Ellendt. *de Or.* II. 145., Moser. *Tusc.* I. 485. et *de N. D.* 734. (9) Exegetice. Et junge continuate *decantare neque ... discedere*; ne forte imprudens ad *necesse sit* referas. (10) Contra i. 6. 17., "*alienus.*" (11) V. ad i. 20. 67. (12) *si* aliquot. (13)—(13) Nota mutari nomen. Mox utrumque ponit, "*ratione et arte.*" (14) Moser. *Tusc.* I. 212., II. 130.

Digitized by Google

Aliud est enim poëtarum more verba fundere[14], aliud ea, quae dicas, ratione et arte distinguere.

V. 11. Similia[1] dici[1] possunt[1] de explicatione[2] naturae[2], qua hi[3] utuntur et vestri, neque vero ob duas modo causas, quod Epicuro videtur, ut pellatur mortis[4] et religionis[4] metus; sed[5] etiam[6] modestiam quamdam cognitio rerum coelestium[6] affert iis, qui videant[7], quanta sit etiam apud deos moderatio, quantus ordo, et magnitudinem animi deorum opera et facta cernentibus[7], justitiam etiam, quum cognitum habeas[7], quod sit summi rectoris ac[8] domini numen, quod consilium, quae voluntas; cujus ad naturam apta ratio[9] vera illa et summa[9] lex[9] a philosophis[10] dicitur. 12. Inest in eadem explicatione naturae insatiabilis quaedam e[1] cognoscendis rebus voluptas, in qua una, confectis rebus necessariis[2], vacui[2] negotiis[2] honeste[3] ac liberaliter possumus[4] vivere. Ergo in hac ratione tota de maximis fere[5] rebus Stoici illos secuti sunt, ut[6] et deos esse et quatuor ex rebus omnia constare dicerent[6]. Quum autem quaereretur res admodum[7] difficilis, num quinta quaedam natura videretur[8] esse, ex qua ratio et intelligentia oriretur, in quo etiam de animis, cujus generis essent, quaereretur, Zeno id[9] dixit esse ignem; nonnulla deinde aliter, sed[10] ea[10] pauca: de maxima autem re eodem modo, divina mente[11] atque natura[11] mundum[12] universum atque ejus maximas[13] partes[13]

V. 11. (1)—(1) Cf. i. 16. 50. (2) Bak. *de L.* 451. (3) Dicit, quos supra *illos*. (4)—(4) Nota zeugma genitivi; nam aliter dicitur *mortis* quidem metus, aliter autem *religionis*: cf. 14. 39. (5) *sed quod et* volebat L. quidem, D. autem *sed et quia*, frustra uterque: v. ad 1. 2. n. 3. (6) Om. codd. aliquot, frustra. Tertiam affert causam, eamque a parte physicae scientiae petitam, non a tota. (7)—(7)—(7) Nota variationem sermonis. (8) Gz. e codd. pro *et*. (9)—(9) Cf. *de L.* i. 6. 18., ii. 4. 8. (10) *a vestris* vult Bak. *de L.* 323.

12. (1) Om. Spir. et Erl., prob. Mgio. (2)—(2) Cf. 2. 4., 7. 18., *de Off.* i. 4. 13., 6. 18. (3) Cf. *de Off.* i. 29. 104. (4) *-imus* edd. aliquot vett., Mg. (5) Om. L. (6)—(6) Cf. ii. 11. 34. (7) Hand. I. 169., Meyer. *Brut.* 173. a, Gernh. *Lael.* 41. a. (8) Spectat modestia verbi ad usum illum judicialem, de quo *Acad.* ii. 47. 146. (9) Nota post *naturam*: v. ad i. 16. 54. (10) Cf. *de L.* iii. 5. 12., *C. M.* 18. 65. (11)—(11) Feldh. *de L.* II. 36. (12)—(12) Cf. *de N. D.* ii.

Digitized by Google

administrari[12]. Materiam vero rerum et copiam apud hos exilem, apud illos uberrimam reperiemus. 13. Quam multa ab his[1] conquisita[2] et collecta[2] sunt de omnium animantium genere, ortu, membris, aetatibus! quam multa de rebus iis, quae gignuntur e terra! quam multae quamque[3] de rebus variis[3] et causae, cur quidque fiat, et demonstrationes, quemadmodum quidque[4] fiat[4]! qua ex omni copia plurima et certissima argumenta sumuntur ad cujusque rei naturam explicandam. Ergo adhuc[5], quntum equidem intelligo, causa non[5] videtur fuisse mutandi nominis. Non[6] enim, si[6] omnia non sequebatur, idcirco[6] non erat ortus illinc. Equidem etiam[7] Epicurum, in physicis quidem, Democriti[8] totum[8] puto. Pauca mutat, vel plura[9] sane; at, quum de[10] plurimis eadem dicit, tum certe de maximis. Quod idem[11] quum vestri faciant, non satis magnam tribuunt inventoribus gratiam.

VI. 14. Sed haec hactenus[1]. Nunc videamus[2], quaeso, de[2] summo bono, quod continet[3] philosophiam, quid[4] tandem attulerit[5], quamobrem ab inventoribus, tamquam a parentibus, dissentiret. Hoc igitur loco,

30. 75. (13) Cf. *de N. D.* ii. 3. 9. 13. (1) *iis* Mg. (2)—(2) Cf. *de D.* i. 3. 5. (3)—(3) V. Mg. ad v. 9. 26. p. 660. (4) Sic Mg. e vestigiis cod. Erl. pro *quaeque fiant*. Fort. *quaeque fiat*, sc. *res*. (5)—(5) Hand. I. 166. 17.; adde *in Verr.* ii. 53. 133., *ad F.* v. 15. 2., *ad A.* xi. 22. 2., *C. M.* 9. 28. (6)—(6)—(6) Hand. III. 173. 4., Bak. *de L.* 367. (7) Q. d., etiam Epicurum alienae potius disciplinae accensendum esse, quam propriae ac novae auctorem agnoscendum esse. (8) *-tum* codd.; *-tium* Or. ex ed. V., seq. Mgio, quae forma adjectivi in fatentibus potius discipulis aperteque sequentibus et lubenter suum quoque magistrum prae se ferentibus locum habet, neque credo Ciceronem fuisse istius modi adjectivo contra et ipsius Epicuri professionem et communem doctorum sententiam iturum. Scripsi autem *Democriti totum* illud respiciens i. 6. 17., "in physicis *totus est alienus*. Democriti omnia dicit." (9) At "*perpauca*" dicit i. 6. 17., "*pauca*" etiam supra § 12. Fort. *Pauca mutat vel facit pejora sane*. Cf. i. 6. 17., "perpauca mutans, sed ita ut ea, quae corrigere vult, mihi quidem *depravare* videatur." (10) Recte D. cum L. pro *e*. (11) Sic E. quidem tacite, e codd. autem aliquot Gz. pro *item*: cf. iii. 13. 44.

VI. 14. (1) Hand. III. 6. 1. (2)—(2) Cf. 4. 8. (3) V. ad i. 4. 12. (4) *ecquid* edd. fere usque ad Mg. contra codd. (5) Cf. ii. 3. 8. (6) *-tum* D. e codd. aliquot, ex aliis

Digitized by Google

quamquam a te, Cato, diligenter est explicatus[6] finis hic bonorum, qui[7] continet philosophiam[7], et quis a Stoicis et quemadmodum diceretur, tamen ego quoque exponam[8], ut perspiciamus, si potuerimus[9], quidnam a Zenone novi sit allatum. Quum enim superiores[10], e quibus planissime[11] Polemo, secundum naturam vivere summum bonum esse dixissent[12], his verbis tria significari Stoici dicunt[12], unum ejusmodi[13], vivere[14] adhibentem[14] scientiam earum rerum, quae natura evenirent[15]; hunc ipsum Zenonis aiunt finem[16] esse[16], declarantem illud, quod a te dictum est, convenienter naturae vivere; 15. alterum significari[1] idem, ut si[2] diceretur, officia omnia media aut[3] pleraque servantem vivere. Hoc sic[4] expositum[4] dissimile est superiori. Illud enim rectum est (*κατόρθωμα*[5] dicebas) contingitque sapienti soli; hoc autem inchoati cujusdam officii est, non perfecti, quod cadere[6] in[6] nonnullos insipientes potest. Tertium[7] autem, omnibus aut[8] maximis rebus iis, quae secundum naturam sint[9], fruentem, vivere. Hoc[7] non est positum[10] in[10] nostra actione; completur[11] enim et ex[11] eo genere vitae, quod virtute finitur[12], et

Gz., edd. rec. fere praeter E.: de attractione Ellendt. *de Or.* II. 233., Matth. *p. L. M.* 12. 34., Krueger. p. 443. (7)—(7) Uncis inclusit E., delevit Gz., seqq. Or. et Mgio, frustra: q. d., quem continere dixi philosophiam. (8) Nota variari verbum: cf. i. 5. 13., "*expositam . . . explicari.*" (9) *poterimus* E., codd. Oxx. duo, frustra: vv. Feldh. *de L.* II. 150, Madvig. *Opuscc.* II. 84. n. (10) Bak. *de L.* 433. (11) *ple-* aliquot. (12)—(12) De praeterito cum praes. Feldh. *de L.* II. 105. et 112. (13) *huj.* malebat E., frustra: cf. *p. Rosc. A.* 6. 17. (14) Sc. *aliquem:* cf. ii. 11. 34., iii. 9. 31. (15) Krueger. de Tempp. p. 52. (16) *e. f.* Spir. et Erl., Mg.

15. (1) Gz. ex Spir. et Erl. pro *-re*, seqq. Or. et Mgio. Nim. iterat verbum propter interposita. (2) Addidit L. e codd. (3) Sic mox, "omnibus *aut* maximis." (4) Cf. *de N. D.* i. 31. 85. (5) Sic Mg. cum Spir. et Erl., omisso *quod.* De parenthesi abruptiori, quasi *enim* particula omissa, nos ad *Lael.* 11. 39. n. 4.; adde supra iii. 21. 69. (6) Cf. ii. 35. 117.: mox iterum. (7)—(7) *Tertium . . . hoc* — edd. recc. aliquot (E. et Ott.), ut appositio quidem omissa sit (v. ad *de Off.* i. 6. 19.), pronomen autem quasi abundet (cf. *in Verr.* v. 43. 113., *Philipp.* ii. 39. 101., iii. 3. 7.) (8) Hand. I. 539. 5.; adde supra h. §, inf. v. 21. 59., *Tusc.* iv. 3. 6., 34. 72., *de Or.* ii. 86. 350., *Brut.* 40. 150. (9) *sunt* Gz. e Spir. et Erl.: v. Ellendt. *Brut.* 133. (10) V. ad ii. 27. 89. (11)

Digitized by Google

ex iis rebus, quae secundum naturam sunt[13] neque sunt in nostra potestate. Sed hoc summum bonum, quod tertia[14] significatione[15] intelligitur[16], eaque vita, quae ex[16] summo bono degitur, quia conjuncta ei virtus est, in[17] sapientem solum cadit[17]; isque finis bonorum, ut ab ipsis Stoicis scriptum[18] videmus[18], a Xenocrate atque ab Aristotele constitutus est. Itaque ab his[19] constitutio illa prima naturae[20], a qua tu quoque ordiebare[21], his prope verbis exponitur.

VII. 16. Omnis[1] natura[1] vult esse conservatrix sui, ut et salva sit et in[2] genere conservetur[2] suo. Ad hanc rem aiunt artes quoque requisitas, quae naturam adjuvarent; in quibus ea numeretur in primis, quae est vivendi[3] ars[3], ut tueatur, quod a natura datum[4] sit, quod desit[4], acquirat[5]: iidemque diviserunt naturam[6] hominis[6] in animum et corpus. Quumque eorum utrumque[7] per se expetendum esse dixissent, virtutes[8] quoque utriusque eorum per se expetendas esse dicebant; quum[9] animum infinita quadam[10] laude anteponerent corpori, virtutes quoque animi bonis[11] corporis anteponebant. 17. Sed, quum sapientiam totius hominis custodem et procuratricem esse vellent[1], quae esset naturae comes et adjutrix, hoc sapientiae munus esse dicebant, ut[2] eum tueretur, qui constaret[3] ex animo et corpore[3]; in[4] utroque juvaret eum[2] atque[2] contineret. Atque ita re primo simpliciter collocata[5],

—(11) Cf. iii. 12. 41. (12) Sic codd. aliquot, Gz. (qui confert iii. 14. 46.), Or.; *fruitur* cum edd. vett. Mg. (13) *quae sunt s. n.* Mg. (14) Grut. e codd. pro *certa*. (15) Cf. iii. 19. 62. (16) Hand. II. 651. 1. (17)—(17) V. n. 6. (18) Cf. *de D.* i. 40. 89., *Lael.* 19. 69. (19) *iis* Mg. (20) *-ra* codd. excepto Pal. 2. (21) Buechner. *p. Rosc. A.* 196.

VII. 16. (1) Cf. iii. 5. 16. (2) —(2) Bak. *de L.* 366. (3) Cf. i. 13. 42., 21. 72. Sed fortasse distinguendum: *in quibus ea . . . , quae est vivendi; ars ut tueatur* —. (4)—(4) Nota Chiasmum: v. ad iii. 3. 10. (5) *anq.* vult E. conferens *de Off.* i. 4. 11. (6) Cf. v. 11. 33. (7) Recte Mg. e codd. pro *unumquodque*. (8) Cf. 8. 19. (9) *et cum* L.; *cum autem* de D. susp. Sch. (10) Postposuit Mg.: v. Feldh. *de L.* II. 16., seq. (11) Cf. § 17., v. 31. 93.

17. (1) V. ad 3. 7. (2)—(2) *ut*, quum *eum t., qui . . . , in utroque eum j. et* Mg., frustra. (3) V. ad 8. 19. (4) Hand. III. 269. 34.

Digitized by Google

reliqua subtilius persequentes[5], corporis bona facilem quamdam rationem habere[7] censebant. De animi[8] bonis accuratius[9] exquirebant; in primisque reperiebant, in his[10] inesse[10] justitiae semina; primique ex omnibus philosophis natura[11] tributum esse docuerunt, ut ii, qui procreati essent, a procreatoribus amarentur, et, id[12] quod[12] temporum ordine antiquius est, ut conjugia virorum[13] et uxorum natura[14] conjuncta esse dicerent[15], qua ex stirpe orirentur amicitiae cognationum[16]. Atque ab his initiis profecti omnium virtutum et originem et progressionem persecuti[17] sunt. Ex quo magnitudo quoque animi exsistebat, qua facile posset repugnari obsistique fortunae, quod maximae res essent in potestate sapientis. Varietates[18] autem injuriasque[19] fortunae[19] facile veterum philosophorum praeceptis instituta vita superabat[20]. 18. Principiis autem a[1] natura datis, amplitudines quaedam bonorum excitabantur[2], partim[3] profectae a contemplatione rerum occultiorum[4], quod erat insitus[5] menti cognitionis[6] amor[6], ex quo etiam rationis explicandae[7] disserendique cupiditas consequebatur; quodque hoc solum[8] animal natum[9] est[9] pudoris ac verecundiae[8] particeps[8],

([5]) *collecta* Oxx. duo. ([6]) V. ad i. 4. 12. e. Mox iterum. ([7]) I. e. corporis bonorum facilem q. rationem esse censebant. ([8]) Sc. *autem*: v. ad *Lael.* 7. 22. n. 16. ([9]) Cf. i. 5. 13. ([10]) *inesse in his* Gz.; *esse in iis* Mg. ([11]) Sic D. cum codd. et ed. V., omissa praep. *a*; omisit etiam Mg. conferens ii. 11. 33. e., iii. 20. 66., v. 1. 2., *de L.* i. 5. 16.: et sic mox "*natura* conjuncta." ([12]) VV. Mueller. *CC. SS.* ad *p. Sext.* 54., Moser. *Tusc.* I. 448., *de Rep.* 421. b, Goërenz. *de L.* 82. b, Beier. *de Off.* II. 159., Kritz. ad Sallust. *J.* 306., seq., Zumpt. § 371. ([13]) V. ad ii. 20. 66. ([14]) V. n. 11. ([15]) Nota pleonasmum: nam satis erat *ut conjugia v. et u. jungerentur*. ([16]) I. e. quae sunt propriae cognationum. ([17]) V. n. 6. ([18]) Cf. *de D.* ii. 53. 109. ([19]) Cf. i. 14. 46. ([20]) Moser. *Parad.* 169.

18. ([1]) Feldh. *de L.* II. 29. ([2]) Halm. *p. Sest.* 8. ([3]) Variat alteram partem, "*quodque hoc solum—*:" v. Mg. p. 809. ([4]) *-tarum* codd. aliquot, Mg., frustra. Nam plane occultas res contemplari potest nemo. De compar. autem quasi deminutivo vide quos laudant Gies. *de D.* 29. et Ochsner. 72. ([5]) Cf. 2. 4. ([6]) Cf. 2. 4., 5. 12. De nomine autem verbali quasi pro gerundio Moser. *de Rep.* 5. b. ([7]) *-di* Pall., Oxx. duo, Grut.: v. ad i. 18. 60. n. 7. ([8]) Idem significat *de Off.* i. 30. 105., 35. 127. ([9]) Verbum significantius: v. ad ii. 24.

Digitized by Google

appetensque conjunctionem[10] hominum ac societatem[10], animadvertensque, in omnibus rebus, quas ageret[11] aut diceret[11], ut[12] ne quid ab eo[13] fieret[11], nisi honeste et[14] decore; his initiis, ut ante dixi, tamquam seminibus[15], a natura datis, temperantia, modestia, justitia, et[16] omnis[16] honestas perfecte absoluta est.

VIII. 19. Habes[1], inquam, Cato, formam[1] eorum[2], de quibus loquor, philosophorum[2]. Qua exposita, scire[3] cupio[3], quae causa sit, cur Zeno ab hac antiqua institutione[4] desciverit[5], quidnam horum ab eo non sit probatum: quodne omnem naturam conservatricem sui dixerint[6]? an[7] quod omne animal ipsum sibi commendatum, ut se et[8] salvum in suo genere incolumeque[8] vellet? an[7], quum omnium artium finis is esset, quid[9] natura maxime quaereret, idem[10] statui debere[10] de totius arte vitae? an[7] quod[11], quum animo[12] constaremus et corpore, et haec ipsa et eorum virtutes[13] per se esse sumendas? an[14] vero[14] displicuit ea[15], quae[15] tri-

77. ([10])—([10]) Dedit D. ex aliquot pro *-num . . . -tum:* et retinet acc. Cic. etiam inf. 13. 32. Contra genitivo usus est ii. 14. 45. Mg. autem *convictum* conferens *de Off.* iii. 5. 21. At iterum inf. 8. 19., ubi haec eadem recensentur, " de *conjunctione* generis humani." ([11])—([11])—([11]) Duobus praemissis verbis unum reddit: v. ad *Lael.* 24. 90.; add. Beier. *de Off.* i. 4. 14. Cf. ii. 14. 47. e. ([12]) Recte addidit D. e codd.: v. ad i. 20. 70. ([13]) V. ad *C. M.* 16. 56. n. 6.; add. Halm. *p. Sulla* 151., Bak. *de L.* 338. et Feldh. II. 39.: cf. v. 26. 76. ([14]) *ac* Spir. et Erl., Mg. ([15]) Cf. v. 7. 18., 15. 43., *Tusc.* iii. 1. 2. ([16]) Hand. II. 480. 12.; adde supra ii. 21. 68.

VIII. 19. ([1])—([1]) Cf. ii. 15. 48. ([2])—([2]) *illorum omnium* male Gz.: v. Bak. *de L.* 323. ([3]) Cf. i. 6. 17. ([4]) Cf. 2. 3. Gud. 2. *constit.:* cf. eamd. § 3. ([5]) Cf. 16. 43., v. 31. 94. ([6]) Sc. antiqui: et sic recte D. pro *-rit.* Tempus autem suae accommodavit personae: cf. iii. 12. 41. ([7])—([7])—([7]) Hand. I. 299. ([8])—([8]) Peter. *Brut.* 220., Soldan. *p. Deiot.* 224., Manut. *Acad.* i. 10. 37., Madvig. inf. v. 22. 64., Moser. *Tusc.* I. 18., Bak. *de L.* 363., Scheller. *Obss.* 271., nos *Doctr.* ii. 203.; adde *de D.* i. 34. 75. ([9]) *quem* Mg. ex Mor. et Erl.; *quidquid?* Vulgatam tuetur Hand. ad Wopkens. p. 326. sic intelligens: quid illud sit, quod —. ([10])—([10]) Videtur per synchysin quamdam ad *probatum* retulisse. Et frustra, opinor, Mg. de D. sententia supra *an* quod, *quum* —. ([11]) Om. V.; idem volebat E.; frustra. ([12]) *ex animo* Mg. ex Erl., prob. Bakio *de L.* 546.; et solet ita Cic., supra 7. 17., inf. 10. 25., v. 12. 34., *Tusc.* iii. 1. 1., *de N. D.* i. 35. 98. Sine autem praep. saepe Lucretius. ([13]) Dicitur etiam in cor-

Digitized by Google

buta est animi virtutibus tanta[15] praestantia ? an quae de prudentia, de cognitione rerum, de conjunctione[16] generis humani, quaeque ab eisdem de temperantia, de modestia, de magnitudine animi, de omni honestate dicuntur ? Fatebuntur Stoici, haec omnia dicta esse praeclare, neque eam[17] causam[17] Zenoni desciscendi fuisse. 20. Alia[1] quaedam dicent, credo, magna antiquorum esse[1] peccata[1], quae ille, veri investigandi cupidus, nullo modo ferre potuerit. Quid enim perversius, quid intolerabilius, quid stultius, quam bonam[2] valetudinem, quam dolorum omnium vacuitatem, quam integritatem[3] oculorum reliquorumque sensuum[3] ponere in bonis potius, quam dicerent[4], nihil omnino inter eas res iisque[5] contrarias interesse ? ea enim omnia, quae illi bona dicerent[6], praeposita esse, non bona ; itemque illa, quae in corpore excellerent[6], stulte antiquos dixisse[7] per se esse expetenda ; et[8] sumenda potius, quam expetenda ; ea[9] denique[9] omni vita, quae in una[10] virtute[10] consisteret, illam vitam, quae etiam ceteris rebus, quae essent secundum naturam, abundaret, magis expetendam non esse, sed magis sumendam ; quumque ipsa virtus efficiat ita beatam vitam, ut beatior esse non possit, tamen quaedam deesse sapientibus tum, quum sint[11] beatissimi ; itaque eos id[12] agere[12], ut[12] a se dolores, morbos, debilitates[13] repellant[14].

pore *virtus :* cf. v. 13. 38. (14) Cf. ii. 26. 83. (15)—(15) Sive *ea tanta praestantia, quae* — : v. ad iii. 19. 63. (16) Cf. 7. 18. (17) Cf. i. 21. 71. n. 17.

20. (1)—(1) Appositio declarativa. Nota etiam in *alia* num. plur. quasi pro sing. : cf. v. 8. 21. (2) Nota addi *bonam*, quod alibi omisit, ii. 11. 34., iii. 15. 51. : v. ad *C. M.* 11. 35. (3)—(3) Cf. iii. 15. 51. (4) Mg. e codd. pro *dicere ;* v. ad ii. 13. 42. : vulgatam tuetur Hand. IV. 516. 10. (5) *hisque* Gz., Or. (6)—(6) De imperf. Mg. ad iii. 20. 67. (7) Bak. *de L.* 437. (8) Del. Gz., Or., Mg. (9) Bene conjecit D. pro *eademque* (frustra tamen pron. ad superiora trahens) ; et recepit Mg. (10) *v. s.* Mg. (11) Correxit E. pro *sunt.* (12)—(12) V. Nizol. ; adde *in Verr.* p. 37., 62., 330., 380., 612., 885., 931. ed. Z., *Philipp.* xiii. 19. 43., xiv. 1. 2., *ad F.* iii. 7. 6., *ad A.* p. 60., 136., 198., 254., 334., 362., 399. ed. Or. (13) *-tem* L., frustra : v. ad *de Off.* iii. 17. 68. (14) *dep.* aliquot, male ; quod eorum est, qui jam afficiuntur doloribus.

Digitized by Google

IX. 21. O[1] magnam vim ingenii causamque[2] justam[3], cur nova exsisteret disciplina[3]! Perge porro[4]: sequentur[5] enim, quae tu scientissime complexus[6] es, omnem insipientiam, injustitiam[7], alia vitia similia esse, omniaque peccata esse paria, eosque, qui natura doctrinaque longe ad[8] virtutem processissent, nisi eam plene consecuti essent, summe esse miseros, neque inter eorum vitam et improbissimorum, quidquam omnino interesse; ut, Plato[9], tantus ille vir, si[9] sapiens non fuerit, nihilo melius, quam quivis improbissimus, nec beatius vixerit. Haec videlicet[10] est correctio[11] philosophiae veteris et emendatio. Quae omnino aditum habere nullum potest in urbem, in forum, in curiam. Quis enim ferre posset ita[12] loquentem eum, qui se auctorem vitae graviter et sapienter agendae profiteretur, nomina rerum commutantem[12], quumque idem sentiret, quod omnes, quibus rebus eamdem vim tribueret, alia nomina imponentem, verba modo mutantem, de opinionibus nihil detrahentem[12]? 22. Patronusne causae in epilogo pro reo dicens negaret esse malum exsilium, publicationem bonorum; haec rejicienda esse[1], non fugienda; nec misericordem judicem esse oportere? In concione autem si[2] loqueretur, si[2] Hannibal ad portas venisset murumque jaculo[3] trajecisset[3], negaret esse in malis capi, venire, interfici, patriam amittere? An[4], senatus quum[4] triumphum Africano decerneret, *QVOD EJVS VIRTVTE AVT*[5] *FELICITATE* posset dicere, si neque virtus in[6] ullo, nisi[7] in[7] sapiente,

IX. 21. (1) Cf. i. 18. 57. (2) Nota Chiasmum: v. ad iii. 3. 10. (3) Borgers. *Parad.* 27. (4) Hand. IV. 483. 9., Jordan. *p. Caec.* 237.: cf. 27. 75. (5) *-untur* Mg. ex Erl. (6) Cf. ii. 35. 118. (7) *et inj.* edd. ante D. (8) Etiam in conatu ponitur *ad*: v. Hand. I. 80. et 81. 7. (9)—(9) Jungo *ut*, *si P.* —; et sic distinxi: v. ad ii. 19. 62. (10) Moser. *de Rep.* 148. (11) *correptio* aliquot, ut *Lael.* 24. 90.; quod Ciceronis non est. (12)—(12)—(12) Nota post *ita* exegesin sequi per participia: v. Hand. III. 482. 3.

22. (1) Sc. *diceret*: v. ad i. 9. 30. (2)—(2) Cf. ii. 34. 112. (3) Nota abl.: cf. Plin. *H. N.* xxviii. 4. 6., "transmittere tectum *lapide*;" Stat. *Th.* vi. 677., "flumina *disco*." (4)—(4) Sic distinguo pro *An s., quum* —: et sic mox § 23., inf. 14. 38., 22. 61. (5) Mueller. *p. Sext.* 181. (6)—(6) V. ad ii. 27. 87.

Digitized by Google

nec felicitas vere dici[6] potest? Quae[6] est[6] igitur ista[6] philosophia[6], quae communi more in foro loquitur, in libellis[9] suo? praesertim quum, quod illi suis[10] verbis significent, in eo nihil novetur[11], de[12] ipsis rebus nihil mutetur[12], eaedem res maneant alio modo. 23. Quid enim interest, divitias, opes, valetudinem, bona dicas, anne[1] praeposita, quum ille, qui ista bona dicit, nihilo[2] plus[2] his[3] tribuat, quam tu, qui eadem illa praeposita nominas? Itaque, homo[4] in primis ingenuus et gravis, dignus illa[5] familiaritate Scipionis et Laelii, Panaetius[4] quum[6] ad Q. Tuberonem de dolore patiendo scriberet, quod esse caput[7] debebat[8], si probari posset, nusquam[9] posuit[10], non esse malum dolorem, sed, quid[11] esset et[11] quale[11], quantumque in eo inesset alieni, deinde, quae ratio esset perferendi; cujus quidem, quoniam Stoicus fuit, sententia condemnata mihi videtur esse immanitas[12] ista verborum.

X. 24. Sed, ut propius ad ea, Cato, accedam, quae a[1] te[1] dicta sunt, pressius[2] agamus, eaque, quae modo dixisti, cum iis[3] conferamus, quae tuis antepono. Quae sunt igitur communia vobis cum antiquis, his[4] sic utamur, quasi concessis; quae in controversiam veniunt, de iis, si[5] placet[5], disseramus. Mihi vero, inquit, placet

(7) Del. Gz. *in*; item Or. volebat quidem; frustra: laudat Mg. Wunder. *p. Planc.* 120. (8)—(8) Cf. ii. 9. 27., 15. 50., 21. 67., 24. 79., 29. 95. (9) Sic Mg. ex meliorlibus; *-lo* plures ex accommodatione. De *libellis* Bak. *de L.* 312. (10) Praeposuit Gz. ex suis omnibus. (11) *mo-* codd.: emendavit P. Faber. (12)—(12) Haec in Gud. 2. omissa uncis inclusit Gz., del. Mg.

23. (1) Hand. I. 356. 21. (2) Ochsn. 93. (3) *iis* Mg. (4)—(4) Nota inverti appositionem: vv. Goerenz. *Acad.* ii. 14. 45., Ochsner. 78., Wopkens. *LL. TT.* p. 220. *H.* et *M. Obss. N.* VIII. 841., Zumpt. § 370., necnon mox etiam Ciceronianus noster § 4.; adde supra ii. 16. 54., inf. 28. 77., v. 5. 14. (5) Np. nota. Sed frustra E. mavult *ille*. (6) Iterum ante *quum* distinctionem sustuli: cf. § 22. (7) V. ad *de D.* ii. 57., *Lael.* 13. 45., *de Off.* ii. 21. 75. (8) Gernh. *Opuscc.* 79. n. (9) Recte E. et Gz. e codd. pro *numq.*: cf. *C. M.* 10. 31. (10) V. ad ii. 2. 4. (11) —(11) Cf. i. 9. 29. De genere autem neutro Ochsner. 24. (12) Cf. *de Rep.* iii. 21. 32.

X. 24. (1) *antea* Gz. ex Spir. et Erl., frustra. (2) Cf. *Acad.* ii. 9. 29., *Tusc.* iv. 7. 14. (3) *his* Gz., Or. (4) *iis* Mg. (5) Cf. iii. 2. 9.

Digitized by Google

agi subtilius et, ut ipse dixisti, pressius: quae enim adhuc protulisti, popularia sunt; ego autem a[6] te[6] elegantiora desidero. A mene tu? inquam; sed tamen enitar, et, si minus mihi multa[7] occurrent, non fugiam ista popularia. 25. Sed primum[1] positum[2] sit, nosmet ipsos commendatos esse nobis, primamque ex natura hanc habere appetitionem, ut conservemus nosmet ipsos. Hoc convenit; sequitur illud, ut animadvertamus, qui simus ipsi, ut nos, quales oportet esse, servemus. Sumus igitur homines; ex[3] animo constamus[3] et corpore[3]; quae sunt cujusdam[4] modi; nosque oportet, ut prima appetitio naturalis postulat, haec diligere constituereque ex his finem illum summi boni atque ultimi; quem, si prima vera sunt[5], ita[6] constitui necesse est, earum rerum[7], quae sint secundum naturam, quam plurima[7] et quam maxima adipisci. 26. Hunc igitur finem illi tenuerunt[1], quodque ego pluribus verbis[2], illi brevius[2], secundum naturam vivere[3], hoc[3] his[4] bonorum videtur[5] extremum.

XI. Age[1] nunc[1], isti doceant, vel tu potius (quis enim ista[2] melius?), quonam modo ab iisdem principiis profecti efficiatis[3], ut honeste vivere (id[4] est[4] enim[4] vel e[5] virtute vel naturae congruenter vivere) summum bonum sit, et quonam modo aut quo loco corpus subito deserueritis omniaque ea, quae, secundum naturam quum[6] sint, absint a nostra potestate, ipsum denique officium. Quaero igitur, quo modo hae tantae com-

(6) Exciderunt in aliquot post *autē*. (7) Np. talia, qualia tu a me desideras.

25. (1) *p. sit primum* Gz. e quatnor, Or., Mg. (2) V. ad ii. 2. 4.; add. Jordan. *p. Caec.* 195. (3)—(3)—(3) V. ad 8. 19. (4) Cf. iii. 7. 23. (5) Sic codd. tres, Sch., Or., Mg., pro *sint*. (6) Cf. iii. 16. 53. (7)—(7) Faber. *Acad.* ii. 14. 43., Moser. *Parad.* 50., Gies. *de D.* 186., Ochsner. 364.

26. (1) Cf. ii. 12. 35. (2)—(2) Sc. *dixi . . . dicunt:* cf. 3. 7. (3) Sic cum Wesenb. distinguit Mg. pro: *vivere. Hoc* —. (4) *iis* Mg. De concursu *his hoc* v. Gz.; adde nos ad *C. M.* 17. 60., *Lael.* 9. 32. (5) *-eatur* codd.; *judicatur* conj. Gz. quidem, Wesenb. autem *videbatur*.

XI. (1) Hand. I. 206. 1. (2) Sc. *doceat*. (3) Cf. 18. 50., i. 6. 19. (4) Cf. *Tusc.* v. 3. 9. (5) Gz. e codd. pro *ex:* cf. ii. 11. 34. (6) Postposuit Gz. e codd.: v. ad ii.

Digitized by Google

mendationes[7] a natura profectae subito a sapientia relictae sint. 27. Quod[1] si[2] non hominis summum bonum quaereremus, sed cujusdam animantis, is autem[3] esset nihil, nisi animus (liceat[4] enim fingere[5] aliquid ejusmodi[6], quo verum facilius reperiamus), tamen[2] illi animo[7] non esset hic vester finis. Desideraret enim valetudinem, vacuitatem doloris; appeteret etiam conservationem sui earumque[8] rerum[8] custodiam; finemque sibi constitueret secundum naturam vivere, quod est, ut dixi[9], habere ea, quae secundum naturam sint, vel[10] omnia vel[10] plurima et maxima. 28. Cujuscumque enim modi animal constitueris, necesse est, etiam si id sine[1] corpore sit, ut fingimus[2], tamen esse in animo quaedam similia eorum, quae sunt[3] in corpore; ut nullo modo, nisi ut exposui, constitui possit finis bonorum. Chrysippus autem exponens differentias animantium ait alias earum[4] corpore[5] excellere, alias autem animo, nonnullas valere utraque re; deinde disputat[6], quod cujusque[7] generis[7] animantis[8] statui deceat[9] extremum. Quum autem hominem in eo genere[10] posuisset, ut ei tribueret animi excellentiam, summum bonum id constituit, non ut excellere[11] animo[11], sed ut[12] nihil esse praeter animum videretur.

12. 36., 23. 75. (7) "Dicit res nobis a natura commendatas." Mg.

27. (1) V. ad *C. M.* 6. 20. (2)—(2) Ochsner. 133. (3) Cf. i. 16. 54. (4) *-cet* M., L., Grut., contra codd. (5) Cf. 14. 38. (6) Junge *ejusm., quo* —. (7) De dat. ad ii. 11. 34. n. 14. (8) Intellige valetudinem et vacuitatem doloris. (9) C. 10. § 25. Sed variat aliquid, ut solet: v. ad 4. 8. (10)—(10) Nota pro *aut . . . aut.* "Videtur significare, ad summam rei nullum esse discrimen." Mg.

28. (1) V. ad iii. 9. 30. (2) Cf. § 27. (3) Gz. e codd. pro *sint.* (4) V. ad ii. 17. 55. (5) Cf. ii. 34. 115. (6) V. ad *Lael.* 4. 16. (7) Sive *animantis cujusque generis:* v. ad ii. 20. 63.; adde inf. 14. 36. Nim. pendet gen. *animantis* a regente *generis.* (8) *-tium* Mg. ex Erl., frustra, opinor, ut frustra D. quidem *-tibus* volebat, E. autem *-ti.* Nam, dativum si quis velit, debeat utique *cuique generi* velle, non *animanti.* Genitivos autem quasi pro dativis cf. ii. 9. 27., 35. 118. (9) *deb.* D. ex El. et ed. V., frustra: confert Gz. *Tusc.* i. 14. 32., ll. 3. 8., *Parad.* ii. 19. e.; add. Wopkens. *LL. TT.* p. 72. *H.* (10) Del. tres Gzii. (11) *excelleret* D. ex El. 2.; ex utroque El., Mor. et marg. Crat. Mg. *animus.* Fort. *non ut excellere esset animo.* (12) De-

Digitized by Google

XII. Uno[1] autem modo in virtute sola summum bonum recte poneretur, si[1] quod esset animal, quod totum ex mente constaret; id[2] ipsum[2] tamen sic[2], ut ea[3] mens[3] nihil haberet[4] in[4] se[4], quod esset secundum naturam, ut valetudo est. 29. Sed id[1] ne cogitari[1] quidem potest, quale[1] sit[1], ut non repugnet ipsum sibi. Sin dicit obscurari[2] quaedam nec[3] apparere, quia valde parva sint, nos quoque concedimus; quod[4] dicit Epicurus de voluptate[5], quae minimae sint voluptates[5], eas obscurari[4] saepe et obrui. Sed non sunt in eo genere tantae commoditates corporis tamque productae temporibus tamque multae. Itaque, in[6] quibus propter eorum[7] exiguitatem obscuratio consequitur, saepe accidit, ut nihil interesse nostra fateamur, sint illa necne[8] sint[8]; ut[9] in[9] sole, quod a te dicebatur[10], lucernam adhibere nihil interest, aut teruncium adjicere[11] Croesi pecuniae[12]. 30. Quibus autem in[1] rebus obscuratio[2] tanta[2] non fit[3], fieri tamen potest, ut id ipsum, quod interest, non sit magnum. Ut[4] ei, qui jucunde vixerit annos decem, si[4] aeque vita jucunda menstrua addatur, quia momentum aliquod habeat ad jucundum accessio[5], bonum sit; sin[6] autem id non concedatur, non[7] continuo[7] vita beata tollitur[8]. Bona autem corporis huic sunt, quod posterius posui, similiora: habent enim accessionem dignam, in qua elaboretur; ut mihi in hoc Stoici jocari videantur inter-

dit Gz. e codd. pro *uti*, prob. Mosero *de Rep.* 305. Fort. *sed utique nihil ut* —.

XII. (1)—(1) Cf. *ad F.* v. 4. 2., "*una* re . . , *si*—;" *ad A.* xii. 6. 1., "*uno* modo, *si* —." (2) Puta *esset:* cf. *C. M.* 16. 58. e. (3) V. ad iii. 5. 16. (4) Cf. ii. 14. 46.

29. (1)—(1)—(1) Cf. ii. 29. 94. (2) Cf. iii. 14. 45. (3) Cf. ii. 13. 43. (4)—(4) V. ad ii. 4. 12. (5)—(5) Nota a sing. ad plur. transiri, contra quam ii. 19. 61. (6) Hand. III. 269. 34. (7) Recte Mg. ex ed. M. et Repp. L. pro *ear.* (8) De repetito post *necne* verbo Hand. I. 341., IV., 86., Dav. *de N. D.* iii. 7. 17., Gies. *de D.* 143.; cf. § 31., 25. 69., v. 16. 45. (9) Cf. iii. 15. 51. (10) Cf. iii. 14. 45. (11) *addere* edd. aliquot. (12) Nota variationem, *in sole . . . Croesi pecuniae.*

30. (1) Cf. § 29. (2) *t. obs.* Gz., Or., Mg. (3) Correxit Mg. pro *sit.* (4)—(4) V. ad ii. 34. 112. (5) *-ionem* codd. plures. (6) *si* D., Mg. (7) Cf. ii. 8. 24. (8) *-atur*

Digitized by Google

dum, quum ita dicant, si ad illam vitam, quae cum[9] virtute degatur, ampulla[10] aut strigilis accedat, sumpturum sapientem eam vitam potius, quo[11] haec adjecta sint, nec beatiorem tamen ob eam causam fore. 31. Hoc simile tandem est?[1] non risu potius, quam oratione ejiciendum[2]? Ampulla[3] enim sit[4] necne[5] sit[5], quis non jure[6] optimo[6] irrideatur[6], si laboret? At vero gravitate[7] membrorum et cruciatu dolorum si quis[8] quem[8] levet, magnam ineat[9] gratiam[9]; nec, si ille[10] sapiens ad tortoris equuleum[11] a tyranno ire cogatur, similem habeat vultum, et[12] si ampullam perdidisset, sed, ut magnum et difficile certamen iniens, quum sibi cum capitali adversario, dolore, depugnandum videret[13], excitaret[13] omnes rationes fortitudinis ac patientiae, quarum praesidio iniret illud[14] difficile[14], ut[15] dixi[15], magnumque proelium. Deinde non quaeremus[16], quid obscuretur aut intereat, quia sit admodum parvum, sed, quid tale sit, ut expleat summam[17]. Una voluptas e multis obscuratur in illa vita voluptaria; sed tamen ea, quamvis parva sit, pars est ejus vitae, quae posita[18] est in voluptate. Nummus in[19] Croesi divitiis obscuratur; pars est tamen divitiarum. Quare obscurentur etiam haec, quae secundum naturam esse dicimus, in[19] vita beata; sint modo partes vitae beatae[20].

XIII. 32. Atqui, si, ut convenire debet inter nos, est quaedam appetitio naturalis ea[1], quae secundum naturam sunt, appetens[1], eorum omnium est aliqua

L., frustra. (9) V. ad iii. 8. 29. e. (10) Plut. adv. St. 1069. C. (11) *cui* D., frustra: cf. i. 12. 41., "*huc.*"

31. (1) Sic recte distinxit Mg. (2) A scena ductum esse monet B. (3) Duobus supra positis nominibus, nunc unius habet rationem: v. ad ii. 33. 110. n. 5.; adde inf. v. 17. 47., 26. 78. (4) I. e., accedat (§ 30.), adsit, sit ipsi. (5) Cf. § 29. (6) Cf. *de Off.* i. 31. 111. De intercisa autem orat. ad 2. 3. (7) Dav. *Tusc.* iii. 1. 1., Ochsner 111. (8) Cf. *in Verr.* ii. 24. 59. et 60., "si *quis quid* —." (9) Sc. *ab eo:* cf. *in Verr.* ii. 46. 113., iv. 64. 143., *ad F.* iv. 2. 3., *ad A.* vii. 9. 3. (10) Aberat a duobus Gzii, et uncis inclusit Mg., frustra, opinor: cf. iii. 13. 42. (11) Cf. iii. 13. 42. (12) Gz. e codd. pro *ac:* cf. ii. 7. 21. (13) Nota a praes. ad imperf. transiri. (14) *diff. illud* Mg. (15) Cf. 4. 8. (16) *-imus* M., L., Mg. (17) Cf. ii. 27. 86. (18) Cf. ii. 27.

Digitized by Google

summa[2] facienda. Quo[3] constituto[3], tum[3] licebit otiose ista quaerere, de magnitudine rerum, de excellentia, quanta in quoque sit ad beate vivendum, de istis ipsis obscurationibus, quae[4] propter exiguitatem vix aut ne[5] vix[5] quidem[5] appareant. Quid, de quo nulla[6] dissensio est? Nemo enim est, qui aliter[7] dixerit[7], quin omnium naturarum[8] simile esset id, ad quod omnia referrentur[9]; quod est ultimum rerum appetendarum. Omnis enim est natura diligens[10] sui[10]. Quae est enim, quae se umquam deserat aut partem aliquam sui aut ejus partis habitum aut vim aut ullius earum rerum, quae secundum naturam sunt[11], aut motum aut statum? Quae autem natura suae primae institutionis oblita est? Nulla[12] profecto[12], quin suam vim retineat a[13] primo[13] ad extremum. 33. Quomodo[1] igitur evenit, ut hominis natura sola[2] esset, quae hominem[2] relinqueret, quae oblivisceretur corporis, quae summum bonum non in toto homine, sed in parte hominis poneret? Quomodo autem, quod[3] ipsi etiam fatentur[3], constatque[3] inter omnes, conservabitur, ut simile sit omnium naturarum[4] illud ultimum, de quo quaeritur? Tum[5] enim esset simile, si[5] in ceteris quoque naturis

89. ([19]) Cf. § 29. ([20]) Postposuit Gz. e quatuor.

XIII. 32. ([1])—([1]) Cf. 7. 18. ([2]) Cf. ii. 27. 86. ([3])—([3]) Schwartz. ad Tursell. c. 271., Beier. ad Fragmm. p. 172., Madvig. *Opuscc.* II. 39. ([4]) I. e., "earum rerum, quae —." Mg. ([5])—([5]) Cf. *ad F.* ix. 8. 2. ([6]) *multa* codd. plurea. ([7]) I. e. negarit. ([8]) *-ralium* ex edd. vett. Gz., Or., frustra: sequitur "*Omnis* enim est *natura* —." ([9]) Dedit Mg. ex Erl. pro *-runtur*. ([10]) Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 95. ([11]) Gz. e quinque pro *sint*. ([12]) *N. est* conj. Gz. idemque in Add. *Est nulla; N. prof. est* Mg. Equidem in ellipsi haerendum non censeo. Nam post illa, "Quae *est* enim, *quae . . deserat*," brevius dixit haec, *Quae autem . . oblita est*, perinde accipienda, ac si *Quae autem est, quae . . oblita sit* dixisset; v. ad *C. M.* 23. 82. n. 16.: cf. iii. 11. 37. et 38., "quis *est*, *qui* . . . nulla animo *afficiatur* voluptate? *Quis* autem . . non . . *offenditur?*" adde v. 22. 62. ([13]) Cf. iii. 9. 32.

33. ([1]) *quo* aliquot e compendio. ([2])—([2]) Notanda brevitas: q. d., ut hominis natura sola esset, quae se relinqueret, ut homo hominem relinqueret, ut oblivisceretur corporis, ut —. ([3])—([3])—([3]) Cf. ii. 35. 118. ([4]) Sic codd. aliquot e corr., M., L., D., Mg.; vulg. *naturale*. ([5])—([5]) Cf. *ad F.* vi. 11.

Digitized by Google

id cuique esset ultimum, quod in quaque excelleret. Tale enim visum est[6] ultimum Stoicorum. 34. Quid dubitas igitur mutare principia naturae? Quid enim dicis[1], omne animal, simul atque sit ortum, applicatum esse ad se diligendum, esseque in se conservando occupatum? Quin potius ita[2] dicis, omne animal applicatum esse ad id, quod in eo sit optimum, et in ejus unius occupatum esse custodia; reliquasque naturas nihil aliud agere, nisi ut id conservent, quod in quaque optimum sit? Quomodo autem optimum, si bonum praeterea nullum est? Sin[3] autem reliqua appetenda sunt, cur, quod est ultimum rerum appetendarum[4], id non aut ex omnium earum aut ex plurimarum et maximarum appetitione concluditur? Ut Phidias potest a[5] primo[5] instituere signum idque[6] perficere, potest ab alio inchoatum[7] accipere et absolvere[8]. Huic[8] est[9] sapientia similis: non enim ipsa genuit hominem, sed accepit a natura inchoatum. Hanc[10] intuens debet institutum illud quasi[11] signum absolvere. 35. Qualem igitur natura hominem inchoavit? et quod est munus, quod opus sapientiae? quid est, quod ab ea absolvi et perfici debeat? Si nihil in quo[1] perficiendum est, praeter motum[2] ingenii quemdam, id est, rationem[3], necesse est, huic ultimum esse ex[3] virtute[3] vitam[4] agere[4]; rationis enim perfectio est virtus[5]; si[6] nihil nisi corpus, summa erunt illa, valetudo, vacuitas doloris, pulchritudo, cetera[7]. Nunc[8] de hominis summo bono quaeritur.

2., ix. 21. 1., *de D.* ii. 28. 62. (6) Correxit Mg. pro *esset*.

34. (1) Abest ab aliquot. (2) V. ad i. 20. 65. (3) Gz. e codd. pro *si*: cf. ii. 30. 98. (4) *-dum* aliquot, mendose. (5) *a principio* aliquot: cf. § 32. (6) Cf. iii. 8. 29. (7) Bak. *de L.* 350. (8) *Ut P.... absolvere, huic* — Mg., frustra. (9) Del. Gz.; *si. est s.* Mg. (10) *H. igitur* M., L.; *H. ergo* D., Gz., Or., Mg. (11) V. ad *C. M.* 14. 47. n. 2.

35. (1) I. e. aliquo, puta animali. Sic recte, opinor, Mg.; *eo quod* codd. fere. (2)—(3) Ellendt. *de Or.* II. 69. (3) Hand. II. 652. (4) Sic ed. Ven. 1480. et Crat.; *n. fingere* edd. vulg.; absolute *agere* e cod. Mor. Mg. (5)—(5) Cf. 19. 54., v. 14. 38., *de L.* i. 16. 45. (6) *sin* conjiciebat D., frustra. (7) Sine

Digitized by Google

XIV. 36. Quid[1] ergo[1] dubitamus, in tota ejus natura, quaerere[2], quid sit effectum? Quum enim constet inter omnes, omne officium munusque sapientiae in hominis cultu esse occupatum, alii (ne[3] me existimes contra Stoicos solum dicere) eas sententias afferunt, ut summum bonum in eo genere ponant, quod sit extra nostram potestatem, tamquam de inanimo[4] aliquo loquantur; alii contra, quasi[5] corpus nullum sit hominis, ita[5] praeter animum nihil curant; quum[6] praesertim[6] ipse quoque animus non inane nescio quid sit (neque enim id possum intelligere), sed in[7] quodam genere[7] corporis[7], ut ne is quidem virtute una contentus sit, sed appetat vacuitatem doloris. Quamobrem utrique idem faciunt, ut[8], si[8] laevam partem negligerent[9], dexteram tuerentur[9], aut[10] ipsius animi, ut fecit Herillus, cognitionem amplexarentur[11], actionem relinquerent. Eorum enim omnium, multa praetermittentium, dum eligant aliquid, quod sequantur, quasi curta sententia[12]. At vero illa[13] perfecta atque plena eorum[13], qui, quum de hominis summo bono quaererent, nullam[14] in eo neque[14] animi neque[14] corporis partem vacuam tutela reliquerunt. 37. Vos autem, Cato, quia virtus, ut omnes fatemur, altissimum locum in homine et maxime excellentem tenet, et quod eos, qui sapientes sunt, absolutos et perfectos putamus, aciem[1] animorum[1] nostrorum virtutis splendore praestringitis[2]. In omni enim[3] animante est summum aliquid atque opti-

copula Gz. e codd.: cf. 2. 4. (8) Cf. iii. 12. 40.

XIV. 36. (1) Hand. II. 457. (2) De intercisa orat. ad 2. 3. (3) Cf. ii. 7. 20., 24. 77. (4) Sic Mg., opinor recte, pro *animali*. Sensum quidem eumdem voluerat Gz., *non animali*, et Or., *inanimato*. (5)—(5) Hand. III. 469. 2. (6) V. ad ii. 8. 25. (7)—(7) I. e. quoddam genus corporis sive corpus cujusdam generis. De praep. quidem v. ad ii. 14. 47., de nomine autem quod est *genus* ad ii. 20. 63. (8) *ut scilicet?* (9)—(9) De imperf. c. praes. Hand. ad Wopkens. *LL. TT.* 393.; adde supra ii. 13. 42. (10) Vereor ne prius quoddam membrum disjunctivae partitionis, np. quod ad corpus pertineat, in lacuna jaceat. (11) Cf. ii. 9. 28. (12) *s. est* L. (13)—(13) Cf. iii. 19. 64. (14)—(14)—(14) V. ad i. 12. 40., ii. 19. 63.; adde inf. 19. 52., 21. 59.

37. (1) Cf. *de D.* i. 29. 61. (2)

Digitized by Google

mum, ut in equis, in canibus; quibus tamen et dolore vacare opus est et valere. Sic[4] igitur in[5] homine perfectio ista in eo potissimum, quod est optimum, id est, in virtute laudatur[6]. Itaque mihi non satis videmini considerare, quod iter[7] sit naturae quaeque progressio. Non enim hoc[8], quod facit in frugibus, ut, quum ad spicam[9] perduxerit ab herba, relinquat et pro[10] nihilo habeat[10] herbam, idem facit in homine, quum eum ad rationis habitum[11] perduxerit. Semper enim ita assumit aliquid, ut[12] ea, quae prima dederit, ne[12] deserat. 38. Itaque sensibus rationem adjunxit[1] et, ratione effecta, sensus non reliquit[2]. Ut[3], si cultura vitium[4], cujus hoc munus est, ut efficiat, ut vitis cum partibus suis omnibus[5] quam optime se habeat;—sed sic[6] intelligamus[6] (licet[7] enim, ut vos quoque soletis, fingere[7] aliquid docendi causa): si igitur[8] illa cultura vitium in vite insit ipsa, cetera, credo, velit, quae ad colendam vitem attinebunt, sicut antea; se autem omnibus vitis partibus praeferat, statuatque nihil esse melius in vite, quam[9] se[9]; similiter[3], sensus quum[10] accessit ad naturam, tuetur illam quidem, sed etiam se[11] tuetur; quum autem assumpta ratio est, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa prima naturae hujus tutelae subjiciantur. 39. Itaque non discedit ab eorum curatione, quibus praeposita vitam omnem debet guber-

Nonius 35. (3) Bak. *de L.* 407. (4) Feldh. *de L.* II. 55. et 89. (5) Hand. III. 269. 34. (6) I. e., opinor, memoratur, dicendo usurpatur, dicitur; v. ad *C. M.* 10. 32., *Lael.* 2. 10.: etsi aliter Mg. Frustra autem D. legi volebat *locatur*. (7) Recte Grut. e duobus pro *quid intersit*: v. Bak. *de L.* 382. (8) Del. D. cum codd. Parr. et Nonio, seqq. edd. recc.: qui pro nominativo accipiebat et *haec* potius requirebat. Ego pro accusandi accipio casu, ut infra abundet *idem*: cf. ii. 3. 6., "*is, qui . . ., idem* —." (9) Nonius 225. (10)—(10) V. ad *C. M.* 19. 68. (11) Cf. iii. 14. 48. (12)—(12) *non* aliquot: cf. ii. 5. 15. e., 8. 24.

38. (1) *-git* E. (2) *relinq.* E., Gz. (3)—(3) Cf. *Brut.* 53. 197., *Tusc.* ii. 23. 54., *de N. D.* iii. 12. 30. (4) Cf. v. 14. 39, 40. (5) e. *o. p. s.* Mg. (6) Cf. *Tusc.* i. 25. 60. (7)—(7) Cf. 11. 27. (8) Hand. III. 193. (9) V. ad ii. 3. 8.; adde inf. 23. 63. (10) Cf. 9. 22. et 23. (11) Sic codd. quatuor Gzii, Mg.; *tuetur se* edd.: at codd. Oxx. duo delent repetitum verbum, frustra: v. ad i. 14. 46.

Digitized by Google

nare; ut mirari[1] satis[1] eorum[2] inconstantiam non possimus[3]. Naturalem enim appetitionem, quam vocant ὁρμήν, itemque officium, ipsam etiam virtutem[4] esse volunt[5] earum rerum, quae secundum naturam sunt. Quum autem ad summum bonum volunt pervenire, transiliunt[6] omnia, et duo nobis opera pro uno relinquunt, ut alia sumamus, alia appetamus, potius quam uno fine utrumque[7] concluderent[8].

XV. 40. At[1] enim[1], nam[2] *ita*[2] dicitis, virtutem[3] non posse[3] constitui, si ea, quae extra virtutem sint[3], ad beate vivendum pertineant[3]. Quod totum contra est. Introduci enim virtus nullo modo potest, nisi omnia, quae leget quaeque rejiciet, unam referentur[4] ad summam. Nam, si omnino nos[5] negligimus[6], in Aristonea[7] vitia et[8] peccata incidemus[8], obliviscemurque, quae virtuti ipsi principia dederimus. Sin ea non negligemus neque tamen ad finem[9] summi boni[9] referemus, non multum ab Herilli[10] levitate aberrabimus[11]. Duarum enim[12] vitarum nobis erunt instituta capienda: facit enim[12] ille duo sejuncta ultima bonorum; quae ut essent vera, conjungi debuerunt: nunc ita[13] sepa-

39. (1) Cf. *de Or.* i. 36. 165., *de N. D.* i. 34. 95. (2) *Stoicorum* conj. Gz., Mg. autem *istorum: horum?* cf. *de Rep.* iii. 8. 12. (3) *possim* Mg. (4) Sic Gz., cum tribus omisso *tuentem*. Ceterum aliter dicitur *appetitionem esse rerum* (quae appetuntur), aliter *officium, virtutem esse rerum* (in quibus ea versantur): cf. 5. 11. (5) Cf. 3. 7. (6) Gernh. *Parad.* 195. (7) Opus et sumendi et appetendi explicat Mg. Ego ad *alia . . alia* censeo referendum, quasi pro *utraque:* cf. iii. 15. 48. (8) Ex Erl. et Mor. Mg. pro *-dant:* v. ad ii. 13. 42.

XV. 40. (1) V. ad ii. 24. 78. (2) *nam dicitis* codd. opt.; aliquot *natura d.* (ex male explicato compendio), quod recepit Gz.; *jam* edd. quaedam cum cod. Morel.: ego de meo addo *ita.* (3)—(3) Debebat sic: *virtus non potest . . . sunt . . . . pertinent.* Nunc parenthesis, ut fit, ad se traxit orationem: v. ad iii. 2. 5. n. 10. (4) Ex Erl. Mg. pro *-antur:* cf. § 41. (5) Fort. *si omnino* illa, quae sunt extra *nos, negligimus:* cf. v. 23. 68. (6) *-emus* L., Or. Mg., frustra. De praes. pro fut. post *si* ad *C. M.* 1. 1. Quod vero ipsum sequatur futurum, "Sin ea non *negligemus,*" lubens ego agnosco variationem. (7) Cf. ii. 13. 43. (8)—(8) *inc. et p.* ex Erl. Mg. (9)—(9) I. e. ad summum bonum finem. (10) Supra adj. posuit *Aristonea:* v. ad 22. 61. (11) *aberimus?* Nisi forte dicitur ut *a molestiis, dolore miseria aberrare:* cf. *ad F.* xv. 18., *ad A.* xii. 38. 3., 45. 1. (12)—(12)

Digitized by Google

rantur, ut disjuncta sint; quo nihil potest esse perversius. 41. Itaque contra[1] est, ac[1] dicitis; nam constitui virtus nullo modo potest, nisi ea, quae sunt[2] prima naturae, ut ad summam pertinentia, tenebit. Quaesita enim virtus est, non quae relinqueret naturam, sed quae tueretur. At illa, ut vobis placet, partem quamdam tuetur, reliquam[3] deserit. Atque ipsa institutio[4] hominis si loqueretur, haec diceret: primos suos quasi coeptus[5] appetendi fuisse, ut se conservaret in ea natura, in qua ortus esset. Nondum autem explanatum satis erat, quid maxime natura vellet. Explanetur igitur. Quid ergo aliud intelligetur, nisi ut[6] ne quae[7] pars naturae negligatur? In qua si nihil est praeter rationem, sit in una virtute finis bonorum. Sin est etiam corpus, ista explanatio naturae nempe hoc effecerit, ut ea, quae ante explicationem[8] tenebamus, relinquamus. Ergo id[9] est convenienter naturae vivere, a natura discedere[9]. 42. Ut quidam philosophi, quum, a sensibus profecti, majora quaedam ac[1] diviniora vidissent, sensus reliquerunt, sic isti, quum ex appetitione rerum virtutis pulchritudinem adspexissent, omnia, quae[2] propter[2] virtutem ipsam viderant, abjecerunt, obliti, naturam omnem appetendarum rerum ita late patere, ut a principiis permanaret[3] ad fines; neque intelligunt[4], se rerum illarum pulchrarum atque admirabilium fundamenta[5] subducere[5].

V. ad *C. M.* 13. 45. n. 24. (12) Sic jam M. et L., ut volebat Gz.; vulg. *ista* frustra tuetur Beier. *de Off.* II. 39.

41. (1)—(1) Hand. II. 119. 13. (2) Sic M., L., Grut., Mg.; vulg. *sint.* (3) Sc. *naturam*, Gzio monente. (4) Cf. 13. 32. (5) *conceptus* e quatuor Gz. Semel alibi (in codd. quidem et ed. Steinmetz.) *coeptus* legitur *in Cat.* i. 3. 6. Cf. v. 9. 24., "*coeptat* . . appetere." (6) *uti* Mg. (7) Gz. a codd. coactus pro *qua.* (8) *explanat.* D. et recc.: ego variationem illam potius Ciceronis esse quam librarii crediderim: cf. i. 5. 13., *expositam . . . explicari.* (9)—(9) V. ad *Lael.* 7. 25. n. 10.

42. (1) *et* Mg. (2) *p. q.* M., L., Or., frustra: cf. *ad A.* x. 4. 1., *quos propter;* quomodo Gronov. *Obss.* iii. 19. laudat etiam *de Off.* iii. 7. 33., "*se propter:*" at D. de sententia Clerici, e codd. quatuor Gz. *q. praeter virtutem*, seq. etiam Mgio. (3) Correxit Manut. pro *-eret.* (4) *intelligentes* conjiciebat

Digitized by Google

XVI. 43. Itaque mihi videntur omnes quidem illi errasse, qui finem bonorum esse dixerunt honeste vivere, sed alius alio magis; Pyrrho scilicet maxime[1], qui, virtute constituta, nihil omnino, quod appetendum sit, relinquat: deinde[2] Aristo; qui[3] nihil relinquere non est ausus[3]; introduxit autem, quibus commotus sapiens appeteret aliquid, quodcumque[4] in mentem incideret et quodcumque tamquam occurreret. Is hoc melior, quam Pyrrho, quod vel[5] aliquod genus appetendi dedit; deterior, quam ceteri, quod penitus a natura recessit. Stoici autem, quod finem bonorum in una virtute ponunt, similes sunt illorum; quod autem principium officii quaerunt, melius[6], quam Pyrrho; quod ea[7] non occurrentia fingunt[7], vincunt Aristonem; quod autem ea, quae ad[8] naturam accommodata et per se assumenda esse dicunt, non adjungunt ad finem bonorum, desciscunt[9] a natura et quodam modo sunt non dissimiles Aristonis. Ille enim occurrentia nescio[10] quae[10] comminiscebatur; hi autem ponunt illi[11] quidem[11] prima naturae, sed ea sejungunt a finibus et a summa bonorum: quae quum praeponunt[12], ut sit aliqua rerum selectio, naturam videntur sequi; quum autem negant, ea quidquam ad beatam vitam pertinere, rursus naturam relinquunt. 44. Atque[1] adhuc[2] ea dixi, causa cur[3] Zenoni non fuisset[4], quamobrem a superiorum auctoritate discederet. Nunc[3] reliqua

D., frustra: cf. ii. 33. 109. e. (5) Nota formulam, quae lexicographos fugit.

XVI. 43. (1)—(1) Hand. III. 605. 25. (2) I. e. hic enim: v. ad ii. 34. 111. (3)—(3) Discretive; neque enim haec ad errorem pertinent: cf. i. 5. 15., 6. 18. (4) E codd. D. pro *quod cuique:* cf. 17. 47. (5) Uncis includit Mg. (6) *meliores?* (7)—(7) I. e., quod ea (principia officii) non in fictis occurrentibus ponunt. (8) *et ad* Gz. (9) *Cf.* 8. 19. (10) Cf. i. 18. 61. (11) *-la* Or., male: v. ad i. 4. 12. e., iii. 10. 34. (12) E codd. Gz. pro *prop.*

44. (1) Cf. ii. 13. 41., iii. 2. 5. (2)—(2) Cf. v. 17. 46. (3) I. e., ea dixi, quae docerent, causa cur —: cf. i. 9. 31., ii. 22. 70., inf. 19. 52. Postposuit autem Gz. e codd. et edd. vett., recte (neget quam velit Mg.): cf. *ad F.* v. 20. 9. e., vii. 3. 4., ix. 8. 2. (4) Soloecum esse censet Mg. *fuisset* post *dixi* pro *fuerit.* Ego post particulam *adhuc* et in hujusmodi commoni-

Digitized by Google

videamus[6]; nisi aut ad[6] haec, Cato, dicere aliquid vis aut nos[7] jam longiores[8] sumus. Neutrum[9] vero, inquit ille: nam et[10] a te perfici istam disputationem volo, nec[10] tua mihi oratio longa videri potest. Optime[11], inquam: quid enim mihi potest esse optatius[12], quam cum Catone, omnium virtutum auctore[13], de virtutibus disputare? 45. Sed primum[1] illud vide, gravissimam illam vestram sententiam, quae familiam[2] ducit[3], honestum quod[3] sit, id esse solum bonum, honesteque vivere bonorum finem, communem fore vobis cum omnibus, qui in una virtute constituunt finem bonorum; quodque dicitis, informari non posse virtutem, si quidquam[4], nisi quod honestum sit, numeretur[5], idem dicetur ab illis, quos modo nominavi. Mihi autem aequius videbatur, Zenonem cum Polemone disceptantem, a[6] quo[6], quae essent principia naturae, acceperat[6], a communibus initiis progredientem videre, ubi primum insisteret et unde causa controversiae nasceretur; non[7], stantem[8] cum[8] iis, qui ne dicerent quidem sua summa bona esse a natura profecta, uti iisdem argumentis, quibus illi uterentur, iisdemque sententiis.

XVII. 46. Minime vero illud probo, quod, quum docuistis, ut vobis videmini, solum bonum esse, quod honestum sit, tum rursum[1] dicitis, initia proponi necesse esse apta et accommodata naturae, quorum ex selectione[2] virtus possit exsistere. Non enim in selec-

tione, quid in priore parte disputationis sit actum, satis commode ferri posse plusquamperf. censeo. (8) V. ad *C. M.* 23. 82.; adde inf. 20. 58., v. 18. 48. (9) V. ad ii. 27. 85. (7) Mire Mg., "non pro *ego*," quum quidem etiam responsum Catonis afferat, "*nec tua mihi oratio* —." (8) Cf. *de N. D.* i. 20. 56. (9) Sc. *est*, np. ut aut ego ad ista velim aliquid aut tu longior sis. (10)—(10) Hand. II. 534. 18., nos *Doctr.* ii. 205. (11) Cf. *Brut.* 13. 52., *Tusc.* i. 49. 119., *de N. D.* iii. 1. 5., 8. 20., *de D.* i. 5. 8. (12) Cf. *ad F.* i. 5. 1., *ad A.* ix. 15. 3. (13) Cf. *Acad.* ii. 2. 5.

45. (1) Pergit 17. 46., "Minime *vero* illud probo —:" v. ad i. 6. 17.; adde ii. 24. 79., inf. 23. 62., 26. 73. (2) Cf. *Philipp.* v. 11. 30., *ad F.* vii. 5. 3. (3) V. ad 3. 7. (4) *quidpiam* edd. aliquot, etiam Gz. et Or., contra codd. (5) *in bonis n.* L., frustra. (6)—(6) Parenthetice, ne ad *videbatur* referas: sic enim *accepisset* scribendum foret. (7) Nota post *aequius*: v. ad *C. M.* 3. 8. n. 6. (8) Hand. II. 137. 2.

Digitized by Google

tione virtus ponenda erat, ut id ipsum, quod erat bonorum ultimum, aliud aliquid acquireret. Nam omnia, quae sumenda quaeque legenda aut optanda sunt, inesse debent in summa bonorum, ut is, qui eam adeptus[3] sit, nihil praeterea desideret. Videsne[4], ut[5], quibus summa est in voluptate, perspicuum[6] sit[5], quid iis faciendum sit aut non faciendum? ut nemo dubitet, eorum omnia officia quo spectare, quid sequi, quid fugere debeant[7]. Sit hoc ultimum bonorum, quod nunc a me defenditur. Apparet statim, quae sint officia, quae actiones. Vobis[8] autem, quibus nihil est aliud propositum, nisi rectum atque honestum, unde officii, unde agendi principium nascatur, non reperietis. 47. Hoc igitur quaerentes[1] omnes, et ii[2], qui, quodcumque in mentem veniat aut[3] quodcumque occurrat, se sequi dicent, et vos ad naturam revertemini[4]. Quibus natura jure responderit, non esse verum[5], aliunde finem beate vivendi, a se principia rei gerendae peti; esse enim unam rationem, qua et principia rerum agendarum et ultima bonorum continerentur[6]; atque, ut[7] Aristonis esset[7] explosa[8] sententia, dicentis, nihil[9] differre aliud[9] ab alio[9] nec esse res ullas praeter virtutes et vitia, inter quas quidquam omnino interesset, sic[7] errare Zenonem, qui nulla in re, nisi[10] in[10] virtute aut[11] vitio[11], propensionem ne[12] minimi quidem[12] momenti ad summum bonum adipiscendum esse diceret; et, quum ad beatam vitam nullum momentum ceterae[13] res

46. (1) *-us* aliquot. Nota autem *quum . . , tum rursum* —. (2) Recte D. pro *elect.* (3) Cf. iii. 6. 22. (4) Hand. IV. 74, 75., Henrichsen. *de Or.* 168., Zumpt. *Verr.* 349., Garaton. *p. Mil.* 207. Or., Gies. *de D.* 315., Scheller. *Obss.* 17. (5) V. ad *C. M.* 8. 26. (6) De intercisa orat. ad 2. 3. (7) *debeant*? Mg. (8) *Vos* E., frustra. "Accommodavit ad secundariam sententiam, quia prior erat." Mg.

47. (1) Gz. e vestigiis codicum pro *-ritis.* (2) *hi* Gz. (3) Quasi *et*: cf. 16. 43. (4) Mg. e codd. pro *-imini.* (5) I. e. aequum, justum: Bak. *de L.* 481. (6) Nota mutari tempus: v. ad *C. M.* 21. 78. n. 27. (7)—(7)—(7) Cf. iii. 17. 57. (8) Cf. v. 8. 23. (9)—(9)—(9) Cf. iii. 7. 25., v. 28. 83. (10) Wunder. *p. Planc.* 120. (11) Uncis includunt D., E., Gz., Or., del. Sch., frustra: v. ad i. 9. 29.; adde iii. 16. 52. (12)—(12) Hand. IV. 64. 7. (13) Davisii sum secutus emend.,

Digitized by Google

haberent, ad appetitionem tamen rerum esse in his[14] momenta diceret; quasi vero haec appetitio non ad summi boni adeptionem[15] pertineret. 48. Quid autem minus consentaneum est, quam, quod aiunt, cognito summo bono, reverti se ad naturam, ut ab[1] ea petant agendi principium, id est, officii? Non enim actionis aut officii ratio impellit ad ea, quae secundum naturam sunt, appetenda; sed ab his[2] et appetitio et actio commovetur.

XVIII. Nunc venio[1] ad illa tua brevia[2], quae consectaria[3] esse dicebas, et primum illud, quo nihil potest brevius[3]: Bonum omne laudabile; laudabile autem omne honestum; igitur[4] omne bonum honestum. O plumbeum[5] pugionem[5]! Quis enim tibi primum[6] illud[6] concesserit? quo quidem concesso, nihil opus est secundo. Si enim omne bonum laudabile est, omne honestum est. 49. Quis tibi ergo[1] istud dabit[2], praeter Pyrrhonem, Aristonem eorumve similes? quos[3] tu non probas. Aristoteles, Xenocrates, tota[4] illa familia[4] non dabit, quippe qui valetudinem, vires[3] divitias, gloriam, multa alia bona esse dicant[5], laudabilia non[5] dicant[5]. Et hi quidem ita[6] non sola virtute finem bonorum contineri putant, ut[6] rebus tamen[6] omnibus virtutem anteponant. Quid censes eos esse[7] facturos, qui omnino virtutem a bonorum fine segregaverunt, Epicurum[8], Hieronymum, illos etiam, si[9] qui[9] Carneadeum finem tueri volunt? 50. Jam aut Calliphon[1]

quum Mg. praetulerit Bremii, *cetera;* vulg. *ea res haberet, ad app. autem* —. (14) *iis* Mg. (15) Nota nomen verbale, quum supra sit participio usus.

48. (1) *ex* Mg. (2) *iis* Mg.

XVIII. (1) V. ad i. 7. 24. e.; adde inf. v. 30. 90. (2)—(2) Cf. iii. 7. 26. e. (3) Sic Gz. cum suis, omisso *esse*, sed male adsumens *dici*. Confert. Mg. *ad A.* xiii. 38. 1., "Hoc quidquam pote impurius?" (4) *b. i. o.* Mg. (5) Cf. *ad A.* i. 16. 2. (6) Hoc ordine Mg. e codd.; Gz. autem del. *illud*.

49. (1) *igitur* Mg.: cf. i. 21. 72. (n. 6.), ii. 34. 113., iii. 4. 14. (2) Cf. ii. 26. 82. (3) I. e. at eos: cf. ii. 16. 52., 27. 89., v. 22. 64. (4)—(4) Cf. *de D.* ii. 1. 3., necnon mox § 51. (5)—(5) V. ad i. 11. 38. n. 9. (6)—(6)—(6) Hand. III. 476.; adde *Brut.* 55. 203. (7) Del. Gz., frustra. (8) De appositione Gz. *Acad.* ii. 14. 45. (9) V. ad i. 8. 26.

Digitized by Google

aut Diodorus quomodo poterunt[2] tibi istud concedere, qui ad honestatem aliud adjungant[3], quod ex eodem genere non sit? Placet igitur tibi, Cato, quum res sumpseris[4] non concessas, ex illis efficere[4], quod velis[5]? Jam ille[6] sorites, quo nihil putatis esse vitiosius[7]: Quod bonum sit, id esse optabile; quod optabile, id esse expetendum; quod expetendum, laudabile; deinde[8] reliqui gradus. Sed ego in hoc resisto[9]. Eodem[10] enim modo[10] tibi nemo[10] dabit[10], quod expetendum sit, id esse laudabile. Illud vero minime consectarium[11], sed in primis hebes, illorum scilicet[12], non tuum[12], gloriatione dignam esse beatam vitam, quod non possit sine honestate contingere, ut jure quisquam glorietur. 51. Dabit[1] hoc Zenoni Polemo[2]; etiam magister[3] ejus et tota[4] illa gens[4] et reliqui, qui, virtutem omnibus rebus multo anteponentes, adjungunt ei tamen[5] aliquid summo in bono finiendo. Si enim virtus digna est gloriatione, ut[6] est, tantumque praestat ceteris[7] rebus, ut dici vix possit[8], et[9] beatus esse poterit virtute una praeditus, carens ceteris, nec[9] tamen[9] illud tibi concedet, praeter virtutem nihil in bonis esse ducendum. Illi autem, quibus[10] summum bonum sine virtute est, non dabunt fortasse, vitam beatam habere, in quo jure possit gloriari; etsi illi quidem etiam voluptates faciunt interdum gloriosas.

XIX. 52. Vides igitur, te aut ea sumere[1], quae non concedantur, aut ea, quae etiam concessa te nihil[2]

50. (1) V. ad ii. 6. 19. (2) Nota plurale verbum post *aut* . . . *aut* —. (3) *-unt* Mg. ex tribus. (4)—(4) Cf. iii. 8. 27. (5) Interr. notam Gz. sustulit. (6) Recte Mg. attractionem esse pro *illud* intelligit. (7) *melius* D. ex Med., attract. illa non intellecta. Cf. *Acad.* ii. 28. 92. (8) *dein* Mg.: v. Moser. *Tusc.* I. 225., II. 277. (9) Cf. *de D.* ii. 4. 11. (10)—(10)—(10) Cf. § 49. init. (11) *conjecturarium* Nonius 91. Cf. § 48. (12) Haec in edd. inde a L. omissa recte revocavit Mg.

51. (1) Cf. § 49. De fut. autem ad i. 7. 25. (2) Gz. e suis omnibus pro *-on*. (3) Xenocrates. (4) Cf. § 49. (5) Nota post participium. (6) I. e. sicut: cf. *ad F.* v. 11. 3. (7) *reliquis* Mg. (8) Np. quantum praestet. (9)—(9) Hand. II. 536., 19., nos *Doctr.* ii. 206. (10) V. ad ii. 11. 34. n. 14.

XIX. 52. (1) V. ad ii. 3. 8. (2) V. ad ii. 34. 111.; adde inf. 27.

Digitized by Google

juvent. Equidem in omnibus istis conclusionibus[3], hoc putarem philosophia nobisque dignum, et maxime, quum summum bonum quaereremus, vitam nostram, consilia, voluntates, non verba corrigi. Quis enim potest istis, quae te, ut ais, delectant, brevibus et acutis auditis, de sententia decedere? Nam, quum ea[4] spectant[5] et avent audire, cur[6] dolor malum non sit, dicunt illi, asperum esse dolere[7], molestum, odiosum[8], contra naturam, difficile[7] toleratu; sed, quia[9] nulla[10] sit[9] in dolore nec[10] fraus nec improbitas nec malitia nec culpa nec turpitudo, non esse illud malum. Haec qui[11] audierit, ut[12] ridere[13] non curet[13], discedet[14] tamen[12] nihilo firmior ad dolorem ferendum, quam venerat[14]. 53. Tu autem negas[1] fortem esse quemquam posse, qui dolorem malum putet. Cur fortior sit, si illud[2], quod tute[3] concedis, asperum et vix ferendum putabit? Ex rebus enim timiditas, non ex vocabulis nascitur. Et ais[4], si una litera commota sit, fore, tota ut[5] labet disciplina. Utrum igitur tibi literam videor an totas paginas commovere? Ut[6] enim sit apud illos, id quod est a te laudatum, ordo rerum conservatus et omnia inter se apta et connexa (sic enim aiebas), tamen[6] persequi[7] non debemus, si a falsis principiis profecta congruunt[8] ipsa sibi et a proposito[9] non aberrant[9]. 54. In prima igitur constitutione Zeno tuus a natura recessit, quumque summum bonum posuisset in ingenii praestantia, quam virtutem[1] vocamus, nec

75. et 76. (3) Sic distinguo, ut intercisa sint illa, "*hoc . . . dignum*:" v. ad 2. 3. (4) Quasi *id*: cf. i. 6. 19., *haec*; ii. 29. 95., *illa*. (5) *exspectant* pro *ea spectant* Gz. et recc., quod idem volebat E. (non *ea exsp.*, quod tribuunt huic Gz. et Or.): fort. *ea sperant*. Certe pron. retinendum censeo. (6) Cf. 16. 44. (7)—(7) *dolorem . . . difficilem* edd. ante Grut. (8) Ochsner. 104. (9)—(9) Cf. iii. 21. 70. (10)—(10) Cf. 14. 36. e. (11) V. ad 3. 7. (12)—(12) V. ad i. 17. 55. (13)—(13) Sic c. infin. *ad F.* i. 9. 16., *Acad.* i. 2. 4. (14)—(14) Cf. 3. 7. e.

53. (1) Cf. iii. 8. 29. (2) Si illud esse dolorem, quod tute esse concedis, asperum et vix ferendum putabit. Confert Mg. 24. 65., "quis enim *hoc?*" h. e. sapiens. (3) V. ad ii. 27. 87. (4) Cf. iii. 22. 74. (5) V. ad i. 14. 47. (6)—(6) Cf. § 52. (7) Sc. *ea*: Gernh. *Lael.* 148. (8) *-ent* codd. (9)—(9) Cf. v. 28. 83.

Digitized by Google

quidquam aliud bonum[3] esse[2] dixisset, nisi quod esset honestum, nec virtutem posse constare, si[3] in ceteris rebus esset quidquam[3], quod[4] aliud[4] alio melius esset aut pejus; his propositis[5], tenuit[6] prorsus[7] consequentia. Recte dicis; negare enim non possum. Sed ita falsa sunt ea, quae consequuntur, ut illa, e quibus haec nata[8] sunt, vera[9] esse non possint[9]. 55. Docent enim nos, ut scis, dialectici, si ea, quae rem aliquam sequantur[1], falsa sint, falsam illam ipsam esse, quam sequantur. Ita fit illa conclusio non solum vera, sed ita perspicua, ut dialectici ne rationem quidem reddi putent oportere: Si illud, hoc; non autem hoc; igitur ne illud quidem. Sic, consequentibus vestris sublatis, prima tolluntur[2]. Quae sequuntur igitur[3]? Omnes, qui non sint[4] sapientes, aeque miseros esse; sapientes omnes summe beatos esse; recte facta omnia aequalia; omnia peccata paria: quae quum magnifice[5] primo dici viderentur[6], considerata minus[7] probabantur[8]. Sensus enim cujusque et natura rerum atque ipsa veritas[9] clamabat[10] quodam modo, non posse[11] adduci[12], ut inter eas res, quas Zeno exaequaret, nihil interesset.

XX. 56. Postea tuus ille Poenulus[1], (scis enim Citieos[2], clientes[3] tuos[3], e Phoenica[4] profectos); homo igitur[5] acutus[6], causam non obtinens[7], repugnante[8] na-

54. (1) Cf. 13. 35. (2) e. b. Mg. (3)—(3) Matth. *in Cat.* i. 2. 6. (4) I. e. quod alio melius esset aut pejus, ita ut aliud alio melius esset aut pejus: cf. 17. 47., iii. 7. 25., 9. 31. (5) *positis* volebat D. frustra. (6) Cf. 10. 26. (7) Hand. IV. 617. 3. (8) Cf. *p. Quint.* 28. 85. (9)—(9) Cf. 24. 68.

55. (1) *conseq.* Gud. 2., M., L.; neque obstat quod simplex sequitur: v. ad iii. 2. 7. (2) *-antur* Grut., D. (3) Sic interrogative Mg. (4) Correxit E. pro *sunt*. (5) Cf. iii. 3. 11. (6) *videntur* M., L., E. (7) Ochsner. 375., Hand. IV. 620. 6.; adde mox *Ciceronian.* nostr. § 118. (8) Np. ab auditoribus. Et sic correxit Mg. pro *probantur*, prob. Feldh. *de L.* II. 100. Male autem Sch. *-buntur*. (9) Ernest. *p. Mur.* 29. 60. (10) *clamat* L., D., E., frustra. Cf. ii. 20. 65. (11) Sc. *se*: v. ad ii. 15. 50. n. 5.; add. Krueger. *de Attr.* p. 338. (12) Cf. i. 5. 14.

XX. 56. (1) Madvig. *Opusc.* II. 37. (2) Nimirum Citieus erat Zeno. (3) Cf. *ad F.* xv. 4. 15., *ad A.* vi. 1. 5. (4) Dedit tacite Gr. pro *-cia*; recepit etiam Mg. laudans Ferrar. ad *Philipp.* xi. 13. (5) V. ad ii. 10. 29., 33. 107. (6) Cf. *Acad.* ii. 31. 98. (7) Jordan.

Digitized by Google

tura[8], verba versare[9] coepit[10]; et primum rebus iis, quas nos bonas ducimus[11], concessit[10], ut haberentur aptae, habiles et[12] ad naturam accommodatae; fateri-que coepit, sapienti[13], hoc est, summe beato, commodius[13] tamen[14] esse[13], si ea quoque habeat, quae bona non audet appellare, naturae[15] reapse[15] accommodata esse concedit; negatque, Platonem, si sapiens non sit, eadem esse in causa[16], qua[17] tyrannum[18] Dionysium[18]; huic mori optimum esse[19] propter desperationem sapientiae, illi propter spem vivere: peccata autem partim esse tolerabilia, partim nullo modo, propterea quod alia peccata plures, alia pauciores quasi numeros officii praeterirent[20]; jam insipientes alios ita esse, ut nullo modo ad sapientiam possent pervenire; alios, qui possent, si id egissent[21], sapientiam consequi. 57. Hic loquebatur aliter[1], atque[1] omnes, sentiebat idem, quod ceteri. Nec vero minoris aestimanda ducebat ea, quae ipse bona negaret esse, quam illi, qui ea bona esse dicebant. Quid[2] igitur voluit[2] sibi[2], qui[3] illa mutaverit[3]? Saltem aliquid de pondere detraxisset[4], et

p. Caec. 207. (8) Cf. *de Off.* i. 31. 110. (9) Cf. *Orat.* 9. 31., 39. 137. (10)—(10) De perf. Bak. *de L.* 437. (11) *di* — Gz., Mg., prob. Steinmetz. *p. L. M.* 7. 17. At recte Or. contulit quod sequitur *haberentur*: vid. etiam Soldan. *p. Deiot.* 134. (12) *apta et h. et* — vult Mg., ne semel copula in fine ponatur; quomodo tacitus idem alterum addidit *et* in *Lael.* 25. 95. e. Totam rem diligenter tractaturum esse se pollicetur Feldh. *de L.* II. 210. (13)—(13)—(13) Cf. *ad F.* xvi. 5. 1., "*meliuscule tibi esset*;" *de N. D.* i. 41. 114., "*Mihi pulchre est.*" (14) Np. quamvis bona non sint: v. ad *C. M.* 18. 65. n. 9. (15) Ita scribo pro vulg. *natura ipsa*; et *naturae* quidem cum Mg. ex Erl.; particula autem *reapse* jam in *Lael.* 13. 47. corrupta est *re ipsa*; quod si etiam h. l. factum est, quam facile potuit *re* post *nature* interire. Neque vacabit particulae vis, si illud respicies, "concessit ut *haberentur* . . . ad naturam accommodatae." (16) Cf. i. 15. 49., inf. 24. 65. (17) Sc. *in causa.* De praep. autem cum pron. non repetenda Matth. *p. Rosc. A.* 44. 127., *p. Lig.* 1. 2., Moser. *Tusc.* I. 326., 383., 458., nos *C. M.* 6. 15., *de Off.* i. 31. 112. (18) De attract. Krueger. p. 286., Moser. *de D.* ii. 32. 68.; adde nos ad *C. M.* 1. 1. n. 16. (19) Sc. *dicit*: v. ad i. 9. 30. n. 13. (20) De imperf. ad iii. 20. 67. (21) Recte D. e codd. pro *gessiss.*: vv. Klotz. *Qu. Tull.* 15., Ochsner. 285.

57. (1)—(1) Hand. I. 470. 13., nos *Doctr.* i. 104. (2)—(2) Cf. *p. Domo* 11. 29. (3)—(3) De subj.

Digitized by Google

paulo minoris aestimavisset ea, quam Peripatetici, ut sentire quoque[5] aliud, non[5] solum[5] dicere videretur. Quid? de ipsa beata vita, ad quam omnia referuntur, quae dicitis? Negatis eam esse, quae expleta sit omnibus[6] iis rebus, quas natura desideret; totamque eam in una virtute ponitis: quumque omnis[7] controversia[7] aut de re soleat aut de nomine esse, utraque[8] earum[8] nascitur, si aut res ignoratur[9] aut erratur[9] in nomine. Quorum si neutrum est[10], opera danda est[11], ut verbis utamur quam usitatissimis et quam maxime aptis, id est, rem declarantibus[12]. 58. Num igitur dubium est, quin, si in re ipsa nihil peccatur a superioribus, verbis illi commodius[1] utantur? Videamus[2] igitur sententias eorum; tum ad[3] verba redeamus[3].

XXI. Dicunt appetitionem animi moveri, quum aliquid ei secundum naturam esse videatur; omniaque, quae secundum naturam sint, aestimatione aliqua digna; eaque pro[1] eo[1], quantum[1] in quoque sit ponderis, esse aestimanda; quaeque secundum naturam sint, partim nihil habere[2] in[2] sese[2] ejus appetitionis, de qua saepe jam diximus, quae nec honesta nec laudabilia dicantur; partim, quae voluptatem habeant in omni animante, sed in homine rationem etiam; ex ea[3] quae sint apta, ea honesta, ea pulchra, ea laudabilia; illa[4] autem superiora, naturalia nominantur[4]; quae, conjuncta cum honestis, vitam beatam perficiunt et absolvunt[4]. 59. Omnium autem eorum commodorum[1], quibus non illi plus tribuunt, qui illa bona esse dicunt,

Matth. *p. Rosc. A.* 1. 4. (4) I. e. detrahere debuit: cf. ii. 12. 35. (5)—(5) Cf. *de Inv.* i. 55. 107., ii. 46. 137. (6) *i. r. o.* Mg. (7) Cf. 3. 6. (8) "Paulo insolentius . . , quasi duas controversias nominasset," Mg. conferens *de Off.* i. 13. 41., "*Totius . . nulla.*" (9)—(9) Nota Chiasmum: v. ad 3. 6. (10) Sc. ut aut res ignoretur aut erretur in nomine. (11) Del. Gz. (12) V. ad iii. 4. 14.

58. (1) V. ad *Lael.* 1. 1.; add. Krarup. *Obss.* 18. (2) Cf. 16. 44. (3)—(3) Cf. ii. 32. 105.

XXI. (1)—(1) Hand. IV. 588., Wunder. *p. Planc.* 231. (2) Cf. 12. 28. (3) Sc. ratione. Sic ex Erl. Mg. pro *iis.* (4)—(4) Parenthetice.

59. (1)—(1) Potius: *Omnibus . . commodis, . . . praestantius esse:* v.

Digitized by Google

quam Zeno, qui negat, longe praestantissimum[1] esse[1], quod honestum esset[2] atque laudabile; sed, si duo honesta proposita sint, alterum cum[3] valetudine, alterum cum[3] morbo, non esse dubium, ad utrum eorum natura nos ipsa deductura[4] sit; sed tamen tantam vim esse honestatis, tantumque eam rebus omnibus praestare et excellere, ut nullis[5] nec[5] suppliciis nec[5] praemiis demoveri[6] possit ex eo, quod rectum esse decreverit; omniaque[7], quae[7] dura, difficilia, adversa videantur, ea[7] virtutibus iis, quibus a natura essemus ornati, obteri[8] posse, non faciles[9] illas[10] quidem[10] nec contemnendas (quid[11] enim esset[11] in[11] virtute tantum[12]?), sed ut[13] hoc judicaremus, non esse in[14] his[14] partem maximam positam beate[15] aut secus vivendi. 60. Ad[1] summam[1] ea, quae Zeno aestimanda et sumenda et apta naturae esse dixit, eadem illi bona appellant; vitam autem beatam illi eam, quae constaret[2] ex iis[3] rebus, quas dixi, aut[4] plurimis[3] aut gravissimis. Zeno autem, quod suam[5], quod propriam[5] speciem habeat, cur appetendum sit, id solum bonum appellat; beatam autem vitam eam solam[6], quae cum[7] virtute[7] degatur.

XXII. Si de re disceptari oportet, nulla mihi tecum, Cato, potest esse dissensio. Nihil est enim, de quo aliter[1] tu sentias, atque[1] ego, modo commutatis verbis ipsas res conferamus. Nec hoc ille non vidit[2]: sed

Mg. (8) De imperf. Mg. ad iii. 20. 67. (3) Cf. iii. 6. 20. (4) Cf. v. 21. 58. (5)—(5) Cf. 14. 36. e. (6) Moser. *Parad.* 87. (7)—(7) Cf. ii. 13. 42. (8) *opteri* vel *optari* codd.: correxit V. (9) Quasi supra: *omnesque res, q. durae* — *Faciles* autem, sc. ad obterendum. (10) Cf. ii. 11. 33., v. 7. 20., 24. 72. (11)—(11) Cf. *de Or.* iii. 56. 214., *de Off.* i. 37. 133., iii. 28. 102. Pro *esset* autem melius putabat E. *esse*, frustra: v. Madvig. *Opusce.* II. 208., seqq. (12) Ochsner. 196. (13) Sc. tales: v. ad *de Off.* i. 10. 32., *Lael.* 20. 75. (14) Np. vel quum absunt vel quum adsunt. (15) Sic D. cum codd. omisso *aut*.

60. (1) Hand. I. 130. (2) Krueger. *de Tempp.* p. 58. (3)—(3) Cf. iii. 13. 43. (4) *aut omnibus aut plur.* suspicatur Wesenb. apud Mg. (5) *quod suam quandam p.* suspicatur Mg., frustra: v. Halm. *p. Sest.* 108. (6) *eam quae sola* legi volebat D., frustra. (7) Cf. 12. 30.

XXII. (1)—(1) Cf. 20. 57. (2) Cf. 23. 63., *de N. D.* i. 25. 69.

Digitized by Google

verborum magnificentia est et gloria delectatus; qui si ea, quae dicit, ita sentiret, ut verba significant, quid inter eum et vel Pyrrhonem vel Aristonem interesset? Sin autem eos non probabat, quid attinuit cum iis, quibuscum re[3] concinebat[4], verbis[5] discrepare? 61. Quid? si[1] reviviscant[1] Platonici[2] illi et deinceps, qui eorum auditores fuerunt, et tecum ita loquantur? "Nos[3] quum[3] te, M. Cato, studiosissimum philosophiae, justissimum virum, optimum judicem, religiosissimum testem[4], audiremus[5], admirati[6] sumus, quid esset, cur nobis Stoicos anteferres, qui de rebus bonis et malis sentirent ea, quae ab hoc Polemone Zeno cognoverat, nominibus uterentur iis, quae prima specie admirationem[7], re explicata, risum[7] moverent[7]. Tu autem, si tibi illa probabantur[8], cur non propriis verbis illa tenebas? sin te auctoritas commovebat, nobisne omnibus et Platoni ipsi nescio[9] quem[9] illum anteponebas? praesertim quum in[10] re publica princeps[10] esse velles, ad eamque tuendam cum[11] summa tua dignitate maxime a nobis ornari atque instrui posses. Nobis[12] enim ista quaesita[12], a nobis descripta, notata, praecepta sunt; omniumque rerum[13] publicarum[13] rectiones[14], genera[14], status, mutationes, leges etiam et[15]

([3])—([3]) Cf. 1. 2. ([4]) Cf. v. 28. 83., *de N. D.* i. 7. 16.; add. Nonius 43.

61. ([1]) De praes. Wunder. *p. Planc.* 71. ([2]) *Platonis* e tribus Gz.; recepit etiam Mg., addens "*Platonicos* (quo nomine Ciceronem omnino non uti) non magis primos süditores quam postremos appellandos fuisse, jam Davisium vidisse. At ego, ne quis ista perversitate intelligendi utatur, non operae pretium censeo cavere. Ipso autem vocabulo utitur Cic. quidem *de N. D.* i. 8. 20., *de Off.* i. 1. 2. Ceterum *Platonici*, sc. auditores: cf. 2. 3. Ad adj. autem cum gen. compositum (*Platonici . . . eorum*) quod attinet, cf. 15. 40., "*Aristonea . . . Herilli*;" v. 28. 84., "*Socratica, Platonis*;" *ad F.* ix. 8. 1., "*Antiochinas . . . Philonis.*" ([5]) V. ad 9. 22. ([4]) Distinxit Mg. a Wesenb. admonitus, ut appositio esset. ([5]) Np. disputantem. ([6]) Steinmetz. *p. Lig.* 4. 11. ([7])—([7]) Cf. *de Or.* ii. 62. 254. ([8]) *probantur* codd. ([9]) Mueller. *p. Sext.* 94. ([10])—([10]) Cf. *Philipp.* viii. 10. 29. ([11]) Matth. *p. Mur.* 1. 2., Hand. II. 154. ([12])—([12]) *A nobis* cum L. Mg. At aliquoties Cic. *quaerendi* verbum cum dativo junxit: v. Zumpt. § 419.; adde *ad A.* i. 19. 4. apud Ott. 372. ([13]) De plur. Beier. *de Off.* II. 220.: cf.

Digitized by Google

instituta ac[15] mores civitatum perscripsimus. Eloquentiae[16] vero, quae et principibus maximo[17] ornamento est, et qua te audimus[18] valere plurimum, quantum tibi ex monumentis nostris addidisses!" Ea quum dixissent, quid tandem talibus viris responderes? 62. Rogarem te, inquit, ut diceres pro me tu idem, qui illis orationem dictavisses, vel potius paulum loci mihi, ut his[1] responderem, dares, nisi et[2] te audire nunc mallem et[2] istis tamen[2] alio tempore responsurus essem, tum scilicet, quum tibi.

XXIII. Atqui[1], si[2] verum respondere velles[2], Cato, haec erant[2] dicenda[2]: Non eos tibi non probatos, tantis ingeniis homines tantaque auctoritate; sed te animadvertisse, quas res illi propter antiquitatem parum vidissent, eas a Stoicis esse perspectas, eisdemque de rebus hos tum[3] acutius disseruisse[4], tum sensisse[4] gravius et fortius, quippe qui primum[5] valetudinem bonam expetendam negent[6] esse, eligendam dicant, nec[7] quia bonum sit valere, sed quia sit non nihilo aestimandum (neque tamen pluris[8], quam[9] illis videtur[10], qui illud non dubitant[11] bonum dicere). Hoc vero te ferre non potuisse, quod antiqui illi quasi barbati[12] (ut nos de nostris solemus dicere) crediderint, ejus, qui honeste viveret, si idem etiam[13] bene valeret, bene[14] audiret[14], copiosus esset, optabiliorem fore vitam melioremque et magis expetendam, quam illius, qui,

v. 3. 7., 4. 11. (14) *rationes* edd. aliquot vett., frustra; cf. v. 4. 11.: *rectionis genera* conj. Mg., frustra. (15)—(15) Wernsd. *p. Planc.* 176. (16) Mai. *de Rep.* v. 9. (17) Ex El. D., ex Mor. etiam Mg. pro *-me.* (18) I. e. solemus audire. Sic cum Cr. et V. Sch. et Or., ex Erl. Mg.; *audiv.* ceteri.

62. (1) *iis* Mg. (2)—(2)—(2) V. *Doctr.* nr. ii. 174.

XXIII. (1) *Atque* Mg., prob. Bakio *de L.* 314. (2)—(2)—(2) Matth. *p. L. M.* 17. 50., Wernsd. *p. Mil.* 214. (3) *quum* Mg. (4)—(4) De chiasmo ad 3. 6. (5) Quaerenda altera pars in illis: "Hoc vero te ferre non potuisse, quod —." V. ad 16. 45. (6) Nota ad praes. transiri. (7) Mg. e codd. pro *non.* (8) *minoris* e corr. D. Lall.: fort. *neque tamen minoris, si non pluris.* (9) Uncis inclusit Gz., seq. Mgio. (10) Ind. recte dedit Gz. e codd. Quippe sunt haec e persona Ciceronis interjecta. (11) *-ent* E., male. (12) Steinmetz. *p. Mur.* 12. 26., Halm. *p. Sest.* 117.

Digitized by Google

aeque vir bonus, *multi*[a] *modis* esset, ut Ennii[13] Alcmaeo,

—circumventus morbo, exsilio atque inopia.

63. Illi igitur antiqui non tam acute[1] optabiliorem illam vitam putant, praestantiorem, beatiorem. Stoici autem tantummodo praeponendam in seligendo, non[2] quo[2] beatior haec vita sit, sed quod ad naturam accommodatior; et, qui sapientes non sint[3], omnes aeque miseros esse. Stoici hoc[4] videlicet viderunt[5]; illos autem id fugerat[6] superiores, qui[7] *non*[7] arbitrabantur[7], homines sceleribus et parricidiis inquinatos nihilo miseriores esse, quam[8] eos[8], qui quum caste[9] et integre[9] viverent, nondum perfectam illam sapientiam essent consecuti. 64. Atque hoc loco similitudines[1] eas, quibus illi uti solent, dissimillimas proferebas[1]. Quis enim ignorat, si plures ex alto emergere velint, propius[2] fore[2] eos quidem ad[2] respirandum[2], qui ad summam jam[3] aquam[3] appropinquent[4], sed nihilo magis respirare posse, quam[5] eos[5], qui sint[4] in profundo? Nihil ergo[6] adjuvat procedere[7] et progredi in[7] virtute, quo minus miserrimus sit[8], antequam ad eam[9] pervenerit[8], quoniam[10] in aqua nihil adjuvat[10]; et, quoniam catuli, qui

(13) Ex Spir. et Erl. Gz. pro *et.* (14) Cf. iii. 17. 57. (15) Exstant cum pluribus etiam *de Or.* iii. 58. 218.

63. (1) *-ti* L., idque Orellio placet, frustra. Sic accipe: non tam acute faciunt . . . putantes: v. ad *C. M.* 17. 59. n. 30.; adde *de N. D.* i. 1. 1., "*prudenter.*" (2) Cf. 1. 2., i. 9. 29. (3) Sic E., Or., Mg. (ex Erl.); *sunt* edd. plures; de codd. non constat: v. Ellendt. *Brut.* 133. (4) E codd. D., item Gz. e suis, pro *haec.* (5) Cf. 22. 60. (6) Mox ad *Ciceronian.* § 170. (7) Aperte falso in edita scriptura sententia Stoicorum verbis etiam atrocius aucta superioribus (Academicis et Peripateticis) tribuitur. Itaque corrigebat Guietus quidem infra *non nihilo*, Dav. autem *nimio* pro *nihilo.* Ego malui *non arbitrabantur.* Audacior Gzii ratio, quam Mg. est secutus, verba haec *q. arbitr.* expungentis. (8) Cf. 14. 38. (9)—(9) Matth. *p. L. M.* 1. 2., item Halm. p. 88., Mueller. *p. Sext.* 123., Madvig. *Opuscc.* I. 332.

64. (1)—(1) Cf. iii. 14. 48. (2)—(2) Nota. (3) *a. j.* Mg. (4)—(4) Dedit subj. Mg. ex Erl. et Spir. et ed. Crat. (5) Cf. § 63. (6) *igitur* D., Mg. (7)—(7) Cf. iii. 2. 6., inf. 24. 65. (8)—(8) *sis . . . -ris* E., frustra: v. Wopkens. *LL. TT.* p. 3. *H.* (9) *summam* Sch., frustra. Supra autem "*progredi in virtute*" interpretor, progredi in

Digitized by Google

jam dispecturi[11] sunt, caeci aeque[12] et[12] ii[13], qui modo nati, Platonem quoque necesse est, quoniam nondum videbat[14] sapientiam, aeque caecum animo ac[15] Phalarim fuisse.

XXIV. 65. Ista similia non sunt, Cato; in quibus quamvis multum processeris, tamen illud[1] in eadem causa[2] est, a quo[3] abesse velis, donec evaseris. Nec[4] enim ille respirat, ante quam emersit, et[4] catuli aeque caeci, priusquam dispexerunt, ac si ita[5] futuri semper essent. Illa sunt similia: hebes acies est cuipiam oculorum; corpore alius languescit: hi curatione adhibita levantur in dies; alter[6] valet[7] plus quotidie, alter videt. His[8] similes sunt omnes[8], qui virtuti student; levantur vitiis, levantur erroribus. Nisi[9] forte[9] censes[10] Ti. Gracchum patrem non[11] beatiorem fuisse quam filium[12], quum alter stabilire rem publicam studuerit, alter evertere. Nec tamen ille erat sapiens: quis enim hoc[13]? aut quando? aut ubi? aut unde? sed quia studebat laudi et dignitati, multum in[14] virtute[14] processerat[14]. 66. Conferam[1] autem[2] avum tuum, Drusum, cum C. Graccho ejus fere ae-

virtutis via, in ea via, quae ad virtutem ducat. (10)—(10) Nota epexegesin post *ergo*. Frustra enim haec Manutio suspecta erant. (11) Moser. *Tusc.* I. 151. (12) Cf. i. 20. 67. (13) *hi* Gz. (14) "Dixit, ut in imagine perstaret." Mg. (15) *et* Gz.

XXIV. 65. (1) Opinor, quodcumque processeris. (2) Cf. 20. 56. (3) *qua?* (4)—(4) Hand. IV. 133. 11. (5) Repetit particula adjectivum. (6) Np. qui corpore languescit: v. ad *de Off.* i. 12. 38.; adde *Orat.* 65. 220., *in Caecil.* 6. 20., *Philipp.* xiv. 9. 26., *de Rep.* ii. 4. 9., *de N. D.* i. 3. 5., ii. 47. 122. (7) *v. a.* Gz., Mg. (8)—(8) Sic ex Eliensi, Spir., Erl., et ed. Manutii Gz., seqq. Or. et Mgio, pro *Hi . . omnibus*. (9) Cf. ii. 28. 93. (10) *-eres* edd. aliquot, male. (11) Abest a codd. aliquot. (12) Np. item Ti. Gracchum. Male autem Gz. *Ti. filium*. (13) I. e. quis enim *sapiens?* cf. iii. 8. 27., "non *placens*, aut, si *id*, —;" mox § 66., "ut . . sint *miseri, quod* profecto sunt;" 27. 74., "stultos *omnia contraria*;" v. 30. 92., "si *insipiens, quod* certe;" *Orat.* 5. 20., "*quod ipsum*;" *Philipp.* v. 11. 30., "*quod*:" add. Wopkens. *LL. TT.* p. 159. *H.* et *M. Obss. N.* X. 335., Garaton. ad *Philipp.* i. 4., nos *de Off.* iii. 30. 109., Longol. ad Plin. *Epistt.* 127 b, Oudend. *Dictat.* 43. Etiam interrogative *Philipp.* xi. 4. 9., "*Quid* in cive Dolabella judicandus?" (14) —(14) Cf. 23. 64.

66. (1) Interrogative Mg., *Conferam . . . aequali?* (2) Om. Spir.

Digitized by Google

quali[3]. Quae hic rei publicae vulnera[4] imponebat[4], eadem ille sanabat[4]. Si[5] nihil est, quod tam miseros faciat, quam impietas[6] et scelus; ut[7] jam[8] omnes insipientes sint miseri, quod[9] profecto sunt, non est tamen[7] aeque miser, qui[10] patriae consulit, et is[10], qui[10] illam exstinctam cupit. Levatio igitur vitiorum magna fit iis[11], qui habent ad virtutem progressionis aliquantum[12]. 67. Vestri autem progressionem ad virtutem fieri aiunt, levationem vitiorum fieri negant. At, quo utuntur[1] homines[2] acuti[2] argumento ad probandum, operae[3] pretium[3] est considerare. Quarum, inquit[4], artium[5] summa[5] crescere potest[5], earum etiam contrariorum[6] summa poterit augeri. Ad virtutis autem summam accedere nihil potest. Ne vitia[7] quidem igitur crescere poterunt, quae sunt virtutum contraria. Utrum[8] igitur tandem[9] perspicuisne[8] dubia aperiuntur, an dubiis perspicua tolluntur? Atqui hoc perspicuum est, vitia alia in[10] aliis esse majora; illud dubium, ad id, quod summum bonum dicitis, ecquaenam[11] fieri possit accessio. Vos autem, quum perspicuis dubia debeatis illustrare, dubiis perspicua conamini tollere. 68. Itaque eadem[1] ratione[1], qua sum paulo ante[2] usus,

et Erl.; [] Mg.; del. Otto. (3) Cf. *de Or.* i. 8. 30., 25. 117., *Brut.* 48. 179., 56. 205., *C. M.* 3. 7., inf. v. 15. 42., 22. 61. (4)—(4)—(4) Cf. *ad A.* v. 17. 6. (5) E codd. D. et Gz. pro *sed.* (6) Bak. *de L.* 389. (7)—(7) V. ad i. 17. 55. (8) Hand. III. 140., Bak. *de L.* 299. (9) V. ad § 65. (10)—(10) Cf. *Philipp.* xi. 4. 9. (11) *in iis* Mg. ex Erl. (12) Recte D. e codd. pro *-ulum:* v. Borgers. *Parad.* 46., item Moser. 121.

67. (1) *nituntur* cum codd. aliquot Gz., cum obelo Mg. *utuntur; utantur* L.; *nitantur* D. Recte, opinor, Otto: "i. e., *argumentum, quo nituntur;*" et confert *C. M.* 4. 12., "sed nihil est admirabilius, quam *quo modo* ille mortem M. filii *tulit.*" Probat etiam Feldh. *de L.* II. 50. Add. Zumpt. *Verr.* 366. (2) Cf. i. 6. 19. (3) V. Nizol.; add. mox Ciceronianus noster § 41. (4) *inquiunt* V., M., L., frustra: v. ad ii. 24. 78. n. 6.; add. Moser. *Parad.* 119. et 138., Scheller. *Obss.* 293. (5)—(5) I. e., In quibus artibus summa cujusque crescere potest. De sing. cum plur. juncto ad *C. M.* 15. 51. n. 26., *Lael.* 4. 13. n. 15., supra ii. 34. 115. n. 2.; add. Kritz. ad Sallust. *J.* 310. Et frustra, opinor, Mg. ex Erl. *summae . . possunt,* quum mox etiam retineat sing. (6) Sic L., Gz., Or., Mg.; al. *-arum.* (7) I. e., vitiorum summa. (8)—(8) Hand. IV. 80. (9) Cf. ii. 19. 60. (10) *alia aliis* suspicatur Mg. conferens § 68. (11)

Digitized by Google

haerebitis[1]. Si enim propterea vitia alia aliis majora non sunt, quia ne ad finem quidem bonorum eum, quem vos facitis, quidquam potest accedere, quoniam perspicuum est, vitia non esse omnium paria, finis bonorum vobis mutandus est. Teneamus[2] enim illud necesse est, quum consequens aliquod falsum sit, illud, cujus id consequens sit, non[4] posse esse verum[4].

XXV. Quae est igitur causa istarum angustiarum[1]? Gloriosa ostentatio in constituendo summo bono. Quum enim, quod honestum sit, id solum bonum esse confirmatur[2], tollitur cura valetudinis, diligentia[3] rei[3] familiaris, administratio rei publicae, ordo gerendorum negotiorum, officia vitae; ipsum denique[4] illud honestum, in[5] quo[5] uno vultis[6] esse omnia[5], deserendum[4] est[4]. Quae diligentissime contra Aristonem dicuntur a Chrysippo. Ex ea difficultate illae *fallacíloquae*[7], ut ait Attius, *malitiae* natae sunt. 69. Quod[1] enim sapientia, pedem[2] ubi[2] poneret[2], non habebat, sublatis officiis omnibus, officia[4] autem[5] tollebantur, delectu omni et discrimine remoto, (quae[6] *quomodo*[6] esse poterant, rebus omnibus sic exaequatis, ut inter eas nihil interesset?) ex his angustiis[7] ista evaserunt[8] deteriora, quam Aristonis. Illa tamen[9] simplicia; vestra versuta. Roges[10] enim Aristonem, bonane ei

Halm. *in Vatin.* 85.

68. (1)—(1) Brevius dictum: eadem ratione . . . efficiam ut haereatis. Male autem codd. *usus ead. r.* (2) Cf. 19. 54, 55. (3) Cf. i. 10. 35. (4)—(4) Cf. 19. 54. et 55.

XXV. (1) Cf. § 69. (2) Cf. i. 7. 23., 9. 30. (3) I. e. in re f. tuenda: cf. *de Off.* i. 39. 138. (4)—(4) Cf. i. 19. 63. (5)—(5) V. ad ii. 13. 43. (6) Cf. 3. 7. (7) *fallaciloquentiae* Nonius 113.

69. (1) *Quid enim?* edd. ante Manut., male. (2)—(2) Cf. *p. Quint.* I. 5., "*ubi consistat.*" (3) Recte postposuit Gz.: cf. *ad F.* iii. 6. 5., *ad A.* i. 17. 3., iv. 16. 10. (4) *off. au. omnia* codd. aliquot, nimis illi diligenter, ut ait Mg. (5) V. ad i. 11. 37., ii. 27. 86. (6) *quae* (np. officia) *enim esse poterant* edd. fere, contra codd., ut videtur, addito *enim;* Mg. vero, omissa parenth. et interr., *quae* (np. discrimen et delectus) *esse* non *poterant.* Ego malui id addere (*quomodo*), cujus compendium potuerit quam facile excidere. Ceterum cum Mgio intelligo discrimen et delectum, in tautologiam ne incidat Cic. (7) Cf. initium capitis. (8) V. Nonius 293.; add. mox Ciceronianus noster § 112. (9) Cf. ii. 10. 31., v. 28. 85. (10) Cf.

Digitized by Google

videantur haec, vacuitas doloris, divitiae, valetudo? Neget. Quid? quae contraria sunt his, malane? Nihilo[11] magis[11]. Zenonem roges; respondeat totidem verbis. Admirantes[12] quaeramus[13] ab[13] utroque, quonam modo vitam agere possimus, si nihil interesse nostra putemus, valeamus aegrine simus, vacemus[14] an cruciemur dolore[14], frigus, famem propulsare possimus, necne[15] possimus[15]. Vives, inquit Aristo, magnifice[16] atque praeclare; quod[17] erit cumque[18] visum, ages[19]; numquam angere, numquam cupies, numquam timebis. 70. Quid Zeno? Portenta haec[1] esse dicit, nec[2] ea ratione ullo modo posse vivi; sed differre inter honestum et turpe nimium[3] quantum[3], nescio[4] quid[4] immensum; inter ceteras res nihil omnino interesse. 71. Idem[1] adhuc[1]: audi reliqua, et[2] risum contine[2], si potes. Media illa, inquit, inter quae nihil interest, tamen ejusmodi sunt, ut eorum alia eligenda sint, alia rejicienda, alia omnino negligenda; hoc est, ut eorum alia velis, alia nolis, alia non cures.—At modo dixeras, nihil in istis[3] rebus[4] esse, quod interesset.—Et[5] nunc idem dico, inquiet[6], sed ad[7] virtutes et ad vitia nihil interesse.

XXVI. 72. Quis istud, quaeso[1], nesciebat? Verum audiamus.—Ista, inquit, quae dixisti, valere, locupletem esse, non dolere, bona non dico, sed dicam Graece προηγμένα, Latine[2] autem producta; sed prae-

de N. D. i. 21. 57., 22. 60. (11) Sc. *dicat:* v. ad i. 9. 30. (12) Cf. *de N. D.* i. 22. 60. (13) Mox ad *Ciceronian.* § 106. (14)—(14) Notanda syllepsis: nam aliter dicitur *vacare dolore*, aliter autem *cruciari dolore.* (15) V. ad 12. 29. (16) Cf. *de Off.* i. 26. 92. (17) *praeclare, quum, quod* — Gz., male. (18) Ellendt. *de Or.* II. 304., interpp. *p. Sext.* 31. 68., Ochsner. 31. (19) *agens, numq. angere* D. e cod. Urs. et Mead.

70. (1) Om. codd. aliquot. (2) *neque* Mg. (3) Cf. *Orat.* 25. 87. (4) Moser. *Tusc.* I. 162.

71. (1) Sc. *dicit*, np. quod Aristo: v. Mg. Cf. 5. 13., 16. 44. Nisi malis passivum subaudire *dicitur.* Male autem editores pro *praeterea* particulam acceperant: v. Hand. I. 164. 13. (2)—(2) Ironice: cf. *ad A.* x. 10. 5., *ad B.* i. 16. 1. Sine autem ironia ii. 30. 96. (3) *his* edd. ante D. (4) Del. Gz., Or., Mg. (5) V. ad ii. 24. 78. n. 5. (6) Ex Spir. et Erl. Gz. pro *inquies.* (7) Hand. I. 106. 1.

Digitized by Google

posita aut praecipua malo; sic tolerabilius[3] et mollius: illa autem, morbum[4], egestatem[4], dolorem, non appello mala, sed, si[5] lubet[5], rejectanea[6]. Itaque illa non dico me expetere, sed legere, nec optare, sed sumere; contraria autem non fugere, sed quasi secernere[7]. Quid ait Aristoteles reliquique Platonis alumni? Se[8] omnia, quae secundum naturam sint, bona appellare; quae autem contra, mala. Videsne igitur, Zenonem tuum cum Aristone verbis[9] consistere[10], re[9] dissidere[11]; cum Aristotele et illis re consentire, verbis discrepare? Cur igitur, quum de re conveniat, non malimus[12] usitate[13] loqui? Aut[14] doceat, paratiorem me ad contemnendam pecuniam fore, si illam[15] in rebus praepositis, quam si in bonis duxero; fortioremque in patiendo dolore, si eum[15], asperum et difficilem perpessu et contra naturam esse, quam si malum dixero. 73. Facete M. Piso, familiaris[1] noster[1], et alia[2] multa et hoc[3] loco[3] Stoicos irridebat. Quid enim? aiebat; bonum negas esse divitias, praepositum esse dicis: quid adjuvas? avaritiamne minuis? Quod[4] si verbum sequimur, primum[5] longius verbum praepositum, quam bonum.—Nihil ad rem.—Ne sit sane: at certe gravius. Nam, bonum ex quo appellatum sit, nescio; praepositum ex eo credo, quod praeponatur aliis. Id

XXVI. 72. (1) *quasi* codd. multi, ed. V.: correxit Ferrar. ad *Philipp.* xiii. 16. (2) "Ne, sua interpretatione interposita, turbet figuram orationis, ipsum Zenonem Latine sua verba interpretantem inducit." Mg. Nam frustra Gz. in parenthesi haec accepit. Sic fere i. 2. 5. judicium suum de Atilio cum Licinii judicio una syntaxi conjungit. Et in *C. M.* 8. 26. Caecilio respondens syntaxin secutus est Caecilianam, ut diceret "*Jucundum* potius quam *odiosum*," ubi dicendum erat "*Jucundus* potius, quam *odiosus*." (3) Cf. *de Or.* i. 50. 218. (4) Hoc ordine Gz. e codd. (5) *sed scilicet?* (6) Supra *rejecta*, iii. 4. 15. e., 16. 52. (7) "Insolentius dixit, ne, si *rejicere* (iii. 6. 20.) posuisset, nimis hoc prope accederet ad ipsorum nomen Latinum ab illo verbo ductum." Mg. (8) Wunder. *p. Planc.* 71. (9)—(9) Cf. 1. 2. (10) *consentire* M., L., frustra. "Nove dictum." Mg. (11) Cf. 1. 2. Nota autem zeugma, *cum . . dissidere.* (12) *-umus* Oxx. duo, V., Mg. (13) Cf. v. 29. 89. (14) Hand. I. 540. (15)—(15) Nota variari pronomen: cf. v. 11. 30. e.

73. (1) Cf. i. 2. 6. (2) Cf. i. 7. 25. (3) Cf. 23. 64., ii. 7. 21., v. 19. 50. (4) *Quomodo? Si* — Mg.

Digitized by Google

mihi magnum videtur. Itaque dicebat plus tribui divitiis a Zenone, qui eas in praepositis poneret, quam ab Aristotele, qui bonum esse divitias fateretur, sed neque[6] magnum bonum et[6] prae[7] rectis honestisque contemnendum ac despiciendum, nec magno opere expetendum: omninoque de istis[8] omnibus[8] verbis a Zenone mutatis ita disputabat, et quae bona negarentur esse ab eo, et quae mala, illa laetioribus nominibus ab[9] eo[9] appellari, quam a nobis, haec tristioribus[10]. Piso igitur[11] hoc modo, vir optimus tuique, ut scis, amantissimus. Nos, paucis ad haec additis, finem faciamus aliquando[12]. Longum[13] est[13] enim ad[14] omnia respondere[14], quae a te dicta sunt.

XXVII. 74. Nam ex eisdem verborum praestigiis et regna[1] nata vobis sunt et imperia et divitiae[1], et tantae quidem, ut omnia, quae ubique[2] sint, sapientis esse dicatis. Solum praeterea formosum, solum liberum, solum civem; stultos[3] omnia[3] contraria[3], quos etiam insanos[4] esse vultis[5]. Haec παράδοξα illi[6], nos admirabilia[7] dicamus. Quid[8] autem habent[8] admirationis[8], quum prope accesseris[9]? Conferam tecum, quam cuique verbo rem subjicias[10]; nulla erit controversia. Omnia peccata paria dicitis. Non[11] ego[11] tecum jam[11] ita loquar[12], ut[13] iisdem his de[14] rebus[13],

e solo Erl. (5) V. ad 16. 45. (6)—(6) V. ad i. 16. 52. (7) Hand. IV. 523. 6. (8) Hoc ordine quidem Gz. e codd., sed uncis incluso *omnibus*. (9) *app. ab eo.* Gz. (10) Cf. ii. 35. 118. e. (11) Cf. i. 7. 26. (12) Hand. I. 250. 2.; adde nos ad Sallust. *C.* 52. n. 13. (13) Cf. *de Or.* ii. 27. 119., *in Verr.* i. 60. 156., iv. 60. 135., *p. Clu.* 13. 36., 38. 107., *p. Sext.* 5. 12., *Philipp.* ii. 11. 27., *Acad.* ii. 36. 117., *de N. D.* i. 8. 19., ii. 64. 159. (14)—(14) Cum ellipsi *de N. D.* i. 8. 19., "Longum est *ad omnia*."

XXVII. 74. (1)—(1) Cf. *Paradd.* v. et vi. (2) Cf. ii. 3. 6. (3) Sic bene Mg., quomodo videre se jam Morelio placuisse, pro *stultorum*. (3) Sc. *esse*; i. e., omnibus contrariis modis esse affectos, omnibus contrariis nominibus esse appellandos: v. ad 24. 65. n. 13., iii. 15. 50. n. 17. Cf. Plat. *Alcib.* ii. 13., τὸν δὲ μὴ ποιοῦντα τἀναντία τούτων. (4) Cf. *Parad.* iv. (5) Cf. 3. 7. (6) Sc. *dicunt*: cf. iii. 6. 21. (7) Steinmetz. *p. Lig.* 417., Moser *Parad.* 3., 17., 18. (8)—(8) Cf. *Orat.* 3. 11. De verbo autem *habendi* ad *C. M.* 13. 45., 19. 67. (9) Madvig. *Opuscc.* II. 112. n. (10) Cf. ii. 2. 6. (11)—(11) Cf. ii. 30. 97. (12) *jocabor*

Digitized by Google

quum L. Murenam, te accusante, defenderem. Apud imperitos tum illa dicta sunt; aliquid[15] etiam coronae[16] datum[15]: nunc agendum est subtilius. 75. Peccata[1] paria[1]. Quonam modo? Quia nec honesto quidquam honestius nec turpi turpius. Perge[2] porro[2]: nam de isto magna[3] dissensio[3] est. Illa argumenta propria videamus, cur omnia peccata sint paria. Ut, inquit[4], in[5] fidibus[6] pluribus[7], si nulla earum ita contenta nervis[8] sit, ut concentum servare possit, omnes aeque incontentae sint, sic peccata, quia discrepant, aeque discrepant; paria sunt igitur. Hic ambiguo ludimur[9]. Aeque enim contingit omnibus fidibus, ut incontentae sint; illud non[10] continuo[10], ut aeque incontentae. Collatio igitur ista te nihil[11] juvat. Nec enim, omnes avaritias[12] si aeque avaritias esse dixerimus, sequitur, ut[13] etiam[13] aequas esse dicamus. 76. Ecce aliud simile[1] dissimile. Ut enim, inquit[2], gubernator aeque peccat, si palearum[3] navem[3] evertit[4] et si auri, item[5] aeque peccat, qui parentem et qui servum injuria verberat. Hoc[6] non videre[6], cujus generis onus navis vehat, id[7] ad gubernatoris artem nihil[8] pertinere! itaque, aurum paleamne[9] portet, ad bene aut ad male gubernandum nihil interesse. At, quid inter parentem et servulum[10] intersit, intelligi et potest et debet. Ergo in gubernando nihil, in officio plurimum interest, quo in genere peccetur. Et, si in ipsa gubernatione negligentia est

codd. aliquot. "Sciolo alicui debent, qui locum illum *p. Mur.* 29. et 30. non ignorabat." Gz. Recepit tamen Mg. (13)—(13) Np. *sum locutus.* (14) Stuerenb. *p. Arch.* 31. (15)—(15) V. ad *C. M.* 13. 44. (16) Cf. ii. 22. 74.

75. (1) Sic tamquam e Stoici persona Mg.; vulgo continuant *P. paria quonam m. f* (2) Cf. 9. 21. (3) Cf. *de N. D.* i. 1. 2. (4) V. ad ii. 24. 78.; adde supra 24. 67. (5) V. ad iii. 19. 63., v. 12. 36. (6) Cf. *de Rep.* ii. 42. 69. (7) *-mis* edd. aliquot. (8) Recte Gz. e codd. et edd. vett. pro *numeris.* (9) *ludis me* Cr., V., frustra. (10) Cf. ii. 8. 24. (11) Cf. 19. 52. (12) Ochsner. 87. (13) Gz. e codd. pro *seq. etiam, ut* —.

76. (1) V. ad iii. 14. 46. (2) V. ad § 75. (3) L. e. paleis onustam: cf. *Parad.* iii. 20. (4) Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 14., Moser. *de Rep.* 135., Borgera. *Parad.* 46. (5) Cf. iii. 14. 48. (6)—(6) Cf. ii. 10. 29. *Hoc* autem ex Spir. et Erl. Gz. pro *Haec.* (7) Addidit idem ex iisdem. (8) V. ad 19. 52. (9) Male edd. aliquot, etiam Gz. et Or.,

Digitized by Google

navis eversa, majus est peccatum in[11] auro, quam in palea[12]. Omnibus enim artibus volumus attributam esse eam, quae communis[13] appellatur prudentia[13]; quam omnes, qui[14] cuique[14] artificio praesunt, debent habere. Ita ne hoc modo paria quidem[15] peccata sunt.

XXVIII. 77. Urgent tamen et nihil[1] remittunt[1]. Quoniam, inquiunt, omne peccatum imbecillitatis et inconstantiae est, haec autem[2] vitia in omnibus stultis aeque magna sunt, necesse est paria esse peccata. Quasi[2] vero[3] aut[4] concedatur, in omnibus stultis aeque magna esse vitia, et eadem imbecillitate et inconstantia L. Tubulum[5] fuisse, qua illum[6], cujus[6] is condemnatus est rogatione, P. Scaevolam[6]; et quasi nihil inter res quoque ipsas, in quibus peccatur, intersit, ut[7], quo hae majores minoresve sint, eo, quae peccentur in his rebus, aut majora sint aut minora. 78. Itaque (jam enim concludatur[1] oratio[1]) hoc uno vitio maxime mihi premi videntur tui Stoici, quod se posse putant duas contrarias sententias obtinere[2]. Quid enim[3] tam repugnans[4], quam eumdem dicere, quod honestum sit, solum id bonum esse, qui dicat, appetitionem rerum ad vivendum accommodatarum a natura profectam? Ita, quum ea volunt retinere, quae superiori sententiae conveniunt, in[5] Aristonem incidunt[5]; quum id fugiunt, re[6] eadem defendunt, quae Peripatetici; verba tenent[7] mordicus[7]. Quae[8] rursus[8] dum sibi evelli ex[9]

-*ve*. (10) Nota deminutivum: v. ad *de D.* i. 9., *Lael.* 13. 46. (11) I. e., si est auro onusta. (12) Nota num. sing., quum supra sit *palearum*. (13)—(13) Ellendt. *de Or.* II. 233. (14) *omnes, cuicumque* Mg.; *qui cuicumque?* (15) *ne h. q. m.* L.

XXVIII. 77. (1) Cf. Sallust. *J.* 98. (2) Cf. 18. 59. (3) V. ad ii. 3. 7. (4) Omittit partitionem infra propter interposita et pergit *et quasi* —: v. Mg. in exc. p. 806., necnon *Opuscc.* II. 127. n.; add. Ellendt. *Brut.* 14., Meyer. *Brut.* 41., Goëller. *Orat.* 410. et 411. (5) De quo ii. 16. 54. (6)—(6) De appositione ad 9. 23. (7) Referri ad solum "*intersit*," recte monet Mg.

78. (1) Feldh. *de L.* II. 88. (2) Cf. ii. 33. 107., iii. 3. 11. (3) Sic Gz. cum quatuor, omisso *est*. (4) Cf. *Tusc.* i. 7. 13. (5)—(5) Cf. *de Fa.* 8. 15. (6) Cf. ii. 7. 20., iii. 3. 10. (7) Cf. *Acad.* ii. 16. 51., *de Rep.* i. 34. 51. (8) Nota particulam pronomini addi continua-

Digitized by Google

ordine[9] nolunt, horridiores[10] evadunt[11], asperiores, duriores et oratione et moribus. 79. Quam illorum tristitiam[1] atque asperitatem fugiens Panaetius nec acerbitatem sententiarum nec disserendi spinas[2] probavit, fuitque[3] in altero genere[4] mitior, in altero illustrior, semperque[3] habuit[5] in[5] ore[5] Platonem, Aristotelem, Xenocratem, Theophrastum, Dicaearchum, ut ipsius scripta declarant[6]. Quos quidem tibi studiose[7] et diligenter tractandos magno opere censeo. 80. Sed quoniam[1] advesperascit[1] et mihi ad villam revertendum est, nunc quidem hactenus[2]; verum hoc idem[3] saepe faciamus[3]. Nos vero, inquit ille. Nam quid possumus facere melius? Et hanc quidem primam exigam a te operam, ut audias me, quae a te dicta sunt, refellentem. Sed memento, te, quae nos sentiamus, omnia probare, nisi[4] quod verbis aliter utamur, mihi autem vestrorum nihil probari. Scrupulum[5], inquam, abeunti[5]; sed videbimus. Quae quum essent dicta, discessimus[6].

LIBER QUINTUS.

I. 1. Quum audissem[1] Antiochum[2], Brute, ut solebam[3], cum M. Pisone[4] in eo gymnasio, quod Ptole-

tivo. (9) Cf. *de L. Agr.* i. 2. 4. (10) Meyer. *Brut.* 101. (11) V. ad 25. 69.

79. (1) Cf. *Brut.* 25. 97. Nolebat autem *duritiam*; synonymum posuit. (2) Cf. iii. 1. 3. (3)—(3) Nota bis poni *-que*: cf. *Tusc.* iv. 18. 42. bis, *de Rep.* ii. 17. 31., 20. 36., 21. 38., 22. 39., 31. 55., *de L.* i. 23. 60. et 61., *de N. D.* ii. 54. 136., *de Off.* i. 4. 12. (4) I. e., in altera re, np. sententiarum: v. ad *C. M.* 2. 4. n. 23., *de Off.* ii. 3. 10., 13. 45. (5) Cf. ii. 7. 22. (6) Cf. i. 20. 65. (7) Cf. *C. M.* 17. 59.

80. (1) *q. et adv.* Gz. ex Spir. et Erl. Cf. *de N. D.* iii. 40. 94. (2) Cf. 6. 14. (3)—(3) *f. saepe* Gz. Cf. *de D.* ii. 72. e. (4) *ni* cum codd. Gz. (5)—(5) Sc. *injicis*: cf. *p. Clu.* 28. 76., Ter. *Ad.* ii. 2. 20., *Phorm.* v. 8. 61. De ellipsi Apitz. *Sch. Crit. in Caes.* 15. (6) Cf. *de N. D.* iii. 40. 95.

I. 1. (1) *audiviss.* aliquot. Cf. ii. 8. 24., inf. 2. 6., 3. 8. Ceterum videtur temporis aliqua significatio deesse: fort. *Quum audissem* [ante

Digitized by Google

maeum[5] vocatur, unaque nobiscum Q. frater et T. Pomponius et L. Cicero, frater noster cognatione patruelis[6], amore germanus, constituimus inter nos, ut ambulationem postmeridianam conficeremus in Academia, maxime quod is locus ab omni turba id[7] temporis[7] vacuus esset. Itaque ad[8] tempus[8] ad[9] Pisonem[9] omnes[10]. Inde vario[11] sermone[11] sex illa a[12] Dipylo stadia[13] confecimus[13]. Quum autem venissemus in Academiae non[14] sine causa[14] nobilitata spatia, solitudo erat ea, quam volueramus. 2. Tum Piso, Naturane nobis hoc, inquit, datum dicam an errore[1] quodam, ut, quum ea loca[2] videamus, in quibus memoria dignos viros[2] acceperimus multum esse versatos, magis moveamur[2], quam si quando eorum ipsorum aut facta audiamus aut scriptum aliquod legamus? Velut ego nunc moveor. Venit[3] enim mihi[3] Platonis[3] in mentem[3], quem accepimus primum hic disputare solitum; cujus etiam illi hortuli[4] propinqui[5] non memoriam solum mihi afferunt, sed ipsum[6] videntur in conspectu meo ponere. Hic Speusippus, hic Xenocrates, hic ejus auditor Polemo; cujus ipsa[7] illa sessio[8] fuit, quam videmus. Equidem etiam curiam nostram (Hostiliam[9] dico[10], non hanc novam, quae minor[11] mihi[11] esse videtur, posteaquam est major) solebam intuens, Scipionem[12], Catonem, Laelium, nostrum vero in primis avum cogitare[12]. Tanta[13] vis admonitionis inest in locis;

meridiem nuper] *Antiochum.* Nam nota mox "*postmeridianam:*" cf. etiam *Tusc.* ii. 3. 9. (2) De quo *Brut.* 91. 315. (3) Sic Mg., ut primus Victorius voluerat, pro *-bat.* (4) Zumpt. *Verr.* 121. (5) *-aeium* V.; "possis *-aëum*," Mg. (6) Gronov. *Obss.* ii. 6. (7) Cf. *in Cat.* i. 4. 10. (8) Sc. constitutum: cf. *ad A.* ii. 21. 6., v. 9. 2., 15. 3., xiii. 45. 2., xvi. 2. 2. (9) l. e., ad Pisonis domum: v. ad i. 5. 14. Mox "*Inde.*" (10) Sc. *venimus.* (11) Cf. *C. M.* 14. 46. e. (12) *ab* Gz. (13) Cf. *C. M.* 2. 6., "*longam viam.*" (14)—(14) Cf. iii. 22. 73.

2. (1) Zeugma, opinor: nam vix dicas *errore datum.* (2)—(2)—(2) Cf. *de L.* ii. 2. 4. (3)—(3)—(3) Mox ad *Ciceronian.* § 207. (4) Cf. *de L.* i. 21. 54. (5) *p. h.* Mg. (6) Syllepsis: nam oportet huc quoque vim pertinere relativi. (7) *ipsius* Gz. ex aliquot. (8) Bak. *de L.* 464. (9) "Proprie appellat eam curiam, quae fuit ante L. Sullam dictatorem." Mg. (10) V. ad iii. 9. 30. (11) Hoc ordine Gz. e codd.

Digitized by Google

ut non sine causa ex his[14] memoriae[15] ducta sit disciplina[15]. 3. Tum Quintus, Est[1] plane, Piso, ut[1] dicis[1], inquit. Nam me ipsum huc modo venientem convertebat[2] ad sese Coloneus[3] ille locus[3], cujus incola Sophocles ob oculos versabatur; quem scis quam admirer, quamque eo[4] delecter. Me quidem ad altiorem memoriam Oedipodis huc venientis et illo mollissimo carmine[5], quaenam essent ipsa[6] haec[6] loca, requirentis, species quaedam commovit, inanis[7] scilicet[8], sed[9] commovit tamen[9]. Tum Pomponius, At ego, quem vos, ut deditum[10] Epicuro[10], insectari soletis, sum[11] multum[11] equidem cum[11] Phaedro, quem unice diligo, ut scitis, in Epicuri hortis[12], quos modo praeteribamus; sed, veteris proverbii admonitu, vivorum[13] memini[13]; nec tamen Epicuri licet oblivisci, si[14] cupiam[14]; cujus imaginem non modo in tabulis nostri familiares, sed etiam in poculis et in annulis[15] habent[16].

II. 4. Hic[1] ego, Pomponius quidem, inquam, noster jocari videtur, et fortasse suo jure. Ita enim se Athenis collocavit, ut[2] sit paene unus ex Atticis; ut[2] id etiam cognomen[3] videatur habiturus[4]. Ego autem tibi, Piso, assentior, usu hoc evenire[5], ut acrius aliquanto et attentius de claris viris locorum admonitu[6] cogite-

(12)—(12) Cf. *ad F.* xv. 16. 2., "*insulam Britanniam*;" *de N. D.* i. 27. 76., "*deum.*" (13) Epiphonema. (14) *iis* Mg. (15)—(15) Frotscher. ad Muret. III. 52.

3. (1)—(1) Cf. iii. 5. 19. (2) Sic apud alios *hominum oculos convertere.* (3)—(3) Maluit dicere quam *Colonus ille*, nimirum de admonitione, quae locorum esset, agens. (4) V. ad i. 12. 42. n. 5.; add. Matth. *p. Arch.* 12. 31. (5) Legitur initio fabulae, quae *Oedipus Coloneus* inscribitur. (6) *h. i.* Mg. (7) *inaniter* cod. Mor., mgo Cr., frustra. (8) Cf. i. 8. 28., inf. 20. 55. (9)—(9) Halm. *p. Sest.* 155. (10) Bak. *de L.* 331. (11)—(11) Cf. *de Rep.* i. 10. 16.; adde praepositionis quidem exempla *Brut.* 90. 309., 91. 315., *Acad.* i. 4. 17., ii. 31. 98. (12) Cf. *de L.* i. 21. 54. (13) Laudat D. Petron. c. 43. et 75., Erasm. *Adag.* I. ii. 52. (14) I. e. ne si cupiam quidem: cf. *in Pis.* 28. 68. apud Gz. (15) *anellis* Nonius 70.; *anulis* Mg. (16) *-ebant* Nonius: *-eant?*

II. 4. (1) Hand. III. 79. 12. (2)—(2) Cf. 14. 39. (3) *cognomine* codd. fere: fort. *id . . cognominis.* Cf. *C. M.* 1. 1.; add. Bak. *de L.* 264. (4) V. ad *C. M.* 6. 19. n. 3. (5) *venire* cum Spir. et Erl. (?) Or., Mg. Sane potest *usu evenire* aliquid habere pleonasmi, sed non plus,

Digitized by Google

mus. Scis enim me quodam tempore Metapontum venisse tecum, neque[7] ad hospitem ante devertisse[6], quam Pythagorae ipsum illum locum, ubi vitam[9] ediderat[9], sedemque viderim. Hoc autem tempore, etsi multa in omni parte Athenarum sunt in ipsis locis indicia summorum virorum, tamen ego illa[10] moveor exedra[11]. Modo enim[10] fuit Carneades[12]; quem videre[13] videor[13] (est enim nota imago), a[14] sedeque[14] ipsa, tanti[15] ingenii magnitudine orbata, desiderari illam[16] vocem puto. 5. Tum Piso, Quoniam igitur aliquid omnes[1], quid Lucius[1] noster, inquit? an eum locum lubenter invisit[2], ubi Demosthenes et Aeschines inter se decertare soliti sunt? Suo enim quisque studio maxime ducitur. Et[3] ille, quum erubuisset, Noli, inquit, ex[4] me quaerere[4], qui[5] in Phalericum etiam descenderim[5]; quo in loco ad fluctum aiunt declamare solitum Demosthenem, ut fremitum assuesceret voce vincere. Modo etiam paulum ad dexteram[6] de via declinavi, ut ad Periclis[7] sepulcrum accederem. Quamquam[8] id quidem[8] infinitum est in hac urbe: quacumque enim ingredimur, in aliquam[9] historiam[9] vestigium ponimus. 6. Tum Piso, Atqui, Cicero,

opinor, quam multa. (6) Nonius 190, 1.; adde supra l. 3. (7) Gz. e codd. pro *nec.* (8) Cum L. Or., Mg. pro *div* —. (9) Ellendt. *de Or.* II. 215., Mueller. *p. Sext.* 112., Garaton. et Orell. *p. Planc.* c. 37. (10)—(10) V. ad i. 6. 19. n. 10. (11) Nonius 107. (12) *Charmadas* de conj. Valesii edd. aliquot, etiam Gz. et Or., et inf. § 6. *Charmada*: quam bene refellit Mg. Quod vero genitivum vult post Sch. Mg., sc. *exedra*, debet particula *enim* potius integram atque absolutam afferre exegesin, quam ex ellipsi pendentem. (13) V. ad *C. M.* 19. 71. n. 25. (14) Cf. i. 5. 13. (15) *-ta* Mg. cum edd. pr. et codd. tribus Gxii, frustra: de qua re alias, ut spero. (16) I. e. quasi *illius*: cf. *Lael.* 25. 96. De rel. autem in demonstr. transeunte ad i. 12. 42.

5. (1)—(1) Sc. *dicimus*... *dicet.* Etsi aliter Mg. (2) Breviter, quasi *invisisse se dicet.* (3) Hand. II. 490. 9.; adde nos *Doctr.* ii. 54. (4)—(4) V. ad ii. 18. 58. (5)—(5) De subj. Matth. *p. Rosc. A.* § 4. (6) Gz. e tribus pro *dextram.* (7) *-i* Mg.: v. ad i. 5. 14. n. 12. (8) —(8) Cf. *C. M.* 9. 30. e. *Id* autem, i. e. id genus rei, ejus generis res. (9) *-a -a* Mg. ex Erl. et Spir.: vv. Hand. III. 306. 11., Wopkens. *LL. TT.* 301. *H.*, Dietrich. *Qu. Gr.* 62., Beier. *de Opt.* 451., Jordan. *p. Caec.* 210., Moser. *de Rep.* 357.

Digitized by Google

inquit, ista studia, si ad imitandos summos viros spectant, ingeniosorum sunt; sin tantummodo ad indicia veteris memoriae cognoscenda[1], curiosorum. Te autem hortamur omnes, currentem[2] quidem, ut spero, ut eos, quos novisse vis, etiam imitari velis. Hic[3] ego, Etsi facit hic quidem, inquam, Piso, ut vides, ea[4], quae[4] praecipis, tamen mihi grata est hortatio tua. Tum ille amicissime, ut solebat, Nos vero, inquit, omnes[5] omnia[5] ad hujus adolescentiam conferamus, in primisque ut aliquid suorum studiorum philosophiae quoque impertiat, vel ut te imitetur, quem amat, vel ut illud ipsum, quod[6] studet[6], facere possit ornatius. Sed utrum hortandus es nobis, Luci, inquit, an etiam tua sponte propensus es? Mihi quidem Antiochum, quem[7] audis[7], satis belle videris attendere. Tum ille timide vel potius verecunde, Facio, inquit, equidem; sed audistine modo de Carneade[8]? Rapior illuc. Revocat autem Antiochus; nec est praeterea[9], quem audiamus.

III. 7. Tum Piso, Etsi hoc, inquit, fortasse non poterit sic abire[1], quum hic adsit (me autem[2] dicebat), tamen audebo te ab hac Academia nova ad veterem[3] illam[3] vocare; in qua, ut dicere Antiochum audiebas, non ii[4] soli numerantur, qui Academici vocantur, Speusippus, Xenocrates, Polemo, Crantor ceterique, sed etiam Peripatetici[5] veteres, quorum princeps Aristoteles, quem, excepto Platone, haud[6] scio[6] an[6] recte dixerim principem philosophorum. Ad eos igitur converte[7] te[7], quaeso. Ex eorum enim scriptis[8] et institutis[9] quum omnis doctrina liberalis, omnis historia,

6. (1) *-dae* M., Grut., frustra. (2) Cf. *ad A.* xiii. 45. 2. (3) Cf. § 4. (4) I. e., opinor, id quod praecipis et quae sunt consimilia. (5) Cf., ne Nizolianis utar, *in Verr.* v. 45. 120., *Philipp.* ii. 30. 76., *ad F.* v. 12. 7., vii. 32. 1. (6) Zumpt. § 385. (7) Q. d. *Antiochum magistrum.* Frustra autem Mg. *A. quum au.* suspicatur. (8) V. ad § 4. (9) Hand. IV. 546. 1.

III. 7. (1) Dav. *Tusc.* iii. 21. 50. (2) Cf. i. 13. 43., ii. 4. 12. (3) *i. v.* Mg. cum Erl. et Spir., chiasmum tollens. (4) *hi* Gz. (5) Bak. *de L.* 432. (6)—(6) Hand. I. 316., seq., Soldan. *p. Lig.* 137., Ochsner. 34. (7) *convertere* Erl., quod etiam conjecerat Grut. (8) Cf. iv. 3. 5. (9) Interpp. *de Off.* i.

Digitized by Google

omnis sermo elegans sumi[10] potest, tum varietas est tanta artium[11], ut nemo sine eo instrumento ad ullam rem illustriorem satis ornatus possit accedere. Ab his oratores[11], ab his imperatores ac rerum[12] publicarum[12] principes exstiterunt. Ut ad minora[13] veniam[14], mathematici, poëtae, musici, medici denique ex hac[15] tamquam ex[16] omnium artium[17] officina[18] profecti sunt. 8. Atque[1] ego, Scis me, inquam, istud idem sentire, Piso; sed a te opportune facta mentio est. Studet enim meus audire Cicero, quaenam sit istius veteris, quam commemoras[2], Academiae de finibus bonorum Peripateticorumque sententia. Censemus te[3] autem facillime id explanare posse, quod et Staseam[4] Neapolitanum multos annos habueris apud te et complures jam[5] menses Athenis haec ipsa te[6] ex Antiocho videamus[6] exquirere[6]. Et[7] ille ridens[8], Age[9], age[9], inquit, (satis enim scite me nostri sermonis principium esse voluisti) exponamus adolescenti, si quae[10] forte possumus. Dat enim id nobis solitudo[11], quod[11] si quis deus[12] diceret[13], numquam putarem[13], me in Academia tamquam philosophum disputaturum. Sed ne[14], dum huic obsequor, vobis molestus sim. Mihi, inquam,

l. 1. ([10]) Borgers. *Parad.* 50.; adde Sallust. *C.* 51. 38. ([11]) Cf. iv. 3. 5. ([12]) Cf. iv. 22. 61., inf. 4. 11., 21. 58. ([13]) V. ad i. 7. 24. n. 15. ([14]) Cf. i. 7. 24. e., 10. 32. ([15]) Sc. Academia; np. veteri. ([16]) Del. cum Erl. et Spir. Mg., ut per hyphen jungendum sit *tamquam officina:* v. Ochsner. 122. ([17]) *artificum* aliquot, frustra: v. Ellendt. *de Or.* II. 10. ([18]) Bak. *de L.* 380.

8. ([1]) Gz. e quatuor pro *Ad quae:* v. *Doctr.* nr. i. 15. ([2]) Nonius 91. ([3]) Sic Gz. e suis omnibus praeter Erl.; ex Erl. Mg. *C. au. f. te.* ([4]) De quo *de Or.* i. 22. 104., inf. 25. 75. ([5]) V. ad *de Off.* i. 1. 1. ([6])—([6]) I. e., *ut videmus, exquiras:* v. ad iii. 15. 50. n. 4.; adde inf. 19. 52. Et recte subj. edidit Gz. ex Spir. et Erl.: v. Feldh. *de L.* II. 114. ([7]) Cf. 2. 5. ([8]) Cf. ii. 3. 6., inf. 28. 86. ([9]) Hand. I. 206. 3., 209. 5. ([10]) Gz. ex Spir. et Erl. pro *qua.* ([11]) Recte distinxit Mg. pro: *solitudo. Quod* —. ([12]) Cf. *C. M.* 23. 83., *Lael.* 23. 87. ([13])—([13]) Krueger. de Tempp. et Modis 266. et 269. n., Gernhard. *Opuscc.* 71., Peter. *Brut.* 248. et 260. n., Moser. *Tusc.* I. 309. Ceterum exspectes *numquam putarem futurum* vel *fieri posse:* nunc interpositum verbum exegesin attraxit, quae ad demonstrativum potius ("Dat enim *id* nobis solitudo") debebat pertinere: *ut in Academia tamquam philoso-*

Digitized by Google

qui te id ipsum rogavi? Tum, Quintus et Pomponius quum idem se velle dixissent, Piso exorsus est. Cujus oratio, attende[15] quaeso, Brute, satisne videatur Antiochi complexa esse sententiam; quam tibi, qui fratrem ejus Aristum[16] frequenter audieris[17], maxime probatam existimo.

IV. 9. Sic est igitur locutus. Quantus ornatus in Peripateticorum disciplina sit, satis est a me, ut[1] brevissime potuit[2], paulo ante dictum. Sed est forma[3] ejus disciplinae, sicut fere ceterarum, triplex[4]. Una pars est naturae[5], disserendi altera, vivendi tertia. Natura sic ab iis[6] investigata est, ut nulla pars coelo[7], mari[7], terra[7], (ut poëtice loquar) praetermissa sit. Quin etiam, quum de rerum initiis omnique mundo locuti essent, ut[8] multa non modo probabili argumentatione[9], sed etiam necessaria[10] mathematicorum[11] ratione[11] concluderent, maximam materiam ex rebus per se investigatis ad rerum occultarum cognitionem attulerunt. 10. Persecutus[1] est[2] Aristoteles animantium omnium ortus, victus[3], figuras; Theophrastus autem stirpium naturas omniumque fere rerum, quae e terra gignerentur[4], causas atque rationes; qua ex cognitione facilior facta est investigatio rerum occultissimarum. Disserendique[5] ab eisdem non dialectice solum, sed etiam oratorie praecepta sunt tradita; ab[6] Aristoteleque[6] principe de singulis rebus in utramque partem dicendi[7] exercitatio[7] est instituta, ut non contra omnia semper, sicut Arcesilas, diceret, et tamen ut[8]

phi disputemus. (14) Vereor ne — : v. Palairet. (15) Cf. 26. 78. De intercisa autem orat. ad iii. 1. 3. (16) De quo *Brut.* 97. 332., *Acad.* i. 3. 12. (17) Cf. 1. 1.

IV. 9. (1) V. ad *de D.* ii. 1. (2) Sc. *dici.* Recte Gz. ex Spir. et Erl. *potuit* pro *potui*; non recte idem pro *fieri potuit* accepit. Plene *de Or.* ii. 41. 174. (3) Cf. ii. 15. 48. (4) Bak. *de L.* 522., Ochsner. 118. (5) Puta *investigandae.* Male autem edd. aliquot *natura.* (6) *his* Gz. (7)—(7) Bak. *de L.* 451. (8) *ita ut* conj. E., frustra. (9) Dav. *Acad.* i. 2. 5. (10) Cf. *de Inv.* i. 29. 94. (11) Cf. *de D.* ii. 43. 91.

10. (1) Cf. i. 4. 12. e. (2) Desideratur in tribus Gzii, neque habet Nonius: fort. *Pers. A. est.* (3) Nonius 232. (4) Ochsner. 64. (5) De copula ad i. 20. 68. (6)—(6) V. ad i. 4. 12. De Aristot. autem Moser. *Tusc.* I. 432., Bak. *de L.*

Digitized by Google

in omnibus rebus, quidquid ex utraque parte dici posset, expromeret[9]. 11. Quum autem tertia pars bene[1] vivendi[1] praecepta quaereret, ea quoque est ab eisdem non solum ad privatae vitae rationem[2], sed etiam ad rerum[3] publicarum rectionem relata. Omnium fere civitatum, non Graeciae solum, sed etiam barbariae[4], ab Aristotele mores, instituta, disciplinas, a[5] Theophrasto leges etiam cognovimus[5]. Quumque uterque eorum docuisset, qualem in re publica principem esse[6] conveniret, pluribus praeterea conscripsisset[7], qui esset optimus rei publicae status, hoc amplius Theophrastus, quae essent in re publica inclinationes[8] rerum[8] et momenta temporum, quibus esset moderandum, utcumque res postularet. Vitae[9] autem degendae[9] ratio maxime quidem illis placuit quieta, in contemplatione et cognitione posita[10] rerum; quae quia deorum[11] erat vitae[11] simillima[11], sapiente visa est dignissima. Atque his de rebus et splendida[12] est eorum et illustris oratio.

V. 12. De summo autem bono, quia duo genera librorum sunt, unum populariter[1] scriptum, quod ἐξωτερικὸν appellabant, alterum limatius, quod in[2] commentariis[2] reliquerunt[2], non semper idem dicere videntur; nec in summa tamen ipsa aut varietas est ulla, apud hos quidem, quos nominavi, aut inter ipsos dissensio. Sed, quum beata vita quaeratur idque sit

455. (7) Cf. *Tusc.* ii. 3. 9. (8) Abundat: contulit Mg. *in Caec.* 22. 72., "ut, si . . , si . . , *ut* —." (9) *expri.* Oxx. omnes, male: v. Gies. *de D.* 360.

11. (1) Jungit Ellendt. *de Or.* II. 228. *t. pars b. vivendi*, male. Primum enim in tam paucis post divisionem interpositis nihil opus est epexegesi; deinde non debebat in epexegesi adverbium poni, quod a divisione aberat; denique cum superioribus illis, "*Disserendi*que . . . *praecepta* sunt tradita," congruit, ut *b. vivendi praecepta* jungamus. (2) Del. Gud. 1., frustra. (3) Cf. 3. 7. (4) Cf. ii. 15. 49. (5)—(5) Mox ad *Ciceronian.* § 106. (6) Deest plerisque. (7) Gz. ex Spir. et Erl. pro *cum scr.*, seqq. Or. et Mgio, item prob. Bakio *de L.* 312., qui idem p. 489. vult *pluribus* deleri. (8) *r. i.* Mg. (9)—(9) *eligendae* mgo Cr., frustra: cf. i. 10. 35. (10) V. ad ii. 27. 89. (11)—(11) Cf. *de N. D.* ii. 61. 153. (12) Cf. i. 2. 6.

V. 12. (1) Cf. ii. 6. 17. (2)—

Digitized by Google

unum, quod philosophia spectare et sequi debeat, sitne ea tota sita in potestate sapientis an possit aut labefactari aut eripi rebus adversis, in eo nonnumquam variari inter eos et dubitari videtur. Quod maxime efficit Theophrasti de beata vita liber, in quo multum admodum[3] fortunae datur. Quod si ita se habeat, non possit beatam praestare[4] vitam[4] sapientia. Haec mihi videtur delicatior, ut[5] ita dicam[5], molliorque ratio, quam virtutis vis gravitasque postulat. Quare teneamus Aristotelem et ejus filium[6] Nicomachum[6]; cujus accurate scripti de moribus libri dicuntur illi[7] quidem[7] esse Aristotelis[8]; sed non[9] video[9], cur non potuerit patri[10] similis esse filius. Theophrastum tamen adhibeamus ad pleraque, dummodo plus in virtute teneamus, quam ille tenuit, firmitatis et roboris. Simus igitur contenti his. 13. Namque horum posteri meliores illi[1] quidem[1], mea sententia, quam reliquarum philosophi disciplinarum, sed ita degenerant[2], ut ipsi ex se nati esse[3] videantur. Primum Theophrasti[4], Strato[6], physicum se[6] voluit; in quo[7] etsi est magnus, tamen nova[8] pleraque, et perpauca de moribus. Hujus Lyco[9] oratione locuples, rebus[10] ipsis[10] jejunior[11]. Concinnus deinde[12] et elegans hujus Aristo[13]; sed ea, quae desideratur a magno philosopho, gravitas in eo non fuit: scripta sane et multa et polita; sed, nescio[14] quo[14] pacto[14], auctoritatem[15] oratio non habet. 14.

(2) I. e. non ediderunt. (3) Gernh. *Lael.* 41. (4) *v. p.* L., Mg. (5) —(5) V. ad i. 11. 39. (6) *et ejus N. f.?* cf. *p. Clu.* 8. 25., "et *ejus Caium filium;*" *p. Arch.* 3. 6., *de N. D.* iii. 15. 39. (7) V. ad iv. 16. 43. (8) *-li* Mg. ex Erl.: v. ad i. 5. 14.; add. Zumpt. *Verr.* 655., Halm. *p. Sest.* 312. (9) Cf. *de D.* ii. 59. 121., *C. M.* 21. 77. (10) *-is* L., ut etiam solet Cic.; v. Mg.

13. (1) Cf. § 12. (2) *-rarunt* L. Praesentis autem exempla confert Mg. *Philipp.* xiii. 15. 30., *Tusc.* ii. 25. 60. (3) Soldan. *p. Lig.* 132. (4) Sc. *auditor* (cf. § 14.): et sic mox "*Hujus Lyco,*" "*hujus Aristo;*" add. Wopkens. *LL. TT.* i. 2., Bak. *de L.* 598. (5) De quo *Acad.* i. 9. 34. (6) *se esse* Gud. uterque, L., frustra: v. Mg. (7) *qua?* sc. *physica.* (8) Sc. *dicit.* (9) Recte L. pro *Lysias.* (10) Cf. *de Off.* i. 1. 2. (11) Nota *locuples . . jejunior:* v. Wopkens. ii. 16.; adde *p. Rosc. A.* 45. 131., Caes. *de B. G.* v. 52. e. (12) Nota postponi. (13) Np. Ceus. (14)—(14)

Digitized by Google

Praetereo multos, in[1] his[1] doctum hominem[2] et suavem, Hieronymum[3]; quem jam[4] cur Peripateticum appellem, nescio. Summum enim bonum exposuit[5] vacuitatem doloris: qui autem[6] de summo bono dissentit, de tota philosophiae ratione dissentit. Critolaus imitari[7] antiquos voluit[8]; et quidem est gravitate proximus, et[9] redundat oratio. Ac[10] tamen[10] *ne*[11] is quidem in patriis[12] institutis manet. Diodorus, ejus auditor, adjungit ad honestatem vacuitatem doloris. Hic quoque suus[13] est, de summoque[14] bono dissentiens dici vere Peripateticus non potest. Antiquorum autem sententiam Antiochus noster mihi videtur persequi diligentissime; quam eamdem Aristotelis[15] fuisse et Polemonis docet.

VI. 15. Facit igitur Lucius noster prudenter, qui[1] audire de summo bono potissimum velit[1]. Hoc enim constituto in philosophia, constituta sunt omnia[2]. Nam, ceteris in rebus sive praetermissum sive ignoratum est quippiam, non plus incommodi est, quam quanti quaeque earum rerum est, in quibus neglectum est aliquid. Summum autem bonum si ignoretur, vivendi rationem ignorari necesse est. Ex quo tantus error consequitur, ut, quem in portum[3] se recipiant, scire non possint. Cognitis autem rerum finibus, quum intelligitur, quid[4] sit et bonorum extremum et malorum, inventa vitae[5] via est conformatioque[6] om-

Cf. *Lael.* 1. 4. ([15]) Cf. *C. M.* 1. 3. 14. ([1]) Cf. iii. 18. 60. ([2]) De appositione ad iv. 9. 23. ([3]) Cf. ii. 3. 8. ([4]) Hand. III. 131. 5. ([5]) Cf. 8. 22. ([6]) Cf. ii. 7. 21., iii. 2. 8. ([7]) Bak. *de L.* 497. ([8]) Abest a Pal. 4. et Gud. 2.; transponunt Spir. et Erl. *voluit antiquos.* Potest fortasse per synchysin quamdam ex § 13. repeti. ([9]) *sed* L., frustra. ([10]) Mg. ex Erl., volente jam Gzio in Add., pro *Attamen*: cf. ii. 27. 85. ([11]) Addidit Mg. de B. susp. ([12]) Cf. *de Or.* i. 18. 84. ([13]) I. e. suae sententiae s. disciplinae auctor, potius quam alienae accensendus. ([14]) Exegetice: v. ad i. 20. 68. ([15]) V. ad § 12.

VI. 15. ([1])—([1]) De subj. Matth. *p. Rosc. A.* § 4. ([2]) Sc. item in philosophia. Frustra autem Sch. distinxit: *H. e. const., in philos. const. s. o.* ([3]) Cf. aliquot apud Nizol. translationes. ([4]) *-od* Gz., male. ([5]) *et v.* Gz. ex Spir. et Erl. (?): v. ad iv. 8. 19. ([6]) Cf. iv. 2. 5.

Digitized by Google

nium officiorum. 16. Est igitur, quo quidque[1] referatur; ex quo, id quod omnes expetunt, beate vivendi ratio inveniri et comparari potest. Quod[2] quoniam in quo sit, magna dissensio est, Carneadea[3] nobis adhibenda divisio est, qua noster Antiochus lubenter uti solet. Ille[4] igitur vidit, non modo quot fuissent adhuc[5] philosophorum de summo bono, sed quot omnino esse possent sententiae. Negabat igitur[6] ullam esse artem, quae ipsa a se proficisceretur. Etenim semper illud extra est[7], quod arte comprehenditur[7]. Nihil opus est exemplis hoc facere longius[8]. Est enim perspicuum, nullam artem ipsam[9] in se versari, sed esse aliud artem ipsam, aliud quod propositum sit arti. Quoniam igitur[10], ut medicina valetudinis, navigationis[11] gubernatio, sic vivendi[12] ars est prudentia[12], necesse est, eam quoque ab alia[13] re esse constitutam et profectam. 17. Constitit autem fere inter omnes, id, in quo prudentia versaretur et quod assequi vellet, aptum et accommodatum naturae esse oportere et tale, ut ipsum per se invitaret et alliceret appetitum animi, quem[1] ὁρμὴν[2] Graeci vocant. Quid autem sit, quod ita moveat itaque[3] a natura in primo[4] ortu[4] appetatur, non constat deque eo est inter philosophos, quum summum bonum exquiritur, omnis dissensio. Totius enim quaestionis ejus, quae habetur de finibus bonorum et malorum, quum[5] quaeritur[6], in his[6] quid sit extremum et[7] ultimum, fons reperiendus[8] est, in quo sint prima

16. (1) *quodque* Gz., male. (2) Sc. quo quidque refertur; v. Mg.: nam male Gz. pro particula accepit. (3) *-ia* Gz., Or., Mg.; sed iidem *-eum* ii. 13. 42. (4) Cf. ii. 13. 42., "*is.*" (5) Hand. I. 158., Soldan. *p. Lig.* 57., Bak. *de L.* 287. (6) Nota iterum poni: cf. ii. 9. 26. (7)—(7) Exspectes *esse . . . comprehendatur*: v. ad ii. 15. 48. n. 15. (8) Frotscher. ad Muret. I. 351. (9) Excidit in edd. aliquot. (10) Om. edd. aliquot. (11) Nota Chiasmum: v. ad iv. 3. 6.; adde inf. 7. 17., 9. 24., 10. 28., 20. 57. bis, 29. 88. (12)—(12) Cf. i. 13. 42. (13) Sc. quam ipsa est. Gz. autem ex Spir. et Erl. *aliqua*, puta quae extra sit, seqq. Or. et Mgio.

17. (1) Krueger. *de Attr.* 104., Bak. *de L.* 334. (2) Cf. iii. 7. 23. (3) Cf. i. 10. 34. (4) V. ad ii. 10. 31.; adde inf. 21. 58. et 59. (5) I. e., quae tum fit, quum —: v. ad i. 17. 55., ii. 2. 5. (6)—(6) Sic

Digitized by Google

invitamenta[9] naturae. Quo invento[8], omnis ab eo, quasi[10] capite[10], de summo bono et malo disputatio ducitur.

VII. Voluptatis alii primum appetitum putant et primam depulsionem[1] doloris; vacuitatem[2] doloris[2] alii censent primum adscitam[2] et primum declinatum dolorem. 18. Ab iis[1] alii, quae prima secundum naturam nominant, proficiscuntur; in quibus numerant incolumitatem conservationemque omnium partium[2], valetudinem, sensus integros, doloris[3] vacuitatem[3], vires, pulchritudinem, cetera[4] generis ejusdem; quorum similia sunt prima in animis, quasi virtutum igniculi[5] et semina[6]. Ex his tribus quum unum aliquid[7] sit, quo primum natura moveatur vel ad appetendum vel ad repellendum, nec quidquam omnino praeter haec tria possit esse, necesse est omnino officium aut fugiendi aut sequendi ad eorum aliquid[8] referri, ut illa prudentia, quam[9] artem vitae esse[10] diximus[9], in earum trium rerum aliqua versetur, a qua totius vitae ducat exordium[11]. 19. Ex eo autem, quod statuerit esse, quo primum natura moveatur, exsistet etiam[1] recti[1] ratio atque honesti, quae cum uno[2] aliquo[2] ex tribus illis congruere possit, ut aut[3] id[4] honestum sit, facere[4] omnia aut[3] voluptatis causa, etiam si eam non consequare, aut non dolendi, etiam si id assequi nequeas,

distinguunt edd. aliquot, ut E., Sch., Ott. (7) *quid* Gz. ex Spir. et Erl., seqq. Or. et Mgio: cf. i. 9. 29. (8)—(8) Nota variationem: v. Moser. *Tusc.* II. 73. (9) Creuzer. *de Rep.* 208. b. (10) Nota non repeti praep.: cf. iv. 4. 10., inf. 16. 44.

VII. (1) De chiasmo ad 6. 16. (2)—(2) Recte Mg. e codd., una mutata litera, *ascitam* pro *-um*.

18. (1) Mg. pro *his*. (2) Np. corporis: cf. i. 11. 39., ii. 34. 113. (3) Uncis incl. E., del. Sch.; defendit Mg. (4) Gz. cum codd., abjecta copula; v. ad iv. 2. 4. (5) Cf. *Tusc.* iii. 1. 2., *de L.* i. 12. 33., inf. 15. 43. (6) Cf. iv. 7. 18. (7) Mg. pro *-od*, Wesenb. monente. (8) *-od* D., Gz., Or., frustra. (9) —(9) Cf. 6. 16. (10) Om. aliquot. (11) Feldh. *de L.* II. 33.

19. (1) *r. e.* Gz. ex Spir. et Erl. (2) *a. u.* idem ex iisdem: v. Ellendt. *de Or.* II. 177. (3)—(3) Prius *aut* tolli vult M., alterum Mg. Ad prius cf. i. 21. 72., ubi malles *An ille aut* —: v. ad *C. M.* 3. 7., n. 20. (4)—(4) V. ad iii. 8. 29. n. 27.; add. Feldh. *de L.* II. 29.,

Digitized by Google

aut eorum[5], quae secundum naturam sunt[6], adipiscendi[5]. Ita[7] fit[7], ut, quanta differentia[8] est in principiis naturalibus, tanta sit in finibus bonorum malorumque dissimilitudo[8]. Alii rursus[9] iisdem[10] a[10] principiis[10] omne officium referent[11] aut ad voluptatem aut ad non dolendum aut ad prima illa secundum naturam obtinenda[12]. 20. Expositis jam[1] igitur[1] sex de summo bono sententiis, trium proximarum hi principes: voluptatis Aristippus, non dolendi Hieronymus, fruendi rebus iis[2], quas primas secundum naturam esse diximus, Carneades, non ille[3] quidem[3] auctor, sed defensor disserendi causa fuit[4]. Superiores tres erant, quae esse possent: quarum est una sola defensa[5], eaque vehementer. Nam voluptatis causa facere omnia, quum, etiam si nihil consequamur, tamen ipsum illud consilium ita faciendi per se expetendum et honestum et solum bonum sit, nemo dicit[6]. Ne vitationem[7] quidem doloris ipsam per se quisquam in rebus expetendis putavit, nisi[8] etiam evitare[9] posset[9]. At vero facere omnia, ut adipiscamur, quae secundum naturam sint[10], etiam si ea non assequamur, id esse et honestum et solum per se expetendum et solum bonum, Stoici dicunt.

VIII. 21. Sex igitur hae sunt simplices de summa[1]

Beier. *Lael.* 86. (5)—(5) V. ad i. 18. 60. n. 7. Post *adipiscendi* autem adsuit Mg. ex Erl. *etiam si nihil consequare*, nimis ille diligenter, ut opinor. (6) Om. aliquot. (7) Cf. iii. 8. 27. e.: adde inf. 13. 38., 23. 68. (8)—(8) Nota variari nomen: v. ad *de Off.* i. 30. 107., ii. 14. 48. (9) *-um* Mg. (10)—(10) "Notabilis est brevitas, qua haec, omisso participio *profecti*, cum ipso verbo *referent* conjunxit," Mg., conferens *de L.* iii. 6. 14., u. v. Feldh. II. 274. (11) Mg. e codd. pro *-unt:* cf. supra "*existeti.*" (12) "Rettulit ad possessionem et usum." Mg.

20. (1) *i. j.* aliquot: [*jam*] *i.* Mg. (2) *his* Gz. (3) Cf. iv. 21. 59. (4) Malim abesse. (5) Cf. 8. 21. (6) *-xit* Erl., L., frustra. Ceterum puta *expetendum et honestum et solum bonum esse.* Etsi legitimam ellipsin non habet locus. (7) Nota nomen verbale pro infinitivo. (8) Dedit Mg. e corr. Ursini pro *ne si*, recte. Sic exegetica est particula post *ipsam per se*: cf. iii. 11. 38. (9) Np. qui vitare conatur: v. ad iii. 7. 25. n. 3. Frustra D. ex El. *evenire.* (10) *sunt* Gz.

VIII. 21. (1) *-mo* V., M., L.,

Digitized by Google

bonorum malorumque sententiae, duae sine patrono, quatuor[2] defensae[2]. Junctae autem et duplices expositiones summi boni tres omnino[3] fuerunt; nec vero plures, si penitus rerum naturam videas, esse potuerunt. Nam aut voluptas adjungi potest ad honestatem, ut Calliphonti[4] Dinomachoque placuit[5], aut doloris vacuitas, ut Diodoro, aut prima naturae, ut antiquis, quos eosdem Academicos et Peripateticos nominamus. Sed, quoniam non possunt omnia simul dici, haec[6] in[7] praesentia[7] nota esse debebunt[8], voluptatem semovendam esse, quando[9] ad[10] majora[10] quaedam, ut jam apparebit, nati[10] sumus[10]. De vacuitate doloris eadem fere dici solent, quae de voluptate. [Quoniam[11] igitur et de voluptate cum Torquato et de honestate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone est disputatum, primum, quae contra voluptatem dicta sunt, eadem fere cadunt[12] contra[13] vacuitatem doloris[11].] 22. Nec vero alia sunt quaerenda contra Carneadeam[1] illam sententiam. Quocumque enim modo summum bonum sic exponitur, ut id vacet[2] honestate, nec officia nec virtutes in ea ratione[3] nec amicitiae constare possunt. Conjunctio autem cum honestate vel voluptatis vel non dolendi id ipsum honestum, quod amplecti vult, id[4] efficit turpe. Ad eas enim res referre, quae agas, quarum una, si quis malo careat, in summo eum[5] bono dicat[5] esse, altera versetur in levissima parte na-

male: cf. *Acad.* ii. 42. 129. (2) *q. d. q.* Erl.; unde vult Mg. *d. s. p., d. q.*, ut chiasmus sit. (3) Hand. IV. 375. 4. (4) Sch. pro *-oni*: cf. ii. 11. 35. (5) Cf. iii. 5. 16., inf. 28. 83. (6) De num. plur. Mg. in exc. p. 810.; adde supra i. 6. 19. n. 20. (7) Hand. III. 290. (8) De futuro ad *de N. D.* ii. 65. n. 33.; adde *de Or.* ii. 27. 118., 77. 310., 79. 320., iii. 48. 186., 53. 203., *Orat.* 21. 70., 37. 126., *in Cat.* iii. 1. 2., *p. Mur.* 2. 3., *ad F.* vi. 6. 7., necnon supra iii. 2. 8. (9) *quoniam* aliquot, frustra: v. ad 23. 67. (10)—(10) Cf. i. 7. 23., ii. 34. 113. (11)—(11) Haec, multis jam VV. DD. suspecta, del. Mg., prob. Bakio *de L.* 374. (12) *quadrant* L. in m. (13) *in* Gud. 1.

22. (1) *-iam* Gz., Or., Mg.: v. ad 6. 16. (2) I. e., vacare exponatur: cf. 11. 32., "*moveatur.*" (3) Cf. i. 5. 13. (4) Addidit Mg. ex Spir. et Erl.: v. ad ii. 13. 42. n. 15. (5) Cf. *C. M.* 6. 19., 16. 55. (6) *-as* Gud. 2., Sch., Or., frustra. "A rei notione transiluit

Digitized by Google

turae, obscurantis est omnem splendorem honestatis, ne[7] dicam[7] inquinantis. Restant Stoici, qui, quum a Peripateticis et Academicis omnia transtulissent, nominibus[8] aliis[8] easdem res secuti[9] sunt. Hos contra[10] singulos dici est melius. Sed nunc, quod agimus; de illis, quum volemus. 23. Democriti autem securitas, quae est animi tamquam tranquillitas, quam appellavit[1] εὐθυμίαν[2], eo separanda fuit ab hac disputatione, quia ista animi tranquillitas ea[3] ipsa[4] est[4] beata vita. Quaerimus autem, non quae sit, sed unde sit. Jam explosae[5] ejectaeque[6] sententiae Pyrrhonis, Aristonis, Herilli, quod in hunc orbem, quem circumscripsimus, incidere non possunt, adhibendae omnino[7] non[7] fuerunt. Nam, quum omnis haec quaestio de finibus et quasi de extremis bonorum et malorum ab eo proficiscatur, quod diximus[8] naturae esse[9] aptum et accommodatum, quodque ipsum per se primum appetatur, hoc totum et[10] ii tollunt, qui in rebus iis, in quibus nihil, quod[11] aut honestum aut turpe sit, negant esse ullam causam, cur aliud alii anteponatur, nec inter eas res quidquam omnino putant interesse, et Herillus, si ita sensit, nihil esse bonum praeter scientiam, omnem consilii capiendi causam inventionemque officii sustulit. Sic, exclusis sententiis reliquorum, quum praeterea nulla esse possit, haec antiquorum valeat necesse

ad sententiae . . notionem et auctoris, eique accommodavit *dicat.*" Mg. (7) V. ad *Lael.* 22. 82. (8) Cf. ii. 3. 8., "*verbis his.*" (9) Cf. i. 6. 21. (10) Nota postponi.

23. (1) Gz. e Spir., Gud. 2., ed. Mars. pro *-ant; -at* legebat D. conferens 29. 87.; sed etiam Gz. potuit conferre iii. 15. 51., "nominavit." (2) Cf. 29. 87. (3) De abundante pron. Steinmetz. *in Cat.* ii. 12. 27., Gies. *de D.* 127, 8. (4) *est ipsa* Mg. ex aliquot; et certe *ipsa b. v.* jungendum est. (5) Cf. iv. 17. 47.; add. Wopkens. *M. Obss. N.* X. 129. (6) Cf. *Tusc.* i. 18. 42., v. 33. 93., *de D.* ii. 72. 149., *de Off.* i. 41. 148.; add. Halm. *p. Sest.* 272. (7) Hand. IV. 376. 7.; adde *p. Mur.* 6. 13., 25. 51., 34. 72., *p. Lig.* 5. 16., *ad A.* iii. 23. 2., *de N. D.* ii. 16. 44., *C. M.* 10. 34. (8) Supra 6. 17. Dedit autem perf. Mg. ex Oxx. tribus et edd. M. et L., prob. Bakio *de L.* 356. (9) I. e., quod sit, ut diximus. (10) Exspectes etiam alterum membrum ad *hoc totum* referri: v. ad i. 20. 70. n. 5. (11) Uncis incl. Or., del. cum L. Mg.

Digitized by Google

est. Ergo instituto[12] veterum[12], quo etiam Stoici utuntur, hinc capiamus exordium.

IX. 24. Omne[1] animal[1] se ipsum diligit ac, simul ut[2] ortum est, id[3] agit[3], se ut[4] conservet, quod hic ei primus ad omnem vitam tuendam appetitus a[5] natura[5] datur[5], se ut conservet atque ita sit affectum[6], ut optime secundum naturam affectum esse possit. Hanc initio constitutionem[7] confusam[8] habet et incertam, ut tantummodo se tueatur, qualecumque sit. Sed, nec quid sit, nec quid possit, nec quid ipsius natura sit, intelligit. Quum autem processit[9] paulum et, quatenus quidquid[10] se attingat[11] ad[12] seque[12] pertineat[11], perspicere coepit, tum sensim incipit progredi seseque agnoscere et intelligere, quam ob causam habeat[13] eum, quem diximus, animi appetitum, coeptatque[14] et ea, quae naturae apta sentit, appetere[14] et propulsare[15] contraria. Ergo omni animali[16] illud, quod appetit, positum est in eo, quod naturae est accommodatum. Ita finis bonorum exsistit, secundum naturam vivere[17] sic affectum[18], ut optime affici possit ad naturamque accommodatissime. 25. Quoniam autem sua cujusque animantis natura est, necesse est finem[1] quoque[1] omnium hunc esse, ut natura expleatur. Nihil[2] enim prohibet, quaedam esse et inter se[3] animalibus reliquis

(12) Cf. iii. 2. 5. De *veteribus* autem Feldh. *de L.* II. 65.

IX. 24. (1) Cf. ii. 11. 33., iii. 5. 16., iv. 7. 16. (2) *et* codd. fere: cf. ii. 11. 33. (3) Cf. *in Verr.* p. 37., 62., 330., 380., 612., 885., 931. ed. Z. (4) Sic Gud. 1., ut D. tacite, postposito *ut*. (5)—(5) Cf. iv. 7. 18. (6) Cf. 10. 30., 11. 31., *de D.* i. 30. 62., *de Off.* i. 20. 66., 23. 79., iii. 5. 21. (7) *inst.* Mg. ex aliquot conferens iv. 13. 32., 15. 41. (8) Cf. ii. 9. 27. (9) V. ad *C. M.* 7. 21. (10) Nota pro *quidque*, quod etiam restitui vult Feldh. *de L.* II. 242; add. Zumpt. *Verr.* 682. (11)—(11) Cf. *de Off.* ii. 21. 72. (12) Mox "*ad* naturam*que*:" v. *Doctr.* nr. iii. 6. (13) *-et* codd., excepto Vratisl. apud Zumpt. *Verr.* 367. Retinet Gz. (14)—(14) Cf. iv. 15. 41. (15) Nota chiasmum: v. ad 6. 16. (16) De dat. ad ii. 11. 34. (17) Cf. *de Off.* iii. 3. 13., inf. § 26. Sc. *aliquem*: cf. ii. 11. 34., 24. 78., iii. 9. 31., 21. 70., iv. 6. 14. (18) V. n. 6.

25. (1) Gz. ex Spir. et Erl. pro *q. f.* (2)—(2)—(2) *expleatur*, (*nihil . . . communis*) *sed . . . dispertita sint . . . desideret* Mg., ex Spir. et Erl., praeeunte aliqua ex parte jam Gzio. Ego malo anaco-

Digitized by Google

et cum bestiis homini communia, quoniam omnium est natura communis. Sed[a] extrema illa et summa, quae quaerimus, inter animalium genera distincta et dispertita sunt[2], et sua cuique propria et ad id apta, quod cujusque natura desiderat[3]. 26. Quare, quum dicimus, omnibus animalibus extremum esse secundum naturam vivere, non ita accipiendum est, quasi dicamus, unum esse omnium extremum; sed, ut omnium artium recte dici potest commune esse, ut in aliqua scientia versentur[1], scientiam autem suam cujusque artis esse, sic commune animalium omnium secundum naturam vivere, sed naturas esse diversas, ut aliud equo sit e[2] natura, aliud bovi, aliud homini, et tamen in omnibus summa communis, et quidem non solum in animalibus, sed etiam in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget, tuetur[3]; in quibus videmus, ea, quae gignuntur[4] e terra, multa quodam modo efficere ipsa sibi per se, quae ad vivendum crescendumque valeant, ut[5] suo genere perveniant ad extremum; ut jam liceat una comprehensione omnia[6] complecti[6] non[7] dubitantemque[7] dicere, omnem naturam esse servatricem[8] sui, idque habere propositum, quasi finem et extremum, se ut[9] custodiat quam in[10] optimo sui generis statu; ut necesse sit, omnium rerum, quae natura vigeant, similem esse finem, non eumdem. Ex[11] quo intelligi debet[11], homini id[12] esse in bonis ultimum, secundum naturam vivere[12]: quod ita interpretemur,

luthon agnoscere. (a) Bak. *de L.* 338.

26. (1) *-etur* codd. plures, Gz., Or., male. (2) Addidit Mg. ex Erl., recte: cf. 17. 47. e. (3) Sic Gz. ex Spir. et Erl. omisso *et*. (4) De ind. Ellendt. *Brut.* 133. a. (5) *et* codd.; *et ut* volebat B.; *ut* autem dedit Mg. (6) Cf. ii. 35. 118. (7) Sic D. ex ed. V.; accedunt codd. Gziani, ipso teste, omnes; qui tamen frustra de suo *dubitanterque*; vulg. *dubitemque*. De *liceat* c. acc. participii Klotz. *Qu. Tull.* 71., idemque participii quasi pro adv. exemplum confert *de D.* i. 55. 125. De copula autem nos *Doctr.* iii. 8.; adde Sueton. *Claud.* 44., "*non* multo*que* —." (8) Dedit D. e codd. pro *cons* —. (9) Cf. § 24. (10) *in q. o.* cum Cr., M., L. Gz., male: v. Mg.; add. Stuerenb. *p. Arch.* 35. (11)— (11) Cf. *Tusc.* iv. 37. 79. (12)

Digitized by Google

vivere ex hominis natura undique perfecta et nihil requirente. 27. Haec igitur nobis explicanda sunt; sed, si enodatius[1], vos ignoscetis. Hujus enim aetatulae[2], nunc haec[3] primum fortasse audienti, servire debemus. Ita prorsus[4], inquam. Etsi[5] ea quidem, quae adhuc[6] dixisti, quamvis ad[7] aetatem[8] recte isto modo dicerentur.

X. Exposita igitur, inquit, terminatione rerum expetendarum, cur ista se[1] res ita habeat, ut dixi, deinceps demonstrandum est. Quamobrem ordiamur ab eo, quod primum posui[2]; quod idem reapse[3] primum est, ut intelligamus, omne animal se ipsum diligere. Quod quamquam dubitationem non habet[4] (est enim infixum in ipsa natura, *ac*[5] comprehenditur[6] suis cujusque sensibus, sic, ut, contra si quis dicere velit, non audiatur), tamen, ne quid praetermittamus, rationes quoque, cur hoc ita sit, afferendas puto. 28. Etsi[1] qui potest intelligi aut cogitari, esse aliquod animal, quod se oderit? Res enim concurrent[2] contrariae. Nam, quum[3] appetitus ille animi aliquid ad se trahere coeperit consulto, quod sibi obsit, quia sit sibi inimicus, quum[3] id sua causa faciet, et oderit se et simul diliget; quod fieri non potest. Necesse estque[4], si quis sibi ipse[5] inimicus est, eum, quae bona sunt, mala

—(12) Cf. 7. 19.

27. (1) Nonius 15. (2) Ita scribo *aetatulae* pro *aetati et huic*. Nihil autem necesse infra *audientis* pro *audienti*: cf. *de D.* i. 30. 62., "tranquillitati mentis *quaerenti* vera contrariam;" ubi vide; adde quae plura ad *de Off.* i. 33. 119. collegi. (3) Ex ed. Aldi nepotis D. pro *hoc*; accedit Gud. 2. (4) Hand. IV. 617. 3. (5) V. ad *C. M.* 1. 2.; adde inf. 10. 28., 11. 31., 21. 59. (6) Cf. iii. 4. 12. (7) Hand. I. 93. 7. (8) V. ad *C. M.* 5. 13. n. 20.

X. (1) Cf. i. 10. 36., ii. 14. 45. (2) V. ad ii. 2. 4. (3) V. ad *de D.* i. 37. et *Lael.* 13. 47.; add. Moser. *de Rep.* 443., Feldh. *de L.* II. 279. (4) V. ad *de Off.* iii. 2. 9. (5) Sine copula codd. quidem; edd. autem aliquot *comprehenduntur*que: sed verisimilius videtur *ac* intercidisse; nam de *ac* ante *c* v. *Doctr.* nr. i. 1.; add. Hand. I. 457., Goëller. *Orat.* 375., Zumpt. *Verr.* 49., Moser. *Tusc.* I. 564.

28. (1) V. ad 9. 27. e. (2) *-rerent* D., male. (3)—(3) Nota bis poni *quum*: vv. Halm. *p. Sest.* 160., Garaton. *Philipp.* viii. 4., nos *de Off.* 144. b, Ochsner. 364.; adde *ad F.* v. 12. 8. (4) Sic Pal. 6.; 2. *n. est aeque*; v. ad *C. M.* 8. 26.

Digitized by Google

putare, bona[6] contra, quae mala; et, quae appetenda, fugere, et, quae fugienda, appetere; quae sine dubio vitae sunt[7] eversio. Neque enim, si nonnulli reperiuntur, qui aut laqueos aut alia exitia quaerant, aut[8], ut[8] ille apud Terentium[9], qui *decrevit tantisper se minus injuriae suo gnato facere* (ut ait ipse)[10], *dum fiat miser*, inimicus[11] ipse sibi putandus est[11]. 29. Sed alii dolore moventur, alii cupiditate; iracundia etiam multi efferuntur, et, quum in mala scientes[1] irruunt[2], tum[3] se optime sibi consulere arbitrantur. Itaque dicunt[4] nec[5] dubitant:

Mihi sic usus[6] est[6]; tibi ut opus est facto, face.

Velut[7], qui ipsi sibi bellum[8] indixissent[8], cruciari dies noctes, torqueri vellent, nec vero sese ipsi accusarent ob eam causam, quod se[9] male suis[10] rebus[10] consuluisse dicerent[11]. Eorum enim est[12] haec[12] querela, qui sibi cari[13] sunt seseque diligunt[13]. Quare, quotiescumque dicetur male de[14] se[14] quis[15] mereri sibique esse[16] inimicus[16] atque hostis, vitam denique fugere, intelligatur aliquam subesse ejusmodi causam, ut ex eo ipso intelligi[17] possit[17], sibi quemque esse carum. 30. Nec vero id[1] satis est, neminem esse, qui ipse se oderit; sed illud quoque intelligendum est, neminem esse, qui, quo modo se habeat, nihil sua censeat interesse. Tolletur enim appetitus animi, si, ut[2] in iis rebus, inter

n. 3.: *necesseque est* aliquot, et sic Mg.; *N. est quidem* edd. (5) Recte E. pro *ipsi; ipsi sibi* Gz.; *ipse sibi* Or., Mg. (6) Nota chiasmum: v. ad 6. 16. (7) *est* Mg.: v. Krueger. p. 106. n. (8) Partic. *aut* tolli volebat D., Mg. autem *ut*. Fort. *aut se cruciet, ut* —. (9) *Heautont.* i. 1. 95. (10) (*ut ait*) *ipse dum* — distinguit Or. cum B. (11)—(11) Accommodavit ad interposita numerum.

29. (1) V. Nizol. (2) *ruunt* edd. aliquot. (3) Gz. e tribus pro *tamen*. (4) Verbis Menedemi Terentiani. (5) Gernh. *C. M.* 162. (6) Cf. iii. 18. 61. (7) Del. Mg. cum Erl. et Spir. Fort. *Bellum qui i. s. ind.* (8) V. ad *C. M.* 14. 46. (9) *sese* edd. aliquot: cf. 11. 30. (10) Hoc ordine Gz. e suis. (11) Cf. i. 7. 24., "accusantibus, quod . . . *arguerent.*" (12) Gz. e codd. pro *h. e.* (13)—(13) Cf. i. 16. 53. (14) *quis de se* Mg. ex Spir. et Erl. (15) Zumpt. § 708.; adde inf. 12. 35. (16) *inim. esse* Mg. (17) *int. p.* edd. aliquot.

Digitized by Google

quas nihil interest, neutram in partem propensiores sumus[3], item[2] in nobismet ipsis, quemadmodum affecti simus[4], nihil nostra arbitrabimur interesse.

XI. Atque etiam illud, si quis dicere velit, perabsurdum sit, ita diligi a sese[1] quemque, ut ea vis diligendi ad aliam rem quampiam referatur, non ad eum ipsum, qui sese[2] diligat. Hoc quum in[3] amicitiis, quum in officiis, quum in virtutibus dicitur[3], quomodocumque dicitur, intelligi tamen, quid dicatur, potest; in nobis[4] autem ipsis[4] ne[5] intelligi quidem, ut[6] propter aliam quampiam rem, verbi[7] gratia[7], propter voluptatem, nos amemus; propter nos enim illam[8], non propter eam[8] nosmet ipsos diligimus. 31. Quamquam quid est, quod magis perspicuum sit, non[1] modo carum sibi quemque, verum etiam vehementer carum esse? quis est enim, aut quotus[2] quisque[2], cui, mors quum appropinquet, non

—refugiat timido sanguen[3] atque[4] exalbescat metu[5]?

Etsi[6] hoc quidem est[7] in[7] vitio[7], dissolutionem naturae tam valde perhorrescere[8] (quod item[9] est reprehendendum in dolore); sed, quia fere sic afficiuntur omnes, satis[10] argumenti[10] est, ab interitu naturam abhorrere; idque quo magis quidam ita faciunt, ut jure

30. (1) Del. Gz., male: cf. 7. 19., 9. 26. (2)—(2) Cf. iii. 14. 48. (3) Recte D. cum L. pro *simus*. (4) *sumus* Gz. e tribus: vv. Ellendt. *Brut.* 18. b., Zumpt. *Verr.* 367., Bak. *de L.* 353.

XI. (1) V. ad ii. 31. 99. (2) *se* tres Gzii: v. Soldan. *p. Lig.* 116. (3)—(3) V. ad ii. 8. 10., 27. 87.; adde inf. 13. 38. e. (4)—(4) Sic Pall. quatuor et edd. vett.; *in nobismet* Gz.; *in nobismet ipsis autem* Mg. (5) Addidit necessario Manut.; *intelligi qui potest* L. (6) Abest a codd. fere: fort. *propter . . . ut nos amemus*. (7) V. Nizol. (8)—(8) Nota *illam . . eam*: cf. iv. 26. 72. e.

31. (1) *quam non* cum M. et L. Mg.; mallem supra *hoc quod magis* —. Nisi forte ita haec addidit, quasi dixisset: Nonne enim ita perspicuum est, nihil ut magis esse possit. (2) Mox ad *Ciceronian.* nostr. § 57. (3) Nonius 224., Creuz. *de Rep.* 166. b. (4) I. e., in hac quidem accommodatione versus, quique non: v. ad ii. 35. 118. n. 8. (5) Sunt Ennii in *Alcmaeone*: et cum pluribus leguntur eadem *de Or.* iii. 58. 218. (6) Cf. 9. 27. (7)—(7) V. ad *de Off.* i. 7. 23. (8) Infin. epexegeticus: v. ad i. 1. 1. (9) *idem* susp. Mg. (10) Cf.

Digitized by Google

etiam reprehendantur, hoc magis intelligendum est, haec ipsa nimia in quibusdam futura non fuisse, nisi quaedam essent modica natura. Nec vero dico eorum metum mortis, qui, quia privari se vitae bonis arbitrentur, aut quia quasdam post mortem formidines[11] extimescant, aut si metuant, ne cum[12] dolore moriantur, idcirco mortem fugiant[13]; in[14] parvis enim saepe, qui nihil eorum cogitant, si quando his[15] ludentes minamur, praecipitaturos[16] alicunde, extimescunt. Quin etiam *ferae*, inquit Pacuvius,

quibus[17] *abest ad praecavendum intelligendi astutia,*

sibi[18] injecto terrore mortis horrescunt[19]. 32. Quis autem de ipso sapiente aliter existimat, quin[1], etiam quum decreverit esse moriendum, tamen discessu a suis atque ipsa relinquenda luce moveatur[1]? Maxime autem in hoc quidem genere[2] vis est perspicua naturae, quum et mendicitatem multi perpetiantur, ut[3] vivant, et angantur[4] appropinquatione[4] mortis[4] confecti homines senectute, et ea perferant, quae Philoctetam videmus in[5] fabulis[5]; qui quum cruciaretur non ferendis doloribus, propagabat[6] tamen vitam aucupio sagittarum[7]; *configebat tardus celeres, stans volantes*, ut apud Attium est[8], pinnarumque[9] contextu corpori tegumenta

iii. 5. 17. (11) Cf. i. 14. 46., *Tusc.* i. 16. 36. (12) Hand. II. 146., 5.; adde inf. 19. 51., "*cum voluptate.*" (13) De conj. Matth. *p. Sext.* 46. 99. (14) Quasi dicere voluisset: in parvis enim saepe *videmus . . . extimescere:* v. Mg. ad iv. 27. 75. p. 603. (15) *iis* Mg. (16) Sc. *nos eos:* v. Mg., necnon Feldh. *de L.* II. 97. Male autem Hand. ad Wopkens. p. 14. *extimescunt praecipitaturos* jungit. (17) Ciceroni dat. pron. Or. cum B. (18) Del. Mg. cum Spir. et Erl.: *si injectus terror est mortis?* (19) Pacuvii esse monet Mg.

32. (1)—(1) Breviter, pro: *moveri existimet:* cf. 8. 22., "*vacet.*" (2) I. e., in hac q. re: v. ad *de Off.* ii. 3. 10., 13. 45., et *C. M.* 13. 45. e. (3) Conditionem intelligit Gernh. *Lael.* 113. b; ego propositum potius intelligo: cf. *de Off.* i. 31. 113., "*pertulit, ut —.*" (4) Cf. *C. M.* 19. 66. (5) Ochsner. 86. (6) Steinmetz. *in Cat.* ii. 5. 11., Frotscher. ad Muret. I. 282. Cf. *de Inv.* i. 1. 2. (7) I. e., quod per sagittas exercebat: gen. instrumenti, in quo frustra haesit D.; at perperam Mg. cum Erl. plane delevit *sagittarum.* (8) V. ad *de Off.*

Digitized by Google

faciebat[9]. 33. De hominum genere aut[1] omnino de animalium loquor[2], quum arborum et stirpium eadem paene natura sit: sive enim[3], ut doctissimis viris visum est, major[4] aliqua[4] causa atque divinior[5] hanc vim ingenuit, sive hoc ita fit fortuito[6], videmus[7] ea, quae terra gignit, corticibus et radicibus valida servari; quod contingit animalibus sensuum distributione et quadam compactione membrorum. Qua quidem de re quamquam assentior iis, qui haec omnia regi natura putant, quae si natura negligat, ipsa esse non possint, tamen concedo, ut, qui de hoc dissentiunt, existiment quod velint, ac vel hoc intelligant[8], si quando naturam[9] hominis[9] dicam, hominem[9] dicere me: nihil enim hoc[10] differt[11]. Nam prius[12] a[13] se[13] poterit[13] quisque discedere[14], quam appetitum earum rerum, quae sibi conducant, amittere[15]. Jure igitur gravissimi philosophi initium summi boni a natura petiverunt, et illum appetitum rerum ad[16] naturam[16] accommodatarum ingeneratum putaverunt omnibus, quia[17] continentur ea commendatione naturae, qua se ipsi diligunt.

XII. 34. Deinceps videndum est, quoniam satis apertum[1] est, sibi quemque natura esse carum, quae sit hominis natura; id est enim, de quo quaerimus. Atqui perspicuum est, hominem[2] e corpore animoque constare[2], quum[3] primae sint animi partes, secundae

i. 25. 87. et *C. M.* 6. 20. (9)—(9) Exstat versus: *pro veste pinnis membra textis contegit.*

33. (1) Hand. I. 539. 5. (2) Cum interr. D., Or., Mg.: at v. idem Or. ad *Tusc.* iv. 32. 69., ad eumdemque locum Moser. II. 440.; adde *Tusc.* i. 36. 87., v. 27. 79., *de N. D.* i. 35. 98. (3) Addidit D. ex El.; accedunt Spir. et Mor. (4) Cf. *de N. D.* ii. 23. 61. (5) Moser. *de Rep.* 213. (6) *-tu* Gz. cum Spir. et Erl.: at vv. Hand. II. 743., Gies. *de D.* 226. (7) Correxit jam Manut. pro *-eamus*: accedunt codd. duo Gzii. (8) Cf. i. 6. 17., iii. 11. 39. (9)—(9) V. ad *de N. D.* i. 17.: cf. iv. 7. 16. (10) Del. Gz. (11) Moser. *Tusc.* I. 512., Gies. *de D.* 292. (12) Hand. IV. 568. 6.; adde *Tusc.* i. 46. 110. (13) Hoc ordine Gz. e suis. (14) Ellendt. *Brut.* 199. b. (15) Matth. *p. Rosc. A.* 53. 154., nos *de N. D.* i. 24., ii. 49.; adde *Brut.* 54. 199. (16) *a natura* aliquot, male. (17) Dedit Mg. de conj. D. pro *qui*; nec multum obstat, quod sic extra obliquam orationem causa redditur: v. ad 6. 16.

XII. 34. (1) I. e. declaratum

Digitized by Google

corporis. Deinde id quoque videmus, et[4] ita figuratum corpus, ut excellat[5] aliis[6], animumque[4] ita constitutum, ut et sensibus instructus sit et habeat praestantiam mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua sit mirabilis quaedam vis rationis et cognitionis[7] et scientiae virtutumque omnium. Nam, quae corporis sunt, ea nec[8] auctoritatem cum animi[9] partibus[9] comparandam et[8] cognitionem habent faciliorem. Itaque ab his ordiamur. 35. Corporis[1] igitur nostri partes totaque figura[1] et forma et statura quam apta ad naturam sit, apparet; neque est dubium, quin frons, oculi, aures et reliquae partes quales propriae sint[2] hominis, intelligatur. Sed certe opus est ea valere et vigere et naturales motus ususque habere, ut nec absit quid[3] eorum, nec aegrum debilitatumve sit; id enim natura desiderat. Est[4] etiam actio quaedam[5] corporis, quae[5] motus et status naturae congruentes tenet[5]; in quibus si peccetur distortione et depravatione quadam ac[6] motu statuve deformi, ut, si aut manibus ingrediatur quis[7], aut non ante[8], sed retro, fugere[9] plane se[9] ipse[10] et hominem[11] ex homine exuens[11] naturam odisse videatur. Quamobrem etiam sessiones quaedam et flexi fractique motus, quales protervorum hominum aut mollium esse solent, contra naturam sunt, ut, etiam si animi vitio id eveniat, tamen in corpore immutari hominis natura videatur. 36. Itaque e[1] contrario[1]

est. (2)—(2) Cf. iv. 8. 19. (3) Cf. ii. 34. 114.; add. Madvig. *Opusc.* II. 8. (4)—(4) V. ad iv. 8. 19. (5) Matth. *p. L. M.* 14. 42. (6) Sc. *corporibus*; i. e. aliorum animalium corporibus. (7) Bak. *de L.* 335. (8)—(8) Cf. iv. 24. 65., inf. 24. 72. bis. (9) I. e., animi partium auctoritate: v. Matth. *p. Sulla* 26. 72.; adde supra ii. 8. 25. n. 15.

35. (1)—(1) Lege *de N. D.* ii. 54., seqq. (2) Dedit Mg. de conj. L. pro *sunt*, prob. Bakio *de L.* 351. (3) Feldh. *de L.* II. 247., Mg. supra 471. (4) *Est autem etiam* Mg. ex Erl., Spir., Mor. (5)—(5)—(5) Cf. i. 20. 69., ii. 29. 94., inf. 14. 38. (6) Gz. e codd. pro *aut*. (7) Cf. 10. 29. (8) Hand. I. 366. (9)—(9) Cf. *de Rep.* iii. 22. 33. (10)—(10) Accommodat apodosin ad conditionem, quae exempli causa interposita est. Etsi potest ex *peccandi* verbo synesis repeti, ut *ipse* sit is si qui peccet: v. ad iii. 7. 25. n. 3. (11)—(11) *exuens h. ex h.* Gz.; *h. exuens ex h.* Mg.: fort. *ho-*

Digitized by Google

moderati aequabilesque habitus, affectiones ususque corporis apti[2] esse ad naturam videntur. Jam vero animus non esse solum, sed etiam cujusdam[3] modi[3] debet esse, ut et omnes partes suas[4] habeat incolumes, et de virtutibus nulla desit. Atqui[5] in[6] sensibus est sua cujusque virtus, ut ne quid impediat, quo minus suo sensus quisque munere fungatur in iis rebus celeriter expediteque percipiendis, quae subjectae sunt sensibus.

XIII. Animi autem et ejus animi partis, quae princeps est, quaeque mens nominatur, plures sunt virtutes[1], sed duo prima genera[2], unum earum, quae ingenerantur suapte natura appellanturque non voluntariae, alterum[3] earum, quae, in voluntate positae, magis proprio[4] nomine appellari solent; quarum est excellens in animorum laude praestantia. Prioris generis est docilitas, memoria[5]; quae[6] fere omnia[6] appellantur uno ingenii nomine: easque virtutes qui habent[7], ingeniosi vocantur. Alterum autem genus est magnarum verarumque virtutum, quas appellamus voluntarias, ut prudentiam, temperantiam, fortitudinem, justitiam, et[8] reliquas[8] ejusdem generis. Et[9] summatim quidem haec erant de corpore animoque dicenda; quibus quasi informatum est, quid[10] hominis natura postulet. 37. Ex quo perspicuum est, quoniam[1] ipsi a nobis diligamur[1], omniaque et in animo et in corpore perfecta velimus[1] esse, ea[2] nobis ipsa cara esse propter se, et in iis[3] esse ad bene vivendum momenta maxima.

minem exuens et ex homine beluam induens.

36. (1) Hand. II. 631. 31., Bak. *de L.* 423. (2) Ex El. D. pro *apta;* item Mg. ex Spir. et Mor. (3) Cf. iv. 10. 25. (4) Addidit D. e codd. (5) *Atqui* Mg. ex Spir. et Erl. (6) Matth. *p. Mil.* 34. 92.

XIII. (1) Creuz. *de Rep.* 90. (2) Cf. *Acad.* i. 5. 20. (3) *alterum autem* D. ex aliquot. frustra: v. Hand. I. 567. 7. (4) *proprie eo* legi vult D.; Sch. autem inseruit *virtutes* ante *appellari.* Sic intelligi posse putat Mg.: magis proprium habent id nomen, quod habent (*virtutes*). Cf. § 38. (5) Cf. ii. 34. 113. (6)—(6) Mirum si *omnia* ad duo retulit. Ergo aut excidit aliquid, opinor, aut haec ad *generis* utique referenda. (7) V. ad iii. 18. 61. n. 8. (8) V. Mg. p. 571. (9) V. *Doctr.* nr. ii. 13. (10) Dedit Mg. pro *quod,* ut voluerat B.

37. (1)—(1) V. ad iii. 18. 59.

Digitized by Google

Nam, cui proposita sit conservatio sui, necesse est huic partes quoque sui caras esse, carioresque, quo perfectiores sint et magis in suo genere laudabiles. Ea enim vita expetitur, quae sit animi corporisque[4] expleta virtutibus[4]: in eoque[5] summum bonum poni necesse est, quandoquidem id tale esse debet, ut rerum expetendarum sit extremum. Quo cognito, dubitari non potest, quin, quum ipsi homines sibi sint per se et sua sponte cari, partes quoque et corporis et animi et earum[6] rerum[6], quae sunt in utriusque motu et statu, sua[7] caritate[8] colantur et per se ipsae appetantur. 38. Quibus expositis, facilis est conjectura, ea maxime esse expetenda[1] ex nostris, quae plurimum habent[2] dignitatis, ut optimae cujusque partis, quae per se expetatur, virtus sit expetenda maxime. Ita[3] fiet[3], ut animi virtus corporis[4] virtuti[4] anteponatur, animique virtutes non voluntarias vincant virtutes voluntariae, quae quidem proprie virtutes appellantur multumque excellunt, propterea quod ex ratione gignuntur, qua[5] nihil est in homine divinius[5]. Etenim omnium rerum, quas et creat natura et tuetur, quae aut sine animo sunt aut *haud*[6] multo secus, earum[7] summum bonum in corpore est; ut non[8] inscite[8] illud dictum[9] videatur in[9] sue, animam[10] illi pecudi datam[10] pro sale, ne putesceret[11].

n. 13. (2) Sc. animum et corpus. (3) *his* Gz. (4)—(4) Nota etiam corporis virtutes dici: cf. § 38., IV. 7. 16., 8. 19. (5) I. e., in eaque vita: v. ad i. 16. 54. n. 4. (6) "Rectius, opinor, dixisset *eae res*." Mg. (7) *sua et* Spir. et Erl.: *suamet?* (8) I. e. propter suam c.: v. ad i. 10. 33. n. 16.; adde iii. 10. 34., 14. 47.

38. (1) *adp.* ed. Mgiana, errore, opinor, typogr. (2) "Legendum est *habeant*." Ern. "Cogitando certae rei notionem praecepit." Mg. V. Ellendt. *Brut.* 105., Gernh. *Lael.* 117 b. (3) V. ad 7. 19. (4) V. ad § 37. (5)—(5) V. ad *C. M.* 12. 40. (6) *aut non* edd. fere inde a Manutio; negandi vero particula a codd. (excepto Pal. 6.) abest; atque ego malui id addere (*haud*), quod *haut* scriptum facillime potuerit excidere. (7) *eorum* codd. aliquot et edd. vett., fort. recte: de abundante autem pron. ad ii. 13. 42. e. (8) Cf. *de D.* ii. 13. 30. (9)—(9) Cf. 11. 30. (10)—(10) *animum . . datum* post D. etiam Mg. contextum hunc magis, ut opinor, quam dictum istud Chrysippeum

Digitized by Google

XIV. Sunt[1] autem bestiae quaedam[1], in quibus[1] inest[1] aliquid simile[2] virtutis[3], ut[4] in leonibus[4], ut[5] in canibus, in[6] equis; in quibus non corporum[7] solum, ut in suibus, sed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam videmus. In homine autem summa omnis animi est, et in animo rationis; ex qua virtus[8] est, quae rationis[8] absolutio[8] definitur; quam etiam atque etiam explicandam putant. 39. Earum etiam rerum, quas terra gignit, educatio quaedam et perfectio est, non dissimilis animantium[1]. Itaque et vivere[2] vitem et mori dicimus, arboremque et novellam et vetulam et vigere et senescere. Ex quo non est alienum, ut animantibus, sic illis et apta quaedam ad naturam putare[3] et aliena[4], earumque augendarum et alendarum quamdam cultricem esse, quae sit scientia atque ars[5] agricolarum[5], quae circumcidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, ut, quo natura ferat[6], eo possint[7] ire; ut[8] ipsae vites, si loqui possint[9], ita se tractandas tuendasque esse fateantur. Et nunc quidem, quod eam tuetur, ut de vite potissimum loquar, est id extrinsecus: in ipsa[10] enim parum magna vis est[11], ut quam optime se habere possit, si nulla cultura adhibeatur. 40. At vero, si ad vitem sensus accesserit, ut appetitum quemdam habeat et per se ipsa

respiciens: cf. *de N. D.* ii. 64. 160. ([11]) *putresc.* D., Mg.; *putisc.* cum Nonio 161. Grut., Gz., Or.

XIV. ([1])—([1])—([1]) V. ad 12. 35.; add. Gernh. *Opuscc.* 106. ([2]) Bak. *de L.* 364. ([3]) Idem V. C. ibid. 406. ([4])—([4]) In promptu est exspectare potius *ut leones.* Nunc attractionem interpositi membri relativi secutus est: v. ad ii. 23. 76. n. 11. ([5]) Del. Gz., male. ([6]) *ut in equis* edd. multae, etiam Mg., contra codd. et male, quippe disjunctis animalibus, quae usu hominum sint consociata: cf. iv. 14. 37. ([7]) Quidnam? *virtutem?* cf. 13. 37. et 38. ([8])—([8]) Cf. iv. 13. 35., 19. 54.

39. ([1]) I. e. perfectionis ejus atque educationis quae est animantium. ([2]) Cf. *Tusc.* i. 24. 56., *de N. D.* ii. 9. 24.; adde Senec. *Epistt.* 58. 8., 93. 3. apud Ochsner. 52. ([3]) Sic recte jam L. ex aliquot pro *amputare* vel *aptare*, sic Eliens., Spir., Erl. ([4]) Sc. *a natura:* v. ad iii. 18. 61. n. 7. ([5]) Cf. *C. M.* 15. 52. ([6]) V. ad *C. M.* 15. 52. ([7]) De D. conj. E, Or., Mg.; *possit* codd.: *possit iri?* ([8]) Cf. 2. 4. ([9]) *-ent* D. e codd. aliquot et edd. Asc. et V. ([10]) Feldh. *de L.*

Digitized by Google

moveatur, quid facturam putas? an[1] ea, quae per vinitorem antea consequebatur, per[2] se ipsa curabit? Sed videsne[3] accessuram ei curam, ut sensus quoque suos eorumque omnium[4] appetitum et, si qua sint ei[5] membra adjuncta[5], tueatur? Sic ad[6] illa, quae semper habuit, junget[6] ea, quae postea accesserint; nec eumdem finem habebit, quem cultor ejus habebat, sed volet secundum eam naturam, quae postea ei adjuncta est[7], vivere. Ita similis erit ei[8] finis boni, atque antea fuerat, nec idem tamen; non enim jam stirpis bonum quaeret, sed animalis. Quod[9] si non sensus modo ei sit datus, verum etiam animus[10] hominis[10], non[11] necesse est et[12] illa pristina manere, ut tuenda sint[13], et[13] haec multo[14] esse cariora, quae accesserint, animique optimam quamque partem carissimam, in eaque expletione naturae summi boni finem consistere, quum[15] longe multumque praestet mens atque ratio? Sic[16] et[16] extremum[17] omnium appetendorum, atque, ductum a prima commendatione[18] naturae, multis gradibus adscendit, ut ad summum perveniret; quod cumulatur[19] ex integritate corporis et ex mentis ratione perfecta.

XV. 41. Quum igitur ea sit, quam exposui, forma naturae, si[1], ut initio dixi, simul atque ortus esset, se quisque cognosceret judicareque posset, quae vis et

II. 138. (11) *inest* Mg. ex Erl.

40. (1) Hand. I. 344. 4., 352. 13., Madvig. *Epist. ad Orell.* 77. et *Opuscc.* II. 231., Bakius *de L.* 465. et 484., item Feldh. II. 125. Contra Otto *de F.* 370-3. (2) *et per* V., E. (3) Cf. iii. 3. 11., inf. 17. 46. (4) *-nem* Spir., Erl., Mor., mgo Crat., Mg., frustra. (5)—(5) *adj. ei m.* Mg.; male autem Gz. del. *membra.* (6)—(6) Mencken. *Obss.* 554. (7) Correxit Mg. pro *sit.* (8) Dedit Gz. pro *et*, ut jam D. voluerat. (9) *Quid? si* ex Spir. et Erl. Gz., seq. Mgio et prob. Jordano *p. Caec.* 217. (10) *animus, et animus hominis* ex edd. C. Steph. et Vict. Or., frustra: v. ad ii. 15. 49. n. 2. (11) Hand. IV. 309. 1. (12) Soldan. *p. Deiot.* 157. (13) Sic scripsit Or., una literula in lect. Spir. et Erl. *tuendas inter* immutata, pro *tuenda et inter.* Secutus est Mg. (14) V. ad iii. 6. 21. (15) V. Mg. ad 12. 34. (16) *sicque* Spir.; *sitque* Erl.: *Sic* [*extitit*] *extr.* conj. Mg. (17) *extimum* Erl. (18) Recte L., etiam invitis libris, pro *communitate*, (19) I. e., completur.

Digitized by Google

totius esset naturae et partium singularum, continuo videret, quid esset hoc, quod quaerimus, omnium rerum, quas expetimus, summum et ultimum, nec ulla in re peccare posset. Nunc[1] vero a[2] primo[2] quidem mirabiliter occulta natura est, nec[3] perspici[4] nec[3] cognosci[4] potest. Progredientibus[5] autem aetatibus[5] sensim tardeve potius quasi nosmet[6] ipsos[6] cognoscimus[6]. Itaque illa[7] prima[7] commendatio, quae a natura nostri facta est nobis, incerta[8] et obscura[8] est, primusque appetitus ille animi tantum[9] agit, ut salvi atque integri esse possimus. Quum autem dispicere[10] coepimus[11] et sentire, quid[12] simus et quid[13] ab[14] animantibus ceteris differamus, tum ea sequi incipimus, ad quae nati sumus. 42. Quam[1] similitudinem[1] videmus in bestiis, quae primo, in quo loco natae sunt, ex eo se non commovent; deinde suo quaeque appetitu movetur[2]; serpere anguiculos, nare anaticulas, evolare merulas, cornibus uti videmus[3] boves, nepas[4] aculeis, suam denique cuique naturam esse ad vivendum ducem. Quae[5] similitudo[5] in genere etiam humano apparet. Parvi[6] enim primo[7] ortu[7] sic jacent, tamquam omnino sine animo sint; quum autem paulum firmitatis accessit[8], et animo utuntur et sensibus, connitunturque, ut[9] sese[9] erigant, et manibus utuntur[10]; et eos agnoscunt, a

XV. 41. (1)—(1) V. ad i. 13. 42. e. (2) V. ad iii. 9. 32. (3)—(3) Cf. ii. 15. 48. (4)—(4) Ochsner. 22. (5)—(5) Cf. 21. 59., *C. M.* 13. 45. (6)—(6) Cf. 16. 44. (7) *p. i.* Mg. ex Erl. (8)—(8) Hoc ordine ex suis omnibus Gz. (9) Puta quantum est quod agit, ut —; i. e. tantum neque plus quam —: v. ad *C. M.* 10. 33.; add. Halm. *p. Sulla* 74. et 153., *Pomp.* 112. (10) Cf. ii. 30. 97. (11) Dedit ind. Or. cum Lall. e codd. Regg., ex Erl. et Mor. Mg., q. v. etiam in Add. 880. et *Opuscc.* II. 112. n., 283., 338.; add. Bak. *de L.* 375., 412., 539. (12) Cortius *ad Fam.* 230.; adde *de Off.* iii. 19. 75. (13) *qui* conj. D., frustra. (14) Addidit Mg. cum L. et M.: cf. *de Off.* i. 27. 96.

42. (1) I. e., Cujus rei simile quiddam: cf. *de Or.* ii. 12. 53., *de N. D.* ii. 10. 27., *de Off.* i. 4. 14. apud Mg.; et sic mox iterum. (2) *-entur* D. e Parr. duobus, frustra: cf. *de Off.* i. 41. 147., ubi vide. (3) V. ad ii. 34. 110., iv. 2. 4. (4) Nonius 145. (5) V. n. 1. (6) Cf. iii. 5. 16. et 17., mox § 43.; add. Orell. *Top.* 422. (7) V. ad ii. 10. 31., supra 6. 17. (8) Sic Mg. ex Erl. pro *-serit*: v. ad § 41. (9) *sese ut* Mg. (10) Recte Or. e cod.

Digitized by Google

quibus educantur; deinde aequalibus[11] delectantur lubenterque se[12] cum[13] his[13] congregant[13] dantque[14] se[14] ad[14] ludendum, fabellarumque[15] auditione[16] ducuntur[17], deque eo, quod ipsis superat[18], aliis gratificari volunt, animadvertuntque ea, quae domi fiunt, curiosius, incipiuntque commentari aliquid et discere, et eorum, quos vident, volunt non ignorare nomina, quibusque rebus[19] cum[20] aequalibus[20] decertant[20], si vicerint[21], efferunt[22] se[22] laetitia[22], victi[23] debilitantur[24] animosque[25] demittunt[25]; quorum sine causa fieri nihil putandum est. 43. Est enim natura sic generata[1] vis[2] hominis[3], ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur; ob eamque causam parvi[3] virtutum simulacris, quarum in se habent semina[4], sine[5] doctrina[5] moventur. Sunt enim prima elementa[6] naturae; quibus auctis, virtutis quasi carmen[7] efficitur. Nam, quum ita nati[8] factique simus, ut[8] et agendi[9] aliquid[9] et diligendi aliquos et liberalitatis[9] et referendae[9] gratiae[9] principia in nobis contineremus[8], atque ad scientiam, prudentiam, fortitudinemque[10] aptos animos haberemus, a[11] contrariisque[11] rebus alienos, non sine causa eas, quas dixi, in pueris virtutum quasi scintillulas[12] videmus, e quibus accendi philosophi ratio debet, ut eam[13], quasi[14] deum[14],

Bas. et edd. aliquot vett. pro *-antur*. (11) Cf. iv. 24. 66. (12)—(12) Cf. *C. M.* 3. 7. (13) *iis* Mg. (14)—(14) Cf. *de L.* i. 4. 12. et 13. (15) Nonius 113. (16) Idem 191. (17) Idem 282. (18) Cf. *Parad.* vi. 3. 49. (19) *q.que de r.* L., frustra. "Verbi causa luctando, currendo." Mg. (20)—(20) Cf. Sallust. *J.* 6. (21) Sic ex Spir. et Erl. Gz., seq. Or., pro *vincunt*; v. ad *C. M.* 19. 71. n. 19.: *-runt* Mg. (22)—(22) Cf. 22. 61. (23) Nota participium conjunctioni opponi: cf. *de D.* i. 34. 74., Sallust. *J.* 97. (24) Scheller. *Obss.* 20. (25) Cf. *Tusc.* iv. 7. 14., 17. 37.

43. (1) Cf. 23. 66., *de Off.* i. 29. 103. (2) Bak. *de L.* 330., Gies. *de D.* 311. (3) Cf. § 42. (4) Cf. iv. 7. 18. (5) Cf. 21. 59. (6) I. e. initia: cf. iv. 7. 18. (7) *germen* conj. J. F. Gronov., prob. Mgio; D. autem *cacumen*: fort. *incrementum*. (8)—(8)—(8) Cf. iv. 2. 4. (9)—(9)—(9) De juncto gerundio cum substantivo quidem ad *C. M.* 23. 85. n. 23. Hoc loco nota etiam cum participio fut. pass. jungi: v. Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 11.; adde *de Or.* ii. 71. 289., *in Verr.* Act. I. 17. 52., *Philipp.* xiv. 9. 26., *de N. D.* iii. 1. 1. (10) Sustulit copulam Gz. cum codd.: v. ad i. 18. 57. e. (11)—(11) Cf. i. 5. 13. (12) Cf. 7. 18. (13) Np. naturam, opi-

Digitized by Google

ducem[14] subsequens, ad naturae perveniat extremum[15]. Nam, ut saepe jam dixi, in infirma[16] aetate[16] imbecillaque[16] mente vis naturae quasi[17] per caliginem cernitur; quum autem progrediens confirmatur animus, agnoscit ille quidem naturae vim, sed ita, ut progredi possit longius, per se[18] sit tamen[19] inchoata.

XVI. 44. Intrandum[1] est igitur in[1] rerum naturam et penitus, quid ea postulet, pervidendum. Aliter enim nosmet[2] ipsos[2] nosse[2] non possumus. Quod praeceptum quia majus[3] erat[4], quam[5] ut[5] ab[6] homine videretur[7], idcirco assignatum est deo. Jubet igitur nos Pythius Apollo noscere nosmet ipsos. Cognitio[8] autem haec est una, ut vim nostri[9] corporis animique norimus[10], sequamurque eam vitam, quae rebus[11] ipsis[11] perfruatur[12]. Quoniam autem is animi appetitus a principio fuit, ut ea, quae dixi, quam perfectissima[13] natura[14] haberemus, confitendum est, quum id adepti simus, quod appetitum sit, in eo quasi[15] ultimo[15] consistere naturam, atque id esse summum bonum; quod certe universum[16] sua[17] sponte[17] ipsum expeti et propter se necesse est, quoniam ante demonstratum est, etiam singulas ejus partes esse per se expetendas. 45. In

nor. Et nota pron. et nomen inverti: v. ad *de Fa.* 1. Frustra autem Beier. *de Off.* I. 301. *naturam* corrigit pro *eam.* (14)—(14) Cf. *C. M.* 2. 5. (15) Cf. iii. 7. 26. (16) Cf. *Acad.* ii. 3. 8., *de Off.* i. 32. 117. (17)—(17) Addidit Gz. e tribus, conferens *Philipp.* xii. 2. 3. (18) *ut prog. p. longius per se* jungit Bak. *de L.* 357. (19) *tantum* vult Mg., non prob. Bakio.

XVI. 44. (1)—(1) Ellendt. *Brut.* 193. (2)—(2) Cf. *Tusc.* i. 22. 52., *de L.* i. 22. 58., supra 15. 41. (3) *ammius?* ammirabilius. (4) De tempore Bak. *de L.* 445. (5) Cf. *de Or.* ii. 38. 161., iii. 6. 21. et 22., *Orat.* 13. 41., *de N. D.* i. 19. 49., *de U.* 11. (6) Cf. i. 6. 21., "tota *ab* illo est." (7) *ederetur* susp. T. Bentl., Dav. autem *traderetur*, frustra. (8) I. e. cognoscendi ratio. (9) *Cognitio autem h. e. una nostri, ut vim* — Mg. ex Erl. et Spir., frustra: cf. *de Or.* ii. 30. 131., "*Subacto* mihi *ingenio* opus est, . . . *Subactio autem* (non addit *ingenii*) est —." (10) Cf. *ad Q. Fr.* iii. 6. 7. (11) [*rebus*] *iis* Mg., frustra. Intellige corpus animumque: v. ad 18. 48.; cf. etiam *de N. D.* ii. 59. 147. (12) *perficiatur* male codd. multi. (13) Junge cum *natura*, Mglo monente. (14) Sic Gz. cum tribus, omisso *a* ante *natura.* (15) *quasi in ult.* Mg.: v. ad 6. 17. e. (16) Cf. 17. 46. e. (17) V. ad ii. 26. 83.

Digitized by Google

enumerandis autem corporis commodis si quis praetermissam a nobis voluptatem putabit, in aliud tempus quaestio[1] differatur[2]. Utrum enim sit voluptas in iis rebus, quas primas secundum naturam esse diximus, necne[3] sit[3], ad id, quod agimus, nihil interest. Si enim (ut mihi quidem videtur) non explet bona naturae voluptas, jure praetermissa est; sin[4] est in ea, quod[5] quidam[6] volunt[7], nihil impedit nostram hanc comprehensionem summi boni. Quae enim constituta sunt prima naturae, ad ea si voluptas accesserit, unum aliquod accesserit commodum corporis, neque eam constitutionem summi boni, quae est proposita, mutaverit.

XVII. 46. Et[1] adhuc[2] quidem ita nobis progressa ratio est, ut ea duceretur omnis a prima commendatione naturae. Nunc[2] autem aliud jam argumentandi sequamur genus, ut, non solum quia nos diligamus, sed quia cujusque partis naturae et in corpore et in animo sua quaeque[3] vis sit, ideirco in his rebus summa[4] nostra sponte moveamur. Atque, ut a corpore ordiar, videsne[5], ut, si quae[6] in membris prava aut debilitata aut imminuta sint, occultent homines? ut etiam contendant et elaborent, si[7] efficere possint, ut aut non appareat corporis vitium aut quam minimum appareat? multosque etiam dolores curationis causa perferant, ut, si ipse usus[8] membrorum non modo non major, verum etiam minor futurus sit, eorum tamen species ad naturam revertatur. Etenim, quum omnes natura totos se expetendos putent, nec id ob aliam rem, sed propter ipsos, necesse est ejus etiam partes propter se ex-

45. (1) *ea q.* Spir., Erl., Crat., Mg. (2) Cf. iv. 2. 5. (3) V. ad iv. 12. 29. e. (4) *sin autem* Mg. ex Erl. (5) I. e., sin est in ea (voluptate) id, quod (h. e. tantum, quantum) quidam volunt, sc. esse in ipsa: v. Klotz. *Qu. Tull.* 78. Frustra autem Bak. *de L.* 365. sic accipit: sin est (voluptas) in ea (natura), i. e. in bonis naturae. (6) Epicurei: v. Bakius ibidem. (7) V. ad i. 7. 25. e.; adde inf. 26. 77.

XVII. 46. (1) Cf. 13. 36. e. (2)—(2) Hand. I. 158.; adde supra iv. 16. 44. (3) *cujusque* susp. B., E. autem *quaedam*, frustra uterque; v. Mg. (4) Del. L.; *summe* de conj. Bruti Mg. (5) Cf. iii. 3. 11., iv. 17. 46. (6) Gz. e codd. pro *qua*, prob. Mosero *Tusc.* II. 337. (7) Ellendt. *Brut.* 132.,

Digitized by Google

peti, quod universum[9] propter se expetatur. 47. Quid? in motu et in statu corporis nihil[1] inest[1], quod animadvertendum esse ipsa natura judicet? quemadmodum quis ambulet, sedeat, qui ductus oris, qui vultus in quoque sit: nihilne est[2] in his rebus, quod dignum libero aut indignum esse ducamus[3]? Nonne odio multo[4] dignos putamus, qui quodam motu aut statu videntur naturae legem et modum contempsisse? Et, quoniam haec deducuntur[5] de corpore, quid est, cur non recte pulchritudo etiam ipsa propter se expetenda ducatur? Nam, si pravitatem[6] imminutionemque[6] corporis propter se fugiendam[7] putamus, cur non etiam, ac fortasse magis, propter se formae dignitatem sequamur? Et, si turpitudinem fugimus[8] in statu et motu corporis, quid est, cur pulchritudinem non sequamur? Atque etiam valetudinem, vires, vacuitatem[9] doloris[9] non propter utilitatem solum, sed etiam ipsas propter se expetemus. Quoniam enim natura suis omnibus expleri partibus vult, hunc statum corporis per se ipsum expetit, qui est maxime e[10] natura[10], quae tota perturbatur, si aut aegrum corpus est aut dolet aut caret viribus.

XVIII. 48. Videamus[1] animi partes, quarum est adspectus[2] illustrior; quae quo sunt excelsiores, eo dant clariora indicia naturae. Tantus est igitur innatus[3] in nobis[4] cognitionis[3] amor[3] et scientiae, ut nemo dubitare possit, quin ad eas[5] res[5] hominum natura nullo

Feldh. *de L.* II. 98. (8) Cf. iii. 5. 17. (9) Cf. 16. 44.

47. (1) Gz. e codd. pluribus pro *nihilne est.* "Post *Quid?* recta sequitur *nihil*, ut § 40. *non*; deinde a novo initio *Nihilne est in* — ?" Mg. (2) Nota simplex *est*, quum sit compositum supra: v. ad *C. M.* 1. 2. n. 11. (3) Matth. *p. L. M.* 7. 17. (4) Conj. recepi Gzii pro *multos*. Ad rem adhibe *de Off.* i. 36. 130. (5) I. e., solent studiose deduci. Contulit E. Hor. *Epistt.* i. 2. 48., "aegroto *deduxit* corpore febres." (6) Tria posuit § 46., "*prava* aut *debilitata* aut *imminuta*." Nunc ergo *debilitatem* omisit: v. ad iv. 12. 31. (7) *-da* Spir. et Erl., prob. Gzio. (8) *-iamus* codd.: correxit Manut. (9) Ellendt. *de Or.* II. 151. (10) Hand. II. 652.

XVIII. 48. (1) Cf. iv. 16. 44. (2) *consp.* Spir., Erl., nigo Crat., Mg. (3)—(3) Cf. iv. 2. 4. (4) *omnibus* edd. aliquot: correxit Grut.

Digitized by Google

emolumento invitata rapiatur. Videmusne[6], ut[7] pueri ne verberibus quidem a contemplandis rebus perquirendisque deterreantur? ut[7] pulsi[8] recurrant[9]? ut[7] aliquid scire se gaudeant[10]? ut aliis narrare gestiant[10]? ut pompa, ludis atque ejusmodi[11] spectaculis teneantur[12], ob eamque rem vel[13] famem et sitim perferant? Quid vero? qui ingenuis[14] studiis[14] atque artibus delectantur, nonne videmus eos nec valetudinis nec rei familiaris habere[15] rationem[15], omniaque perpeti, ipsa[16] cognitione[16] et scientia captos, et cum maximis curis et laboribus compensare[17] eam, quam ex[18] discendo capiant[19], voluptatem? 49. Mihi quidem Homerus hujusmodi quiddam vidisse[1] videtur in iis, quae de Sirenum cantibus finxerit[2]. Neque enim vocum suavitate videntur aut novitate quadam[3] et varietate cantandi revocare eos solitae, qui praetervehebantur, sed quia multa se scire profitebantur; ut homines ad earum[4] saxa discendi cupiditate adhaerescerent[5]. Ita enim invitant Ulixem (nam verti[6], ut quaedam[7] Homeri, sic istum ipsum locum):

O decus Argolicum, quin puppim flectis, Ulixes[8],
Auribus ut nostros possis agnoscere[9] *cantus?*
Nam nemo haec umquam est transvectus[10] *caerula cursu,*
Quin prius adstiterit vocum dulcedine captus,

e codd. (5) Refer ad cognitionem et scientiam: vv. Bak. *de L.* 325., Gies. *de D.* 210., Beier. *de Off.* II. 32., Cortius ad Sallust. 249. b; adde supra 16. 44., iv. 11. 27. (6) V. ad 17. 46.; add. Ochsner. 123. (7) Gernh. *Opusc.* 252.; adde nos ad *C. M.* 8. 26. n. 11., inf. 28. 83. (8) I. e. quamvis pulsi: Ochsner. 124. et 324. (9) Sic Or. e Cod. Mor. (accedit nunc Erl.) pro *requirant*, quod frustra tuetur Hand. I. 542. (10)—(10) Ochsner. 124. (11) Sc. aliis: Ochsn. 124. et 127. (12) Sic *studio aliquo teneri*: v. ad *C. M.* 17. 60. (13) Cf. ii. 17. 55., inf. 20. 55. (14) Bak. *de L.* 280., Ochsner. 125. (15) Cf. ii. 20. 64. (16) Cf. *de Rep.* i. 13. 19. e., inf. 19. 50. (17) Cf. ii. 30. 96. (18) Hand. II. 620. 13. Sine praep. ii. 30. 96. (19) Cf. ii. 19. 61., 30. 96.

49. (1) V. ad i. 8. 26. n. 8. (2) *-xit* codd. aliquot, prob. Bakio *de L.* 270. Mihi videtur posse subj. ad animum loquentis referri; v. ad *de N. D.* ii. 9. e.: cf. 19. 52., "*gesserint.*" (3) Nota in negat.: v. ad *de Off.* i. 27. 95. (4) I. e. quae eae incolebant. (5) Cf. *Acad.* ii. 3. 8. (6) Cf. i. 3. 7. (7) Sc. alia: cf. *ad F.* iv. 6. 2., "*quibusdam.*" (8) *-xe* Gz., Or. (9) Ochsner. 58. et 127. (10) *trav.* Spir.

Digitized by Google

Post, variis avido satiatus pectore musis,
Doctior ad patrias lapsus pervenerit oras.
Nos grave certamen[11] *belli*[11] *clademque tenemus*[12],
Graecia quam Trojae divino numine vexit,
Omniaque e latis rerum[13] *vestigia terris.*

Vidit[14] Homerus, probari fabulam non posse, si cantiunculis tantus vir irretitus teneretur: scientiam[15] pollicentur, quam non erat mirum sapientiae cupido patria esse[16] cariórem. Atque omnia quidem scire, cujuscumque modi sint[17], cupere curiosorum, duci vero majorum rérum contemplatione ad cupiditatem scientiae summorum virorum est putandum.

XIX. 50. Quem enim ardorem studii censetis fuisse in Archimede[1], qui dum[2] in pulvere quaedam describit[3] attentius[4], ne patriam quidem captam esse senserit? quantum Aristoxeni[5] ingenium[6] consumptum videmus[7] in musicis? quo studio Aristophanem putamus[8] aetatem[9] in literis[9] duxisse[10]? Quid[11] de Pythagora[12], quid de Platone[12] aut de[13] Democrito[12] loquar[11]? a quibus propter discendi cupiditatem videmus[14] ultimas terras esse peragratas[15]? Quae[16] qui non vident[16], nihil[17] umquam[17] magna[18] cognitione[19]

et Erl. (11) Wopkens. *M. Obss. N.* X. 22. (12) I. e. novimus, ἴδμεν. Male *canemus* codd. plures, edd. aliquot vett. (13) Reete D. ex edd. vett. pro *regum*, Homericum conferens ὅσσα γένηται. (14) I. e., sensit: cf. iv. 22. 60. (15) Quasi omisso *itaque*: cf. *in Verr.* i. 26. 65., "noluit . . . : (*itaque*) magnifice . . . comparat;" *Philipp.* iii. 3. 6., ". . . noluit: (*itaque*) reliquit consulem;" inf. 25. 73. (16) Addidit L. (17) De subj. Soldan. *p. Lig.* 117., Ochsner. 35.

XIX. 50. (1) Liv. xxv. 31, (2) Ochsner. 407. (3) Moser. *Tusc.* I. 130., Gies. *de D.* 219. (4) *-tus* aliquot. (5) I. e. quasi *ab Aristoxeno*; sed de gen. alias. (6) *-ii* aliquot, frustra: v. ad ii. 17. 56. n. 12. (7) Cf. ii. 1. 2. (8) Cf. *de Off.* ii. 7. 25. (9)—(9) Cf. *de L.* ii. 1. 3. (10) Cf. *C. M.* 23. 82., "*traducere.*" (11)—(11) Cf. *Tusc.* i. 1. 2., *C. M.* 14. 50., inf. 22. 63. (12)—(12)—(12) Cf. 29. 87., *Tusc.* iv. 19. 44. (13) Recte addidit Gz. ex Spir. et Erl. (14) V. ad *Lael.* 11. 39. (15) Cf. 29. 87. (16)—(16) Mallet quis *Quae quos non juvant* propter "*amaverunt.*" (17) Cf. *de N. D.* ii. 46. 119. e. (18) *magnum aut* susp. D., B. autem, prob. Mgio, *magnum ac.* At E. censet ad *videat* supra retrahendum *magna.* Equidem aliquid videor requirere, quod quasi modum faciat asseverationi, quae non debet ex-

Digitized by Google

dignum[19] amaverunt. Atque hoc[20] loco[20], qui propter animi voluptates coli dicunt ea studia, quae dixi, non intelligunt, idcirco esse ea[21] propter se expetenda, quod, nulla utilitate objecta[22], delectentur animi atque ipsa[23] scientia, etiam si incommodatura[24] sit, gaudeant. 51. Sed quid attinet de rebus tam apertis[1] plura requirere? Ipsi[2] enim quaeramus[3] a[3] nobis, stellarum motus contemplationesque rerum coelestium eorumque omnium, quae naturae obscuritate occultantur, cognitiones quemadmodum nos moveant; et quid historia delectet, quam solemus persequi[4] usque ad extremum; praetermissa repetimus[5], inchoata persequimur[6]. Nec vero sum nescius[6], esse utilitatem[7] in historia, non modo voluptatem. Quid[8]? quum[8] fictas[9] fabulas[9], e quibus utilitas nulla elici[10] potest, cum[11] voluptate[11] legimus? 52. Quid[1]? quum[1] volumus nomina eorum, qui quid[2] gesserint[3], nota nobis esse, parentes, patriam, multa praeterea minime necessaria? Quid? quod homines infima fortuna, nulla spe rerum gerendarum, opifices denique delectantur[4] historia? maximeque[5] eos videre possumus[6] res gestas audire et legere velle, qui a spe gerendi absunt, confecti senectute. Quocirca intelligi necesse est, in ipsis rebus, quae discuntur et cognoscuntur, invitamenta inesse, quibus ad discendum cognoscendumque moveamur. 53. Ac veteres quidem philosophi, in beatorum[1] in-

tra opinionis fines evagari: cf. *de N. D.* ii. 16. 44., 21. 55., bis, 37. 93., 46. 119. e., 59. 147. Fort. *mihi crede.* (19) V. ad iii. 5. 18. (20) Cf. iv. 26. 73. (21) Del. Gz., seq. Or. (22) Abest ab aliquot: cf. i. 14. 47. (23) Cf. 18. 48. (24) Recte L. e codd. pro *incommoda datura*: cf. *ad Q. Fr.* i. 2. 3. § 10. e.

51. (1) Cf. ii. 27. 85. (2) Ochsner. 114. (3) V. ad iv. 25. 69. (4) *pros.* tres Gzii, Sch., frustra. (5)—(5) Exegesis. (6) Mg. ex Erl. pro *ins*—. (7) *utilitatem etiam?* (8) Iterum § 52. (9) Cf. i. 20. 65. (10) Gz. e Pal. uno et Gud. 1. pro *duci.* (11) Cf. 11. 31., "*cum dolore.*"

52. (1) Cf. § 51. (2) Zumpt. § 708. (3) Subj. ad animum volentium refero: cf. 18. 49., "*fuxerit.*" (4) Recte ind. dedit E. de suo, e codd. autem tribus Gz. (5) Noluit in interrogatione pergere. (6) I. e., maximeque ii, ut videre possumus, . . . volunt: v. ad 3. 8.

53. (1) Cf. *Hortens.* fr. 37.; add.

Digitized by Google

sulis[1], fingunt, qualis futura[2] sit vita sapientium, quos cura omni liberatos, nullum necessarium vitae cultum aut paratum[3] requirentes, nihil aliud acturos[4] putant, nisi ut omne tempus inquirendo[5] ac discendo in naturae[6] cognitione[6] consumant. Nos autem non solum beatae vitae istam esse[7] oblectationem videmus, sed etiam levamentum[8] miseriarum[8]. Itaque multi, quum in potestate essent hostium aut tyrannorum, multi in custodia, multi in exsilio dolorem suum doctrinae studiis levaverunt. 54. Princeps hujus civitatis Phalereus[1] Demetrius[1], quum patria pulsus esset injuria[2], ad Ptolemaeum se[3] regem Alexandream[4] contulit: qui quum in hac ipsa philosophia, ad quam te hortamur, excelleret, Theophrastique esset auditor, multa praeclara in illo calamitoso otio scripsit, non ad usum aliquem suum, quo erat orbatus; sed[5] animi cultus ille erat ei quasi[6] quidam[6] humanitatis cibus[7]. Equidem e[8] Cn. Aufidio[9], praetorio, erudito homine, oculis capto[10], saepe audiebam[8], quum[11] se lucis[12] magis, quam utilitatis[13] desiderio moveri diceret[11]. Somnum denique nobis, nisi requietem[14] corporibus[15] et medicinam quamdam laboris afferret, contra naturam putaremus datum. Aufert enim sensus actionemque tollit omnem[16]. Itaque, si aut requietem[14] natura non quaereret aut eam posset alia quadam[17] ratione consequi, facile patere-

Ochsner. 128. (2) De conj. Clerici Or. pro *natura*. (3) *app.* L., frustra: cf. Gell. xix. 1. 7., "magno . . *cultu paratuque*." (4) Gz. cum tribus, omisso *esse*. (5) Idem ex Spir. et Erl. pro *in quaer* —. (6) Cf. *Hortens.* fr. 37. (7) Addidit Gz. ex Spir. et Erl. (8) Interpp. *p. Arch.* 7. 16.

54. (1) De praemisso patrio ad *C. M.* 5. 13. n. 29.; add. Peter. *Orat.* 81., Jordan. *p. Caec.* 188. (2) V. Nizol. (3) Cf. 10. 27. (4) Gz. ex Spir. et Erl. pro *-iam*. (5) Q. d., sed ad animum colendum, qui erat . . . cibus: cf. *non quo* . . ., *sed* —, iv. 1. 2. (6) Cf. iii. 5. 18., inf. 23. 65. et 66. (7) Cf. *Acad.* ii. 41. 127., "*pabulum*." (8)—(8) Mox ad *Ciceronian.* § 106. (9) Cf. *Tusc.* v. 38. 112. (10) V. Nizol. (11)—(11) Cf. *de Or.* ii. 6. 22., 33. 144., 37. 155., *Brut.* 56. 205., *p. Mil.* 5. 12., *ad F.* iii. 7. 4., *Parad.* vi. 1. 45.: v. ad *de Off.* i. 21. 71. et *C. M.* 10. 33. (12) Sc. qua ad studia uteretur. (13) Cf. § 50. (14) Otto *C. M.* 136.; adde *de L.* ii. 12. 29. (15) *-ris* male edd. aliquot vett. (16) Cf. i. 4. 12. (17) V. ad

Digitized by Google

mur[18], qui[19] etiam nunc agendi aliquid discendique causa prope contra naturam vigilias suscipere soleamus[19].

XX. 55. Sunt autem etiam[1] clariora vel plane perspicua nec[2] dubitanda indicia naturae, maxime scilicet[3] in homine, sed in omni animali, ut appetat animus aliquid[4] agere[4] semper[4] neque ulla conditione quietem sempiternam possit pati. Facile est hoc[5] cernere in primis puerorum aetatulis. Quamquam enim vereor, ne nimius in hoc genere videar, tamen omnes veteres philosophi, maxime nostri, ad incunabula accedunt, quod[6] in pueritia facillime se arbitrentur[6] naturae voluntatem posse cognoscere. Videmus[7] igitur, ut[7] conquiescere ne infantes quidem possint. Quum vero paulum processerint[8], lusionibus[9] vel[10] laboriosis[11] delectantur[12], ut ne verberibus quidem deterreri possint. Eaque cupiditas agendi aliquid adolescit[13] una[14] cum[14] aetatibus[15]. Itaque, ne[16] si[16] jucundissimis quidem[16] nos somniis usuros putemus, Endymionis[17] somnum nobis velimus dari; idque si accidat, mortis[18] instar[18] putemus[18]. 56. Quin etiam inertissimos homines, nescio qua singulari nequitia[1] praeditos[2], videmus tamen[3] et corpore[4] et animo[4] moveri semper, et, quum

de D. ii. 59. (16) *careremus?* (19)—(19) De subj. Mg. p. 714.; add. Jordan. *p. Caec.* 208.: cf. *in Verr.* p. 144., 145. bis, 146., 147., 149., 212., 214. bis, 218, 287., 313. bis, cet., ed. Z.

XX. 55. (1) Addidit Gz. e tribus. (2) *minimeque* Mg. ex Erl. et marg. Cr. (3) Cf. 1. 3. (4) *a. s. al.* Mg. e solo Erl. (5) Gz. e codd. pro *haec.* (6)—(6) I. e. quod facillime possunt, ut arbitrantur: v. ad i. 7. 24. n. 7. Male Gz. ex aliquot *qui*, seqq. Or. et (dubitanter) Mgio. (7)—(7) Cf. 18. 48. (8) *-runt* Mg. e Nonio: at v. Matth. *p. Mur.* 3. 8., *p. Mil.* 35. 98. *Processerint* autem, sc. *aetate:* cf. *C. M.* 19. 70. (9) Nonius 211. (10) Cf. 18. 48. (11) Suspicor compendium esse scripturae pro *laboriosissimis:* v. *Emendd.* nr. p. 8. (12) *-entur* E., ad *ut* referens. (13) Cf. *Tusc.* iii. 1. 2., *de L.* i. 7. 22. e. (14) V. ad *C. M.* 22. 81. (15) Cf. 15. 41. (16)—(16) V. ad ii. 31. 103. n. 4.; add. Hand. IV. 63. 5. (17) Cf. *Tusc.* i. 38. 92. De gen. autem ad ii. 35. 118. n. 13.; adde inf. 29. 88. (18)—(18) Cf. *de Off.* ii. 20. 69.

56. (1) *segnitia* aliquot, frustra: contulit D. *in Cat.* i. 2. 4., 11. 29. (2) Nota *praeditum esse* etiam de malis et de vitiis dici: vv. Zumpt. *Verr.* 923., Moser. *Tusc.* III. 86.

Digitized by Google

re nulla impediantur necessaria[5], aut alveolum[6] poscere aut quaerere quempiam ludum aut sermonem aliquem[7] requirere, quumque non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes[8], circulos aliquos et sessiunculas[9] consectari. Ne bestiae quidem, quas delectationis causa concludimus[10], quum copiosius alantur[11], quam si essent liberae, facile patiuntur sese contineri, motusque solutos et vagos a natura sibi tributos requirunt. 57. Itaque, ut quisque optime natus[1] institutusque est, esse omnino nolit[2] in[3] vita, si gerendis negotiis orbatus possit paratissimis vesci[4] voluptatibus. Nam aut privatim aliquid gerere malunt aut, qui altiore[5] animo sunt, capessunt[6] rem publicam honoribus imperiisque adipiscendis, aut totos[7] se[7] ad studia[8] doctrinae[8] conferunt; qua in vita, tantum[9] abest[9], ut[9] voluptates consectentur, etiam[9] curas, sollicitudines, vigilias perferunt, optimaque[10] parte[10] hominis[10], quae in nobis[11] divina[12] ducenda est, ingenii et mentis acie fruuntur, nec voluptatem requirentes[13] nec fugientes[13] laborem. Nec vero intermittunt aut admirationem earum rerum, quae sunt ab antiquis repertae, aut investigationem novarum; quo studio quum satiari non possunt[14], omnium ceterarum rerum obliti nihil abjectum[15], nihil humile[15] cogitant; tantaque est vis talibus in studiis, ut eos etiam, qui sibi alios proposuerunt fines bonorum, quos utilitate aut[16] voluptate dirigunt, tamen in

([3]) Nota post adj. ([4])—([4]) Hoc ordine Gz. e codd. ([5]) Cf. iv. 5. 12. ([6]) Interpp. *p. Arch.* 6. 13. ([7]) Quasi *alicujus*: v. ad *de D.* ii. 31., *C. M.* 17. 60. n. 19., *de Off.* iii. 7. 34., supra 2. 4. n. 16. ([8]) Cf. *de Off.* ii. 2. 6. ([9]) Recte D. ex MSS. Scalig. et Eliens. pro *semicirculos*, quod male Gz. revocavit; accedunt Spir., Erl., Mor., mgo Crat. ([10]) Madvig. *Opuscc.* I. 361. ([11]) *-untur ?*

57. ([1]) Matth. *p. Mil.* 25. 68. ([2]) Sc. maxime. ([3]) Hand. III. 256. 14. Ad rem cf. *de Off.* i. 43. 153. ([4]) Nonius 416., Mueller *de Vi* &c. 4. ([5]) Cf. *de Rep.* iii. 3. ([6]) Cf. iv. 3. 6. ([7]) Cf. *Tusc.* v. 1. 2., *de Off.* i. 44. 158. ([8]) Cf. *C. M.* 14. 50. ([9])—([9])—([9]) Cf. ii. 17. 54. ([10])—([10]) Cf. 21. 59. ([11]) *in bonis ?* cf. emend. nostr. *de Off.* iii. 6. 32.; add. Zumpt. *Verr.* 992., Garaton. *Philipp.* xiii. 8., Ernest. *Parad.* iii. 23. ([12]) Cf. ii. 34. 114. ([13])—([13]) De chiasmo ad 6. 16. ([14]) *-int* Mars., E., frustra: v. Klotz. *C. M.* 158, ([15])—

Digitized by Google

rebus[17] quaerendis explicandisque[18] naturis aetates conterere[19] videamus.

XXI. 58. Ergo hoc quidem apparet, nos ad[1] agendum esse natos[1]. Actionum autem[2] genera plura[3], ut obscurentur[4] etiam[5] minora majoribus. Maximae autem[3] sunt, primum, ut mihi quidem videtur et iis[6], quorum nunc in ratione[7] versamur[8], consideratio cognitioque[9] rerum coelestium, et earum, quas a[10] natura[10] occultatas[10] et latentes indagare ratio potest; deinde rerum[11] publicarum[11] administratio aut administrandi scientia[12], tum[12] prudens, temperata, fortis et[13] justa ratio[14], reliquaeque virtutes et actiones virtutibus congruentes; quae uno[15] verbo[15] complexi[15] omnia honesta dicimus: ad quorum et[16] cognitionem et usum jam corroborati[17], natura ipsa praeeunte, deducimur[18]. Omnium enim rerum principia[19] parva sunt, sed suis progressionibus usa[20] augentur; nec sine causa; in primo[21] enim ortu[21] inest teneritas[22] et mollities[23] quaedam, ut nec res videre optimas nec agere possint[24]. Virtutis[25] enim beataeque vitae, quae duo maxime expetenda sunt, serius lumen[26] apparet; multo etiam serius[26], ut plane, qualia[27] sint[27], intelligantur[27]. Praeclare enim Plato[28]: *Beatum, cui etiam in*[29] *senectute*[29] *contigerit, ut*

(15) Moser. *Parad.* 83. (16) Hand. I. 539. 5., Feldh. *de L.* II. 147. (17) *rerum* reponendum censet D., prob. E., frustra. (18) De chiasmo ad 6. 16. (19) Cf. *Lael.* 27. 104.

XXI. 58. (1)—(1) Cf. ii. 13. 40. (2)—(2) Cf. iii. 5. 19. e. (3) Sc. *sunt*. Male autem Gz. cum superioribus jungit. (4) Cf. iii. 14. 45. (5) Soldan. *p. Lig.* 64. (6) *his* Gz. (7) Cf. iii. 5. 16., inf. 28. 86. (8) V. Nizol. (9) *-ve* Gz. e suis. (10)—(10) Gies. *de D.* 67. (11) Cf. 3. 7. (12) Ex Pal. 6. et Eliens. D. pro *sciendique prudens*; accedunt Spir. et Erl. (13) Del. Mg. cum Erl.: v. ad iv. 20. 56. (14) Sc. agendi. (15)—(15) Cf. *de Or.* ii. 35. 150. (16) Gz. pro *etiam* ex Spir. et Erl. (17) Cf. *Lael.* 20. 74. (18) Cf. iv. 21. 59. (19) Bak. *de L.* 447, 8. (20) *usu* L., frustra. (21)—(21) Cf. 6. 17. (22) Nonius 495. Male Gz. *tem*—. (23) *-ia* Mg. e Nonio et cod. Erl. (24) V. ad *de Off.* i. 29. 101.; adde *Tusc.* iv. 8. 17. (25)—(25) Cf. iii. 3. 10. e. (26) Sc. *apparet*, np. lumen eorum, *(ita)* ut —. Etsi Mg. mavult figuram quamdam intelligere, ut ex *apparet* (fit ut appareat) adsumendum sit *fit*. (27)—(27) Cf. *de Or.* ii. 60. 243., *de N. D.* ii. 28. 71., 44. 115., supra ii. 14. 45.: vv. Krueger. *de Attr.* § 162., Matth. *p. L. M.* 12. 34., Kritz. ad Sallust.

Digitized by Google

sapientiam verasque opiniones assequi possit[30]. Quare, quoniam de primis naturae commodis[31] satis dictum est, nunc de[32] majoribus consequentibusque videamus[33]. 59. Natura[1] igitur corpus quidem hominis sic et genuit et formavit[1], ut alia in primo[2] ortu[2] perficeret, alia progrediente[3] aetate[3] fingeret[4], neque[5] sane multum adjumentis externis et adventiciis uteretur[5]. Animum autem reliquis[6] rebus ita perfecit, ut corpus. Sensibus enim ornavit ad res percipiendas idoneis, ut nihil[7] aut non multum[7] adjumento ullo ad suam confirmationem[8] indigeret. Quod[9] autem in homine praestantissimum atque optimum[9] est, id[10] deseruit. Etsi[11] dedit talem mentem, quae omnem virtutem jam[12] accipere posset, ingenuitque[13] sine[14] doctrina[14] notitias[13] parvas rerum maximarum et quasi instituit docere, et induxit[15] in ea, quae inerant, tamquam elementa virtutis. Sed virtutem ipsam[16] inchoavit; nihil[17] amplius[17]. 60. Itaque nostrum est (quod[1] nostrum dico, artis est) ad ea principia, quae accepimus, consequentia exquirere, quoad sit id, quod volumus, effectum; quod quidem pluris sit haud paulo magisque ipsum propter se expetendum, quam aut sensus aut corporis ea, quae diximus; quibus tantum praestat mentis excellens

J. 277. ([28]) *De Legg.* II. 653. A. ([29]) V. ad *C. M.* 1. 3. n. 13. ([30]) V. ad i. 10. 33. n. 14. ([31]) Cf. iv. 21. 59., *Acad.* ii. 45. 138. ([32])—([32]) Cf. iv. 4. 8.

59. ([1])—([1]) Cf. *de L.* i. 9. ([2]) Cf. 6. 17. ([3]) Cf. 15. 41. ([4]) Nonius 308., Bak. *de L.* 353. ([5])—([5]) I. e., neque ipsum (corpus) sane multum adjumentis . . . indigeret. Cf. mox de animo. ([6]) Sc. praeter virtutem : cf. *ad A.* vii. 11. 3., "urbe *reliqua* capta, arcem tamen retinuerunt." ([7])—([7]) Cf. *Brut.* 40. 150. De *aut* ad iv. 6. 15. ([8]) Recte Or. ex edd. aliquot vett. (adde codd. Oxx. quatuor) pro *confo*—, conferens § 62., "*confirmatae.*" ([9])—([9]) Cf. 20. 57. ([10]) De neutro ad *C. M.* 20. 75. e. ([11]) V. ad 9. 27. ([12]) Del. E. cum Par. 1., cum quatuor suis Gz., seqq. Or. et Mgio. ([13])—([13]) Feldh. *de L.* II. 48. ([14]) Cf. 15. 43. ([15]) V. Nizol. ([16]) "Quorsum *ipsam?*" quaerit Bak. *de L.* 350. Ego sic intelligo: virtutem, si solum genus spectes. ([17]) Sc. *fecit:* v. ad *C. M.* 16. 58.; adde inf. 29. 87. Et sic recte Manut. pro *nihil itaque amplius nostrum est*, conferens exempla formulae *Acad.* ii. 23. 74., *in Verr.* iv. 25. 56., v. 49. 128., *p. Caec.* 27. 75., *p. Flacco* 10. 23., *ad F.* xii. 1. 2.; neque aliter codd. Erl. et Mor.

Digitized by Google

perfectio, ut vix cogitari possit, quid intersit. Itaque omnis honos, omnis admiratio, omne studium ad virtutem et ad eas actiones, quae virtuti sunt consentaneae, refertur; eaque omnia, quae aut ita in animis sunt aut ita geruntur, uno[3] nomine[2] honesta dicuntur. Quorum omnium quaeque[3] sint notitiae, quaeque[4] significentur rerum[5] vocabulis, quaeque cujusque vis[6] et natura[6] sit, mox[7] videbimus[7].

XXII. 61. Hoc autem loco tantum explicemus, haec, honesta quae[1] dico, praeterquam[2] quod[2] nosmet ipsos diligamus, praeterea[2] suapte natura per se esse expetenda. Indicant pueri, in quibus, ut in speculis[3], natura cernitur. Quanta[4] studia decertantium sunt! quanta ipsa certamina! ut illi efferuntur[5] laetitia[5], quum vicerint[6]! ut pudet victos! ut se accusari nolunt! quam[7] cupiunt laudari! quos[8] illi labores non[8] perferunt, ut aequalium[9] principes sint! quae memoria est in his[10] bene merentium! quae referendae gratiae cupiditas! Atque ea in[11] optima[11] quaque indole[11] maxime apparent; in qua haec honesta, quae intelligimus, a natura tamquam[12] adumbrantur[13]. 62. Sed haec[1] in pueris expressi[1]. In iis vero aetatibus, quae jam confirmatae[2] sunt, quis est tam dissimilis[3] homini[3], qui non moveatur et offensione[4] turpitudinis et comprobatione[4]

60. (1) De parenthesi ad *C. M.* 16. 56. n. 37. (2) Cf. § 58. (3) De copula Ellendt. *de Or.* II. 71. (4) *queisque* legi vult D., Mg. autem *quibusque*. (5) Uncis inclusit E. (6)—(6) Cf. i. 16. 50., iii. 16. 54. (7) Cf. i. 10. 35.

XXII. 61. (1) *h. h., q. d.* Mg.: v. ad iv. 3. 7. n. 3. (2)—(2) Hand. IV. 551. 7. (3) Cf. ii. 10. 32. (4) De omisso *enim* Gernh. *Lael.* p. 21.; adde supra i. 8. 26. (5) Cf. 15. 42. (6) *-runt* Mg.: v. ad *C. M.* 15. 51. n. 24. (7) Moser. *de Rep.* 45. (8)—(8) Suspecta Mgio negandi particula. (9) Cf. 15. 42. (10) *iis* Mg. (11)—(11) Cf. *Tusc.* i. 15. 33., *de Off.* i. 8. 26., "*in maximis ingeniis.*" (12) Cf. iv. 16. 43. (13) Halm. *p. Sulla* 113.

62. (1)—(1) I. e., Sed haec, quae adhuc expressi, in pueris expressi, sive in pueris fiunt et sunt puerorum. Cf. i. 7. 26., iii. 1. 2. Et sic scribo, *expressi*, pro vulg. *expressa*, quod uncis inclusit E., plane delevit Gz., seqq. Sch. et Or. At Mg. ex Erl.: *Sed haec in pueris* (sc. adumbrata sunt); *expressa vero in iis* —; quae ellipsis nullo modo ferri potest. (2) Cf. 15. 42. *firmitatis; Lael.* 20. 74. (3) V. ad 5. 12.,

Digitized by Google

honestatis? quis est, qui non oderit lubidinosam, protervam[5] adolescentiam? quis[6] contra in illa aetate pudorem, constantiam, etiam si sua nihil intersit, non tamen diligat[6]? quis Pullum Numitorium[7], Fregellanum, proditorem, quamquam rei publicae nostrae profuit, non odit? quis urbis[8] conservatorem Codrum[9], quis Erechthei[10] filias[10] non maxime laudat? cui Tubuli[11] nomen odio non est? quis Aristidem non mortuum[12] diligit? An obliviscimur, quanto opere in audiendo in[13] legendoque[13] moveamur, quum pie, quum amice, quum magno animo aliquid factum cognoscimus? 63. Quid loquar[1] de nobis, qui ad laudem et ad[2] decus nati, suscepti, instituti sumus? qui clamores[3] vulgi atque imperitorum excitantur in theatris, quum illa[4] dicuntur:

Ego sum Orestes,

contraque ab altero:

Immo enimvero ego sum, inquam, Orestes!

Quum autem etiam exitus[5] ab utroque datur conturbato errantique regi: *Ambo ergo una necari[6] precamur,*

"*patri similis.*" ([4])—([4]) I. e. qui non moveatur et turpitudine, ut ipsa offendatur, et honestate, ut ipsam comprobet. De *offensione* quidem Bak. *de L.* 542. ([5]) De asyndeto Soldan. *p. Lig.* 86. ([6])—([6]) Nota post periphrasticam illam formam *quis est qui non oderit* sequi breviorem loquendi modum *quis . . non diligat? quis . . non odit?* v. ad iv. 13. 32. e. ([7]) Recte E. pro *Numitorem:* cf. *de Inv.* ii. 34. 105. De cognomine autem praemisso Ellendt. *de Or.* II. 290.; adde *C. M.* 14. 48., *Lael.* 11. 39. ([8]) *hujus u.* vult Mg. Sed potuit, opinor, imprudens Cic., etiam in homine Romano loquente, Atticorum consuetudinem sequi. ([9]) De quo *Tusc.* i. 48. 116., *de N. D.* iii. 19. 49. ([10]) Cf. *p. Sext.* 21. 48., *Tusc.* i. 48. 116. ([11]) De quo ii. 16. 54. ([12]) Etiam mortuum. ([13])—([13]) Del. repetitum *in* codd. Oxx. duo cum edd. aliquot vett., uncis inclusit Mg., frustra: v. ad i. 10. 34., ii. 30. 97. De copula autem ad i. 1. 2.

63. ([1]) *-or* Sch. 2., prob. Or.; recepit etiam Mg. Ego sic intelligo: Quid loquar, nos, qui . . . sumus, quomodo affici soleamus, quum illa dicuntur, . . . Nam, ut nos omittam, qui clamores vulgi excitantur! Ceterum de ipsa formula supra 19. 50.; add. Matth. *in Cat.* iv. 8. 16. ([2]) De repetita praep. v. ad § 62. ([3]) Cf. *Lael.* 7. 24. ([4]) Halm. *p. Sest.* 274. ([5]) Sc. conturbationis errorisque. ([6])

Digitized by Google

—quoties hoc agitur, ecquandone[7], nisi admirationibus[8] maximis? Nemo est igitur, qui[9] non[9] hanc affectionem[10] animi probet atque laudet; qua[11] non modo utilitas nulla quaeritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides. 64. Talibus exemplis non fictae[1] solum fabulae[1], verum etiam historiae[2] refertae sunt, et quidem maxime nostrae. Nos enim ad sacra Idaea accipienda optimum[3] virum[3] delegimus; nos tutores[4] misimus[5] regibus[5]; nostri imperatores[6] pro salute patriae sua capita voverunt; nostri consules[7] regem inimicissimum moenibus jam appropinquantem monuerunt, a veneno ut[8] caveret; nostra in re publica et, quae[9] per vim oblatum stuprum voluntaria morte lueret[10], inventa[11] est[11], et qui[9] interficeret[12] filiam[12], ne stupraretur: quae quidem omnia[13] et innumerabilia praeterea, quis est, qui[14] non[14] intelligat, et[15] eos, qui fecerint[16], dignitatis splendore ductos[17], immemores[17] fuisse[17] utilitatum suarum, nosque[15], quum ea laudemus, nulla alia re, nisi honestate duci?

XXIII. Quibus rebus expositis[1] breviter[1] (nec enim sum copiam[2], quam potui, quia dubitatio in re[3]

Dedit Mg. e vestigiis codicum et collato ii. 24. 79.; et sensum quidem eumdem volunt D., *necemur*, B., *unam necem*, Gz. *enicarier*: male autem editum est *vivere*. (7) Recte Gz., ut voluerat D. prob. Ellendt. *Brut.* 24., pro *quandove*: codd. *et q.* (8) *admurmurationibus?* (9) *quin* Gz. ex Spir. et Erl. (10) Cf. iii. 20. 65. (11) V. ad iv. 18. 49.

64. (1)—(1) Cf. i. 20. 65.; add. Nonius 309. (2) Cf. i. 7. 25. (3) P. Cornelium Scipionem Nasicam: cf. *Brut.* 20. 79. (4) Quasi rhetorice numero utitur plurali: nam in uno M. Aemilio Lepido, opinor, liberis Ptolemaei tutore in Aegyptum misso constitit res. (5) *r. m.* Mg. (6) De Deciis nota res est. (7) Lege Fabricii factum *de Off.* iii. 22. 86. (8) V. ad i. 14. 47. (9)—(9) De Lucretia et Virginio nihil opus monere. Ad ellipsin masculini (*inventus*) ex feminino adsumendi cf. *de Off.* i. 36. 130. (10) *elueret?* (11) Nota in laude. Nam plerumque in malam partem dicitur *inventus est qui* —: *in Verr.* p. 80., 97., 194., 195., 443., 697., 745. ed. Z. (12) *f. i.* Mg. e solo Erl. (13) *q. q. omnia videns?* (14) *quin* Mg. ut § 63. (15)—(15) V. ad iv. 8. 19.; add. Bak. *de L.* 400. (16) Gz. e codd. pro *-runt*. (17)—(17) Sive: *d. s. ductos fuisse, quum immemores essent u. s.*: v. ad ii. 20. 64.

XXIII. (1) Hoc ordine Gz. e codd. (2) Gies. *de D.* 212. (3) Nota *rebus . . . re*: v. Wopkens. *LL. TT.* 129. *H.* et *M. Obss. N.*

Digitized by Google

nulla erat, persecutus); sed[4] his rebus concluditur profecto, et virtutes omnes et honestum illud, quod ex his[5] virtutibus[6] exoritur[7] et in his[8] haeret, per[9] se[9] esse[9] expetendum. 65. In omni autem honesto, de quo loquimur, nihil est tam illustre[1] nec quod latius[2] pateat[2], quam conjunctio inter[3] homines[3] hominum[3] et quasi[3] quaedam[3] societas[4] et communicatio[5] utilitatum[6] et ipsa caritas generis humani, quae, nata[7] a primo satu[7], quo[8] a procreatoribus nati diliguntur et tota domus conjugio et stirpe conjungitur, serpit[9] sensim foras, cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitiis, post vicinitatibus, tum[10] civibus[11], et iis, qui publice socii atque amici sunt, deinde totius complexu gentis[12] humanae: quae animi[13] affectio[13] suum cuique tribuens atque hanc, quam dico[14], societatem conjunctionis humanae munifice et aeque[15] tuens justitia dicitur; cui sunt[16] adjunctae[16] pietas[17], bonitas, liberalitas, benignitas, comitas[18], quaeque sunt generis ejusdem. Atque haec ita[19] justitiae propria sunt, ut[19] sint virtutum reliquarum communia. 66. Nam, quum sic hominis natura generata[1] sit, ut habeat quiddam[2] innatum[3] quasi[2] civile atque populare, quod Graeci πολιτικὸν

X. 161.; adde codicis Ambros. lect. p. *Sulla* 9. 28. (4) Cf. ii. 33. 107. (5) *iis* Mg. (6) Del. Mg. cum Erl. et Spir., frustra: cf. *in Verr.* iii. 33. 76., "*his uxoribus.*" (7) *oritur* Mg. ex Erl. (8) *illis* Mg. (9) Hoc ordine Gz. e codd.

65. (1) Cf. *de Rep.* i. 24. 38. (2)—(2) Cf. *de Off.* iii. 17. 69. (3) Cf. 19. 54., et mox § 66. (4) Cf. ii. 14. 45., iii. 19. 62. (5) *-itas* aliquot, frustra. (6) Cf. *de Rep.* i. 25. 39. (7)—(7) Cf. *de Rep.* i. 24. 38., *de Off.* i. 17. 54. (8) *quom?* (9) Cf. ii. 14. 45. (10) Recte L. pro *cum.* (11) I. e., opinor, quasi *civium* (complexu); v. ad *de N. D.* i. 5. not. 15.: cf. ii. 14. 45., "primum *civium*, deinde omnium mortalium *societate.*" Et sic videmus, recte infra positum esse *deinde*, ubi Mgius potius *denique* requirit. (12) Notat Mg. *gentem* pro *genere*, negatque Ciceronem alibi dixisse. Vere, opinor: nam exemplum, quod affert Mencken. *Obss.* p. 422. nescio qua editione usus, mendosum et nullum est. (13) Cf. 22. 63. (14) Cf. § 66. (15) Quo sensu dicatur, ex adverbio, cum quo copulatur, facile intelligitur; sed eodem sensu nusquam alibi dixit Cic. Bene animadvertit Mg. (16) Hoc ordine Gz. e codd. (17) Feldh. *de L.* II. 114. (18) *-unitas* aliquot, frustra: cf. *de Off.* iii. 5. 24. (19)—(19) Hand. III. 475. 14.; adde *in Verr.* ii. 9. 25. e., 30. 73.

66. (1) Cf. 15. 43. (2)—(2) Cf. § 65. (3) *ingenitum* Mg. ex Spir.,

Digitized by Google

vocant, quidquid aget quaeque virtus, id a communitate et ea, quam exposui, caritate atque[4] societate humana non abhorrebit; vicissimque justitia, ut ipsa se fundet usu[5] in ceteras virtutes, sic illas expetet. Servari enim justitia, nisi a forti viro, nisi a sapiente, non potest. Qualis est igitur omnis haec, quam dico[6], conspiratio[7] consensusque virtutum, tale est illud ipsum honestum; quandoquidem honestum aut ipsa virtus est aut res gesta virtute. Quibus in[9] rebus vita consentiens[9] virtutibusque respondens recta et honesta et constans et naturae congruens existimari potest. 67. Atque[1] haec conjunctio confusioque[2] virtutum tamen[1] a philosophis ratione quadam distinguitur. Nam, quum ita copulatae connexaeque sint[3], ut omnes omnium participes sint, nec alia ab alia possit separari, tamen proprium suum cujusque munus est, ut[4] fortitudo in laboribus periculisque cernatur, temperantia in praetermittendis voluptatibus, prudentia in delectu bonorum et malorum, justitia in suo cuique tribuendo. Quando[6] igitur inest in omni virtute cura quaedam quasi foras spectans aliosque appetens atque complectens, exsistit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut affines, ut cives, ut omnes denique (quando[6] unam societatem hominum[7] esse volumus) propter se expetendi sint. Atque[8] eorum nihil est ejus generis, ut sit in fine atque extremo bonorum. 68. Ita[1] fit[1], ut duo genera propter se expetendorum reperiantur, unum, quod est in iis, in[2] quibus completur illud ex-

Erl., marg. Crat., quae forma participii nisi in corrupto loco *de L.* i. 17. 46. apud Cic. non legitur; *ingenatum* Bas., quod ad *ingnatum* videtur spectare. (4) *ac* Mg. (5) Del. Spir. et Erl, frustra. (6) Cf. § 65. (7) Cf. i. 20. 65. (8) Del. Mg. cum Erl., jam B. volente, ut dativus sit *rebus*. (9) Sc. *sibi*: v. Gz. in Add.

67. (1)—(1) Hand. I. 489., Stuerenb. *p. Arch.* 55., nos *Dectr.* i. 48. (2) Henrichsen. *de Or.* 226., Moser. *Tusc.* I. 83. (3) Male *sunt* edd. aliquot. (4) Exegetice. Male autem D. *ut . . cernitur* legebat. (5) *Quoniam* aliquot: vv. Wunder. praef. ad *VV. LL.* p. lxxvi, Gernh. *Parad.* 198. b. et 228. b, Frotscher. ad Muret. I. 167. (6) *quoniam* Mg. ex Erl. (7) Postponi vult Beier. *de Off.* I. 103., *u. s. e. v. hominum.* (8) -*i* Mg. ex Erl., frustra: Hand. I. 492. 16.

Digitized by Google

tremum; quae sunt aut animi aut corporis. Haec[3] autem, quae sunt extrinsecus, id est, quae neque in animo insunt[4] neque in corpore, ut amici, ut parentes, ut liberi, ut propinqui, ut ipsa patria, sunt illa[5] quidem[5] sua sponte cara, sed eodem in genere, quo illa, non sunt. Nec vero quisquam[6] summum bonum assequi umquam[6] posset, si omnia illa, quae sunt extra, quamquam[7] expetenda, summo bono continerentur.

XXIV. 69. Quo modo igitur, inquies, verum esse poterit, omnia referri ad summum bonum, si amicitiae, si propinquitates, si reliqua externa summo bono non continentur? Hac videlicet ratione, quod ea, quae externa sunt, iis tuemur officiis, quae oriuntur a suo cujusque[1] genere virtutis. Nam et amici cultus et parentis ei[2], qui officio fungitur, in eo ipso prodest, quod ita fungi officio, in recte factis est; quae sunt orta a[3] virtutibus. Quae quidem sapientes sequuntur[4], utentes[4] tamquam[5] duce[6] natura[6]. Non[7] perfecti autem homines et tamen ingeniis[8] excellentibus praediti excitantur saepe[9] gloria[9], quae habet formam[10] honestatis et similitudinem. Quod si[11] ipsam[11] honestatem undique perfectam atque[12] absolutam, rem unam[13] praeclarissimam omnium maximeque laudandam, penitus viderent[11], quonam gaudio complerentur, quum tanto opere ejus[14] adumbrata opinione[14] laeten-

68. (1) Cf. 7. 19. (2) Del. Sch. et Or. (3) De omissa appositione Mg. in exc. 808.: cf. iii. 21. 72. (4) E codd. D. et Gz. pro *sunt*. (5) Cf. iv. 16. 43. (6)—(6) *umq.* — *quisq.* Mg. ex Erl. (7) Nota c. participio sine verbo: v. Mg.

XXIV. 69. (1) Nota *cujusque*, ubi mallet quis *quidque*: v. Mg. ad 17. 46. (2) Pro *et* corrigendum monuit Or.; cui recte paruit Mg. (3) Recte addidit Mg. cum L. (4) Mire Gziani omnes *utentes sequuntur*. Mallet quis *sequentes utuntur*: at v. ad ii. 20. 64. n. 3. (5) Om. aliquot. (6) Cf. i. 21. 71. (7) Cf. ii. 31. 103., "*non*-doctorum." (8) De plur. Zumpt. § 92. (9) Recte conjecit L. pro *spe gloriae*; agnoscunt etiam codd. aliquot. Cf. emend. nostr. in Sallustio *J.* 6., "quae etiam mediocris viros *saepe* transvorsos agit," pro *spe praedae*. Postpositi autem adverbii exempla confert Gz. i. 19. 63., *de Off.* iii. 13. 56. (10) *speciem* Mg. ex Erl. et Mor., male: cf. ii. 15. 48. (11)—(11) Cf. *de Off.* i. 5. 14. (12) Gz. e codd. pro *et*. (13) V. ad ii. 13. 42. (14)—(14) Cf. *Lael.* 26.

Digitized by Google

tur? 70. Quem enim deditum voluptatibus, cupiditatum[1] incendiis inflammatum, in iis potiendis[2], quae acerrime concupivisset[3], tanta laetitia perfundi[3] arbitramur, quanta aut superiorem Africanum Hannibale victo, aut posteriorem Carthagine[4] eversa[4]? quem Tiberina descensio[5] festo[6] illo[6] die[6] tanto gaudio affecit, quanto L. Paullum, quum regem Persen captum adduceret, eodem flumine invectio[7]? 71. Age nunc, Luci noster, exstrue animo altitudinem excellentiamque virtutum; jam[1] non[1] dubitabis, quin earum compotes homines, magno animo erectoque viventes, semper sint beati; qui omnes motus fortunae mutationesque rerum et temporum leves et imbecillos[2] fore intelligant, si in virtutis[3] certamen[3] venerint. Illa enim, quae sunt a nobis bona corporis numerata, complent ea[4] quidem[4] beatissimam vitam, sed ita, ut sine[5] illis possit beata vita exsistere. Ita enim parvae et exiguae sunt istae accessiones[6] bonorum, ut, quemadmodum stellae in[7] radio[8] solis, sic istae[9] in[7] virtutum[10] splendore[10] ne cernantur[10] quidem. 72. Atque,

98., *de Off.* ii. 9. 32.

70. (1) *quem c.* Gz. ex Spir. et Erl., seqq. Or. et Mgio. (2) Borgers. *Parad.* 40. (3)—(3) Aut *concupiverit* aut *perfusum esse* requirit Mg., recte. (4) Cf. *de Off.* ii. 22. 76. (5) Recte D. ex El., pro *decursio;* accedunt Spir. et Erl.: cf. apud Mg. Propert. ii. 4. 19. (6)—(6) Np. Fortis Fortunae. Contulit Camerar. Ovid. *Fast.* vi. 773. (7) Sic ex Spir. et Erl. Gz., ut etiam conjecerat D., pro *invectum;* cujus tamen lectionis attractio (*invectum*, sc. affecit, np. id ipsum, esse invectum flumine eodem) si aliquo codicum numero niteretur, sollicitandam ego non putarem. Nunc ceteri codd. omnes, ut videtur, *invecto.*

71. (1) Hand. III. 131. 5.; adde *de Or.* ii. 38. 158., *Brut.* 46. 172., *p. L. M.* 9. 24., *in Cat.* i. 5. 10., ii. 12. 27., *p. Sulla* 13. 39., *p. Sext.* 1. 2., inf. 27. 79. (2) Sic ex Spir. et Erl. Gz., ut jam L. et Grut., pro *-les:* v. Moser. *Parad.* 39.; add. Kritz. ad Sallust. *J.* 1. (3) I. e. cum virtute in certamen. Sed de gen. alias. (4) Nota *ea* ante *quidem* abundans. Nimirum noluit: *Illa . . . illa quidem* —. (5) *vel sine* vult Gz., frustra: v. Moser. *de Rep.* 176. b. (6) Ellendt. *de Or.* II. 379. (7) Cf. iii. 14. 45. (8) *-iis* ex Spir. et Erl. Gz., seq. Mgio, frustra. Quippe occupaverat scribentis animum numerus singularis mox in *splendore* ponendus: vide de attractione numeri ad *de Off.* iii. 17. 68. et *C. M.* 6. 19. n. 21. Etsi vel sine attractione potest singularis numerus pro genere poni: Zumpt. § 92. n. 2. (9) Addit

Digitized by Google

hoc[1] ut[2] vere dicitur, parva esse ad beate vivendum momenta ista corporis[3] commodorum[3], sic[2] nimis[4] violentum[4] est, nulla esse dicere. Qui enim sic disputant, obliti mihi videntur, quae ipsi elegerint[5] principia naturae. Tribuendum[6] est[7] igitur[7] his aliquid[6], dummodo, quantum tribuendum sit, intelligas. Est tamen[8] philosophi non tam gloriosa, quam vera quaerentis nec[9] pro[10] nihilo[10] putare[10] ea, quae secundum naturam illi ipsi gloriosi esse fatebantur[11], et[9] videre tantam[12] vim virtutis tantamque, ut[13] ita dicam[13], auctoritatem honestatis, ut reliqua non illa[14] quidem[14] nulla, sed ita parva sint, ut nulla esse videantur. Haec est nec[15] omnia spernentis praeter virtutem et[15] virtutem ipsam suis laudibus amplificantis oratio. Denique haec est undique completa et perfecta explicatio summi boni. Hinc ceteri[16] particulas arripere conati, suam[17] quisque[16] videri voluit[16] afferre sententiam[17].

XXV. 73. Saepe ab Aristotele, a[1] Theophrasto mirabiliter est laudata per se ipsa rerum scientia. Hoc uno captus Herillus scientiam summum bonum esse defendit[2], nec rem ullam aliam per se expetendam. Multa sunt dicta ab antiquis de contemnendis ac despiciendis rebus humanis. Hoc unum Aristo tenuit: praeter[3] vitia atque virtutes, negavit rem esse ullam aut fugiendam aut expetendam. Positum[4] est a nostris, in iis[5] esse[6] rebus, quae secundum naturam essent,

propter interposita, ut saepe *ille*: v. ad *C. M.* 7. 22. n. 19. ([10])—([10]) Cf. 30. 90.

72. ([1]) *haec* codd. multi, edd. ante Grut.: v. ad i. 6. 19. e. ([2])—([2]) V. ad i. 1. 3. ([3]) I. e., quae corporis commoda habeant. De gen. autem duplici Wopkens. *LL. TT.* 123. *H.* ([4]) V. ad i. 18. 57. ([5]) Placet mihi haec Gruteri conj. prae iis, quae sunt ceterorum, *fe cerint* Lambini (prob. Mg.), *dederint* Davisii, *jecerint* Gifanii: nam codd. *egerint*. ([6])—([6]) Cf. ii. 21. 68., *Tusc.* i. 49. 119. ([7]) Hoc ordine Gz. ex Spir. et Erl.: v. Hand. III. 198. ([8]) *enim* susp. D., Gz. autem *autem*. ([9])—([9]) Cf. 12. 34.; mox iterum. ([10])—([10]) Cf. iii. 8. 29. ([11]) *-entur* Mg. Erl. secutus. ([12]) *t. esse* vult Mg. ([13])—([13]) Cf. 5. 12. ([14]) Cf. 7. 20. ([15])—([15]) V. n. 9. ([16])—([16])—([16]) V. ad *de Off.* i. 41. 147.; add. Meyer. *Brut.* 167. b. ([17])—([17]) Cf. 25. 74.

XXV. 73. ([1]) *et T.* M., L., frustra. ([2]) V. ad ii. 35. 117. e. ([3])

Digitized by Google

non dolere. Hoc Hieronymus summum bonum esse dixit. At vero Callipho[7] et post eum Diodorus[7], quum alter voluptatem adamavisset[8], alter vacuitatem doloris, neuter[7] honestate carere potuit[7], quae est a nostris laudata maxime. 74. Quin etiam ipsi voluptarii deverticula quaerant[1], et virtutes habeant[1] in[2] ore[2] totos dies, voluptatemque primo dumtaxat expeti dicant[1], deinde consuetudine[3] quasi alteram quamdam naturam effici; qua impulsi multa faciunt[5] nullam quaerentes voluptatem. Stoici restant[6]. Hi quidem non unam aliquam aut alteram[7] a nobis, sed totam ad se nostram philosophiam transtulerunt. Atque, ut reliqui fures earum rerum, quas ceperunt[8], signa commutant, sic illi, ut[9] sententiis nostris pro suis uterentur[9], nomina, tamquam rerum notas, mutaverunt[10]. Ita relinquitur sola haec disciplina digna studiosis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris[11] viris, digna[12] principibus[12], digna regibus. 75. Quae quum

De partic. *itaque* quasi omissa ad 18. 49. (4) V. ad ii. 2. 4. (5) *his* Gz. e codd. (6) Addidit Mg. e codd., quum edd. jungerent *Positum est . . in . . non dolere.* (7)—(7)—(7)—(7) Cf. 24. 72. e., "*ceteri . . quisque . . voluit* —." (8) *-asset* Mg.

74. (1)—(1)—(1) Indicativos reponunt L., E., Or. sine codd. Solus cod. Balliol. *quaerunt*, conjiciente D. *quaerunt ut virtutes* —. (2) Cf. ii. 7. 22. (3) *-nem* Pall. meliores, item, ut videtur, tres Davisii (qui Arnob. confert l. ii. p. 73., "*consuetudo* in naturam vertitur"), edd. ante Manut. (4) Addidit Gz. ex Spir. et Erl.; etsi jam habent Crat. et Manut. (5) *-ant* E. (6) Nonius 378.; adde supra 8. 22. (7) Addidit L. quidem *sententiam*, Gz. autem de conj. D. *rem;* denique *partem* addi volebat B. Equidem posse censeo *partem* subaudiri et ex eo quod in altero membro est *totam philosophiam* exigi: cf. *de Off.* i. 13. 41., "*Totius* autem injustitiae *nulla* capitalior, quam —." (8) *clepserunt* in veteribus libris legi tradit Muret. *VV. LL.* ix. 19.; sed istos libros nisi Muretus vidit nemo. Probabat tamen D., vel potius *cleperunt;* et hoc recepit Or. At recte Mg. *ceperunt* tuetur, quod, quum fures nominati essent, genus capiendi satis intelligeretur. In illo autem *de Rep.* iv. apud Nonium 20., "non modo ut Spartae, rapere ubi pueri et *clepere* discunt," videtur Cic. veterem aliquam formulam legis respexisse (cf. *de L.* ii. 9. 22.): q. d., ubi pueri id discunt, quod nos vetamur legibus, rapere et clepere. (9)—(9) Cf. 24. 72. e. (10) Nota simplex pro composito: v. Wopkens. *LL. TT.* 295. H.; add. Or. ad Wolfii scholas ad *Tusc.* iii. 15. 32., nos *de D.* ii. 27. et *C. M.* 1. 2. n. 11., supra iii. 7. 2., inf.

Digitized by Google

dixisset paulumque institisset, Quid[1] est[1]? inquit; satisne vobis videor pro meo jure in[2] vestris auribus[2] commentatus[3]? Et[4] ego, Tu vero, inquam, Piso, ut saepe alias, sic hodie ita nosse[5] ista[5] visus es, ut, si tui copia[6] nobis semper[6] fieret, non multum Graecis supplicandum putarem. Quod quidem eo probavi magis, quia memini, Staseam[7] Neapolitanum, doctorem illum tuum, nobilem sane Peripateticum, aliquanto ista secus dicere solitum, assentientem iis[8], qui multum in fortuna secunda aut adversa, multum in bonis aut malis corporis ponerent. Est[9] ut[9] dicis[9], inquit; sed haec ab Antiocho, nostro[10] familiari[10], dicuntur multo melius et fortius, quam a Stasea dicebantur. Quamquam ego non quaero, quid tibi a me probatum sit, sed[11] huic Ciceroni nostro, quem discipulum cupio a[12] te abducere[13].

XXVI. 76. Tum Lucius, Mihi vero ista valde probata sunt; quod[1] item[1] fratri puto. Tum mihi Piso, Quid ergo? inquit; dasne adolescenti veniam? an eum discere ea[2] mavis, quae[2] quum praeclare[3] didicerit[3], nihil[4] sciat[4]? Ego vero isti[5], inquam[5], permitto[6]; sed nonne meministi, mihi[7] licere probare ista[7], quae sunt a[8] te[8] dicta? Quis enim potest ea, quae probabilia videantur[9] ei[10], non probare? An[11] vero, inquit,

28. 86. (11) Cf. i. 10. 36. (12) Om. cod. Mor.

75. (1) Cf. *Philipp.* ii. 13. 32., 25. 61. (2)—(2) I. e. vobis audientibus. (3) Id quod discendi causa fieri solet, non docendi (cf. 15. 42.), et a solis apud se, non aliis audientibus. (4) Cf. 2. 5. (5) Hoc ordine Gz. e tribus. (6)—(6) *n. potestas saepius* Mg. ex Erl. et Spir. Cf. *de Or.* iii. 33. 133., "facere civibus omnibus consilii sui *copiam.*" (7) Cf. 3. 8. (8) Cf. 5. 12. (9)—(9) Cf. iii. 5. 19. (10) *f. n.* Mg. ex Erl. et Spir. (11) Ita omittit *quid*, quasi altero esset verborum ordine usus: *Quamquam ego quaero, quid non tibi . . ., sed huic* —. (12) *ab* Spir. et Erl.; et utitur hoc Hand. I. 6.: sed *abs* in eadem re ponit Cic. *de Or.* ii. 10. 40. (13) Cf. 28. 86., 32. 95., *de Or.* ii. 10. 40.

XXVI. 76. (1) I. e., ad quod quod attinet, item fratri puto probari ista. Cf. 28. 83. e. (2)—(2) V. ad ii. 16. 51. (3) *plane perdidicit* Spir.; *plane perdiderit* Erl.; inde susp. Gz., sed dubitanter, *plane perdidicerit*, et hoc recepit Mg., frustra. (4) Cf. *de N. D.* i. 7. 17. (5) *inq., isti* Mg. ex Erl. et edd. aliquot vett. (6) V. Nizol. (7)—(7) *l. m. i. p.* Mg. solum Erl.

Digitized by Google

quisquam[11] potest probare, quod perceptum, quod comprehensum, quod cognitum non habet[12]? Non est ista, inquam, Piso, magna dissensio. Nihil est enim aliud, quamobrem mihi[13] percipi nihil[13] posse videatur, nisi quod percipiendi vis ita definitur a Stoicis, ut negent quidquam posse percipi, nisi tale verum, quale falsum esse non possit. Itaque haec cum illis est dissensio, cum Peripateticis nulla sane. Sed haec omittamus; habent[14] enim et bene longam et satis litigiosam[15] disputationem[14]. 77. Illud mihi a te nimium festinanter dictum videtur, sapientes omnes[1] esse semper[1] beatos. Nescio[2] quo[3] modo[2] praetervolavit[3] oratio. Quod nisi ita[4] efficitur[5], quae Theophrastus de fortuna, de dolore, de cruciatu corporis dixit, cum quibus conjungi beatam vitam nullo modo posse putavit, vereor[6], ne vera sint. Nam illud vehementer repugnat, eumdem[7] et[7] beatum esse et[7] multis malis[8] oppressum. Haec quo modo conveniant, non[9] sane[9] intelligo. Utrum igitur tibi non placet, inquit[10], virtutis[11] tantam vim esse[11], ut ad beate vivendum se ipsa contenta sit? an, si id probas, ita[12] fieri[12] posse negas, ut ii, qui virtutis compotes sint, etiam malis[13] quibusdam[13] affecti beati sint? Ego vero volo[14] in virtute vim esse quam maximam; sed,

secutus. (6) *apte* ex aliquot Gz.; *apte a te?* (9) "Conjunctivus . . significat . . : ea, quae *tamen* —." Mg.; add. Matth. *p. Rosc. A.* 8. 23. (10) Nota *ei* primum in clausula; cf. iii. 1. 2.; deinde quasi pro *sibi* vel *ipsi*; v. ad iv. 7. 18. (11)—(11) Cf. ii. 4. 11., iii. 13. 42. (12) *-eat* legendum censebat E., quem refutare monet Or. Bremium in *Philol. Beyträg.* p. 185. (13)—(13) Hoc ordine Mg.; Gz. autem *m. n. p.*; vulg. *n. p. m.* (14)—(14) Cf. *de Fa.* 10. 21. (15) Bak. *de L.* 322.

77. (1)—(1) *o. s. e.* edd. aliquot vett.: cf. iii. 4. 12. (2) Cf. ii. 14. 44. (3) V. Nizol. (4) Cf. ii. 6. 17.; add. Bak. *de L.* 385., 461., 522. (5) Cf. ii. 5. 15. (6) V. ad iii. 2. 6. (7)—(7) Del. prius *et* Mg. cum codd. aliquot et edd. ante Man., frustra: v. *Doctr.* nr. ii. 149.; adde *ad H.* iii. 3. 4. e., *de Or.* ii. 40. 172., 61. 248., iii. 15. 57., 35. 141., *Brut.* 24. 93., 43. 158., *Tusc.* iii. 10. 21., *de Rep.* i. 8. 13. (8) *modis* cod. Erl. et mgo Crat., frustra. (9) Cf. ii. 13. 43. (10) *U. i. tibi, inq.* Gz. ex Spir. et Erl., seq. Mgio. (11)—(11) *virtutisne esse t. v.* iidem ex iisdem. (12) *f. i.* iidem ex iisdem. (13) *q. m.* Mg. ex Erl. (14) Noluit: *Mihi vero placet.* De

Digitized by Google

quanta sit, alias; nunc tantum, possitne esse tanta, si quidquam[15] extra virtutem habeatur[16] in[16] bonis. 78. Atqui, inquit, si Stoicis concedis[1], ut[1] virtus sola, si adsit, vitam efficiat beatam, concedis etiam Peripateticis. Quae enim mala illi non[2] audent[2] appellare, aspera autem et incommoda et rejicienda et aliena naturae esse concedunt, ea nos mala dicimus, sed exigua et porro[3] minima. Quare, si potest esse beatus is, qui est[4] in[4] asperis[5] rejiciendisque[5] rebus, potest is quoque esse, qui est[4] in[4] parvis malis. Et[6] ego, Piso, inquam, si[7] est quisquam[7], qui acute in causis videre soleat, quae[8] res agatur[8], is es profecto tu. Quare attende[9], quaeso: nam adhuc, meo fortasse vitio, quid ego quaeram, non perspicis. Istic[10] sum[10], inquit, exspectoque, quid ad id, quod quaerebam[11], respondeas.

XXVII. 79. Respondebo, me non[1] quaerere[1], inquam, hoc tempore, quid virtus efficere[2] possit[2], sed quid constanter[3] dicatur[3], quid ipsum[4] a se dissentiat[4]. Quo igitur[5], inquit, modo? Quia, quum[6] a Zenone, inquam, hoc magnifice[7], tamquam ex oraculo, editur: "Virtus ad beate vivendum se ipsa contenta est;"—Quare? inquit[8];—respondet: "Quia, nisi quod honestum est, nullum est aliud bonum." Non[9] quaero jam[9], verumne sit; illud dico, ea, quae dicat, praeclare inter se cohaerere[10]. 80. Dixerit hoc idem[1] Epi-

velle ad 16. 45.; de *inquam* autem omisso ad ii. 3. 8. e. (15) V. ad *Lael.* 15. 54. n. 4. (16) Cf. iii. 13. 42.

78. (1) V. ad *Lael.* 5. 18. (2) Cf. iv. 20. 56. (3) *paene* Mg. ex Erl., Spir., marg. Crat., frustra: v. Hand. IV. 486. 15. (4) V. ad ii. 16. 53.; adde inf. 28. 86. (5) Omittit *incommodas res*, ne nimis diligens videretur in tribus nominibus repetendis: cf. 17. 47. (6) Cf. 2. 5. (7)—(7) V. ad iii. 3. 10. (8)—(8) V. ad ii. 1. 3. (9) Cf. 3. 8. (10) I. e. Adsum tibi attendoque: cf. Ter. *Hec.* i. 2. 39. (11) Correxit Mg. pro *quaeram*.

XXVII. 79. (1)—(1) Cf. ii. 26. 84. (2) Hoc ordine Mg. e codd. (3) Cf. ii. 22. 70. (4)—(4) Cf. *Tusc.* iv. 13. 29. (5) Del. Mg. cum Erl. et Bas., frustra. (6) *tum* Gz., male. (7) Cf. iii. 3. 11. (8) Sc. aliquis (v. ad i. 2. 4. n. 15.) sive is cum quo disputat ille. Frustra autem conj. D. *inquirenti*, B. autem *si quaeris*, quod recepit Sch. (9)—(9) V. ad 24. 71. (10) Jordan. *p. Caec.* 222.

80. (1) Recte Grut. e Pall. duo-

Digitized by Google

curus, semper beatum esse sapientem (quod quidem solet ebullire[2] nonnumquam); quem[3] quidem[3], quum summis doloribus conficiatur, ait dicturum: "Quam suave est! quam[4] nihil[4] curo!" Non pugnem cum homine[5], cur[6] tantum habeat in natura boni; illud urgeam, non intelligere eum, quid[7] sibi dicendum sit[7], quum dolorem summum malum esse dixerit. Eadem nunc mea adversum te oratio est. Dicis eadem omnia et bona et mala, quae quidem[8] dicunt, qui[9] numquam philosophum pictum[10], ut[11] dicitur[11], viderunt, valetudinem, vires, staturam, formam, integritatem unguiculorum omnium[12], deformitatem *autem*, morbum, debilitatem mala[12]. 81. Jam illa externa parce tu[1] quidem; sed, haec[2] quum corporis bona sint, eorum[2] conficientia[3] certe in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, divitias, honores, opes. Contra haec attende me nihil[5]; *illud*[5] dicere[5], si ista mala sunt, in quae potest incidere sapiens, sapientem esse non esse ad beate vivendum satis. Immo vero, inquit, ad beatissime vivendum parum est, ad beate vero[6] satis. An-

bus pro *quidem*: cf. iii. 13. 43. (2) Cf. *Tusc.* iii. 18. 42. (3) Nota *quod quidem . . . quem quidem* —. (4) Ellendt. *Brut.* 157.; adde *in Verr.* i. 35. 89. (5) V. ad *de Off.* iii. 14. 58.; add. Jordan. *p. Caec.* 174, 5., Halm. *p. Sest.* 123. (6) Hand. II. 177. 1.: *quid* autem susp. Mg., frustra, judice etiam Bakio *de L.* 636. (7)—(7) Cf. ii. 30. 98., inf. 28. 83. (8) "Quid *quidem* agat, nescio." Mg.; Gz. autem frustra *mala*; *q. q.* distinxit. (9) *ii, qui* Mg. ex Erl. et Leid. (10) Ne pictum quidem; qui prorsus sunt philosophiae ignari. (11) Cf. ii. 26. 85. (12)—(12) Post *omnium* addunt E., Sch., Mg. cum L. *bona*, prob. etiam D.; contra Gz. uncis inclusit *mala*, idque etiam delevit Otto: et alterutram rationem sequendam censet etiam Or. Mihi neutra placet ratio. Nam illa quidem *valetudo, vires*, cetera primo statim adspectu agnoscuntur esse bona. Post *deformitatem* autem credo absorptum excidisse *autem*, et hanc particulam in causa fuisse, cur in fine adderetur *mala*.

81. (1) Cf. 23. 67. et 68. (2) Valetudo, vires, cet.; male enim Beier. *de Off.* I. 103. *haec* (externa) intelligebat. Ceterum breviusdixit, quasi: quum haec, quae sunt corporis, bona sint. Gzium et Sch. omitto. (3) Scheller. *Obss.* 95., Mueller. CC. SS. *p. Sext.* 95. (4) *hoc* Mg. e Pall. 4. et 6. et, opinor, Erl. (5)—(5) *nihil dicere; illud dicere* Mg., de suo quidem addens *illud dicere*. Sed prius *dicere* elegantius aberit: cf. *Lael.* 25. 96., "Sed *nihil* de me; de Scipione *dicam* lubentius." (6) Del. Mg.

Digitized by Google

imadverti, inquam, te isto modo paulo ante[7] ponere[8]; et scio, ab Antiocho nostro dici sic solere. Sed quid minus probandum, quam esse aliquem beatum nec[9] satis beatum? Quod autem satis est, eo quidquid accesserit, nimium est; et[10] nemo nimium beatus est; ergo[11] nemo beato beatior. 82. Ergo, inquit, tibi[1] Q.[2] Metellus[3], qui tres filios consules vidit[3], e quibus unum etiam et censorem et triumphantem, quartum autem praetorem, eosque salvos reliquit, et tres filias nuptas, quum ipse consul, censor[4], augur[4] fuisset et triumphasset, ut[5] sapiens fuerit, nonne beatior, quam, ut[5] item sapiens fuerit, qui, in potestate hostium, vigiliis et inedia necatus est, Regulus?

XXVIII. 83. Quid me istud rogas[1], inquam[1]? Stoicos roga. Quid igitur, inquit, eos[2] responsuros putas? Nihilo beatiorem esse Metellum, quam Regulum. Inde[3] igitur, inquit, audiendum[3] est. Tamen a[4] proposito[4], inquam, aberramus[5]. Non enim, inquam[6], quaero, quid verum, sed quid[7] cuique dicendum sit[7]. Utinam[8] quidem[8] dicerent alium alio beatiorem! jam ruinas[9] videres. In virtute enim sola et in ipso honesto quum sit bonum positum[10], quumque nec virtus, ut placet[11] illis, nec honestum crescat, idque bonum solum sit, quo[12] qui potiatur, necesse est beatus

cum Spir. et Erl. (7) Cf. 24. 71. (8) V. ad ii. 2. 4. (9) Hand. IV. 104. 12. (10) Hand. II. 489. 6. (11) Scripsi *ergo* pro *et*. Facile in compendio *ê* errorem peperit antecedens illud "*et nemo* —" in memoria haerens librarii.

82. (1) I. e., te judice: v. ad *de N. D.* i. 28. e., necnon supra ad ii. 11. 34. n. 14. (2) Cf. *Tusc.* i. 35. 85. (3) Cf. i. 18. 58. (4) Recte Gz., seqq. Or. et Mgio, pro *censor etiam, augurque*. (5) V. ad ii. 22. 71.

XXVIII. 83. (1) *inq., r.* Mg. ex Erl. (2) *eos, inq.* codd. aliquot: fort. delendum pron. (3)—(3) *Inde .. ordiendum* conj. Mg.; *Idem .. audiendum?* (4) Cf. iv. 19. 53. (5) Dedit D. e duobus pro *-avimus* conferens § 85.; accedunt Spir. et Erl. (6) Nota iterum in eadem oratione poni *inquam*, quod frustra cod. Erl. tollit: vv. Soldan. *p. Deiot.* 213., Goerenz. *de L.* 204., Heindorf. *de N. D.* 17.; adde *de Fa.* 2. 3. (7)—(7) Cf. 27. 80. (8) Cf. *de Or.* iii. 12. 46., *in Caecil.* 12. 40., *Acad.* ii. 25. 80., *Parad.* vi. 50., *de L.* ii. 10. 24., *de N. D.* iii. 31. 78. (9) Cf. *de L.* i. 13. 39. (10) Cf. ii. 11. 35. (11) Cf. 8. 21.

Digitized by Google

sit, quum id[13] augeri[13] non possit, in quo uno positum[19] est beatum esse, qui potest esse quisquam[14] alius[14] alio[14] beatior? Videsne[15], ut[15] haec concinant[16]? Et hercule[17] (fatendum[17] est enim, quod sentio[17]) mirabilis est apud illos contextus rerum. Respondent[18] extrema primis, media utrisque, omnia omnibus; quid sequatur, quid repugnet, vident. Ut[19] in geometria[20], prima si dederis[21], danda sunt omnia. Concede, nihil esse bonum, nisi quod honestum sit; concedendum est, in virtute sola[23] positam esse[23] beatam[24] vitam[24]. Vide rursus retro. Dato[25] hoc, dandum erit illud. Quod[26] vestri non item[26]. 84. "Tria genera bonorum;" proclivi[1] currit oratio. Venit[2] ad extremum; haeret[3] in salebra[3]: cupit enim dicere, nihil posse ad beatam vitam deesse sapienti. Honesta[4] oratio[4], Socratica[5], Platonis[5] etiam. Audeo dicere, inquit. Non[6] potest[6], nisi retexueris illa: Paupertas si malum est, mendicus beatus[7] esse[7] nemo potest, quamvis sit sapiens. At Zeno eum non beatum modo, sed etiam divitem dicere ausus est. Dolere malum[8]; in crucem[9] qui agitur[9], beatus esse non potest. Bonum liberi; miserum[10] orbitas: bonum patria; miserum exsilium: bonum

(13) Krueger. *de Attr.* 243. (13) *au. id* ex Spir. et Erl. Gz., Or., Mg. (14)—(14) Cf. iv. 17. 47. (15) Cf. 18. 48. (16) Cf. iv. 22. 60. (17) —(17)—(17) Cf. *de N. D.* i. 28. 78. (18) Cf. ii. 8. 23., iii. 22. 74. (19) Recte addidit Mg. ex Erl., quod addendum viderat L. (20) Cf. *Tusc.* v. 7. 18., *de Off.* iii. 7. 33. (21) Cf. ii. 26. 82. (22) Del. Mg. cum aliquot. (23) Abest ab aliquot. (24) *v. b.* Mg. ex Erl. (25) *-te* aliquot, male. (26)—(26) Cf. 26. 76.

84. (1) Recte D. e codd. pro *-ius:* v. Gell. x. 24., Macrob. *S.* i. 4., necnon mox *Ciceronian.* nostr. § 256. (2) Sc. Peripateticus: v. Mg. (3) Cf. ii. 10. 30.; add. Nonius 177. (4) Ferrar. *Philipp.* viii. 4. De epiphonemate autem etiam Gies. *de D.* 211. (5) V. ad iv. 22. 61. (6) Sc. *fieri:* vv. interpp. *de Off.* ii. 19. 68., Ochsner. 103.; adde *ad F.* i. 7. 7., *ad A.* v. 17. 4., xi. 7. 3., 14. 3., xii. 23. 1., 40. 2. Nisi malis aut cum D. *potes*, quod non improbat Mg., aut cum L. *retexuerit.* (7) *e. b.* ex Spir. et Erl. Gz. (8) Addidit Mg. *est* ex Erl., Mor., marg. Crat., Leid. (9)—(9) *in cruce qui angitur* male codd. plerique. Alterum recte ediditjam V.: cf. 30. 92. e. De rel. autem postposito ad iv. 3. 7. (10) Infra codd., opinor, omnes (nisi quod Erl. omittit vocem) *miserum morbus*, et hoc quidem etiam edi solet; *miserum debilitas* Par. quidam apud D., *miserum caecitas*, teste

Digitized by Google

valetudo; miserum morbus: bonum integritas corporis; miserum debilitas: bonum incolumis acies; miserum caecitas. Quae si potest singula consolando levare, universa quo modo sustinebit[11]? Sit enim idem caecus[12], debilis[12], morbo[12] gravissimo affectus, exsul, orbus, egens, torqueatur equuleo[13]; quem hunc appellas, Zeno? Beatum, inquit. Etiam beatissimum? Quippe[14], inquiet, quum tam[15] docuerim, gradus istam rem non habere, quam virtutem, in qua sit ipsum[16] etiam[16] beatum[17]. 85. Tibi hoc incredibile, quia[1] beatissimum. Quid[2]? tuum[3] credibile? Si enim ad populum[3] me vocas, eum, qui[4] ita sit affectus, beatum[5] numquam probabis; si ad prudentes[3], alterum[6] fortasse dubitabunt, sitne tantum in virtute, ut ea praediti vel in Phalaridis tauro beati sint, alterum[6] non dubitabunt, quin et Stoici convenientia sibi dicant et vos repugnantia. Theophrasti igitur, inquit, tibi liber ille placet de beata vita? Tamen[7] aberramus[8] a[8] proposito[8]; et, ne[9] longius[10], prorsus, inquam, Piso, si ista mala sunt, placet. 86. Nonne igitur tibi videntur, inquit, mala? Id quaeris[1], inquam, in quo, utrum[2] respondero[3], verses[4] te[4] huc atque illuc necesse

Gzio, Bas. et Gud. 1. Et recte, opinor, E. unam ad formam omnia exegit, ut jam voluerat D., seqq. Gzio, Or., Ott. Facile quippe adj. neutr. substantivo oppositum substantive capietur. Contraria omnia Mg., *misera orbitas, miser morbus*, cet. (11) I. e. poterit sustinere; v. ad *Lael.* 7. 23. n. 14.: np. sapiens. (12)—(12)—(12) Inverse respicit superiora. In fine tamen ab inverso ordine discedit, *egens, torqueatur equuleo*, sive nimiam diligentiam fugiens sive ut id, quod gravissimum esset, quasi clauderet agmen. (13) Cf. iii. 13. 42. (14) Cf. iv. 3. 7. (15) Del. Spir. et Erl., frustra. (16) Hoc ordine Gz. e quinque. (17) Sive *ipsa beatitas*. Recte confert Gz. *Tusc.* v. 15. 45.

85. (1) Sc. dicit Zeno. Nisi malis cum D., deleta particula, *Tibi hoc incredibile, Beatissimum*. (2) *Q. tuum? c.?* D. (3)—(3) Gronov. *Obss.* i. 14. (4) *quia* Grut., E., "nescio quo errore," inquit Or. (5) *b. esse* Mg. ex Erl. et Spir. (6)—(6) Cf. *Philipp.* ii. 5. 10., *ad F.* v. 13. 3., *ad A.* ii. 20. 1., *de N. D.* i. 2. 5., *de Off.* iii. 2. 9. (7) Cf. ii. 10. 31., iv. 25. 69. (8)—(8) Cf. § 83. (9) V. ad ii. 7. 20. (10) Sc. aberremus.

86. (1) Recte Or. cum L. et M. pro *-es*. (2) I. e. utrumvis, utrumcumque: cf. *in Verr.* iii. 45. 106., *p. Sext.* 42. 92., *de D.* ii. 56. 116. (3) Recte scripsit Sch., ut volue-

Digitized by Google

est. Quo tandem modo ? inquit. Quia, si mala sunt, is, qui erit[5] in[6] his[6], beatus non erit ; si mala non sunt, jacet[7] omnis ratio[8] Peripateticorum. Et[9] ille ridens[9], Video, inquit, quid agas : ne discipulum[10] abducam[10], times. Tu vero, inquam, ducas[11] licet, si sequatur[11] : erit enim mecum, si tecum erit.

XXIX. Audi igitur, inquit, Luci ; tecum enim, ut[1] ait Theophrastus[1], mihi instituenda[2] oratio[2] est[2]. Omnis auctoritas philosophiae consistit[3] in[3] beata[3] vita comparanda[4] ; beate enim vivendi cupiditate incensi omnes sumus. 87. Hoc[1] mihi cum tuo fratre convenit[2]. Quare hoc[3] videndum est, possitne nobis hoc ratio philosophorum dare. Pollicetur certe. Nisi enim id faceret, cur Plato[4] Aegyptum peragravit[4], ut a sacerdotibus barbaris numeros et coelestia acciperet ? cur post Tarentum ad Archytam[5] ? cur ad reliquos[6] Pythagoreos, Echecratem, Timaeum[6], Acrionem Locros, ut, quum Socratem expressisset[7], adjungeret Pythagoreorum disciplinam, eaque, quae Socrates repudiabat, addisceret[8] ? cur ipse Pythagoras et Aegyptum lustravit[9] et Persarum magos adiit ? cur tantas regiones barbarorum pedibus obiit[10] ? tot maria transmisit[11] ? cur haec[12] eadem[12] Democritus ? qui (vere falsone[13], *non*[14] quaeremus[14]) dicitur oculis[15] se privasse[15] ;

rant L., D., E., pro *-bo*. (4) Cf. ii. 31. 99. (5) Cf. 26. 78. (6) *iis* Gz., Mg. (7) Cf. ii. 14. 44. (8) Cf. 21. 58. (9)—(9) Cf. 3. 8. (10) Cf. 25. 75. e. (11) *abd.* Bas. et Gud. 2., frustra : v. ad 25. 74. n. 10. Nam quod Mg. intelligit, *ducas licet*, tamquam addictum, videtur illud, quod additur, *si sequatur* obstare. (11) *-etur* Mg. ex Erl. et Spir.

XXIX. (1)—(1) Transposuit Mg. de conj. L. infraque post *philosophiae* locavit : quo tamen loco Nonius non legebat. Possunt autem haec, nomine tantum Lucii pro ejus nomine, ad quem scripsit Theophrastus, supposito, ipsum exordium Theophrasteum imitari. (2)—(2) *ratio est* Gz. e tribus, frustra. De ordine autem verborum *inst. o. est* v. Mg. ; add. Hâlm. *p. Sulla* 65., Bak. *de L.* 340., 472., 599., item Feldh. II. 119. et 275. (3) Cf. ii. 27. 86. (4) Nonius 256.

87. (1) *atque hoc* Nonius. (2) Nonius 271. (3) Uncis inclusit Gz., frustra. (4)—(4) Cf. 19. 50. (5)—(5) Cf. *de Rep.* i. 10. 16. (6) Dedit D. e codd., item e suis Gz. pro *ceteros*. (7) Cf. *de Or.* iii. 5. 15. (8) Gernh. *Lael.* 27. 104. (9) Steinmetz. *p. Marc.* 2. 5. (10) Idem *p. Mil.* 11. 27. (11) Cf. *de*

Digitized by Google

certe, ut quam minime animus a cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deseruit incultos, quid quaerens aliud, nisi beatam[16] vitam[16]? Quam si etiam in rerum cognitione ponebat, tamen ex illa investigatione naturae consequi volebat, ut esset bono[17] animo[17]; id[18] enim ille summum bonum εὐθυμίαν[19] et saepe ἀθαμβίαν[20] appellat, id est, animum terrore liberum. 88. Sed haec etsi praeclare[1], nondum tamen perpolita[1]. Pauca enim, neque ea ipsa enucleate[2], ab hoc de virtute quidem dicta. Post enim haec in hac urbe primum a Socrate quaeri coepta, deinde in hunc locum delata sunt; nec dubitatum[3], quin in virtute omnis, ut bene, sic etiam beate vivendi spes poneretur. Quae quum Zeno didicisset a nostris, ut in actionibus praescribi[4] solet, de[5] re eadem[5] fecit[6] alio[5] modo[5]. Hoc tu[7] nunc in illo probas. Scilicet, vocabulis rerum mutatis, inconstantiae crimen ille effugit[8], nos effugere non possumus! Ille Metelli[9] vitam[9] negat beatiorem quam Reguli, praeponendam tamen[10]; nec magis expetendam, sed magis sumendam; et, si

Rep. i. 3. 6. e. (12) Sc. *fecit:* v. ad 21. 59. (13) *-ve* V., L. idque etiam tuetur Hand. IV. 88. (14) Sic Mg. de conj. D. pro *quaereremus.* (15)—(15) *se o.* Mg. ex Erl. Ad rem autem adhibe *Tusc.* v. 39. 114. (16) *v. b.* Mg. ex Erl. (17) *bono ut e. a.* ex Spir. et Erl. Gz., seqq. Or. et Mgio. Sed non placet interpretationem Graeci vocabuli isto modo divelli. (18) *ideo* idem ex iisdem, seq. Or., male. Brevius autem dictum hoc, quasi: id enim ille summum bonum censet et . . . appellat. (19) Cf. 8. 23. (20) Recte J. Gronov. e Pal. 6. pro *ἀκακίαν.*

88. (1)—(1) *praeclara* L. quidem, contra D. volebat *perpolite*, frustra, opinor, uterque: *et* autem ante *perp.* recte sustulit Mg. cum codd. et L. (2) Cf. iv. 3. 6. (3) *-ant* codd. plerique. (4) *pers.* aliquot, male: cf. ii. 1. 3. (5)—(5) Cf. *ad F.* xiii. 27. 1. apud Manut. (6) Delendum censebat M., ut *egit* subaudiretur; et delevit E., seq. etiam Gzio, uncis inclusit Mg. Fortasse *de re eadem videlicet* —. Et sic, opinor, sentiemus ordinem verborum *de re eadem* bene se habere. Nam Mg. ex Erl. *de eadem re.* (7) Matth. *p. Sulla* 15. 44., Manut. *p. Arch.* 4. 8., Mueller. CC. SS. *p. Sext.* p. 82., Beier. Fragm. 164. b, Moser. *Tusc.* I. 589.; adde *Brut.* 85. 294., *in Verr.* i. 18. 48., *p. Mur.* 16. 34., *Philipp.* i. 12. 31., ii. 3. 5., 6. 14., 18. 46., 39. 101., viii. 10. 28., *Tusc.* iii. 13. 27., iv. 26. 57., *de N. D.* i. 24. 66., *de D.* ii. 35. 73. (8) I. e. quasi *potuit effugere.* De forma autem interrogationis ad ii. 4. 13. (9) Cf. 20.

Digitized by Google

optio esset, eligendam Metelli, Reguli[11] rejiciendam. Ego, quam ille praeponendam et magis eligendam, beatiorem hanc appello, nec ullo minimo[12] momento plus[13] ei vitae tribuo[13], quam Stoici. 89. Quid[1] interest, nisi quod ego res notas notis verbis appello, illi nomina nova quaerunt, quibus idem[2] dicant[2]? Ita, quemadmodum in senatu semper est aliquis, qui interpretem postulet, sic isti nobis cum[3] interprete audiendi sunt. Bonum appello, quidquid secundum naturam est; quod[4] contra, malum; nec ego solus, sed tu etiam, Chrysippe, in foro[5], domi; in schola desinis[6]. Quid ergo? aliter homines, aliter philosophos loqui putes[7] oportere? Quanti[8] quidque sit, aliter docti et indocti[8]; sed, quum constiterit inter doctos, quanti res[9] quaeque[9] sit,—si homines essent, usitate[10] loquerentur—dum res maneant, verba fingant arbitratu[11] suo[11].

XXX. 90. Sed venio[1] ad inconstantiae crimen, ne[2] saepius dicas, me aberrare; quam tu ponis in verbis, ego positam in re putabam. Si satis erit hoc perceptum, in quo adjutores[3] Stoicos optimos[3] habemus, tantam vim esse virtutis, ut[4], omnia[4] si[4] ex altera parte ponantur[5], ne appareant quidem; quum omnia, quae illi commoda certe dicunt esse et sumenda et eligenda et praeposita, quae ita definiunt, ut satis magno[6] aes-

55., "*Endymionis* somnum." (10) Sc. *dicit*: v. ad i. 9. 30. (11) Sic chiasmi modo Gz. e suis omnibus: v. ad 6. 16. (12) Quasi *ne m. quidem*: cf. *ad F.* i. 8. 6., 9. 21. Male Spir. et Erl. *omnino*. (13)—(13) Cf. iv. 9. 23.

89. (1) Quasi omittitur *enim*: cf. i. 8. 26., ii. 15. 50. (2) Erl. *q. illa appellant!* (3) Cf. *ad F.* ix. 15. 5., "Tu velim .. *cum fabris* eam perspicias." (4) Nota *quod* quasi pro *quidquid*: cf. *de Off.* ii. 3. 10. (5) Borgers. *Parad.* 29. (6) Recte D. e Parr. duobus pro *def.*, item e tribus suis Gz. (7) *-as* ex Spir. et Erl. Sch., Or., Mg. (8)—(8) Sic L. e codd., accedente etiam Pal. 6., ex Erl. Mg., pro *oportere, q. q. sit, a. doctos et ind.*? (9) Nota *quidque .. res quaeque*: cf. i. 6. 18. (10) Cf. iv. 26. 72. (11) Cf. i. 8. 28.

XXX. 90. (1) Cf. iv. 18. 48. (2) *ut* Spir. et Erl.; *ut ne* conj. Gz.; *tu ne*? (3)—(3) *S. adj. opt.* D. tacite, frustra; etsi non secus jungendum est. (4) Ita distinguendum putavi pro *ut omnia, si*—: v. ad ii. 19. 62. n. 3. (5) Cf. *Tusc.*

Digitized by Google

timanda[6] sint; haec igitur[7] quum ego, tot nominibus a Stoicis appellata, partim novis et commenticiis, ut ista producta[8] et reducta[8], partim idem significantibus (quid enim interest, expetas an eligas? mihi quidem etiam lautius videtur, quod eligitur et ad quod delectus adhibetur); sed[9], quum ego ista omnia[10] bona[10] dixero, tantum[11] refert, quam magna dicam, quum[12] expetenda, quam valde. Sin autem nec expetenda ego magis, quam tu eligenda, nec illa pluris aestimanda ego, qui bona, quam tu, qui producta appellas, omnia ista necesse est obscurari[13] nec apparere, et in virtutis[14], tamquam in solis, radios incurrere. 91. At[1] enim[1], qua in vita est aliquid mali, ea beata[2] esse[2] non potest. Ne[3] seges quidem[3] igitur spicis uberibus et crebris[4], si avenam uspiam[5] videris, nec mercatura quaestuosa, si in[6] maximis lucris[6] parum[7] aliquid damni contraxerit[8]. An[9] hoc usquequaque[10], aliter in vita? et non ex maxima parte de tota judicabis? an[11] dubium est, quin virtus ita maximam partem obtineat in rebus humanis, ut reliquas obruat[12]? Audebo igitur cetera[13], quae secundum naturam sint[14], bona appellare, nec fraudare suo veteri nomine, quam[15] aliquid potius[16]

v. 17. 51., *de Off.* iii. 3. 11. (6) V. ad iii. 3. 11. e. (7) Cf. ii. 10. 29., 33. 107. (8)—(8) Cf. iii. 16. 52., iv. 26. 72. Sed nihil ad hunc quidem contextum facit reductorum commemoratio: v. ad i. 9. 29., iii. 16. 52. (9) Cf. ii. 33. 107.; add. Steinmetz. *in Cat.* iii. 2. 3. (10) Hoc ordine Gz. e codd. (11) V. ad 15. 41. (12) Recte L. e codd. pro *quam*. (13) Cf. iii. 14. 45. (14) Dedit E. de conj. D. pro *-tes;* sed non secus jam Mars. et Man. Cf. 24. 71.

91. (1) V. ad ii. 24. 78. (2) Hoc ordine Gz. e codd. (3)—(3) V. ad *C. M.* 10. 33.; add. Mg. ad h. l. et *Emendd.* I. p. 95., Dietrich. *Qu. Gr. et Cr.* 73. (4) Sc. *esse potest.* (5) *ipsam* Grut., male. (6)—(6) I. e., quum maxima lucra fecerit. (7) *paullum* de B. conj. Sch., assentiente etiam Mgio; *parvuli quid* susp. Gz. in Add. Ego mercaturam intelligo lautiorem illam, transmarinas quae merces navibus apportet, et aliquid hujusmodi videor requirere: "si, in maximis lucris, *parvum aliquod navigium demersum fuerit et ipsa* aliquid damni contraxerit." (8) V. Nizol. (9) Bak. *de L.* 409. (10) I. e. in omni re, sc. judicabis: v. L. Male autem Gz. et Or. omittunt distinctionem. (11) Bak. *de L.* 410. (12) Cf. iii. 14. 45., inf. § 92. (13) Sc. praeter virtutem. Sed delent cum codd. pluribus D., Gz., Or. (14) *sunt* M., L., Grut., E., prob. etiam Mgio. (15)—(15) *potius quam ali-*

Digitized by Google

novum exquirere, virtutis autem amplitudinem quasi in altera librae lance ponere. 92. Terram[1], mihi[2] crede[2], ea lanx et[1] maria[1] deprimet[1]. Semper enim ex eo, quod maximas partes continet latissimeque funditur, tota res appellatur. Dicimus aliquem hilare vivere. Igitur[3], si semel tristior[4] effectus est, hilara vita amissa est? At hoc in eo M.[5] Crasso[5], quem semel[6] ait in[7] vita[7] risisse Lucilius, non contigit, ut ea[8] re[8] minus ἀγέλαστος, ut ait idem, vocaretur. Polycratem[9] Samium[9] felicem appellant[10]. Nihil acciderat ei, quod nollet, nisi quod annulum, quo delectabatur, in mari[11] abjecerat. Ergo infelix una molestia: felix rursus, quum is ipse annulus in praecordiis piscis inventus est. Ille vero, si insipiens (quod[12] certe, quoniam tyrannus) numquam beatus; si sapiens, ne tum quidem miser, quum ab Oroete, praetore Darei[13], in[14] crucem[14] actus[14] est.—At[15] multis malis affectus. —Quis[16] negat[16]? sed[16] ea mala virtutis magnitudine obruebantur[17].

XXXI. 93. An ne hoc quidem Peripateticis concedis, ut dicant, omnium virorum bonorum, id est, sapientium omnibusque[1] virtutibus ornatorum, vitam

quod L.; *p. q. aliquid* D., sed mavult idem D. *q. a. prorsus novum*, ut subaudiatur *potius*; Mg. susp. *et a. p. n. acquirere* (cum Erl. *acq.*), ut haec obiter adjungantur (cf. § 90. "*et reducta*") et verbum *audebo* per zeugma repetendum quasi pro *conabor* accipiatur. Fort. *quum aliquod potius novum exquirerem*: nam de *quum* ad iii. 9. 30.

92. (1)—(1) Cf. *Tusc.* v. 17. 51.; add. Ochsner. 174., Gronov. *Obss.* ii. 13. e. (2) Cf. ii. 21. 69. (3) *Ergo* Or. ex Spir., Erl., Mor., seq. Mgio et prob. Hand. II. 448. 13.: at v. Moser. *Tusc.* I. 42. (4) I. e. tristiculus: cf. Virg. *Aen.* i. 228. De compar. autem supra ad iv. 7. 18. (5) Cf. *Tusc.* iii. 15. 31. (6) Sc. tantum: cf. ii. 28. 93. (7) Cf. ii. 22. 74. (8) V. ad i. 11. 39. n. 2. (9) De quo praeter eos, qui solent laudari, Herodot. iii. 41., Plin. xxxvii. 1., Val. Max. vi. 9. Ext. 5., etiam Fronto p. 201. ed. R. 1823. (10) *-abant* Gz. ex Spir. et Erl., seqq. Or. et Mgio. (11) Gz. e codd. pro *-re*: v. Hand. III. 295.; add. Bak. *de L.* 344., 529., 562. Dissentit tamen Feldh. *de L.* II. 187. (12) V. ad iv. 24. 65. n. 13. (13) *-ii* L.: v. Ellendt. *Brut.* 20. (14)—(14) Cf. 28. 84. (15) Cf. ii. 22. 70. (16)—(16) Cf. *Brut.* 73. 256., *p. Sulla* 13. 36., *p. Rab. Post.* 15. 42., *ad F.* ix. 6. 4., *de L.* iii. 10. 23. (17) Cf. § 91.

XXXI. 93. (1) Sine copula Gz.

Digitized by Google

omnibus[2] partibus[2] plus habere semper boni, quam mali? Quis hoc dicit? Stoici[3] scilicet[3]. Minime; sed isti ipsi, qui voluptate et dolore omnia metiuntur[4], nonne clamant, sapienti plus semper adesse, quod velit, quam quod nolit? Quum tantum igitur[5] in virtute ponant[6] ii, qui se[7] fatentur[7] virtutis causa, nisi ea voluptatem acciret[8], ne manum[9] quidem versuros[9] fuisse, quid facere nos oportet, qui quamvis minimam[10] animi praestantiam omnibus bonis corporis anteire[11] dicamus, ut ea ne in conspectu quidem relinquantur? Quis enim[12] est[12], qui hoc cadere[13] in[13] sapientem dicere audeat, ut, si fieri possit, virtutem in perpetuum abjiciat, ut dolore omni liberetur? quis nostrum dixerit (quos non pudet ea, quae Stoici aspera dicunt, mala dicere) melius esse, turpiter aliquid facere cum[14] voluptate, quam honeste cum[14] dolore? 94. Nobis Heracleotes[1] ille Dionysius[1] flagitiose descivisse[2] videtur a Stoicis propter oculorum[3] dolorem. Quasi[4] vero hoc didicisset a Zenone, non dolere, quum doleret? Illud audierat, nec tamen didicerat, malum illud non esse, quia turpe non esset, et esset[5] ferendum viro. Hic si Peripateticus fuisset, permansisset, credo, in sententia, quoniam[6] dolorem dicunt malum esse. De asperitate autem ejus fortiter ferenda praecipiunt eadem, quae Stoici. Et quidem Arcesilas tuus, etsi fuit in disserendo pertinacior, tamen noster fuit; erat enim Pole-

ex Spir. et Erl., seqq. Or. et Mgio. (2) Cf. ii. 33. 108. (3) De conj. L., probata illa jam Davisio, Gz. pro *Stoicis licet*. (4) Cf. ii. 17. 56. (5) Om. Gud. uterque, edd. aliquot. (6) *-unt* corrigere jubet Bak. *de L.* 376., frustra. (7) *f. se* Mg. ex aliquot. (8) *maceret* codd. multi; *accreet* Gud. 1.: fort. *accerseret*. (9)—(9) Tantum fere valet, quantum illud, quod supra est iii. 17. 57., *digitum porrigere*. (10) I. e. *vel* minimam: v. Ochsner. 67.; adde *ad F.* xvi. 25., "de *quavis minima* re." (11) Cf. iv. 7. 16. e. (12) *est enim* Gz. ex Spir. et Erl., seqq. Or. et Mgio. (13) Cf. ii. 35. 117. e. (14) Hand. II. 152. 9.

94. (1)—(1) Cf. *Acad.* ii. 22. 71., *Tusc.* ii. 25. 60. (2) Cf. iv. 8. 19. (3) Ex renibus laborasse tradit in *Tusc.* loco. (4) *Quis* codd.: correxit L. (5) *esse* de M. susp. Lall., E., Mg. (6) *qui* Mg. ex Erl. et Spir., ut synesis sit, qualis illa Livii ii. 53., "*Veiens* bellum exortum, *quibus* —;" et xlii. 47.,

Digitized by Google

monis[7]. Is quum arderet[8] podagrae doloribus, visitassetque hominem[9] Carneades[10], Epicuri perfamiliaris, et tristis exiret, "Mane, quaeso," inquit, "Carneade noster; nihil illinc huc pervenit:" ostendit pedes et pectus. Ac[11] tamen[11] hic mallet non dolere.

XXXII. 95. Haec igitur est nostra ratio, quae tibi videtur inconstans, quum propter virtutis coelestem quamdam et divinam tantamque praestantiam, ut, ubi virtus sit resque magnae, sumendae[1] laudabilesque virtute gestae, ibi esse miseria et aerumna non possit, tamen labor possit et[2] molestia, non dubitem dicere, omnes sapientes semper beatos esse, sed tamen fieri posse, ut sit alius alio beatior. Atqui iste locus[3] est, Piso, tibi etiam[4] atque etiam[4] confirmandus, inquam: quem si tenueris[5], non modo meum Ciceronem, sed etiam me ipsum abducas[6] licebit. 96. Tum Quintus, Mihi quidem, inquit, satis hoc confirmatum videtur. Laetor quidem[1], philosophiam[2], cujus antea supellectilem[3] pluris aestimabam, quam possessiones reliquorum[4] (ita mihi dives videbatur, ut ab ea petere possem, quidquid in studiis nostris concupissem); hanc igitur[5] laetor etiam acutiorem repertam, quam[6] ceteras[6]; quod[7] quidam ei deesse dicebant. Non[8] quam[8] nostram[9] quidem, inquit[10] Pomponius jocans: sed, mehercule, pergrata mihi[11] oratio tua. Quae

"calliditatis *Graecae*, apud *quos* —." (7) Quasi auditor: cf. 5. 13. (8) Cf. ii. 28. 93. (9) Cf. 27. 80. (10) *Corniades* de D. conj. Sch., Or. (11) Dedit Gz. ex Spir. et Erl. pro *Att.*: cf. ii. 27. 85.

XXXII. 95. (1) *magni aestimandae* conj. D., non male, etsi mallem *magnae, magni aest.: et summe laudabiles* Gz. ex Spir. et Erl., seqq. Or. et Mg. (2) *l. possit, possit m.* iidem ex iisdem. (3) Cf. i. 20. 65. (4)—(4) Cf. ii. 12. 38. (5) Cf. i. 10. 35. (6) Cf. 25. 75. e.

96. (1) *laetorque eam ph.* de conj. D. Mg. (2) Peripateticam. (3) I. e. *vel* supellectilem. (4) *-arum* Mg. cum Wesenb. (5) Cf. 30. 90. (6) Cf. ii. 3. 8. (7) Sc. acumen s. acutam esse. (8) *Nunquam* codd. plerique. (9) Dicendum erat: *Non quam nostra quidem* (acutior est reperta). Nunc casum secutus est ejus, cui respondet: quod jam factum est i. 2. 5., "de quo Licinius *ferreum scriptorem:* verum, opinor, *scriptorem* tamen;" idemque in *C. M.* 8. 26., "ea aetate esse se *odiosum* alteri. *Jucundum* potius, quam *odiosum!*" Add. Mg. ad ii. 27. 88., "Igitur ne *dolorem*

Digitized by Google

enim dici Latine posse non arbitrabar, ea dicta sunt a[12] te[12], nec minus plane, quam dicuntur a Graecis, verbis aptis[13]. Sed tempus est, si videtur; et recta[14] quidem ad me. Quod quum ille dixisset, et satis disputatum videretur, in oppidum ad Pomponium[15] perreximus omnes.

quidem." (10) *P. inq.* Gz. e Gud. l. et Marso: v. ad ii. 4. 11. (11) *fuit mihi* L.; *m. fuit* vult Mg.; *o. fuit tua?* (12) *et bene Latine a te nec — ?* cf. ii. 3. 10. (13) *aptissimis ?* v. *Emendd.* nostr. p. 8. (14) *spectat ?* (15) l. e. ad Pomponii domum: cf. l. l., "*ad Pisonem.*"

FELICITER.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

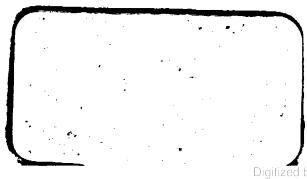
Digitized by Google